

अर्थनीति

केन्द्र

**वित्तीय
संघीयता**

स्थानीय

प्रदेश

सेजन स्मारिका २०७४

छिटो, सुरक्षित र ढुक्क तरिकाले विदेशबाट
घर पैसा पठाउनु भनेको आईएमई गर्नु हो ।

Fast, Reliable And Secure Remittance

+977 1 4430600
+977 1 4425800

ime
गरा
Toll Free
16600 151515

www.imeremit.com

IME Complex , Panipokhari,
Kathmandu, P.O. Box: 19797, Nepal

[facebook.com/imeremit](https://www.facebook.com/imeremit)
imeinfo@imeremit.com

जलविद्युत लगानी तथा विकास कम्पनी लिमिटेड Hydroelectricity Investment & Development Company Limited

सन् २०६८ साल आषाढमा स्थापना भएको यस कम्पनीलृ हाल ६ वर्षका अबधि पुरागी ७ औं वर्षमा चलि रहेको छ । हालसम्मको कम्पनीको व्यवसायिक उपलब्धिहरू यस प्रकार छन् ।

हालसम्मका उपलब्धिहरू

- कम्पनीले कुल ५४१ MW क्षमताका १४ वटा जलविद्युत आयोजनाहरू जम्मा ६ अर्ब ७८ करोड रुपैयाँ ऋणको रूपमा लगानी गरि सकेको छ ।
- साथै कम्पनीले ५ वटा कम्पनीहरूमा ३४ करोड रुपैयाँ बराबरको शेयर लगानी गरेको छ ।
- कम्पनीले यस आ.ब. देखि जलबिधुत परियोजनाहरूमा पनि शेयर लगानी गर्न शुरू गरेको छ र यसै अन्तरगत ४२६ MW क्षमताको फुकोट कर्णाली जलबिधुत परियोजनाहरूमा १० प्रतिशत शेयर मुल्य बराबरको रकम कीरब रु १ अर्ब २६ करोड लगानी गर्ने निर्णय गरेको छ
- कम्पनीले हाल सम्म रु. १ अर्ब २ करोड खुद नाफा गरेको छ र यस वर्ष मात्र कम्पनीको खुद नाफा ५२ करोड नेपाली रुपैयाँ रहेको छ ।
- स्थापनाकाल देखि हाल सम्म सरकारलाई विभिन्न आर्थिक वर्षहरूमा गरी कुल १ अर्ब ४० लाख रुपैयाँ आयकर बुझाएको छ ।
- हाल सम्म कम्पनीले रु.९० करोड Dividend सेयर धनीहरूलाई वितरण गरेको छ ।

आगामी ५ वर्षको योजना/लक्ष्य

- कम्पनीले आगामी ५ वर्षको लागि व्यवसायिक योजना तयार गरी सञ्चालक समितिको अनुमोदन गरी सकेको छ । जसअनुसार कम्पनीले आगामी ५ वर्षमा तपसिल बमोजिम लक्ष्य राखेको छ ।
 - निजी क्षेत्रबाट निर्माण गरिने कुल ५६५ MW क्षमताको विभिन्न ८ वटा जलविद्युत आयोजनामा रु. ५ अर्ब ९ करोड रुपैयाँ सेयरको रूपमा लगानी गर्ने ।
 - सरकारी निकायबाट निर्माण गरिने कुल १६४० MW क्षमताका विभिन्न ५ वटा जलविद्युत आयोजनाहरूमा रु. १६ अर्ब २१ करोड रुपैयाँ शेयरको रूपमा लगानी गर्ने ।
 - त्यस्तै निजीक्षेत्रबाट निर्माण हुने कुल १०३३ MW क्षमताका विभिन्न १८ वटा जलविद्युत आयोजनाहरूमा रु. १४ अर्ब ४६ करोड रुपैयाँ ऋणको रूपमा लगानी गर्ने लक्ष्य राखेको छ ।
- कम्पनीले माथि उल्लेखित उपलब्धि हासिल गर्न स्वदेशी तथा विदेशी वित्तिय संस्थाहरूबाट आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गरी परिचालन गर्ने लक्ष्य राखेको छ ।

छबि राज पोख्रेल
प्रमुख कार्यकारी अधिकृत तथा समस्त कर्मचारी परिवार

NIC ASIA

एन आई सी एशिया बैंक लि.

समुञ्जति बचत खाता

“हाम्रो समुञ्जति
राष्ट्रकै उठ्जती

आजै देखि बचत गरौं है साथी ”

मनिषा कोइराला

0%
सर्वाधिक उच्च
'आठ' प्रतिशत
वार्षिक ब्याजदर

- * Credit Card जारी गर्दा विशेष छुट
- * निःशुल्क Visa Card
- * निःशुल्क SMS Banking तथा Internet Banking

*शर्तित्त त्तगि विवेचित्त ।

विस्तृत जानकारीका लागि "SAVE" टाईप गरी ३४४८८ मा SMS वा नजिकैको शाखा कार्यालयमा सम्पर्क गर्नुहोस् ।

www.nicasiabank.com
Toll Free No: 1660-01-77771

बैंक पनि, साथी पनि

विषयसूची

२०७४ मंसिर १५
डिसेम्बर १, २०१७

प्रदेशबीचको असमानता र सन्तुलन • डा. स्वर्णम बाग्ले	५
संघीयतामा प्राकृतिक स्रोत परिचालन • डा. युवराज खतिवडा	१२
वित्तीय संघीयताको मर्म • महेश आचार्य	१३
संघीयतामा वित्त व्यवस्थापन • सुरेन्द्र पाण्डे	१६
प्रभावकारी आयोग आवश्यक • कृष्णबहादुर महारा	२०
कार्यान्वयन क्षमता अपरिहार्य • पुष्पराज आचार्य	२३
केन्द्रीय बैंकको भूमिका • डा. चिरञ्जीवी नेपाल	२५
संघीयता कार्यान्वयनका जटिलता र चुनौती • डा. शंकरप्रसाद शर्मा	२९
वित्तीय संघीयतामा निजी क्षेत्र • भवानी राणा	३३
समुन्नत नेपालको खाका • विनोद चौधरी	३६
कर्मचारीतन्त्रको फेरिनुपर्ने चरित्र • हरिबहादुर थापा	३९
संघ र प्रदेशबीच पानीको विवाद • सूर्यनाथ उपाध्याय	४५
नेपालमा वित्तीय संघीयता • निर्मलहरि अधिकारी	४९
संघीयतामा आर्थिक अनुशासन र जवाफदेहिता • सुकदेव भट्टराई (खत्री)	५९
संघीय लोकतन्त्र सफलताका आधार • शिवराज भट्ट	६२
संघीयता र पुँजी बजार • डा. रेवतबहादुर कार्की • निरज गिरी	६६
संघीयतामा वित्तीय अधिकार • दिनेश थपलिया • परशुराम उपाध्याय	७१

नेपाल आर्थिक पत्रकार समाज
(सेजन्) द्वारा
२० औं वार्षिकोत्सवका अवसरमा
प्रकाशित

सम्पादक
गोकर्ण अवस्थी

सह-सम्पादक
लक्ष्मण वियोगी

भाषा सम्पादन
लक्ष्मण वियोगी
लक्ष्मीप्रसाद खतिवडा

व्यवस्थापन
राजन पौडेल

स्केच
कृष्ण गोपाल

तस्बिर संयोजन
द्वारिका काफ्ले

सचिवालय
नेपाल आर्थिक पत्रकार समाज
(सेजन्)
अनामनगर, काठमाण्डौ
फोन नं. : ४२४२५६७
इमेल : nepal.sejon@gmail.com
वेबसाइट : www.sejonnepal.org.np

प्रकाशित प्रति: १००००

सज्जा तथा प्रिन्टिङ : क्रिएटिभ प्रेस प्रा.लि.
हाँडीगाउँ-५, काठमाडौं, ४४२९०५३/५४
creativeever.press@gmail.com

जोर्कण अवस्थी

प्रभावकारी वित्तीय संघीयता

मुलुक पहिलो पटक स्थानीय, प्रदेश र केन्द्रीय शासन प्रणालीमा स्मान्तरण हुँदैछ । स्थानीय निकायको केही अनुभव भए पनि प्रादेशिक संरचना देशका लागि नयाँ विषय हो । तीन तहको राज्य संरचना गाउँसम्म विकास पुऱ्याउन जति महत्त्वपूर्ण मानिएको छ त्यति नै जोखिमपूर्ण छ । प्रदेशको नामांकरण राजधानी लगायत विषय अब बन्ने प्रदेशसभाले टुंग्याउलान् ।

तर, राज्यका तीन तह सञ्चालन गर्न आवश्यक स्रोत व्यवस्थापनमा कम चासो दिइएको छ । स्रोत व्यवस्थापन गर्न महत्त्वपूर्ण वित्त आयोग अब नयाँ सरकारले बनाउनेछ । अन्य संवैधानिक आयोगजस्तै देखिए पनि मुलुकको विकासको खाका अब यसैले बनाउने कार्ययोजनामा निर्भर हुनेछ ।

कर संकलनको अधिकार संविधानले नै दिएको छ । मुख्य राजस्वका स्रोत केन्द्र, प्रदेश वा स्थानीय तह कसले उठाउने भन्नेबारे संविधानमै प्रष्ट छ । तर, संविधानमा केही कर दुई तहले उठाउन सक्ने व्यवस्था पनि छ । यसैले दुई तहबीच विवाद हुने र करदातालाई दोहोरो मार पर्ने जोखिम छ । काठमाडौं र ललितपुर महानगरपालिकामा घरबहाल करबारे उत्पन्न विवाद यसको उदाहरण हो ।

विवादित विषय निरूपण गर्ने अधिकार पनि अब बन्ने वित्त तथा प्राकृतिक स्रोत आयोगसँग हुनुपर्छ । योभन्दा जटिल विषय प्राकृतिक र वित्तीय स्रोत बाँडफाँड नै हो । वर्तमान संरचनामा धेरैजसो प्रदेश आन्तरिक स्रोतबाट चलन सक्ने अवस्थामा छैनन् । स्थानीय तहमा पनि त्यो क्षमता छैन । यस्तो परिस्थितिमा केन्द्रबाटै सहयोग दिनुपर्ने हुन्छ ।

चालू आर्थिक वर्षको बजेटमा स्थानीय तहलाई चार प्रकारको अनुदान दिने व्यवस्था छ । निःसर्त र ससर्त अनुदान चालू आवकै बजेटदेखि सुरु भइसकेको छ । स्थानीय तहको सबैभन्दा ठूलो स्रोत केन्द्रबाट जाने सहयोग नै हो ।

केन्द्र र स्थानीय तहबीच प्रदेश रहन्छ । स्रोत उठाउने अधिकार प्रदेश र स्थानीय तहमा धेरै बाँफिएको छ । अझ स्थानीय तहसँग स्रोत संकलनको अधिकार बढी छ । तर, तुलनात्मकस्तरमा प्रदेशमा खर्च बढी हुने देखिन्छ । किनकि त्यहाँ प्रदेशसभा सदस्य हुन्छन् । तिनको तलब भत्तादेखि सहयोगीको खर्च पनि जोडिन्छ ।

मुख्यमन्त्री लगायत मन्त्रीहरू र त्यहाँको कर्मचारीतन्त्रमा खर्चको दायरा बढ्नेछ । त्यही अनुसार मन्त्री र मन्त्रालयको

खर्च हुनेछ । त्यसैले प्रदेशमा चालू खर्च नै अत्याधिक हुने देखिन्छ । विकासको आवश्यकता भएकाले पुँजीगत खर्चको माग पनि उच्च हुनेछ ।

खर्च बढ्ने तर स्रोत जुटाउन नसकिने हो भने केन्द्र सरकारमाथि निकै ठूलो आर्थिक भार पर्नेछ । अनुदानले परनिर्भरता बढाउनेछ । सक्षम प्रदेश निष्क्रिय हुने जोखिम

प्राकृतिक स्रोत बाँडफाँडको विषय पनि अबका दिनमा टड्कारो देखिनेछ । आयोगसमक्ष जलविद्युत्, खानी, जंगललगायत सम्भावित स्रोत व्यवस्थापनको चुनौती आइपर्नेछ । यसमा अन्तर्राष्ट्रिय अनुभवसमेत आत्मसात गरेर समयमै सम्भाव्य जोखिम न्यूनिकरण गर्नुपर्छ । नत्र भविष्यमा जटिलता थपिँदै जाने निश्चित छ ।

रहन्छ । यसर्थ, तत्काल आयोग गठन गरी स्रोत विभाजनको वैज्ञानिक सुत्र तयार गर्नुपर्छ ।

हालसम्म एकात्मक व्यवस्था रहेको र राज्यका स्रोत न्यून भएकाले बाँडफाँड जटिल देखिएको हो । आयातमुखी अर्थतन्त्रमा सरकारको मुख्य आम्दानी पनि त्यहीँबाट हुँदै आएको छ । आयकरको हिस्सा बढ्दै गए पनि तीन तहका सरकार सञ्चालन गर्न भविष्यमै अपर्याप्त हुने देखिन्छ ।

लगानी भित्त्याउन प्रदेशबीच प्रतिस्पर्धा हुने अवस्थामा सहज वातावरण बनाइदिन आयोग र राजनीतिक दलहरू चनाखो हुनुपर्नेछ । सीमित स्रोतमात्रै बाँडिने हुँदा सालबसाली खर्च गर्न पनि विदेशीको मुख ताक्नुपर्ने अवस्थाले मुलुकलाई वित्तीय संकटतर्फ डोऱ्याउनेछ ।

योसँगै प्राकृतिक स्रोत बाँडफाँडको विषय पनि अबका दिनमा टड्कारो देखिनेछ । आयोगसमक्ष जलविद्युत्, खानी, जंगललगायत सम्भावित स्रोत व्यवस्थापनको चुनौती आइपर्नेछ । यसमा अन्तर्राष्ट्रिय अनुभवसमेत आत्मसात गरेर समयमै सम्भाव्य जोखिम न्यूनिकरण गर्नुपर्छ । नत्र भविष्यमा जटिलता थपिँदै जाने निश्चित छ ।

प्रदेशबीचको असमानता र सन्तुलन

● डा. स्वर्णम वाग्ले

कुनै प्रदेश सधैंका लागि बलियो वा कमजोर हुँदैन । राज्यले सन्तुलनमा राख्नुपर्छ । तीन तहको सरकारमा गएपछि केही प्रमुख विषय प्राथमिकतामा राखेर राज्यले काम गर्नुपर्छ ।

संघीयताको सिद्धान्त भनेकै केन्द्रले परराष्ट्र, वित्तीय, पूर्वाधारलगायत नीतिमा काम गर्नुपर्छ । प्रदेशमा भर्नासाथ केही नीतिगत र केही सेवा प्रवाह हुनुपर्छ । स्थानीय सरकारमा पुग्नेबित्तिकै धेरै सेवा प्रवाह हुनुपर्छ । यही अनुकूल हुनेगरी स्रोत र अधिकारको बाँडफाँड हुनुपर्छ ।

संघीयता आर्थिकभन्दा राजनीतिक र सांस्कृतिक कोणबाट तय गरिएको हो । अहिले राजनीतिक सम्झौताको रूपमा सात प्रदेश कायम गरिएको छ । प्रशासकीय हिसाबले सात क्षेत्रमा विभाजन भए पनि अर्थतन्त्र एउटै रहनुपर्छ । एउटा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको हिसाबले हेरिनुपर्छ । राजनीतिक खण्डीकरणजस्तै अर्थतन्त्रलाई पनि खण्डीकरण गरियो भने असर पर्छ । प्रदेश राष्ट्रिय सामर्थ्यसँग जोडिँदा 'इकोनोमिक अफ स्केल' मार्फत् अर्थतन्त्रले गति लिन्छ । एउटै राष्ट्रिय अर्थतन्त्रबाट कति पनि विमुख हुनु हुँदैन ।

जथाभावी कर र प्रशासनिक भन्कट हुनु हुँदैन । प्रदेश एकको एउटा र तीनको अर्को व्यवस्था गरियो भने उद्योग-व्यापार विग्रन्छ । मान्छेको आवत-जावतमा असर पर्छ । विदेशी लगानी निरुत्साहित हुन्छ । तसर्थ, सात प्रदेश भए पनि अर्थतन्त्र एउटै हो भन्ने मान्यता स्थापित गर्नुपर्छ । त्यसरी नै काम गर्नुपर्छ ।

प्रदेशको सामर्थ्य फरक-फरक रहेको यथार्थ हो । कूल गार्हस्थ्य उत्पादन (जीडीपी) को हिसाबले ६ नम्बर प्रदेश कमजोर छ । तीन नम्बर प्रदेश बलियो छ । जनसंख्याको हिसाबले पनि फरक छ । तीनमा ५५ लाख २९ हजार, दुईमा ५९ लाख ३७ हजार र सातमा २५ लाख ५२ हजार जनसंख्या छ । तसर्थ, आर्थिक पक्षका आधारमा प्रदेश काटिएको होइन । सांस्कृतिक पहिचान, राजनीतिक माग र भूगोलको व्यवस्थापन गर्दा यस्तो भएको हो ।

यो अनौठो पनि होइन । कुनै कमजोर वा बलियो भनेर व्याख्या गर्न जरुरी छैन । भारतको अर्थतन्त्रमा एउटै राज्य महाराष्ट्रको मात्र भन्दा २० प्रतिशत योगदान छ । गुजरात र तमिलनाडु राज्यको जनसंख्या ५/५ प्रतिशत भए पनि अर्थतन्त्रको हिस्सा १०/१० प्रतिशत छ । तर, सांसदको एउटा चेम्बरमा बराबरी प्रतिनिधित्व हुन्छ । अमेरिकामा यस्तै छ । सिनेटमा ६ लाख जनसंख्या भएको अलास्काको प्रतिनिधित्व दुई सिट र चार करोड जनसंख्या भएको क्यालिफोर्नियाको पनि दुई सिटको प्रतिनिधित्व छ । तर, तल्लो सदनमा जनसंख्याअनुसार सन्तुलन मिलाइएको छ ।

यसकारण संघीयता राजनीतिक सम्झौता हो । सबैलाई राज्यले समान लगानी गर्न सक्नुपर्छ । आर्थिक न्याय गर्नुपर्छ । अहिलेको असमानता आफैमा अक्षमता होइन । हरेकमा केही न केही क्षमता

छन् । एक नम्बर प्रदेश भारतीय 'हिल स्टेशन' दार्जिलिङसँग जोडिएको छ । धार्मिक दृष्टिले महत्वपूर्ण मानिने पाथीभरा, बराहक्षेत्र, हलेसी, दन्तकाली र बूढासुब्बा मन्दिर यहीं पर्छन् । सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज, कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्र, मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज, कोसी टप्पु संरक्षण क्षेत्र पनि छन् । जलविद्युत्तर्फ काबेली कोरिडोर, माईखोला, तमोर नदी छन् । अलैंची, चियाजस्ता नगदे वाली छन् । पशुपालन र दुग्ध उत्पादनसहित कृषिमा प्रदेश एक अगाडि छ । उद्योगधन्दा, कृषि, जलविद्युत्, पर्यटन सबै क्षेत्रमा प्रदेश एकको सम्भावना निकै राम्रै छ ।

प्रदेश दुईमा वीरगञ्ज र सिमरा मुलुकका अग्रणि औद्योगिक नगर छन् । प्रमुख भन्सार नाका वीरगञ्ज यही प्रदेशमा पर्छ । प्राचीन सहर जनकपुर यहीं छ । यो प्रदेशका लागि ठूलो स्रोत हो । जनकपुरमै विशेष आर्थिक क्षेत्र (सेज) बनाउन सकिन्छ । प्रमुख कृषि उत्पादनको यो प्रदेशलाई कृषि उद्योगको रूपमा विकास गर्न सकिन्छ ।

समथर भू-भाग भएकाले राम्रो सिँचाई गर्न सकिन्छ । राष्ट्रको लक्ष्य १८ लाख हेक्टर जमिन सिँचित गर्ने भन्ने छ । यसको ठूलो हिस्सा दुई नम्बरले ओगट्न सक्छ । भविष्यमा प्रस्तावित दोस्रो अन्तर राष्ट्रिय विमानस्थल, रेलमार्ग र द्रुतमार्गले पनि यो प्रदेशलाई छुन्छ । यहाँ जलविद्युत् छैन । यसकारण धार्मिक र ऐतिहासिक पर्यटनका लागि जनकपुर, गढीमाई र सिमरौनगढ मुख्य स्रोत हुन् । यिनलाई औद्योगिक करिडोरको रूपमा थप विकास गर्न सकिन्छ ।

प्रदेश तीनमा आर्थिक दृष्टिकोणले काठमाडौं र चितवन समृद्ध छन् । यसको मुख्य स्रोत उद्योग-व्यापार नै हो । यसमध्ये कूल गार्हस्थ्य उत्पादन (जीडीपी) मा काठमाडौंको योगदान ३० प्रतिशत छ । चितवन जोड्दा भन् बढी हुन्छ । मुलुकको अधिकांश आर्थिक कारोबार यही प्रदेशमा हुन्छ । पर्यटकीय दृष्टिले महत्वपूर्ण चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज, लाडटाड राष्ट्रिय निकुञ्ज, गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रसमेत यहाँ पर्छन् । हेटौंडा, बालाजु तथा पाटन औद्योगिक क्षेत्र यसैमा छन् । रसुवा, धादिङ, सिन्धुपाल्चोक र दोलखा जिल्लामा जलविद्युत् आयोजना धेरै छन् । यो प्रदेशले जलविद्युत् आयोजनाबाट फाइदा लिन सक्नुपर्छ । साथै, विश्वबाट प्रवेश गर्ने मूलद्वार त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल हो । यसलाई सुधार गरेर पर्यटनबाट फाइदा

लिन सकिन्छ ।

सामाजिक तथा आर्थिक सूचकमध्ये तुलनात्मक रूपमा प्रदेश चार राम्रो देखिन्छ । लैंगिक समानता, शिक्षा र प्रतिव्यक्ति आय उच्च छ । पर्यटन र जलविद्युत्को प्रचुर सम्भावना देखिन्छ । १२ सय मेगावाटको जलाशययुक्त बूढीगण्डकी आयोजना, मस्याङ्दी जलविद्युत् आयोजना यसैमा पर्छन् । पोखरा, मुस्ताङ, बन्दीपुर, मनाङलगायत पर्यटकीय क्षेत्र छन् । देवघाट, मुक्तिनाथ, मनकामना, दामोदर कुण्डजस्ता धार्मिक स्थल पनि छन् । सडक पूर्वाधार राम्रो बनाउँदा यी धार्मिक स्थलमा ५० लाख वैष्णव पर्यटक भित्र्याउन सकिन्छ ।

एक अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल पोखरामै निर्माण हुँदैछ । यो विमानस्थलमार्फत् पर्यटक भित्र्याउनु यो प्रदेशको प्रमुख सम्भाव्यता हो । ‘कनेक्टिभिटी’ को हिसाबले लुम्बिनीदेखि

मुक्तिनाथसम्म हजारौं पर्यटक भित्र्याउन सकिन्छ । कालीगण्डकी कोरिडोर विकास गरेर भारतका मध्यमवर्गीय पर्यटक भित्र्याउन जरुरी छ । यति, बुद्ध र श्रीजस्ता निजी विमान कम्पनीले पोखरा विमानस्थल बन्नेबित्तिकै एयरबस किन्दैछन् । विमानस्थल, स्तरीय होटल भए पाँच वर्षभित्र ३२ लाख पर्यटक भित्र्याउन सकिन्छ । स्रोत र सामर्थ्यका दृष्टिले धेरै पर्यटक चार नम्बरले धान्न सक्छ ।

पाँच नम्बर प्रदेशको प्रमुख सम्भावना भनेको उद्योग, कृषि र पर्यटन हो । लुम्बिनी र बुद्धको जीवनसँग जोडिएका अन्य स्थानको प्रचार हुन सके धेरै पर्यटक आकर्षित हुनेछन् । बर्दिया र बाँके निकुञ्ज क्षेत्रको उचित सदुपयोग हुन सकेको छैन । नेपालगन्ज र भैरहवा आर्थिक सहरका रूपमा विकास हुँदैछन् । पर्यटकीय हिसाबले नेपालगन्ज मानसरोवर यात्रा गर्नेको महत्वपूर्ण मार्ग बन्दै गएको छ । बाँके र बर्दिया कृषिका लागि उर्वर क्षेत्र हो । यस प्रदेशका पहाडी जिल्लामा कफी खेती र जडिबुटीको धेरै सम्भावना छ । भैरहवा विशेष औद्योगिक क्षेत्र (सेज) मा लगानी आकर्षित गर्न सकिन्छ । यहाँ चुनहुंगा खानी छ । यही कारण ठूला सिमेन्ट उद्योग खुलेका छन् । यो प्रदेशलाई औद्योगिक ‘हब’ का रूपमा विकास गर्न सकिन्छ ।

यसैगरी, प्रदेश ६ अन्तर्गत सुर्खेतको काँक्रेविहारदेखि मुगु रारा तालसम्म आकर्षक पर्यटन गन्तव्य हो । सम्भावनाका दृष्टिले यो प्रदेशले कम पर्यटक भित्र्याइरहेको छ । पूर्वाधार विकास गरेर थप फाइदा उठाउन सकिन्छ । डोल्पा र हुम्लाको जडिबुटी यहाँको मुख्य स्रोत हो । सुर्खेतलाई विशेष औद्योगिक जिल्लाको रूपमा विकास गर्न सकिन्छ । जलविद्युत्तर्फ नलसिङगाड आयोजना छ । पर्यटक, औद्योगिक, जडिबुटी र जलविद्युत्का हिसाबले यो प्रदेशले प्रशस्त फाइदा लिन सक्छ ।

प्रदेश सातको मुख्य स्रोत जडिबुटी हुनुपर्छ । कृषि, जलविद्युत्, धार्मिक तथा निकुञ्ज पर्यटनले यो क्षेत्र महत्वपूर्ण छ । समृद्ध हुँदै गएको भारतको कोलकातासँगको सामीप्य पूर्वी नेपालले उपयोग गरेजस्तै प्रदेश सात गुजरात, दिल्ली, उत्तर प्रदेश, महाराष्ट्रतिर जोडिनुपर्छ । दोधारा चाँदनीले त्यो ढोका खोल्छ । आधा भारत त्यतै छ । भारतका प्रान्तसँगको सामीप्यताले अन्तर्राष्ट्रिय पोर्टबाट यो प्रदेशमात्र होइन, सिंगो मुलुकले फाइदा लिन सक्छ । पर्यटन र निर्यातमूलक उद्योगका लागि प्रदेश सात उचित गन्तव्य हुन सक्छ ।

प्रशासकीय हिसाबले सात क्षेत्रमा विभाजन भए पनि अर्थतन्त्र एउटै हुनुपर्छ । सात प्रदेशलाई एउटा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको हिसाबले हेरिनुपर्छ । राजनीतिक खण्डीकरणजस्तै अर्थतन्त्र पनि खण्डीकरण गरियो भने नराम्रो असर पर्छ ।

पञ्चेश्वर, पश्चिम सेती, माथिल्लो कर्णालीजस्ता ठूला जलविद्युत् आयोजना यहीं छन् । धनगढी र महेन्द्रनगर महत्वपूर्ण औद्योगिक क्षेत्र बन्न सक्छन् । पर्यटकीय हिसाबले ठूलो सम्भावना छ । सुदूरपश्चिम भन्नासाथ उजाड होला भन्ने लाग्यो, होइन रहेछ । पारि (भारत) का नैनीताल, देहरादून र सिमला विप्रिसके । हाम्रो सुदूरपश्चिम ‘भार्जिन’ छ । दिल्ली र पश्चिम भारतका मध्यमवर्गीय पर्यटक भित्र्याउन अभियानै चलाउनुपर्छ ।

उल्लेखित आधारमा कुनै प्रदेश सधैं बलियो वा कमजोर हुँदैन । राज्यले सन्तुलन मिलाउनुपर्छ । तीन तहको सरकारमा गएपछि केही प्रमुख विषयमा प्राथमिकता दिनुपर्छ । पहिलो, मानव स्रोत अर्थात् कर्मचारी समायोजन हो । यसका लागि उच्चस्तरको राजनीतिक हस्तक्षेप जरुरी छ । कर्मचारी समायोजन ऐन आइसकेको छ । सरकारले केन्द्रबाट

कर्मचारी पठाउन नसक्ने हो भने स्थानीय सरकार आफैले व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यो अधिकार पनि दिनुपर्छ । अर्को, महत्वाकांक्षी स्वयंसेवी कार्यक्रम ल्याउनुपर्छ । योजना आयोगको हिसाबले भन्नुपर्दा द्वन्द्वकालमा कर्मचारी गाउँमा खटाउन सकिएको थिएन । योजना आयोगले जेटिए, अनमी गाउँगाउँमा पठाएको थियो । उनीहरूले एकदमै राम्रो काम गरे । न्यूनतम तथा आधारभूत सेवा दिए । अहिले रोकिएको छ ।

देशमा सात हजार वडा छन् । हरेक वडामा दुई वा तीनजना यस्ता स्वयंसेवक पठाउन सकिन्छ । यसका लागि बढीमा २१ हजार व्यक्ति चाहिन्छ । यसो गर्न कुनै ऐन चाहिँदैन । आयोगकै कार्यविधिमा टेकेर गर्न सकिन्छ । जनप्रतिनिधिलाई योजना, गाउँको प्रोफाइल बनाउने काम गर्न समस्या छ । यसमा पनि स्वयंसेवक खटाउन सकिन्छ । स्नातकोत्तर पास गर्ने ४० हजार जनशक्ति छन् । तिनलाई एक वा दुई वर्षका लागि स्वयंसेवकका रूपमा जनप्रतिनिधिलाई सघाउन पठाउन सकिन्छ ।

जनशक्ति व्यवस्थापन गर्न सिर्जनात्मक भएर सोच्नुपर्छ । निजामती सेवा, पेन्सन पाउने कि नपाउने भनेर सोच्दा समस्या भयो । स्वयंसेवक पठाउँदा दरबन्दी घटबढ गर्न वा आवश्यक नपरे खारेज गर्न सकिन्छ । पेन्सनको दायित्व हुँदैन । यसले तत्काल शिक्षित बेरोजगार समस्या समाधान गर्नेछ । १२ कक्षादेखि मास्टर्स पास गरेकालाई यसमा खटाउन सकिन्छ । गाविसभन्दा गाउँपालिकाको आकार ठूलो भएकाले पनि सेवा प्रवाहमा स्वयंसेवक खटाउनुपर्छ ।

मुख्य चुनौती स्थानीय तहमा गुणस्तरीय पूर्वाधार विकास गर्नु हो । ४/५ वर्षभित्र हरेक गाउँपालिका केन्द्रसम्म राष्ट्रिय सडक पुऱ्याउनुपर्छ । पूर्वाधार विकासले लागत घटाउनेछ । सेवा प्रवाहमा सहयोग पुग्नेछ । अहिले नेताका गाउँ जोडिरहेका छौं । अब प्राथमिकतामै राखेर स्थानीय तह पूर्वाधारले जोड्नुपर्नेछ । ७ सय ५३ गाउँपालिका अर्थात् सरकार भएकाले पक्की सडक बनाउने वैधानिक आधार बनेको छ । पक्की नभए पनि गाउँपालिका सडकले जोड्नुपर्छ । कम्तिमा पाँच वर्षमा एकीकृत सेवा भवन र सडक सञ्जाल चाहिन्छ ।

ठूलो उपलब्धिका साथ जनप्रतिनिधि निर्वाचित भएका छन् । अधिकार पनि दिइएको छ । तर, आवधिक योजना र बजेट

कसरी बनाउने भन्ने थाहै छैन। उनीहरूलाई तालिम आवश्यक छ। आयोगले आवधिक योजनाबारे केही मस्यौदा बनाएको छ। बजेट र आवधिक योजनामा पर्नुपर्ने विषयबारे तालिम दिनेछौं। यो आयोगको काम पनि हो। तर, वित्तीय अनुशासन नियन्त्रण गर्न सकिएन भने संघीयता पतन हुनेछ। जोखिम व्यवस्थापन गर्न पहिलो दिनबाटै काम गर्नुपर्छ।

चालू वर्षमा नै डरलाग्दो अभ्यास देखिएको छ। एउटा सानो गाउँपालिकाले करिब २२/२५ करोड पाएका छन्। रकम दामासाहीले वडा-वडामा बाँडिएको छ। यसरी हुँदैन। कुनै गाउँपालिकाको पहिलो प्राथमिकता राजमार्गबाट सडक जोड्ने हो भने धेरै बजेट त्यसैमा खन्याउनुपर्छ। तर, यो वर्ष सबैलाई पुऱ्याउने गरी छर्ने काम भयो। २० वर्ष जनप्रतिनिधि नभएको अवस्थामा वा पूर्वतयारी नभएकाले विकृति भएको हुनसक्छ। यो अभ्यास तुरुन्तै नियन्त्रण गर्नुपर्छ। नत्र संघीयता असफल हुनेछ।

स्थानीयमात्र होइन, प्रादेशिक सरकारले पनि यी तीन कुरामा ध्यान दिनुपर्छ। करिब १० प्रतिशतमात्रै प्रदेशले स्रोत पाउने भए द्वन्द्व

वित्तीय अनुशासन नियन्त्रण गर्न सकिएन अने संघीयता पतन हुनेछ। जोखिम व्यवस्थापन गर्न पहिलो दिनबाटै काम गर्नुपर्छ।

निम्तिन सक्छ। यो पनि व्यवस्थापन गर्नुपर्छ। हामीसँग द्वन्द्व व्यवस्थापनको लामो इतिहास छैन। परिष्कृत लोकतन्त्रमा अदालतले आदेश दिए वा चित्त बुझे वा नबुझे मान्ने चलन छ। नेपालमा आज पनि मुठ्ठेबल, बन्द-हडताल, सडक जाम गर्ने चलन छ। कानून आत्मसात गरेर द्वन्द्व निरुपणको अभ्यास यहाँ त्यति परिपक्व छैन। यो एउटा चुनौती हो। प्रदेशका विषयमा केन्द्र र स्थानीय तहले तान्न खोज्ने भएकाले समस्या आउन सक्छ।

संघीयताको सिद्धान्त भनेकै केन्द्रले नीति निर्माणमा प्राथमिकता दिने हो। परराष्ट्र, वित्तीय र पूर्वाधार नीतिजस्ता विषयमा काम गर्नुपर्छ। प्रदेशमा भर्नेबित्तिकै नीति र सेवा प्रवाह गर्नुपर्छ। स्थानीय सरकारमा पुग्नेबित्तिकै धेरै सेवा प्रवाह हुनुपर्छ। यही अनुकूल हुने गरी स्रोत र अधिकार बाँडफाँड हुनुपर्छ। द्वन्द्व निम्ति यही सिद्धान्तमा टेकेर काम गर्नुपर्छ। संघीयता कार्यान्वयनसँगै देशले प्रचुर आर्थिक सम्भावना, बहुदो सामाजिक न्याय, राजनीतिक वैधता र केही प्रशासनिक जोखिम बोकेर बसेको छ।

(वाग्ले राष्ट्रिय योजना आयोगका उपाध्यक्ष हुन्)

आयुर्वेदको शक्तिका साथ

Dabur RED Gel

ताजा सास मात्र होइन

अब सुरक्षा पनि

नयाँ

संधीयतामा प्राकृतिक स्रोत परिचालन

● डा. युवराज सखितवा

स्थानीय तहले आफ्ना स्रोत-साधनको म्यापिङ गरेर कति काम आफूले गर्ने, कति प्रदेश र स्थानीय तहबाट गर्ने भन्ने सम्बन्धमा गुरुयोजना तयार गर्नुपर्छ । यसरी स्थानीय तह, प्रदेश र केन्द्रका साभ्भा विकासका परियोजना तयार हुन्छन् । यी सबै काम गर्नका लागि जनप्रतिनिधिमा विकासको दृष्टिकोण अपरिहार्य हुन्छ । भएका प्राकृतिक स्रोत साधनमात्र होइन, प्राकृतिक स्रोत-साधन वृद्धि गर्ने (पानीको बहाब बढाउने, वन जंगल बढाउने र त्यहाँका स्रोतको उच्चतम प्रयोग गर्ने) तर्फ जनप्रतिनिधिको ध्यान जान आवश्यक छ ।

संविधानले संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तीन तहको सरकार र तीन तहकै साधन, स्रोत परिचालनको अधिकार तथा विकासको जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ । स्थानीय वा प्रादेशिक तहमा दिएका अधिकारका आधारमा मानव विकास, समृद्धि या सामान्य आर्थिक विकास त्यहीँबाट पूरा हुनुपर्ने संकेत दिन्छ । आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषिको रूपान्तरण स्थानीय सरकारसँग सम्बन्धित छन् । यस्तै, प्राकृतिक स्रोत परिचालन, रोजगारी सिर्जना तथा गरिवी निवारणका काम पनि केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय तहको साभ्भा जिम्मेवारीमा छन् ।

अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध, वैदेशिक सहयोग परिचालन तथा भुक्तानी, आन्तरिक सुरक्षा, रक्षा, निर्वाचनलगायत स्थानीय तहको जिम्मेवारीमा नरहेका सीमित विषय छन् । विकास योजनामा धेरैजसो स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन हुनुपर्ने ठूलो हिस्सा छ । विद्यमान विकास आवश्यकताको तीन चौथाई काम स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ । तर, साधन-स्रोत हिसाब गर्दा एक चौथाई पनि पुग्दैन ।

अहिलेको राजस्वको अधिकार स्थानीय तहमा सीमित छ । नगरपालिकाले उठाउने घरजग्गा, सम्पत्ति, मालपोत, सवारीसाधन, मनोरञ्जनलगायत करले राजस्वमा केही सहयोग पुग्ने देखिन्छ । तर, गाउँपालिकाको हकमा मालपोतका दर र औद्योगिक गतिविधि पनि कम छन् । गाउँमा आर्थिक गतिविधि कम हुनुको कारण बैकले ऋण दिन जग्गा धितो राख्छ । र, त्यो जग्गा नगर क्षेत्रको हुनुपर्छ । त्यहाँ बाटो पुगेको हुनुपर्छ । मूल्यांकन त्यसैअनुसार हुन्छ । गाउँमा धेरै व्यवसाय जाँदैनन्, गाउँ आफैँमा आत्मनिर्भर अर्थतन्त्र हो ।

गाउँमा वस्तु तथा सेवा उत्पादन गरेर विक्री गर्ने सम्भावना कम हुन्छ । तर गरिवी, लुप्त बेरोजगारी, शिक्षा, स्वास्थ्यलगायत पूर्वाधारको कमी जस्ता चुनौती गाउँमा धेरै छ । त्यसैले गाउँपालिकामा धेरै ठूलो साधन-स्रोत अभाव कसरी पूर्ति गर्ने भन्ने प्रश्न हाम्रा सामु विद्यमान छ । केन्द्रीय बजेट प्रणालीबाट अन्तरसरकारी हस्तान्तरणअन्तर्गत जाने एउटा निश्चित रकम छ । चुनावी घोषणापत्रमा राजनीतिक पार्टीले त्यसलाई बजेटको ५० प्रतिशतसम्म पुऱ्याउने उल्लेख गरेका छन् । तर, त्यसको सम्भावना छैन । बजेटको ५० प्रतिशत तल्लो तहका सरकारलाई दिइयो भने संघीय (केन्द्रीय) सरकार सञ्चालनमै समस्या हुन्छ ।

विगत लामो समयदेखि नेपालको विकासका लागि ५ 'ज' को महत्त्वपूर्ण भूमिका छ । सबै स्थानीय तहको साभ्भा पनि यिनै ५ 'ज' हुन् । हरकसँग जमिन छ । अधिकांश ठाउँमा जंगल, जलस्रोत (सतह तथा भूमिगत), जनशक्ति तथा अब निर्वाचनसँगै उल्लेखित उत्पादनका साधन परिचालन गर्ने जनप्रतिनिधिमूलक निकाय पनि रहन्छन् । प्राकृतिक साधन-स्रोत हामीले के-के मा सम्भावना छ र त्यसको न्यायोचित वितरण कसरी गर्ने भन्ने सवाल पनि पेचिलो छ ।

उल्लेखित प्राकृतिक स्रोत-साधन मुलुकमा सबैतिर छ तर त्यसको मात्रा घटबढ छ । कहीं विशेष प्रकारका साधन-स्रोत छन् । नदी, खोला भए पनि सबै ठाउँमा विद्युत् उत्पादनको सम्भावना हुँदैन । ठूला नदीबाट ठूला विद्युत् आयोजना विकास गर्ने अवसर सीमित ठाउँमा मात्र छ । यी सबै पक्षलाई मध्यनजर गर्दा, एकातिर हामीले स्थानीय जनताको प्राकृतिक साधन-स्रोत माथिको अधिकार पनि सम्मान गर्नुपर्नेछ । तर, ती साधन-स्रोतको परिचालन गरेर आउने लाभ समुचितरूपमा सबै नागरिकलाई बाँड्नुपर्नेछ ।

नेपालमा भएका सबै प्राकृतिक साधन-स्रोतमा समान हक छ । स्थानीयबासीलाई स्थानीय भएकाले अलि बढी हक रहन्छ । सबै तहमा प्राकृतिक स्रोत परिचालनको अवसर समान नरहेकाले प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग गठन गरिएको हो । हामीले बुझ्नुपर्ने कुरा के हो भने स्थानीय तहको विकासको आधार स्थानीय स्रोत-साधन त हो । तर, त्यो परिचालन गर्दा अपुग केन्द्रले थप्ने र अवसर भएका केही ठाउँमा संकलन भएको अधिक राजस्व समानुपातिक ढंगले अन्य निकाय पनि वितरण गर्ने हो । त्यसकारण प्राकृतिक साधन स्रोतको वितरण समान सहभागिता, समान अधिकार र न्यायोचित वितरणको सन्दर्भमा हेर्नुपर्छ ।

केही साधन-स्रोत यस्ता छन्, जुन राष्ट्रिय तहमा छन् । स्थानीय तहमा त्यसको अधिकार हुँदैन । जमिनको स्वामित्व व्यक्तिको हुन्छ तर संघीय कानूनअनुसार जमिनको व्यवस्थापन हुन्छ । भूमिसुधार, जमिनको हदबन्दी, भू-उपयोग नीति जस्ता केन्द्रीय नीतिले जमिनको व्यवस्थापनमा प्रभाव पार्दछ । स्थानीय तहले दिएको अधिकार उपयोग गरेर जमिनको मूल्यांकनअनुसार राजस्व संकलन गर्ने हो । यसबाहेक जमिनभित्रका खानी, खनिज पदार्थको उपभोग पनि संघीय स्वामित्वमै छ । यसको उत्खनन र उपभोगका भने स्थानीयले रोजगारी या

संकलित राजस्वको केही हिस्सा उपभोग गर्न दिने जस्ता प्राथमिकता दिनुपर्छ। यसो गर्दा संघीय सरकारलाई स्थानीय सरकार र जनताको सहयोग पनि हुन्छ र स्रोत-साधनको समुचित परिचालन पनि हुन्छ। जमिनमुनिका धातुजन्य र अधातुजन्य स्रोतको परिचालन, उत्खनन, प्रशोधनका लागि केही कानून निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता छ।

त्यसैगरी, जंगलको उपभोगको सन्दर्भमा स्थानीय तहबाट संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने सामुदायिक वनको अनुभव हामीसँग छ। स्थानीय तहले संरक्षण गर्ने र मापदण्ड बनाएर त्यसको उपभोग गर्ने विधिमा अँगाल्न सकिन्छ। वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनका लागि संघीय सरकारले स्थानीय तहलाई अनुशासन र निश्चित मापदण्डसहितको निर्देशनात्मक अधिकार पठाउनुपर्छ। कुनै एकातिर जंगल हुर्काउँदै अर्कोतिर उपभोग पनि गर्दै जाँदा वनको क्षेत्रफल र गुणस्तर कायम राख्दै वनको स्रोत पनि परिचालन गर्न सकिन्छ।

हामीलाई आवश्यक हुने काठदेखि जंगलभित्र जडिवुटी फलफूल, तरकारी तथा अन्य उत्पादन गरी लाभ लिन सकिन्छ। हामी कहाँ संरक्षणको नाममा ढलेका रुख पनि काट्न नहुने भन्ने मान्यता छ त्यो अनुचित हो। स्थानीय तहलाई परिचालन गरेर आम्दानी गर्ने र हरियाली पनि बढाउने अभिप्रायतर्फ संघीय सरकारको नीति लक्षित हुनुपर्छ। अर्कोतर्फ नदीका स्रोत रोडा, गिट्टी, बालुवा जस्ता साधन-

नदीले बगाएर ल्याउने गिट्टी, ढुंगा तथा बालुवा उत्खनन् नगर्ने हो भने नदीको बहाव माथि आउँछ। नदीको बहावलाई ठीक दिशामा लैजान कति ढुंगा, बालुवा उत्खनन् गर्न सकिन्छ भन्ने निश्चित मापदण्ड बनाएर स्थानीय निकायलाई दिन सकिन्छ।

स्रोतलाई स्थानीय तहले परिचालन गर्ने हो, अधिकांश स्थानीय तहका सीमाना नदी, खोलाले विभाजन गरेकाले यस्ता स्रोत उपभोग गर्दा कसरी बिनाविवाद र जोखिम नल्याई उत्खनन् गर्ने भन्ने सन्दर्भमा स्पष्ट निर्देशिका आवश्यक छ।

नदीले बगाएर ल्याउने गिट्टी, ढुंगा तथा बालुवा उत्खनन् नगर्ने हो भने नदीको बहाव माथि आउँछ। नदीको बहावलाई ठीक दिशामा लैजान कति ढुंगा, बालुवा उत्खनन् गर्न सकिन्छ भन्ने निश्चित मापदण्ड बनाएर स्थानीय निकायलाई दिन सकिन्छ। पूर्वाधार निर्माणक्रममा हामीलाई यस्ता स्रोत साधनको अत्याधिक आवश्यक पर्छ। र, यो देशभित्रै खपत हुन्छ, देशभित्र खपत नभइरहेको सन्दर्भमा स्थानीय तहले मापदण्डभित्र रहेर यसको निकासीबाट राजस्व प्राप्त गर्नुलाई अनुचित मान्न सकिन्छ।

सबैभन्दा जटिल विषय जल (पानी) को उपभोगमा रहने देखिन्छ। नदी डाइभर्सन, जलविद्युत्लगायतका लागि पानीको उपभोग गर्दा नदीको बहाव परिवर्तन हुनसक्ने भएकाले तल्लो तटीय क्षेत्रको विरोध हुनसक्छ। आफ्नो क्षेत्रको जलस्रोत हामी पूर्ण उपयोग गर्छौं भनिरहँदा राष्ट्रिय स्रोतका अरू लाभग्राहीको हितलाई पनि मर्न दिनुभएन। जलविद्युत् परियोजना खासगरी जलाशयमा आधारित सञ्चालन गर्दा जमिन एकातिर डुब्ने, विद्युत्को लाभ सबैले पाउने भए। हाम्रो गाउँ ढुवाएर यो आयोजना बनाउन दिँदैनौं भन्ने

www.kumaribank.com

कुमारी बैंक तपाईंको स्वस्थ जीवनको कामना गर्दै प्रस्तुत गर्दछ ...

कुमारी स्वस्थ जीवन

बचत खाता

बचत रकममा उच्चतम प्रतिफल +

रु. 90,000 सम्मको निःशुल्क स्वास्थ्य बीमा सेवा*

स्वास्थ्योपचारमा २०% सम्मको छुट तथा सुविधाहरू

छुटको प्रावधान उपलब्ध गराउने स्वास्थ्य संस्थाहरू:

कुमारी बैंक लिमिटेड
KUMARI BANK LIMITED
बचतका लागि, बचतका लागि

Patalsadak, Kathmandu
Tel: 01-4232112/113
Email: marketing@kumaribank.com

medanta, Norvic, GRANDE HOSPITAL, VAYODHA HOSPITAL, CHIRAYU, SHREE SIKHAR DEVI HOSPITAL PVT. LTD., K LAB

आवाज सशक्त हुन नदिन केन्द्र सरकारले न्यायिक क्षतिपूर्ति (उचित मुआब्जा, पुनर्स्थापना, पुनर्वासमा) ध्यान दिनुपर्छ। आयोजना नै बन्न नदिनेसम्मको अधिकार स्थानीय तहमा छोड्नुहुँदैन। जलविद्युत्को लाभ विद्युत् उपभोगमा मात्र सीमित हुँदैन।

आयोजना विकास हुँदा स्थानीयले रोजगारी पाउने, स्थानीय कच्चा पदार्थको उपभोग हुने र त्यहाँको स्थानीय आर्थिक क्रियाकलापको विस्तार हुन जान्छ। यस्ता परियोजनाको स्थानीय लाभ त त्यसै पनि बढी हुन्छ। त्यसमाथि उत्पादित वस्तुमा पनि स्थानीयले बढी अधिकार खोज्दा अरूलाई अन्याय हुन जान्छ। प्राकृतिक स्रोत साधनबाट उठ्ने राजस्व, रोयल्टी कसरी बाँडफाँड गर्ने भन्ने सम्बन्धमा पहिले स्थानीय स्वायत्त शासन ऐनमा उचित व्यवस्थाहरु थिए। मर्म अहिले पनि त्यही हो।

अहिले प्रदेश सरकार सञ्चालनको कानून बन्दैछ, स्थानीय सरकार सञ्चालन सम्बन्धि कानून बनिसक्यो। अब खडा हुने प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले स्रोत परिचालन र संघीय सरकारबाट आवश्यक अनुदानका सम्बन्धमा यथोचित गृहकार्य गर्नेछ। जलविद्युत् आयोजनामा जलाशययुक्त आयोजनामा बाहेक अन्य आयोजनामा रोयल्टीमा बाहेक पानीको उपभोगको विषयलाई लिएर त्यति ठूलो समस्या आउने देखिँदैन। तर, सिँचाइमा भने रिभर डाइभर्सनमा विवाद खडा हुनसक्छ। सिँचाइका लागि एउटा प्रदेशबाट पानी अर्को प्रदेशमा जाने हुनसक्छ। कालीगण्डकी-तिनाउ डाइभर्सनको उदाहरण लिने हो भने त प्रदेश ४ को पानी प्रदेश ५ मा जाने पनि हुन्छ। प्राकृतिक बहावका लागि १० प्रतिशत पानी छोडे पनि त्यसले तल्लो तटीय क्षेत्रका बासिन्दाको उपभोगका लागि अपुग हुन्छ। यस्तो अवस्थामा पानीको व्यवस्थापन (वाटर अगुमेन्टेसन प्लान) नीति लिनुपर्छ।

त्यस्तै, नदी नियन्त्रण अर्को पेचिलो विषय हो। नदीबाट माथिल्लो तटीय क्षेत्रमा आर्थिक गतिविधि सञ्चालन गरिएला तर बाढी आएको बेलामा तल्लो तटीय क्षेत्र यसबाट प्रभावित हुनसक्छ। नदी सबै उत्तर र दक्षिण छन् तर १ र ७ बाहेक अन्य प्रदेश उत्तर-दक्षिण फैलिएका छैनन्। त्यसकारण हामीले एकीकृत जलस्रोत विकास परियोजना केन्द्रबाट निर्माण गरी त्यसको कार्यान्वयन प्रादेशिक र स्थानीय तहबाट गराउन सकिन्छ। पानीको बहाव बढाउने, सिँचाइ तथा जलविद्युत्का कार्यक्रम केन्द्रीय तहबाट सञ्चालन गर्ने र स्थानीय तहले रोयल्टी सहित उपभोगमा निश्चित प्राथमिकता पाउनुपर्छ। अहिले जुन जिल्लामा विद्युत् उत्पादन भएको छ, त्यो ठाउँमा बढी विद्युत् दिइएको अवस्था पनि छ। संघीय प्रणालीमा यसअघि स्थानीय स्वायत्त शासन ऐनले व्यवस्था गरेकै ढंगबाट प्राकृतिक स्रोतको उपभोग निर्देशित हुने देखिन्छ। स्थानीय तहको समृद्धि आधार खडा गर्ने भनेको त्यहाँको स्थानीय स्रोत साधनको परिचालन गर्ने नै हो। केन्द्रबाट गएको बजेटमा मात्र भर परेर स्थानीय तहले विकासको उच्चतम प्रतिफल हासिल गर्न सक्ने अवस्था देखिँदैन। स्थानीय तहले आफ्ना स्रोत-साधनको म्यापिङ गरेर कति काम आफूले गर्ने, कति प्रदेश र स्थानीय तहबाट गर्ने भन्ने सम्बन्धमा गुरुयोजना तयार गर्नुपर्छ। यसरी स्थानीय तह, प्रदेश र केन्द्रका साभा विकासका परियोजना तयार हुन्छन्।

यी सबै काम गर्नका लागि जनप्रतिनिधिमा विकासको दृष्टिकोण अपरिहार्य हुन्छ। भएका प्राकृतिक स्रोत साधनमात्र होइन, प्राकृतिक स्रोत-साधन वृद्धि गर्ने (पानीको बहाव बढाउने, वन जंगल बढाउने र त्यहाँका स्रोतको उच्चतम प्रयोग गर्ने) तर्फ जनप्रतिनिधिको ध्यान जान आवश्यक छ।

(खतिवडा राष्ट्रिय योजना आयोगका पूर्वउपाध्यक्ष हुन्)

Best wishes from

Quest Pharmaceuticals Pvt. Ltd.

A WHO-GMP CERTIFIED COMPANY

Paving a way for a healthier nation with

CARDIAC

ANTI-DIABETIC

DERMA

GENERAL MEDICINES

Our Vision

Self sufficiency, innovating for a healthier future,
committed to cater to the growing healthcare needs of the nation
with excellence in quality & economy.

Corporate Office:

P.O. Box No. 89, Adarshnagar, Birgunj, Nepal
Tel. : +977-51-418177, 418277, Fax : +977-51-528162
E-mail: quest.brj@quest.com.np

Marketing Office:

Daan Sadan, Teku, Kathmandu, Nepal
Tel. : +977-1-4240304, 4239293, Fax : +977-1-4231028
E-mail: quest.ktm@quest.com.np

Factory:

Chhatapipara, Bara, Nepal
Tel. : +977-51-580172, 580186, Fax : +977-51-580172
E-mail: quest.factory@quest.com.np

“गुणस्तरीय उत्पादन हाम्रो पहिचान, समृद्ध नेपाल हाम्रो अभियान”

देउराली-जनता फर्मास्युटिकल्स प्रा. लि.

Symbol of Quality

“WHO-GMP, ISO 9001 र 14001
सर्टिफिकेटको एकैचोटी मान्यता प्राप्त गर्ने
नेपालकै पहिलो फर्मास्युटिकल्स कम्पनी”

**Deurali-Janta
Pharmaceuticals Pvt. Ltd.**

GPO Box 4239, 355 Hattisar Road, Kamalpokhari, Kathmandu, Nepal
Tel: 4435167/68/69 E-mail: mplanning@deuralijanta.com

www.deuralijanta.com

वित्तीय संघीयताको मर्म

● महेश आचार्य

विद्यमान कर प्रणालीअनुसार केन्द्रीय तहमा कर संकलित भएर आउंछन् । त्यसलाई प्रादेशिक तहमा संकलन गर्न सकिने सम्भावनाको लेखाजोखा गर्नुपर्छ । विज्ञलाई समेटेर आयोग बनाएको भए हरेक प्रदेशको सम्भावना, अवसर तथा चुनौतीबारे अध्ययन प्रक्रिया सुरु हुन्थ्यो । प्रादेशिक र प्रतिनिधिसभा गठनपछि सरकारले यस दिशामा काम गर्न सक्थ्यो । तर, यो सबै गर्न ढिलो भइसक्यो ।

मुलुक संघीय स्वरूपमा गएपछि यसको वित्तीय व्यवस्था पनि त्यहीअनुसार जानुपर्छ । तर, यो हाम्रा लागि नयाँ अभ्यास भएकाले कतिपय कुरा यस्तै संरचना भएका मुलुकबाट सिक्दै जाने कुरा हो । कतिपय पक्ष सिक्दै जाने प्रकृतिका पनि हुन्छन् । क्षेत्रगत संचरना तयार भएपछि आर्थिक विकास, हरेक तह र प्रदेशको विकास महत्वपूर्ण हुन्छ ।

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत र वित्त आयोग भनेर संवैधानिक आयोगको व्यवस्था गरिएको छ । यसले न्यायोचित ढंगको सिफारिस गर्छ । र, आवधिक रूपमा समीक्षा र अद्यावधिक गर्दै जाने कुरा पनि हो । कुन अनुपातमा खर्च व्यवस्थापन गर्ने निक्योल हुनुपर्छ । प्रदेश र स्थानीय तहको आवश्यकताका आधारमा साधन-स्रोत परिचालनको सम्भावना हुन्छ । त्यसलाई दृष्टिगत गरी न्यायोचित वितरण गर्ने पद्धति बसाल्नुपर्छ । अर्को पाटो, संविधानले नै कुन स्रोतबाट कसरी राजस्व उठाउने, प्रदेश र स्थानीयस्तरमा कसरी परिचालन गर्ने भन्ने तोकेको छ । मुख्यतः आयकर, भन्सार महसुल र मूल्य अभिवृद्धि कर (भ्याट) को ठूलो स्रोत परिचालन हुन्छ । यसको समुचित बाँडफाँड वित्त आयोगको सिफारिसमा गर्न सकिन्छ ।

स्रोत बाँडफाँडको कुरा नयाँ-नयाँ स्रोत परिचालनको सम्भावना हरेक प्रदेश र स्थानीय तहले खोज्नुपर्ने हुन्छ । केन्द्र सरकारसँगको समन्वयमा अन्तर्राष्ट्रिय समुदायसँग सम्भौता गरेर विदेशी दातृ संस्थासँग ऋण सहायता र अनुदान लिने व्यवस्था पनि छ । यसमा केन्द्रले समन्वय गर्नुपर्ने हुन्छ ।

संविधानप्रदत्त अधिकार उपयोग गरेर स्थानीय तहमा परिचालन गर्न सक्ने स्रोतको खोजी त्यहीँबाटै गर्नुपर्ने हुन्छ । यो प्रयोजनका निम्ति केन्द्रसँग प्रदेशको कानून नवाभिने गरी स्थानीय तहले कानून बनाउन सक्नेछ । यही आधारमा स्रोत खोज्न सकिन्छ ।

केन्द्रबाट हस्तान्तरण हुने र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोतको उचित बाँडफाँड पनि महत्वपूर्ण कुरा हो । वित्त आयोग गठनपछि त्यसबाट स्रोत हस्तान्तरण हुन्छ र अन्तर्राष्ट्रिय समुदायबाट आउने सहयोग पनि प्रादेशिक पूर्वाधार निर्माणमा उपयोग गर्न सकिन्छ । ठूलो आयोजना सञ्चालन गर्ने सम्भावनाबारे केन्द्रीय अर्थ मन्त्रालयसँग

समन्वय गरेर सहायता र स्रोत परिचालन गर्न सकिन्छ ।

स्थानीयस्तरमा उठाइने करको सन्दर्भमा के गर्ने भनेर गृहकार्य भइरहेको छ । ४५/५५ प्रतिशतको मोडल वा ३० प्रतिशत प्रदेशमा रहने र २५ प्रतिशत स्थानीय तहमा जाने सम्भावनामा गृहकार्य भइरहेको छ । यसको एउटै सूत्र नहुन सक्छ । यो परिमार्जन हुँदै जाने विषय पनि हो । स्थानीय तहको आवश्यकता हेरेर कहीं अलि बढी स्रोत परिचालन गर्नुपर्छ । स्थानीय तह र प्रादेशिक आवश्यकता हेरेर स्रोतमा कमजोर भए त्यसैअनुसार स्रोत बाँडफाँड गर्नुपर्ने हुन सक्छ ।

मुख्य कुरा वित्तीय स्वायत्तता र सबलीकरणको मुद्दा हो । वित्तीय व्यवस्था र स्रोत परिचालन गर्दा यसैलाई केन्द्रविन्दु मान्नुपर्छ । विकासका निर्णयहरू आफैँ गर्न सक्ने भएपछिको अवस्थामा स्रोत परिचालन पनि स्वतन्त्र रूपमा गर्न सक्ने र स्रोतमा अन्यत्र धेरै भर पर्नु नपर्ने अवस्थाका लागि जोड दिइनुपर्छ । यसमा स्थानीय तहलाई मद्दत गर्ने काम प्रदेश र केन्द्र सरकारले गर्नुपर्छ ।

वित्तीय व्यवस्थापन गर्न समग्र लेखाप्रणाली सबै तह र इकाइमा हुन्छ । केन्द्रमा जस्तै प्रादेशिक र स्थानीय तहमा पनि सञ्चित कोष हुन्छ । त्यसमा सबै स्रोत एकीकृत गर्नुपर्छ । हाम्रो जुन लेखाप्रणाली छ, त्यसैअनुसार बजेट निकासा गर्ने व्यवस्था हुन्छ । यो हाम्रा निम्ति नयाँ अनुभव हुने हुँदा कतिपय पक्ष सुधार गर्दै लैजानुपर्छ । केन्द्रमा बजेट विनियोजन/निकासाको निश्चित प्रक्रिया र संयन्त्र छ । स्थानीय र प्रादेशिक तहको सञ्चित कोषबाट पनि आर्थिक वर्षलगायत पक्ष तथा अनुशासन कायम राखेर संस्थागत संरचना बन्छन् ।

केन्द्रमा जस्तै प्रदेश तथा स्थानीय तहमा संस्थागत संरचनाअनुसार स्रोत एकीकृत र बजेट निकासा गर्ने एउटै विधि हुन्छ । कानुनी आधार नटेकी कुनै पनि साधन-स्रोत परिचालन गर्न सकिँदैन । बजेट निकासा गर्ने वैधता पनि सम्बन्धित संसद्बाट स्वीकृत गरेरै जानुपर्ने हुन्छ । बजेट निर्माणको विद्यमान प्रणालीअनुसार जनताका प्रतिनिधिबाट स्वीकृत गर्नुपर्छ । अहिले महालेखा नियन्त्रकमार्फत् केन्द्रमा निकासा हुन्छ । प्रादेशिक तहमा पनि यही मोडालिटी अवलम्बन गर्नुपर्छ ।

कर निर्धारण र परिचालन गर्ने क्षेत्राधिकार प्रदेशको हो भनेर संवैधानिक रूपमा दिएको ठाउँमा त्यसैअनुसार हुन्छ। कतिपय कर र राजस्व प्रदेशकै स्तरमा उठ्ने प्रकृतिका हुन्छन्। जस्तो, भन्सार महसुल तल्लो तहबाटै संकलित भएर आउँछ र त्यो केन्द्रमा जान्छ। त्यसलाई फेरि वित्तीय आयोगको सिफारिसअनुसार निश्चित परिमाण तल्लोमा जाने व्यवस्था मिलाइन्छ।

संविधानले क्षेत्राधिकार तोकेको हकमा प्रदेश वा स्थानीय तह स्वायत्त नै हुन्छन्। तर, कतिपय साभा जिम्मेवारीका क्षेत्र हुन्छन्। आयकर, भन्सार महसुल, भ्याटजस्तो महत्वपूर्ण कर केन्द्रको क्षेत्राधिकारभित्र परे पनि संकलन हुने ठाउँ त तल्लो तहमै हुन्छन्। त्यसलाई वित्तीय आयोगको सिफारिसअनुसार परिचालन गरिनुपर्छ।

कर लगाउने अधिकार संविधानले तीनवटै तहलाई तोकेको छ। जसअनुसार प्रदेशमा कर लगाउने अधिकार प्रदेश सरकारकै हुन्छ। संसदमा निर्णय गरेअनुसार त्यसको कार्यान्वयन गरिन्छ। वित्तीय आयोगले संकलित साधन-स्रोतको न्यायोचित बाँडफाँड गर्नेबारे निश्चित मोडल अवलम्बन गर्ने हो। कतिपय प्रादेशिक क्षेत्राधिकार 'एक्स्क्लुसिभली' प्रदेशमै मात्र हुन सक्छ। कतिपय स्थानीय तहमा छ। तर, केही विषय सबैको समन्वयमा गर्नुपर्छ। यो साभा अधिकारभित्र पर्ने कुरा हो।

प्रदेशले कानून बनाउँदा आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्र रहेर स्वायत्त ढंगले बनाउन सक्ने हुन्छ। तर, साभा प्रतिबद्धताका क्षेत्रमा केन्द्रको कानूनसँग नबाकिने गरी बनाउनुपर्ने हुन्छ। त्यसैले संवैधानिक रूपमा आफूले पाएको क्षेत्रमा सम्बन्धित तहले आफैँ कानून बनाउन पाउने भयो।

यी पक्षलाई व्यवस्थित र नियमित गर्न गम्भीर छलफल हुनुपर्ने हो। तर, राजनीतिक दलबीच यस विषयमा त्यति गम्भीर छलफल भइरहेको छैन। एक किसिमले यो गर्दै जाँदा सिक्दै जाने पद्धतितर हामी जाँदैछौं। कतिपय कुरा यस्ता मोडल भएका छिमेकी मुलुकबाट पनि सिक्दै जाने कुरा हुन्छ।

कतिपय अवस्थामा क्षेत्राधिकारको कुरालाई लिएर अन्योल वा विवाद हुन सक्ने सम्भावना हुन्छ। यसमा मतभिन्नता पनि देखिन सक्छ। त्यसलाई निरूपण गर्न प्रशासनिक तहमा एउटा संरचना संविधानले बनाएकै छ। कानुनी र संवैधानिक कुरामा कुनै मतभेद भए त्यसलाई निरूपण गर्न संवैधानिक अदालतको माध्यमबाट जान सकिन्छ। त्यसैले सम्भावित मतभेद र विवाद निरूपण गर्ने संरचना पनि संविधानले तोकेको छ।

प्रदेशले कानून बनाउँदा
आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्र
रहेर स्वायत्त ढंगले
बनाउन सक्ने हुन्छ।
तर, साभा प्रतिबद्धताका
क्षेत्रमा केन्द्रको
कानूनसँग नबाकिने
गरी बनाउनुपर्ने हुन्छ।

पहिलो अभ्यास भएको हुँदा सुधार गर्दै जानुपर्ने हुन सक्छ। यसो भए मानसिकता अहिले पनि केन्द्रीकृत राज्य संरचनाकै देखिन्छ। संविधानमा हामीले जे लेखे पनि राजनीतिक दल र नेताको मनोविज्ञान केन्द्रीकृत नै छ। यसको प्रतिबिम्ब पार्टीका निर्णयहरूमा देख्न सकिन्छ। अबै पनि पार्टीका कतिपय निर्णयहरू केन्द्रीकृत ढाँचाकै छन्। यद्यपि, हामीले संघीय संरचना बनायौं।

पार्टीकै पनि निर्णय प्रक्रिया संघीयताको मर्मअनुसार तलैबाट गर्न उपयुक्त हुन्छ। यो अभ्यास पनि राम्रोसँग हुन सकेको छैन। त्यहीअनुसार विधान संशोधन हुनुपर्नेमा हुन सकेको छैन। सबै पार्टीको निर्णय गर्ने प्रक्रिया केन्द्रीकृत नै छ। यसमा मनोवैज्ञानिक समस्या पर्न सक्छ। र, सँगसँगै आम जनतामा अहिले पनि केन्द्रीकृत सरकारले गरिदिनुपर्ने हो

भन्ने मनोविज्ञान कायम छ।

तलै आइसकेको अधिकार यहीं प्रयोग गर्ने, यहीं निर्णय गर्न अनुकूल परिस्थिति सिर्जना गर्नेतर्फ लाग्नुपर्छ। यो हाम्रा लागि नयाँ प्रयोग भएको हो। मानसिक र मनोवैज्ञानिक रूपमा यो अधिकार यो-यो तहमा हुन्छ र त्यसलाई त्यहीं अभ्यास गरौं भन्ने मनस्थिति बनिस्केको छैन। कर्मचारी संयन्त्रमा पनि संघीय संरचनाको मर्ममा आइसकेको छैन।

संविधानले उदारतापूर्वक अधिकार तल्लो तहमा पठायो। तर, कानून बनाउनुपर्ने बेला केन्द्रसँग सोधेर गर्ने वा केन्द्रले गर्नेछ भन्ने विषय आइरहेका छन्। त्यसैले यो मनोवैज्ञानिक रूपले संघीय संरचनासँग पूर्ण आत्मसात नभएको अवस्था हो।

सबै कुरा व्यवस्थित गर्न वित्तीय आयोग तत्काल बनाइनुपर्छ। चुनावको मध्यमा प्रभाव पर्छ भनेर नबनाउनु एउटा कुरा हो। तर, यो बनाउने, योसँग सम्बन्धित काम गर्ने, हरेक प्रदेशको सम्भाव्यता के छ, स्रोत परिचालन गर्न सक्ने अवस्था के छ, विकास निर्माणको आवश्यकता के हुन् भन्ने पक्ष अध्ययन गर्ने प्रक्रिया सुरु गर्नुपर्छ।

विद्यमान कर प्रणालीअनुसार केन्द्रीय तहमा कर संकलित भएर आउँछ। त्यसलाई प्रादेशिक तहमा संकलन गर्न सकिने सम्भावनाको लेखाजोखा गर्नुपर्छ। विज्ञलाई समेटेर आयोग बनाएको भए हरेक प्रदेशको सम्भावना, अवसर तथा चुनौतीबारे अध्ययन प्रक्रिया सुरु हुन्थ्यो। प्रादेशिक र प्रतिनिधिसभा गठनपछि सरकारले यस दिशामा काम गर्न सक्थ्यो। तर, यो सबै गर्न ढिलो भइसक्यो।

(आचार्य पूर्व अर्थमन्त्री हुन्)

**सेञ्चुरी बैंक
प्रस्तुत गर्दछ
एकसाथ तीन नविनतम सेवाहरू**

**MULTI CURRENCY
FOREX CARD**

**[नेपाल में पहिलो पटक १६ विभिन्न
देशका मुद्राहरू एउटै कार्ड माफत]**

INDO-NEPAL REMITTANCE

**[Axis Bank का ३५०० शाखाहरूबाट
नेपालमा पैसा पठाउन सकिने]**

**CENTURY
MOBILE APP**

**[मोबाइलबाटै रकम भुक्तानी ट्रान्सफर,
Utility Bill को भुक्तानी र ASBA
कारोबार गर्न सकिने]**

सरल बैंकिङ्ग... सबैको लागि

सेञ्चुरी कमर्सियल बैंक लिमिटेड

केन्द्रीय कार्यालय: पुतलीसडक, काठमाडौं फोन: ०१-४४४५०६२/४४२८३१७/४४२८३२२
फ्याक्स: २७७-०१-४४४१४२२, ईमेल welcome@centurybank.com.np, वेब: www.centurybank.com.np

संघीयतामा वित्त व्यवस्थापन

● सुरेन्द्र पाण्डे

आर्थिक स्रोतका सन्दर्भमा देशमा उठेको भन्सार, मूल्य अभिवृद्धि करको १५ प्रतिशत केन्द्रले स्थानीय तहलाई र १५ प्रतिशत प्रदेशलाई दिनुपर्ने व्यवस्था छ । रोयल्टीका सन्दर्भमा पनि २५ प्रतिशत स्थानीय तहको हुनुपर्ने, २५ प्रतिशत प्रदेश र बाँकी ५० प्रतिशत केन्द्रको अधिनमा हुनुपर्ने उल्लेख छ । यसले स्थानीय तहलाई आर्थिक स्रोत उपलब्ध गराउन केही आधार खडा गरेको छ ।

संवैधानिक व्यवस्थाअनुसार केन्द्रले वित्त आयोग गठन गर्नेछ । त्यही सूत्रले तल जाने अनुदानको मोटामोटी हिसाब फागुन मसान्तभित्र स्थानीय र प्रदेशमा जानकारी दिनुपर्नेछ । प्रदेशले पनि त्यही अनुदान दिनुपर्ने बाध्यकारी व्यवस्था कानूनमै छ । प्रदेश र स्थानीय तहले कति अनुदान आउँछ भन्ने कुरा केही महिनाअघि नै पाउनेछन् । यसैअनुसार प्रदेश र स्थानीय तहले बजेट बनाउन सक्नेछन् ।

संघीयता आफैमा जटिल व्यवस्था हो । यसमा स्थानीय, प्रादेशिक र केन्द्र तीन तहका सरकार हुन्छन् । तीनवटै सरकार संविधान प्रदत्त अधिकार लिएर खडा भएका हुन्छन् । अरू देशको भन्दा हाम्रो देशको संघीयता विशेष प्रकृतिको छ ।

अरू देशमा केन्द्र र प्रदेशबीच मात्र अधिकार बाँडफाँड हुने व्यवस्था छ । ती देशमा संघ र प्रदेशबीच व्यवस्थापकीय अधिकार बाँडफाँड भएको पाइन्छ । तर, नेपालको संघीयतामा तीनवटै तहलाई व्यवस्थापकीय अधिकार (कार्यपालिका र न्यायपालिका) विभाजित गरिएको छ ।

देशको संघीयता अन्यभन्दा भिन्न छ, र सबै तहले आ-आफ्नो कानून बनाएर खर्च गर्न पाउने अधिकार संविधानमै सूचित गरिएको छ । त्यसैगरी, अनुसूचीमा स्थानीय, प्रादेशिक र केन्द्र सरकारको एकलौटी तथा संघबीचको साझा अधिकार कति हो ? प्रदेश, संघ र स्थानीय तहका साझा अधिकार कति हुन् ? भन्ने कुरासहित व्याख्या गरिएको छ ।

सिद्धान्तअनुसार स्थानीय तह, प्रदेश र केन्द्रमा एउटै अधिकार

उल्लेख गरिएको हुन्छ । यद्यपि, यसको सबैभन्दा माथिको निकायले त्यसको अधिकार उपयोग गर्न पाइन्छ भन्ने सिद्धान्त हुन्छ । हामीले पनि स्थानीय, प्रदेश र केन्द्रले अधिकार प्रयोग गर्न सक्छ । तर, त्यसको सबैभन्दा माथिल्लो निकाय केन्द्र रहने कुरा समावेश गरेका छौं ।

कर र आर्थिक अधिकारका कतिपय विषयमा विवाद हुन सक्ने स्थिति आउन सक्छ । त्यसैले कर र आर्थिक अधिकारसम्बन्धी व्यवस्था पनि समावेश गरिएको छ । अधिकार र क्षेत्रको बाँडफाँड तथा कर कसले लिन पाउने ? कसले लिन नपाउने ? यसमा कसको हक हुन्छ ? भन्ने विवाद आउन सक्छ । यद्यपि, यसको निरूपण गर्ने अधिकार अदालतमा पनि रहनेछ । संवैधानिक तरिकाले समाधान गर्ने व्यवस्था पनि हामीले गरेका छौं ।

तत्कालका लागि भने आर्थिक व्यवस्थापन गर्न केही ऐन बनेका छन् । ती ज्यादै महत्त्वपूर्ण छन् । केही समयअघि बनेका विधेयक संसदले पारित गरिसक्यो । अब ती देशको कानून बनेका छन् । त्यसैगरी, स्थानीय अधिकार सम्बन्धी विधेयक पनि पारित भएको छ । यसमा केन्द्रले जेठ १५ गते राष्ट्रिय, असार १ गते प्रदेश र असार १०

गते स्थानीय सरकारले बजेट ल्याउनुपर्ने व्यवस्था छ ।

आर्थिक स्रोतका सन्दर्भमा पनि देशमा उठेको भन्सार, मूल्य अभिवृद्धि करको १५ प्रतिशत केन्द्रले स्थानीय तहलाई र १५ प्रतिशत प्रदेशलाई दिनुपर्ने व्यवस्था छ । रोयल्टी सन्दर्भमा पनि २५ प्रतिशत स्थानीय तहको हुनुपर्ने, २५ प्रतिशत प्रदेश र बाँकी ५० प्रतिशत केन्द्रको अधिनमा हुनुपर्ने उल्लेख छ । यसले स्थानीय तहलाई आर्थिक स्रोत उपलब्ध गराउन केही आधार खडा गरेको छ ।

संवैधानिक व्यवस्थाअनुसार केन्द्रले वित्त आयोग गठन गर्नेछ । त्यही सूत्रले तल जाने अनुदानको मोटामोटी हिसाब फागुन मसान्तभित्र स्थानीय र प्रदेशमा जानकारी दिनुपर्नेछ । प्रदेशले पनि त्यही अनुदान दिनुपर्ने बाध्यकारी व्यवस्था कानूनमै छ । प्रदेश र स्थानीय तहले कति अनुदान आउँछ भन्ने कुरा केही महिनाअघि नै पाउनेछन् । यसैअनुसार प्रदेश र स्थानीय तहले बजेट बनाउन सक्नेछन् । जेठ १५ मा बजेट आएपछि हतार-हतार बजेट बनाउनुपर्ने बाध्यता र आइपर्ने समस्याको समाधान होस् भनेर यो व्यवस्था गरिएको हो ।

यसरी संविधानमा केही न केही स्थानीय र प्रदेशको अधिकार वा वित्त व्यवस्थापन गर्ने काम भएको छ । दोस्रो, प्रदेश र स्थानीय तहलाई माथि उठाउन नै अनुदान व्यवस्था गरिएको हो । शिक्षामा पछौटेपन छ भने त्यही क्षेत्रमा मात्र खर्च गर्न अनुदान दिने छ ।

आर्थिक स्रोतका सन्दर्भमा केही न केही स्पष्टता ऐनमा छ । व्यवहारमा स्थानीय, प्रदेश र केन्द्र सरकारले सीमाभित्र रहेर आफ्ना वित्तीय व्यवस्था बढाउनुपर्छ । वित्तीय व्यवस्था विस्तारै बढ्दै जाने कुरा हो ।

त्यसो, सम्पूर्ण बजेट भन्ने छ । यो स्थानीय तहले बजेट बनाउन खोज्यो तर पैसा भएन भने निश्चित रकम म हात्दिन्छु भनेर केन्द्र र प्रदेशले दिन सक्ने व्यवस्था हो । चौथो, स्थानीय तहले केन्द्रको अनुमतिमा आन्तरिक ऋण उठाउन सक्ने व्यवस्था छ ।

त्यसैगरी, बाह्य अनुदान स्थानीय वा प्रदेशले केन्द्र सरकारको अनुमतिमा लिन सक्ने व्यवस्था अहिलेको ऐनमा छ । त्यसको सबै जिम्मेवारी केन्द्र सरकारमै हुनेछ । स्थानीय तहसम्बन्धी ऐनले पनि प्रदेशले आफ्नो अधिकार प्रयोग गर्न सक्छ । आर्थिक स्रोतका सन्दर्भमा केही न केही स्पष्टता ऐनमा छ । व्यवहारमा स्थानीय, प्रदेश र केन्द्र सरकारले सीमाभित्र रहेर आफ्ना वित्तीय व्यवस्था बढाउनुपर्छ । वित्तीय व्यवस्था विस्तारै बढ्दै जाने

कुरा हो ।

स्मरण गराऊँ, नेकपा एमालेको नेतृत्वमा २०५१ सालमा बनेको सरकारले 'आफ्नो गाउँ आफै बनाऔँ' अभियान तीनदेखि पाँच लाखसम्म दिने भन्दा असम्भव भनेर आलोचना भएको थियो । तर, अहिले हामीले स्थानीय तह वा गाउँपालिकामा १० करोड रुपैयाँभन्दा बढी नगरपालिकामा ३० करोड रुपैयाँभन्दा बढी बजेट दिन सक्ने अवस्था भएको छ । आगामी दिनमा बजेट, करको दायरा र कर असुली बढ्दै जानेछ । स्थानीय तहमा सुधार हुँदै जाने हुँदा भविष्यमा आशा लाग्दो अवस्था आउला भन्न सकिन्छ ।

(पाण्डे पूर्वअर्थ मन्त्री हुन्)

सुनौलो भविष्य, सजिलो जीवन

हामी हर नेपालीको सुन्छौं दुकदुकी, हामी चाहन्छौं समृद्धि र उन्नति ।
सुनौलो भविष्य सम्भव छ, जीवन सजिलो बन्नेछ । आजै बाट बचत गर्नुहोस् ।

बैंक अफ काठमाण्डू लिमिटेड
BANK OF KATHMANDU LTD.
— we make your life easier —

prabhu Welcome

Savings

PRABHU Bank

६%

वार्षिक ब्याजदर

आजै खेलौ प्रभु Welcome बचत
बनाउँछ यसले भविष्य सहज

प्रमुख विशेषताहरू:

- शुन्य मौज्जातमा खाता खोल्न पाईने
- निःशुल्क ABBS*
- निःशुल्क Visa Debit Card*
- Mobile Banking र SMS Banking मा ५०% छुट
- ६% वार्षिक ब्याजदर*
- इन्टरनेट बैंकिङ्ग, क्रेडिट कार्ड लगायत
- निःशुल्क आशबा सुविधा*
- थप विविध सुविधाहरू*

शुल्क लागू हुनेछन्

prabhu Bank

बबरमहल, काठमाडौं, नेपाल | फोन : ०१-४७८८५००

इमेल : info@prabhubank.com | टोल फ्रि नं. १६६००१०७७७७

www.prabhubank.com

सबल अणि विश्वसनीय बँक

www.sanimabank.com

 Sanima Bank

प्रभावकारी आयोग आवश्यक

● कृष्णबहादुर महारा

वित्तीय आयोग वास्तवमा देशका अर्थविद्हरू मिलाएर बनाउने कुरा हो । पूर्वप्रशासक, अर्थशास्त्री, वित्तसँग राम्रो अनुभव भएका व्यक्ति, प्राकृतिक स्रोतसाधनलाई कसरी परिचालन गर्न सकिन्छ भन्ने ज्ञान भएका भएका विज्ञ भएको आयोग हो । यसमा सम्बन्धित विषयमा विशेषज्ञता हासिल गरेकाहरू हुनेछन् । उनीहरू नीति निर्माण गर्न सक्ने हुनुपर्छ ।

हिजो स्रोत एकात्मक र केन्द्रित थियो । सिंहदरवारबाट सबै स्रोत-साधन प्रयोग हुन्थ्यो । अब राज्यमा जम्मा हुने स्रोत प्रदेश, स्थानीय तह (गाउँपालिका, नगरपालिका, उपमहानगरपालिका, महानगरपालिका) पनि हस्तान्तरण गर्ने नीति बनेको छ । यो वित्तीय संघीयताको एक रूप हो ।

वित्तीय संघीयता लागू गर्न वित्तीय आयोग आवश्यक छ । वित्तीय आयोग वास्तवमा देशका अर्थविद्हरू मिलाएर बनाउने कुरा हो । पूर्वप्रशासक, अर्थशास्त्री, वित्तसँग राम्रो अनुभव भएका व्यक्ति, प्राकृतिक स्रोतसाधनलाई कसरी परिचालन गर्न सकिन्छ भन्ने ज्ञान भएका भएका विज्ञ भएको आयोग हो । यसमा सम्बन्धित विषयमा विशेषज्ञता हासिल गरेकाहरू हुनेछन् । उनीहरू नीति निर्माण गर्न सक्ने हुनुपर्छ । यसको बजेट कस्तो हुनुपर्छ, बजेटको लागि बाँडफाँड कसरी हुन्छ भन्ने मात्रै होइन कि, स्रोत कसरी जुट्न सक्छ कहाँ कुन स्रोत प्रयोग गर्न सकिन्छ भन्नेमा पनि अध्ययन अनुसन्धान आवश्यक हुन्छ । खर्च कसरी गर्नुपर्छ कुन ठाउँमा कति खर्च गर्ने केन्द्र प्रदेश स्थानीयमा भन्ने कुराको नीतिगत सुझाव पनि यसैले दिने हो ।

स्रोत बाँडफाँड कसरी गर्ने भन्ने विषयमा पनि छलफल चलेका छन् । अहिले वित्तीय संघीयता अन्तर्गत स्रोत बाँडफाँडमा केन्द्र प्रदेश र स्थानीय तहले लगाउने व्यवस्था छ । प्रदेशले पनि लगाउन सक्छ केन्द्रले पनि लगाउन सक्छ । कर तिर्दा कसैलाई दोहोरो नपरोस् भन्ने विषयमा ख्याल गर्न आवश्यक छ । अहिले ऐन बनेको छैन । त्यो ऐन कस्तो बन्नुपर्छ भन्ने पनि वित्तीय आयोगले सुझाव तयार गर्छ ।

यसो भयो भने स्रोतको बाँडफाँडको समस्या अलि ठूला स्रोत केन्द्रमा जान्छन् । मध्यम खालका प्रदेशमा रहन्छन् । स्थानीय तहका तल्ला तहका साना स्रोत स्थानीय तहले निर्धारणमा जोड दिन्छ ।

वास्तवमा हिजो जति स्रोत संकलन हुनुपर्ने हो हामीले धेरै स्थानीय तह र प्रदेश तहबाट आउन सक्ने स्रोत उठाएका छैनौं वा संकलन गर्न सकेनौं । यसबाट संघीयता लागू भएपछि स्थानीय स्रोत खोजी गर्ने स्थानीय निकाय स्थानीय तहले गर्ने काम भएकाले अधिकतम स्रोत स्रोत जुट्छ र संघीयता परिचालन गर्न सकिन्छ, यो समस्या अहिले केन्द्रीकृत बजेटमात्रै हरेर सोच्यो भने समस्या हुन सक्छ ।

तर, हामीले सबै तह प्रदेशलाई पनि स्थानीय तहलाई पनि खोजी गर्ने परिचालन गर्ने गर्न थाल्यो भने स्रोत अभाव हुँदैन संघीयता चल्न पनि समस्या हुँदैन जस्तो चल्न समस्या हुन्छ, जस्तो मलाई लाग्दैन । कर संकलनमा समस्या नआओस् भन्नका लागि कर संकलनमा समस्या

हुन नदिन ऐनमा प्रस्ट व्यवस्था गर्नुपर्छ । कस्तो संस्थाले स्थानीयरूपमा कस्ताले प्रदेशमा र कस्ताले केन्द्रमा भन्ने विषयमा स्पष्ट व्यवस्था भयो भने त्यो समस्या हल हुन्छ ।

वित्तीय संघीयता लागू गर्नेक्रममा केही पनि समस्या आउँदैनन् भन्ने त हुँदैन तर जटिल र नौला समस्या आउँदैनन् । त्यसलाई संघीय प्रदेशमा आएको अन्तर समस्यालाई केन्द्रले स्थानीय तहमा आएका समस्याहरू प्रदेशले हल गर्ने व्यवस्था छ । यसकारण नयाँ प्रयोग भएकाले केही समस्या मिलाउन अप्ठ्यारो देखिएला । एक दुई वर्षमा ऐन कानून बनाएर व्यावहारिकरूपले कसरी व्यवस्थापन हुने भन्ने कुरा सेटिङ हुँदै गएपछि मिल्छ । अहिले हामीले संघीयता लागू भर्खर भएकाले एकात्मक ढाँचाबाट हेर्दा धेरै समस्या आउने हो कि जस्तो देखिएको मात्रै हो वास्तवमा ती समस्या होइनन् ।

(महारा पूर्वअर्थ मन्त्री हुन्)

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय
आन्तरिक राजस्व विभागको

**मालसामान तथा सेवा खरिद विक्री गर्दा बिजक
लिने दिने सम्बन्धी अत्यन्त जरूरी सूचना**

मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन २०५२ बमोजिम वस्तु तथा सेवा विक्री गर्दा विक्रेताले क्रेतालाई अनिवार्य रूपमा बिजक दिनुपर्ने र क्रेताले पनि बिजक लिनु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । बिजक जारी गरे नगरेको अनुगमन गर्न आन्तरिक राजस्व विभाग तथा मातहत कार्यलयबाट वजारमा कर अधिकृत सहितको टोली खटाइएको छ । विक्रेताले तोकिए बमोजिम बिजक जारी गरेको नपाइएमा वा कारोवार मूल्य भन्दा घटीमा बिजक जारी गरेको पाइएमा मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन बमोजिम कर अधिकृतले प्रत्येक पटक रु. ५००० (पाच हजार) तल्कालै जरिवाना गर्न सक्ने छ । त्यसैले प्रत्येक विक्रेताले वस्तु वा सेवा विक्री गर्दा अनिवार्य रूपमा बिजक जारी गर्नुहुन र वस्तु सेवा खरिद गर्दा क्रेताले आफुले तिरेको मूल्यको अनिवार्य रूपमा बिजक लिनुहुन अनुरोध छ ।

SUBISU

clear tv

We have crossed
over 200 **HD** &
Digital Channels

Nepal's largest number of **HD**
and Digital Channels provider

For more details:

Tel: 01-4235888, 9801235888 ~ Email: consumer.sales@subisu.net.np
www.subisu.net.np www.cleartv.com.np

SUBISU
INTERNET

clear tv

SUBISU App:

NEW THINKING.
HYUNDAI NEW POSSIBILITIES.

XCELLENT IN EVERY WAY

PRISM/RK/17

Presenting the all new 2017
Xcent
THE STYLISH FAMILY SEDAN

4 YEARS FREE SERVICE / 3 YEARS WARRANTY

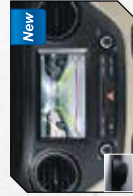
Shark Fin Antenna

Air Curtains

LED DRLs

7" Touchscreen Infotainment System
with Rear Parking Assist

New Premium 2-Piece
Wraparound Tail Lamps

Steering Mounted Audio Control
with Bluetooth & Voice Recognition

Apple CarPlay, Android Auto
Connectivity & Mirror Link

Dual Airbags

For Sales Inquiry:

Tinkune: 01-4111776, 4111628, 2238826 Bhatbhateni: 01-4413942, 4413934 Thapathali: 01-4101553, 4101554, 4101556, 4101557, 4101558

Banepa: 011-661405, Bhatrahawa: 071-522261, Biratnagar: 071-460609, Birtamodi: 023-541495, Butwal: 071-415278, 415279, 415275,

Damak: 023-585215, Dang: 082-563634, Dhangadhi: 091-521292, 524492, 525192, Hetauda: 057-524276, 520276, Mahari: 025-587502,

Janakpur: 041-532381, Narayanghat: 056-526276, 522776, 530431, 522781, Nepalgunj: 081-550427, 550428, 550429, Pokhara: 061-537426, 537526

Laxmi InterContinental Pvt. Ltd.

(An ISO 9001:2015 Certified Company) an entity of Laxmi Group Nepal

facebook.com/hyundainepal

SOLE DISTRIBUTOR OF HYUNDAI FOR NEPAL
www.laxmihyundai.com

कार्यान्वयन क्षमता अपरिहार्य

● पुष्पराज आचार्य

विकेन्द्रीकरण सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था उत्कृष्ट भए पनि कार्यान्वयन कमजोर हुँदा लक्षित उपलब्धि हासिल हुन नसकेको यथार्थ छ । दक्ष जनशक्ति, साधन-स्रोतको उपलब्धता, प्रभावकारी समन्वय, प्रविधिको उच्चतम उपयोगले नै कार्यान्वयन क्षमता देखिन्छ ।

संवैधानिक व्यवस्थाअनुसार मुलुक संघीय संरचना कार्यान्वयनमा जुटेको छ । विकेन्द्रीकरणको लामो अभ्यास र अनुभव भए पनि संधीयता हाम्रा लागि पृथक र नौलो शासन पद्धति हो । संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय गरी तीन तहको प्रशासन र सबै तह स्वायत्त हुने यो प्रणालीका आफ्नै गुण र दोष छन् । यद्यपि, यसको उपलब्धि शासन व्यवस्था सञ्चालन र व्यवस्थापनमा देखिन्छ ।

यसै वर्ष स्थानीय निर्वाचन सम्पन्न भयो । स्थानीय सरकार गठन भइसकेका छन् । दुई दशकपछि स्थानीय तह पुनर्संरचनासहित जनप्रतिनिधि निर्वाचित भएका छन् । मुलुकमा प्रदेशसभा र प्रतिनिधिसभा (प्रदेश र केन्द्र) पहिलो चरणको निर्वाचन सम्पन्न भई दोस्रो चरणको हुँदैछ । केन्द्रको अधिकार स्थानीय तहमा पुऱ्याउन राजनीतिकरूपमा प्रयुक्त लोकप्रिय शब्दावली 'गाउँ-गाउँमा सिंहदरवार' कार्यान्वयन अधि बढेको छ । केन्द्रको अधिकार स्थानीय तहमा हस्तान्तरण गरिएको पहिलो पटक भने होइन । स्थानीय स्वायत्त शासन ऐनले स्थानीय तह अधिकारसम्पन्न बनाएको थियो तर कार्यान्वयनमा फितलो रह्यो । विकेन्द्रीकरण सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था उत्कृष्ट भए पनि कार्यान्वयन कमजोर हुँदा लक्षित उपलब्धि हासिल हुन नसकेको यथार्थ छ । दक्ष जनशक्ति, साधन-स्रोतको उपलब्धता, प्रभावकारी समन्वय, प्रविधिको उच्चतम उपयोगले नै कार्यान्वयन क्षमता देखिन्छ ।

सरकारी र निजी क्षेत्र दुवैमा दक्षता अभिवृद्धि मुख्य प्रश्न हो । मानव पूँजीमा न्यून लगानी हुँदा लामो समयसम्म हामी गरिबी र अवििकासको दुष्चक्रमा जेलिएका छौं । मानव पूँजीमा लगानी नगरेसम्म कार्यान्वयन क्षमतामा सुधार ल्याउन सकिँदैन । कुनै आयोजना कार्यान्वयन गर्न एक पुस्ता पर्खनुपर्ने परिस्थिति विकासको बाधक हुनेछ । संघीय शासन व्यवस्था राजनीतिक परिवर्तनको प्रतिफल हो । यसलाई सही ढंगले सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्न सके राजनीतिक उपलब्धिबाट प्राप्त अधिकार संस्थागत हुँदै जान्छ ।

राजनीतिक अधिकार प्रयोग गर्न आर्थिक दृष्टिले पनि सबल हुनुपर्छ । आर्थिकरूपमा सबल नभई राजनीतिक अधिकारमात्र प्रदान गरेर हुँदैन । यसले सर्वसाधारणको जीवन गुणस्तरीय बनाउँदै लैजान्छ । जनमानसमा नैराश्यता र वितृष्णा पैदा हुन्छ र त्यसले पुनः अस्थिरतालाई मलजल गर्न सक्छ । स्थिर, सबल र समृद्धि नेपालको परिकल्पना गर्न अँगालिएको यो शासन व्यवस्थालाई जगदेखि नै बलियो बनाउन कार्यान्वयन पक्ष प्राथमिकतामा राख्नुपर्छ । कार्यान्वयन क्षमतामा सुधार नीति निर्माणदेखि नै सुरु हुन्छ । सपना बाँड्नेभन्दा कार्यान्वयन गर्न सकिने योजना तर्जुमा हुनुपर्ने र त्यस्ता योजना कार्यान्वयन हुँदा त्यसले एकसाथ उत्पादन

वृद्धि, समावेशीता, लैंगिक समानता लगायत समग्र मुद्दालाई समेत तालमेल गर्न सकियोस् ।

संधीय शासन व्यवस्थामा स्थानीय तहको विकास योजना स्थानीय तह आफैले बनाउने आफैले कार्यान्वयन गर्ने हो । विगतमा केन्द्रले आयोजना दिने (टप टु बटम प्लानिङ एप्रोच) प्रचलनको अन्त्य भएको छ । प्रभावशाली नेताले भोट ब्यांक हेरेर आयोजना दिने, सांसदले निर्वाचन क्षेत्रमा विकास कार्यक्रम बनाउन निर्णायक भूमिका खेल्ने जस्ता दुनियाँमा कहीं नभएको विभेदकारी विकासको अभ्यासमा पूर्णविराम लागेको छ । स्थानीय तहमा बन्ने आयोजना, स्थानीय तह र प्रदेश तथा केन्द्र र प्रदेशबीच साभ्भा पूर्वाधार निर्माण तथा राष्ट्रिय आयोजनाहरूको छनौटमा रणनीतिक योजना तर्जुमा (स्ट्र्याटेजिक प्लानिङ) को आवश्यकता छ ।

कार्यान्वयनयोग्य आयोजनाको छनौट, मध्यकाल र दीर्घकालका लागि स्थानी तह र प्रादेशिक तहको विकासको गुरुयोजना निर्माणपछि केन्द्र सरकारबाट उपलब्ध साधन-स्रोत तथा आफैसँग रहेको स्रोत समेतको समुचित परिचालन गरी स्थानीय तहबीच र प्रदेशबीच विकासको रोचक प्रतिस्पर्धा जनताले अपेक्षा गरेका छन् । आयोजना कार्यान्वयनका लागि साधन-स्रोतको जोहो गर्नुपर्ने भीमकाय समस्या अब हाम्रो अगाडि खडा भएको छ । तीन तहको प्रशासनिक संरचना, संसद् र न्यायिक संरचनाले चालू खर्चको भार थपेको छ । एकातिर सरकारको नियमित दायित्व रहेका शीर्षक, सुरक्षा, रक्षा, सामाजिक सुरक्षा, कूटनीति सञ्चालन लगायतमा व्ययभार बढ्दै गएको छ भने दोस्रो र तेस्रो तहको सरकारको प्रशासनिक खर्चको दायित्व हवातै बढेको छ । राजस्वको स्रोत सीमित छ, तर खर्चको आवश्यकता असीमित बन्दै गएको छ । अब आम्दानी र दायित्वबीच बेमेललाई कसरी तालमेल गर्ने ?

विकासका आवश्यकता पूरा गर्न अब विदेशी सहायतामा निर्भरता बढ्ने सहज आँकलन गर्न सकिन्छ । आन्तरिक ऋण उठाउने स्पेस भए पनि निजी क्षेत्र क्राउड आउट हुने गरी ऋण लिन सकिँदैन । सरकारले धेरै आन्तरिक ऋण उठायो भने निजी क्षेत्रमा जाने कर्जा महँगो र उत्पादन लागत किफायति नहुने हुँदा आर्थिक विस्तारको लागि यो उपयुक्त मानिँदैन । यद्यपि, कूल गार्हस्थ उत्पादनको ५ प्रतिशतसम्म आन्तरिक ऋण अनुकूल नै मानिन्छ । चालू आर्थिक वर्षकै उदाहरण लिने हो भने सरकारले एक खर्ब ४५ अर्ब रुपैयाँ ऋण उठाउन लागेको छ । चालू वर्ष २०७४/७५ मा अर्थतन्त्रको आकार करिब २८०० अर्बको हुने आँकलनका आधारमा सरकारले अनुकूल सीमामा रहेर आन्तरिक ऋण उठाउन लागेको हो । त्यस्तै, साँवा ब्याज भुक्तानीको दायित्व रहेको वैदेशिक ऋण कूल गार्हस्थ उत्पादनको करिब २४ प्रतिशत छ ।

विकसित देशको उदाहरण हेर्ने हो भने कूल गार्हस्थ्य उत्पादनको दोब्बरसम्म वैदेशिक ऋण स्वीकार गरेका छन्। आगामी पाँच वर्षभित्र अल्पविकसितबाट विकासशील बन्ने लक्ष्य राखेको नेपालका विकास आवश्यकता असीमित छन्। देशको आधा जनसंख्या सहर र सहरोन्मुख क्षेत्रमा बसोबास गर्छ तर सहरी पूर्वाधारको नाजुक अवस्था हेर्न राजधानी काठमाडौं नै पर्याप्त छ। दीगो सहरी पूर्वाधार निर्माणदेखि अन्य यातायात, उर्जा, खानेपानी, सरसफाई जस्ता भौतिक पूर्वाधार तथा शिक्षा, स्वास्थ्य, सूचना, सञ्चारका लागि भौतिक र अभौतिक दुवै खालका पूर्वाधारमा लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। प्रदेश र स्थानीय तहले विकासको उच्चतम प्रतिफल दिन सक्ने र सामाजिक आवश्यकतासँग तालमेल हुने खालका पूर्वाधार छनोट गरी केन्द्र सरकारसँगको समन्वयमा यी आयोजना कार्यान्वयन गर्न वैदेशिक सहयोग परिचालन पनि गर्न सक्छन्।

आपसी समन्वय अर्को महत्त्वपूर्ण सवाल हो। समन्वयको अभाव र परिणामभन्दा प्रक्रियाकेन्द्रीत प्रशासनिक अभ्यासले हामीले चाहेजस्तो र चाहेको समयभित्र विकासको प्रतिफल दिन सक्दैन। परिवर्तित प्रशासनिक संरचना अनुसार राष्ट्रिय योजना आयोगलाई प्रभावकारी समन्वयकर्ताको भूमिकामा ढाल्नुपर्छ।

विकासको गतिलाई तीव्रता दिन योजना कार्यान्वयनमा प्रविधिको उच्चतम उपयोग पनि एकसाथ अघि बढाउनुपर्छ। यसबाट हामीले खोजेको विकास र समृद्धि नेपालको आकांक्षालाई व्यवहारमा उतार्न सकिन्छ।

परिणाममुखी नीतिगत अनुसन्धान र समन्वयकर्ताको भूमिकामा आयोगले फितलो कार्यान्वयन धेरै हदसम्म सम्बोधन गर्न सक्छ। अर्को टड्कारो आवश्यकता, अनुगमन निकायको हो, विकास आयोजना अनुगमन गर्न केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय तहमा अधिकारसम्पन्न निकाय गठन गर्न आवश्यक छ। अनुगमन निकायलाई प्रक्रियाभन्दा परिणाम अनुगमनको अख्तियारी दिँदा विगतमा राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र र अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगजस्ता निकायबाट भएजस्तो अनावश्यक हस्तक्षेपको गुञ्जायस रहँदैन।

प्रविधिको विकास र यसको उचित प्रयोगले विकासको गतिलाई तीव्रता दिएको विकासशील देशको अनुभवलाई लिन सकिन्छ। प्रविधिको क्रमिक विकाससँगै युरोप र अमेरिकाले विकासका लागि खर्चेको समयभन्दा दोब्बर छिटो उत्तर कोरिया, चीन, भारत, दक्षिण अफ्रिका, ब्राजिलजस्ता देश विकासको बाटोमा अघि बढेका छन्। विकासको गतिलाई तीव्रता

दिन योजना कार्यान्वयनमा प्रविधिको उच्चतम उपयोग पनि एकसाथ अघि बढाउनुपर्छ। यसबाट हामीले खोजेको विकास र समृद्धि नेपालको आकांक्षालाई व्यवहारमा उतार्न सकिन्छ।

(आचार्य, आर्थिक पत्रकार समाज (सेजन्) नेपालका अध्यक्ष हुन्।)

२ लाख भन्दा धेरै ग्राहकहरूले रुचाएको RBB Mobile Banking अब बनेको छ Smart !

- SMS र Internet दुवै वाट चल्ने
- आफ्नो खाताको हरपल जानकारी लिने सरल तथा सुरक्षित माध्यम
- RBB को कुनै पनि खाताका साथै अन्य ४०+ बैंकहरूमा मोबाईलबाटै रकम स्थानान्तरण गर्न सकिने
- NIC/Ncell को Topup मा पाउनुहुने २% छुट
- आफु नजिकको शाखा तथा ATM नयाप हेरी तुरुन्तै पत्ता लाउनुहुने
- घरमै बसी गर्नुहुने Dish Home तथा अन्य थुप्रै सुविधाहरूको Payment

Rastriya Banijya Bank Ltd.
 Central Office Singhadurbar Plaza, Kathmandu
 Tel: (977-1) 425-2585
 Fax: (977-1) 425-2931
 E-mail: complain@rbb.com.np

केन्द्रीय बैंकको भूमिका

● डा. चिरञ्जीवी नेपाल

उत्तर-दक्षिण जोड्ने गरी संघीयता बनाउनुपर्छो, त्यो भएन । यद्यपि, ३ नम्बर प्रदेश यही आधारमा बनाइएको छ । उत्तर-दक्षिण नाका नछुने प्रदेशमा असहज हुन सक्छ । स्थानीय स्रोत-साधनको उपयोग बढ्यो भने नहुन पनि सक्छ । सरकारले आर्थिक विकासमा सहयोग गर्दै अघि बढे उत्पन्न समस्या समाधान हुन सक्छ । यद्यपि, संघीयतामा केन्द्रीय बैंकलाई समग्र आर्थिक स्थायित्व, साभा बजार र मूल्य स्थिरता कायम गर्न चुनौती हुनेछ ।

संघीय संरचनामा केन्द्रीय बैंकको प्रमुख चासो साभा बजार, आर्थिक स्थायित्व र मूल्य स्थिरता हुनेछ । मूल्यवृद्धि सबै संरचनामा समान राख्ने वा बढीमा एक/दुई प्रतिशतभन्दा घटबढ हुन नदिने प्रयास गर्ने हो । यो नै विश्वव्यापी 'ट्रेन्ड' हो । नेपालको सन्दर्भमा केन्द्रीय बैंक नियमनकारी निकाय हो ।

राष्ट्र बैंकले जसरी अहिले वित्तीय क्षेत्र नियमन गरेको छ, यसैलाई निरन्तरता दिने हो । कार्यविधि र संरचना केही फरक होला तर नियमनको तरिका एउटै हुन्छ । प्रादेशिक सरकारले वित्तीय अधिकार पाएका छन् । भोलि केही परिवर्तन भयो भने केन्द्र सरकार र वित्तीय क्षेत्रमा असर पर्ने सम्भावना हुन्छ ।

वित्तीय संस्थाको ऋण लगानीदेखिका विषय केन्द्रीय बैंकले हेर्छ । सरकारको पनि वित्तीय आयोग हुन्छ । यसले कति रकम कुन प्रदेशमा हस्तान्तरण गर्ने भन्ने निकर्षाल गर्छ ।

भारतमा महाराष्ट्र र दक्षिणका केही प्रदेशले सबैभन्दा बढी कमाउँछन् । त्यहाँ औद्योगिक क्षेत्र भएकाले पनि कमाइ बढी हुन्छ । तिनले आम्दानीको केही अंश केन्द्रीय सरकारलाई उपलब्ध गराउँछन् । यसको केही हिस्सा प्रदेशमा राखेर बाँकी गरिवी निवारण, शिक्षा र आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्न बिहार, उत्तरप्रदेश, उडिसालगायत राज्यमा हस्तान्तरण हुन्छ । एउटाले कमाउने र अरू राज्यमा हस्तान्तरण गर्ने भन्नेमा त्यहाँ सधैं विवाद हुन्छ । केन्द्र सरकारको चासो केन्द्रीय

हरेक परिवारको रोजाई
Shree Ram's दूध

स्वस्थ रहन... श्री राम दूध
१००% शुद्ध १००% पोष्टिक

बैंकको वित्तीय नीतिसँग मिलाएर संघीय संरचनामा जाने हुनुपर्छ ।

बैंक चलाएका, नियमनकारी निकायमा बसेका व्यक्तिसहित केही बुद्धिजीवीले प्रदेशमा नियमन अधिकार दिनुपर्छ भन्नेमा जोड दिनुभयो । संविधान लेखनका क्रममा यसमा ठूलो विवाद भयो । यसो गरेको भए समस्या उत्पन्न हुन सक्थ्यो । वित्तीय क्षेत्र नियमन गर्न थप अधिकार प्रदेशलाई दिएको अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास छैन । प्रदेशलाई बढी अधिकार दिँदा अर्थतन्त्रमा असर पर्छ ।

नियामक निकाय एउटा हुन्छ, र हुनुपर्छ । राष्ट्र बैंकले जेजति वित्तीय संस्था नियमन गर्छ, ती यसैको नीति-नियमको परिधिमा चल्छन् । यो व्यवस्था संविधानमा प्रष्ट छ । सरकारको आर्थिक नीतिसँग तादम्यता मिलाउनुपर्छ । त्यसैले अर्को नियामक निकाय भन्ने हुँदैन । यसले संघीयतालाई जटिल बनाउँछ ।

संघीयतामा साभ्ना बजार बनाउने र मूल्य स्थिरता कायम गर्नुपर्ने चुनौती हुन्छ । नत्र यताका उता र एकतर्फका जनता अर्कोतर्फ जान्छन् । यसको मुख्य उद्देश्य प्रदेशले स्थानीय स्रोत-साधन सक्दो उपयोग गर्ने हो । यसबाट आमदानी गरी केन्द्र सरकारलाई पनि दिने हो । केन्द्रसँगको सहकार्य नै संघीयताको सोच हो । आमदानी गर्न मनपरी बैंक वित्तीय संस्था खोल्न दिने भन्ने पनि हुँदैन ।

प्रदेश वा स्थानीय निकायले बनाउने बजेटले बैंक र वित्तीय क्षेत्रलाई असर गर्दैन । केन्द्रीय बैंकले जारी गर्ने मौद्रिक नीतिले नियमन गर्छ । अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास पनि यही हो । भारतमा 'रिजर्भ बैंक अफ इन्डिया' ले मौद्रिक नीति ल्याउँछ, थाइल्याण्डमा केन्द्रीय बैंक ।

प्रदेशले मौद्रिक नीति जारी गर्दैनन् । हरेक प्रदेशले आफ्नै हिसाबले यस्तो नीति ल्याउने हो भने केन्द्रीय बैंकको भूमिका हुँदैन । प्रदेशले बजेट बनाउँदा केन्द्रीय बैंकले जारी गरेको मौद्रिक नीतिसँग मिल्नुपर्छ ।

राष्ट्र बैंकको प्रत्यक्ष सम्बन्ध केन्द्र सरकारसँग हुन्छ । सरकारले आर्थिक नीति ल्याएपछि मौद्रिक नीति जारी हुन्छ । त्यसपछि प्रदेश र स्थानीय निकायले आफ्नो बजेट बनाउँदा सोही नीति अवलम्बन गर्नुपर्छ । केन्द्रीय बैंकले गर्ने नियमन अभ्यास संसारको कुनै पनि संघीय संरचनाले असर गरेको छैन । केन्द्र र प्रदेश सरकारबीच निश्चित आर्थिक तथा वित्तीय मुद्दामा केही समझदारी पक्कै हुन्छ । प्रदेश भन्नासाथ स्वविवेकले काम गर्ने भन्ने हुँदैन । निश्चित आचारसंहितामा रहेर काम गर्ने वा बजेट बनाउने हो । बजेट कार्यान्वयन गर्न आवश्यक राजस्व संकलन गर्ने हो । बढी भए केन्द्र सरकारलाई दिनुपर्छ ।

केन्द्रको अनुदानबाट संघीयता चल्दैन भन्ने प्रष्ट हुनुपर्छ । प्राप्त अधिकारअनुसार स्रोत सिर्जना गरेर आफ्नो क्षेत्र सम्पन्न बनाउने हो । केन्द्रबाट अनुदान माग्ने होइन ।

भारतमा केही प्रान्तमा 'फिस्कल ट्रान्सफर' का रूपमा थोरै अनुदान दिइएको हुन्छ । विहार र उत्तरप्रदेशमा विपन्न वर्गलाई माथि उठाउन शिक्षा, स्वास्थ्य र गरिवी निवारणमा केन्द्र सरकारले रकम दिन्छ । यस्तो अनुदानमा विवाद र बहस भइरन्छ । विवाद भए पनि त्यहाँ सन्तुलन कायम गरिएको छ । अरू देश प्रान्त वा स्थानीय इकाइकै आमदानीले सम्पन्न छन् ।

निश्चित समयसम्म केन्द्रले सहयोग गर्ला तर दुई-चार वर्षपछि यो धान्नै नसक्ने हुन्छ । राजनीतिक नेताले कसरी बुझ्नुभएको छ ? यही

निश्चित समयसम्म केन्द्रले सहयोग गर्ला तर दुई-चार वर्षपछि यो धान्नै नसक्ने हुन्छ । राजनीतिक नेताले कसरी बुझ्नुभएको छ ? यही कारण संसारका धेरै देशमा संघीयता अघि बढेको छैन । मुस्किलले ४/५ देशमा मात्र वास्तविक रूपमा संघीयता कार्यान्वयन भएको छ । अमेरिका, बेल्जियम, स्वीट्जरल्याण्ड, जर्मनी लगायत देशमात्रै पूर्ण संघीयता कार्यान्वयनमा सफल भएका छन् । दर्जनौं देशमा संघीय प्रणाली अनुसार प्रदेश र संघ छन् तर केन्द्रको सहयोगमा चलेका छन् । अत्यन्त गरिब देश टुक्रिएका पनि छन् । आर्थिक स्थायित्व र साभ्ना बजारमा असर नपरोस् भनेर मैले संघीय संरचना उत्तर-दक्षिण मिलाएर गर्नुपर्छ भनेको थिएँ । नेपालका १ सय ५९ नाका दक्षिणतिर छन्, १६ नाका उत्तरतिर । दक्षिणबाट ९९ प्रतिशत आयात र निर्यात हुन्छ । उत्तरबाट १ प्रतिशतमात्रै आयात-निर्यात हुन्छ । दक्षिण छुने प्रदेश भएन र प्रदेश छुट्टै परे भने समस्या हुन्छ । अहिले सबैभन्दा प्रभावकारी ३ नम्बर प्रदेश हो । यो उत्तरदेखि दक्षिणसम्म जोडिएको छ । आयात-निर्यात उत्तर र दक्षिण दुवैबाट गर्ने सुविधा छ । मानौं, एउटा प्रदेशले सामान आयात गरेर निश्चित स्थानीय कर लगाउँछ । बीचको प्रदेशले पनि कर लगायो भने उत्तरतर्फका प्रदेशवासीमा चर्को मूल्यको चापमा पर्छ । यस्तो अवस्थामा उत्तरका वासिन्दा अर्कोतर्फ सर्न सक्छन् कि सरकारले सधैं अनुदान दिनुपर्छ ।

जनता जहाँ फाइदा हुन्छ, उद्योग व्यवसाय जहाँ सजिलो छ त्यही जाने हुन् । भारत उत्तराञ्चल तथा गुजरातमा धेरै उद्योग खुल्नुको कारण सरकारले बढी सुविधा दिएर हो । प्रदेशबीच प्रतिस्पर्धा छ । तर, यस्तो प्रतिस्पर्धाले विकृति जन्माउन सक्छ ।

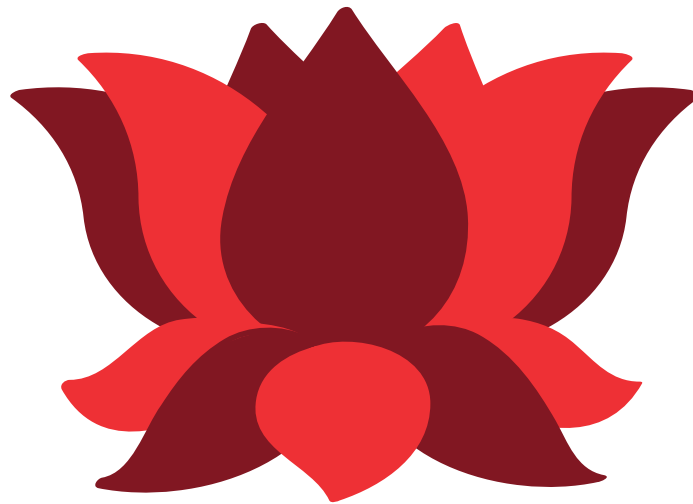
उत्तर-दक्षिण जोड्ने गरी संघीयता बनाउनुपर्छ, त्यो भएन । यद्यपि, ३ नम्बर प्रदेश यही आधारमा बनाइएको छ । उत्तर-दक्षिण नाका नछुने प्रदेशमा असहज हुन सक्छ । स्थानीय स्रोत-साधनको उपयोग बढ्यो भने नहुन पनि सक्छ । सरकारले आर्थिक विकासमा सहयोग गर्दै अघि बढे उत्पन्न समस्या समाधान हुन सक्छ । यद्यपि, संघीयतामा केन्द्रीय बैंकलाई समग्र आर्थिक स्थायित्व, साभ्ना बजार र मूल्य स्थिरता कायम गर्न चुनौती हुनेछ । पैसा तल्लो तहमा गएर खर्च हुन थाल्छ । तर, साधन-स्रोत त छैन । विकास निर्माणमा सिमेन्टदेखि अन्य सामग्रीको खपत बढ्छ । योसँगै आयात पनि बढ्छ । आयात बढ्दै गयो भने चुनौती थपिँदै जान्छ । प्रदेश र स्थानीय तहमा नयाँ-नयाँ निर्माणका काम बढ्छन् । साथै, आयात बढ्छ । यसले स्थानीय उत्पादन घट्दै जान्छ । र, अप्ठ्यारो परिस्थिति सिर्जना हुन सक्छ । संघीयतामा आफ्नो ठाउँ आफैँ बनाउँछौं भन्ने संकल्प जनप्रतिनिधिमा हुन जरुरी छ । केन्द्रको आश गर्नु हुँदैन । केन्द्रीय बैंकको भूमिका पनि यही हुन्छ ।

संघीयतामा केन्द्रीय बैंकको भूमिकाबारे एउटा कर्मिटिले काम गरिरहेको छ । यसमा श्रीलंकन परामर्शदाताले सघाएको छ । सात प्रदेशमध्ये केन्द्रमा बाहेक कार्यकारी निर्देशकसहित केही कर्मचारी राख्ने भन्ने योजना हो । सहज भुक्तानी र मुद्राको काम गराउन सक्ने गरी काम गर्छौं । बैंक नपुगेका ठाउँमा तिनका शाखा पठाउने काम पनि केन्द्रीय बैंकले गर्छ । अहिले पनि शाखा खोल्न अनुदान दिएर वित्तीय संस्थालाई प्रोत्साहन गरिएको छ । संघीयतामा वित्तीय क्षेत्रमा नयाँ सोच र प्रयोग आउन सक्छन् । राम्रोको कार्यान्वयन र नराम्रोलाई नियन्त्रण गर्नुपर्ने हुन्छ ।

(नेपाल, नेपाल राष्ट्र बैंकका गभर्नर हुन्)

Investments Simplified

with NIBL Capital Portfolio Management Services

Benefits offered

OPTIMUM RETURNS
MANAGED BY PROFESSIONALS
HASSLE FREE TIME SAVING
TRANSPARENT
RESEARCH BASED
COST EFFECTIVE

A subsidiary of:
नेपाल इन्भेस्टमेन्ट बैंक लि.
NEPAL INVESTMENT BANK LTD.
Truly a Nepali Bank

 Lazimpat, Kathmandu, Nepal
 +977-1-4005084

 9841041925, 9841493242, 9849336709

 +977-1-4425280, 4419421

 info@niblcaps.com

 www.niblcaps.com

 facebook.com/niblcaps

**प्यारो लाग्छ आफ्नो घर,
प्यारो लाग्छ आफ्नो परिवार**

सन्राइज
**सुरक्षित
घर कर्जा**

कर्जा, बीमा तथा बोनस

विशेषताहरू:

- ऋणीको सावधिक जीवन बीमा ।
- बीमा अवधि समाप्ति पछि एकमुष्ट बोनस भुक्तानी गरिने ।
- रु. ५ लाख देखि १ करोडसम्मको कर्जा ।
- १० देखि २० वर्ष सम्मको कर्जा अवधि ।

सन्राइज बैंक लिमिटेड
SUNRISE BANK LIMITED

RISING TO SERVE

www.sunrisebank.com.np

Like us at [f / sunrise bank limited](https://www.facebook.com/sunrisebanklimited)

YOU & US
Together We Can Build

संघीयता कार्यान्वयनका जटिलता र चुनौती

● डा. शंकरप्रसाद शर्मा

अधिकार विकेन्द्रीकरणसँगै निर्वाचित वा मनोनित नेता तथा पदाधिकारीलाई प्रभावकारी संयन्त्र निर्माण गरी जिम्मेवार बनाउन सक्नुपर्छ । भ्रष्टाचार नियन्त्रण र कानूनअनुसार काम गर्न प्रोत्साहित गर्न सकिएन भने विकास-निर्माण र जनतालाई सेवा प्रदान गर्ने काम कमजोर हुन्छ ।

पृष्ठभूमि

देश संघीय संरचनामा रूपान्तरण भएपछि गर्नुपर्ने धेरै कामको थालनी भइसकेको छ । तीन तहका सरकारबीच कार्यविभाजन, राजस्व उठाउने अधिकार, केन्द्रीय तहबाट हस्तान्तरण हुने राजस्वको व्यवस्थापन गर्ने 'प्राकृतिक स्रोत वित्तीय आयोग' ऐनलगायत कानूनी संरचना तयार भएको छ ।

संघीय सरकारको संरचना सबै ठाउँमा एकै देखिँदैन । तर, नेपालजस्तै तीन तहका सरकार भएका देश पनि छन् । उनीहरूको सरकार व्यवस्थापन अनुभव तथा चुनौतीबाट नेपालले पाठ सिक्न सक्छ । यहाँ तीन तहका सरकार भएका अर्जेन्टिना, ब्राजिल, दक्षिण अफ्रिका र स्वीट्जरल्याण्डको अनुभव तथा समस्याबारे चर्चा गरिएको छ ।

तीन तहका सरकारबीच उत्पन्न हुने चुनौती

अर्जेन्टिनामा तेस्रो तह अर्थात् नगरपालिकालाई कम स्वायत्तता दिइएको छ । प्रदेश र नगरपालिकाबीच राम्रो कार्यविभाजन छैन । उत्तरदायित्व स्पष्ट नभई विभाजन हुँदा राष्ट्रिय कार्यक्रम र नीतिको कार्यान्वयनमा चुनौती देखिएका छन् । सामाजिक क्षेत्रका अधिकांश कार्यक्रम संघको कार्यक्षेत्रमा पर्छन् । यी कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रदेशको निर्देशन र निगरानीमा नगरपालिकाले नै गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । यस्तो व्यवस्थामा प्रदेशले समय-समयमा बजेट रोक्ने वा कार्यक्रम स्वीकृत नगरी नगरपालिकाको काममा बाधा पुऱ्याउँछन् ।

केन्द्र र नगरपालिकामा एउटै पार्टीको वर्चस्व भए पनि प्रदेशलाई अनावश्यक अधिकार दिँदा राष्ट्रिय कार्यक्रम कार्यान्वयन नहुन सक्छन् । नगरपालिकाले राष्ट्रिय कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरे पनि त्यसको जस पूर्णरूपले मेयरले नपाउन सक्छ । यसर्थ, प्रदेशलाई बढी अधिकार दिँदा नगरपालिकामा कार्यक्रम लागू गर्ने जाँगर हुँदैन ।

ब्राजिलको संघीय संरचनामा प्रदेश सरकारभन्दा नगरपालिका धेरै शक्तिशाली हुन्छन् । प्रदेश र केन्द्र सरकारका निर्णय स्थानीय तहमा कार्यान्वयन गर्ने वा नगर्ने भन्ने विषय भने नगरपालिकाकै अधिनमा हुन्छ ।

ब्राजिलमा संघ र नगरपालिकाबीच सोभो सम्बन्ध हुँदा राष्ट्रिय कार्यक्रम लागू गर्न भने सजिलो छ । अर्जेन्टिनामा जस्तो प्रदेशले हस्तक्षेप गर्ने अधिकार नहुँदा नगरपालिकाले निर्धक्क काम गर्न

पाउँछन् । यसअतिरिक्त अधिकांश समय संघीय सरकार धेरै पार्टीको संयुक्त सरकार हुन्छ । यसो हुँदा पार्टीगत नीति कमजोर हुन्छन् र यसको असर कार्यान्वयनमा नगन्य हुन्छ । पार्टीहरू कमजोर हुँदा नगरपालिका तहका नेता आफूमा प्रत्यायोजित अधिकारका कारण सबल ठहरिन्छन् । उनीहरूमा राष्ट्रिय कार्यक्रम प्रभावकारी कार्यान्वयन गरे राजनीतिको खुड्किलो चढ्न सकिने अनुभूति हुन्छ । यही अभिप्रायले नीतिहरू कार्यान्वयन गर्न प्रोत्साहित हुन्छन् ।

समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व हासिल गर्ने अभिप्रायले ब्राजिलमा वित्तीय अनुशासन कडा बनाइएको छ । नगरपालिकाको खर्चले बजेट घाटा वृद्धि हुने परिस्थिति उत्पन्न भए यस्तो खर्च खारेज गर्नुपर्ने हुन्छ । बजेट व्यवस्थापन बढी अनुशासित भएकाले नगरपालिकाले विकासका लागि केन्द्र सरकारबाट पाउने रकममा आफूले पाउने अंश वृद्धि गराउन वा आफ्नो क्षेत्रबाट संकलित राजस्व वृद्धि गर्न सक्नुपर्छ । नत्र केन्द्रीय कार्यक्रम नै बढी आकर्षित गरी सफल कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ । आफ्नो नेतृत्व सुदृढ गर्न पनि मेयरहरू केन्द्रीय कार्यक्रम बढी ल्याएर त्यसको सफल कार्यान्वयन गर्न गम्भीर भएको देखिन्छ ।

दक्षिण अफ्रिकामा स्थानीय तहलाई प्रत्यायोजित संवैधानिक अधिकार प्रदेश सरकारलाई दिइएको भन्दा बढी छ । सबै स्थानीय सरकार अर्थात् नगरपालिकामा दिइएको अधिकार समान भए पनि तिनको आकार, राजस्वको स्रोत र विकासको स्तर फरक छ । यही कारण उनीहरू आफ्नो राजनीतिक र आर्थिक अधिकार कार्यान्वयन गर्ने पक्षमा समान छैनन् । कम स्रोत र क्षमता भएका स्थानीय सरकारलाई अधिकार प्रयोग गर्न गाह्रो छ । उनीहरूले राजनीतिक रूपमा पाएको स्वायत्तता पनि उपयोग गर्न पाएका छैनन् ।

संविधानले दिएको अधिकारका कारण संघीय सरकारले गरेको निर्णयले कहिलेकाहीं नगरपालिकालाई समस्यामा पारेको देखिन्छ । उदाहरणका लागि सन् २००० को चुनावपछि केन्द्रीय सरकारले खानेपानी र विद्युत्मा अनुदान दिने घोषणा गर्‍यो । यसको कार्यान्वयन गर्न नगरपालिकाहरूलाई केन्द्रले ठूलो परिमाणमा अनुदान उपलब्ध गरायो । नगरपालिकाले पनि यसका लागि अनुदान उपलब्ध गराउनुपर्ने निर्णय गर्‍यो । जसले गर्दा नगरपालिकामा वित्तीय समायोजन गर्नुपर्ने आवश्यकता पर्‍यो । र, अरू विकासका कार्यक्रम कटौती गर्नुपर्ने बाध्यता आइपर्‍यो । साझा अधिकार प्रयोगमा पनि कहिलेकाहीं समस्या देखिएको छ । दक्षिण अफ्रिकामा आवास

संघ र प्रदेशको साझा अधिकारभित्र पर्छ। कार्यान्वयनको जिम्मेवारी भने नगरपालिकालाई दिइएको छ। तर, नगरपालिकामा आवाससँग सम्बन्धित वित्तीय र नीतिगत निर्णय लिने अधिकार छैन। यस्तो अवस्थामा आवाससँग सम्बन्धित कार्यान्वयन नगरपालिका र प्रादेशिक सरकार भिन्न पार्टीको हुँदा बेवारिसे भएको पाइएको छ।

अधिकार धेरै प्राप्त भए पनि दक्षिण अफ्रिकामा विभिन्न तहका प्राविधिक र प्रशासनिक कर्मचारीको क्षमता कमजोर छ। यही कारण नगरपालिकाको कार्यान्वयन क्षमता कमजोर देखिएको छ। यसअतिरिक्त कर्मचारी नियुक्तिमा राजनीतिक हस्तक्षेप हुनु र यससम्बन्धी व्यवस्था प्रतिस्पर्धी तथा पारदर्शी छैन। यसले कर्मचारीको क्षमतामा निकै ह्रास देखिएको छ। विकेन्द्रीकृत अधिकार जिम्मेवारीपूर्वक पूरा गर्न कर्मचारीको क्षमता ठूलै तगारोको रूपमा देखिएको छ।

अधिकार विकेन्द्रीकरणसँगै निर्वाचित वा मनोनित नेता तथा पदाधिकारीलाई प्रभावकारी संयन्त्र निर्माण गरी जिम्मेवार बनाउन सक्नुपर्छ। भ्रष्टाचार नियन्त्रण र कानूनअनुसार काम गर्न प्रोत्साहित गर्न सकिएन भने विकास निर्माण र जनतालाई सेवा प्रदान गर्ने काम कमजोर हुन्छ। प्रभावकारी संयन्त्रको अभाव र विकासे योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा जनताको सहभागिता कम भएकाले दक्षिण अफ्रिकामा नगरपालिकाको प्रभावकारितामा ह्रास आएको देखिन्छ।

स्वीट्जरल्याण्डमा नगरपालिकाको कामप्रति जनता सन्तुष्ट देखिन्छन्। नगरपालिकाको काममा जनता पनि निकै सहभागी हुने गरेका छन्। तर, पछिल्ला दिनमा समस्या देखिन थालेको छ। संघीय सरकारले नगरपालिकालाई कामको जिम्मेवारी थप्दैछ। तर, थपिएका कतिपय काम नगरपालिकालाई स्वतन्त्र रूपले कार्यान्वयन गर्न नदिई ऐन कानूनमार्फत् नियन्त्रण गर्न खोजेको देखिन्छ। यसले नगरपालिकाको स्वायत्ततामा केही संकुचन ल्याएको अनुभव भएको छ।

पछिल्ला दिनमा क्यान्टोन (नगरपालिका र संघबीचको सरकार) र नगरपालिकाको कामको जिम्मेवारीमा दोहोरोपन देखिएको छ। यसले क्यान्टोन र नगरपालिकाबीच स्रोत बाँडफाँडमा समस्या देखिने गरेको छ। स्रोत बाँडफाँड पनि कम पारदर्शी देखिन्छ।

स्वीट्जरल्याण्डमा राजनीतिक नेतृत्वमा आउन खोज्ने मानिसको कमी देखिन्छ। ठूला सहरमा राजनीतिक पद बढी सम्मानजनक हुने र साना नगरपालिकामा कामको चाप कम हुने हुँदा राजनीतिक नेतृत्व लिन चाहनेको खासै अभाव छैन। तर, मझौला सहरमा भने नेतृत्व गर्न चाहने व्यक्तिको अभाव देखिन्छ।

त्यहाँ विभिन्न तहका सरकारबीच समस्या देखा परेको थियो। समस्या समाधान गर्न उनीहरूबीच समन्वय गर्न तीनै तहको प्रतिनिधित्व हुने गरी सन् २००९ मा एक त्रिपक्षीय समिति गठन गरिएको छ। यसले आइपरेका समस्या प्रभावकारी रूपमा समन्वय गर्ने कोसिस पनि गरेको छ। कहिलेकाहीं तैस्रो तहको सरकार बढी अधिकार सम्पन्न हुँदा पनि समस्या देखिएको छ। ब्राजिलमा कुनै

विभिन्न देशको अनुभवबाट नेपालमा आउन सक्ने चुनौती समयमै सम्बोधन गर्ने संयन्त्र तयार गर्नुपर्छ। सम्भावित समस्याबाट जोगिन सरकार सधैं सचेत हुन जरुरी छ। तबमात्र देशमा संघीय पुनर्संरचना सफल हुन सक्ने विश्वास गर्न सकिन्छ।

नगरपालिकाले प्रदेशको हितविपरीत काम गरे वा अन्य नगरपालिकालाई नकारात्मक प्रभाव पारे पनि प्रदेश सरकारले समन्वय गर्न सक्दैन।

निष्कर्ष

नेपालले संघीय संविधान जारी गर्‍यो। र, तीन तहको चुनाव सम्पन्न गरेर राजनीतिक पुनर्संरचना अघि बढाइसकेको छ। यद्यपि, संविधान कार्यान्वयनको थालनीमात्र हो यो। कार्यान्वयनमा आइपर्ने समस्या जस्तै- ऐनकानून निर्माण र तिनको कार्यान्वयन, कर्मचारीको समायोजन र व्यवस्थापन, राजस्व बाँडफाँडको आधारशीला तयार गर्ने काम सजिलो छैन। यस्तै, प्राकृतिक स्रोत र वित्त आयोगको गठन, विभिन्न सरकारबीच आउने समस्या, आर्थिक अनुशासन, पूर्वाधार निर्माणलगायत दर्जनौं चुनौती छन्।

विभिन्न देशको अनुभवबाट नेपालमा आउन सक्ने चुनौती समयमै सम्बोधन गर्ने संयन्त्र तयार गर्नुपर्छ। सम्भावित समस्याबाट जोगिन सरकार सधैं सचेत हुन जरुरी छ। तबमात्र देशमा संघीय पुनर्संरचना सफल हुन सक्ने विश्वास गर्न सकिन्छ।

(शर्मा, राष्ट्रिय योजना आयोगका पूर्वउपाध्यक्ष हुन्।)

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय
आन्तरिक राजस्व विभागको

भुक्तानीमा कर कट्टी गरिएको करको वितरण र कर दाखिला गर्ने सम्बन्धी सूचना

आयकर ऐन, २०५८ ले रोजगारदाताले रकम भुक्तानी गर्दा, लगानी प्रतिफल र सेवा शुल्कको भुक्तानी गर्दा आकस्मिक लाभको भुक्तानी गर्दा र ठेक्का वा करारको भुक्तानी गर्दा भुक्तानीकर्ताले कर कट्टी (अग्रिम कर कट्टी) गनुपर्ने रकम अग्रिम कर कट्टी गरी प्रत्येक महिना समाप्त भएको २५ दिन भित्र सम्बन्धित आन्तरिक राजस्व कार्यलयहरूमा तथा कर दाता सेवा कार्यलयहरूमा विवरण र कट्टी गरिएको रकम दाखिला गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको विदितै छ। साथै भुक्तानीकर्ताले कागजात नराखेमा वा विवरण दाखिला नगरेमा, भुटा वा भ्रमपूर्ण विवरण दाखिला गरेमा तथा ऐन, नियमका व्यवस्थाको पालना नगरेमा शुल्क लाग्ने र तोकिएको मिति सम्म कर दाखिला नगरेमा ब्याज लाग्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ। तसर्थ, उपरोक्त कानुनी व्यवस्था बमोजिम भुक्तानी गर्दा कर कट्टी गर्ने जिम्मेवारी भएका व्यक्तीहरूले कानूनमा तोकिएको समयमा अनिवार्य रूपमा कर कट्टी गर्नुहुन र कर कट्टी गरिएको विवरण तथा कर कट्टी रकम दाखिला गरी हिसाब फरफारक गर्नु हुन यो सूचना गरिएको छ।

NEPALLIFE FOR MAXIMUM RETURNS

HIGHEST BONUS#

Declared Bonus Rate of fiscal year 2073/74 per year per thousand sum assured.

A life insurance company with high bonus rate provides higher returns on policy maturity, policy loan, policy surrender and death claim. ##

Why Nepal Life for Life Insurance?

- **Rs. 43 billion** – Highest Life Fund
- **Rs. 51 billion** – Highest Investment
- **Rs. 12 billion** – Highest Annual Total Premium Income
- **Rs. 7 billion** – Highest Share Capital
- **Rs. 7.7 billion** – Claim Settlement of Policy Holders
- **Rs. 15 lakh** – Highest Number of Policy Holders
- **80,000** – Highest Number of Trained Agents
- **115 Offices Nation Wide** – For Best Service
- **Maximum Return** to Policy Holders

**Best Managed
Life Insurance Company
Newbiz Business Awards
2013, 2014, 2016 & 2017**

##Conditions apply.

NEPALLIFE
INSURANCE CO. LTD.

किनकि जीवन अमूल्य छ...

www.facebook.com/Nepallife.Insurance

9851033521

Head Office: Heritage Plaza-1, Second Floor, Kamaladi, Kathmandu | Phone: 4169082 | Fax: 4169079 | P. O. Box: 11030
Email: info@nepallife.com.np | Website: www.nepallife.com.np

यदि तपाईं धितोपत्र (सेयर, ऋणपत्र, सामूहिक लगानी योजनाको ईकाई आदि) मा लगानी गर्दै हुनुहुन्छ भने लगानी गर्नु अघि निम्न कुराहरूमा विशेष ध्यान दिनुहोस् ।

- धितोपत्र बजारमा समय समयमा उतारचढाव आउन सक्ने भएकोले धितोपत्रमा लगानी गर्दा उपयुक्त सूचना लिई संयमित तथा विवेकशील भएर मात्र लगानीको निर्णय लिनुहोस् ।
- धितोपत्रमा गरिने लगानीमा प्रतिफल तथा जोखिम दुवै हुने हुँदा हल्ला, अनावश्यक प्रचार प्रसार वा कसैको बहकाउमा नलागी बजार तथा कम्पनीको वास्तविक बस्तुस्थिति बुझेर आफ्नो स्वविवेकमा नै लगानी सम्बन्धी निर्णय गर्नुहोस् । साथै आफ्नो जोखिम बहन गर्न सक्ने क्षमताको मूल्यांकन समेत गर्नुहोस् ।
- नेप्सेमा सूचीकृत धितोपत्रमा लगानी गर्दा सम्बन्धित कम्पनीको कार्य सम्पादन स्थिति, धितोपत्रको मूल्यमा प्रभाव पार्न सक्ने संवेदनशील सूचना जस्तै लाभांश घोषणा, हकप्रद शेयरको घोषणा, व्यवस्थापनमा परिवर्तन, भावी योजनाहरू, कम्पनीको आर्वाधिक र वार्षिक प्रतिवेदनमा उल्लेखित वित्तीय सूचकांकहरू (Earning Per Share, Dividend Per Share, Price/Earning Ratio, Net Worth Per Share) पुँजी कोष अनुपात, निष्क्रिय कर्जा अनुपात आदी), धितोपत्रको मूल्य प्रवृत्ति, कम्पनीको साधारण सभाको निर्णय (माइन्सूट) जस्ता महत्वपूर्ण कुराहरूको अध्ययन गर्ने । यस्ता सूचना तथा गतिविधिहरू निरन्तररूपमा नेप्सेको वेबसाइट (www.nepalstock.com), सम्बन्धित कम्पनीको वेबसाइट तथा विभिन्न आर्थिक पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित हुने गरेको छ । साथै कम्पनीसंग सम्बन्धित उद्योग/क्षेत्रको समेत अवस्थाको अध्ययन गर्नुहोस् ।
- धितोपत्र बजारलाई आधुनिकीकरण गर्ने क्रममा मिति २०७२ माघदेखि धितोपत्रहरूको दोस्रो बजारको कारोवार, नामसारी तथा राफसाफ पूर्ण अभौतिकरूपमा (Full Demat) मात्र हुने गरिएको र प्राथमिक बजारमा सार्वजनिकरूपमा निष्काशन गरिने धितोपत्रमा लगानी गर्दा काठमाडौं उपत्यका भित्र २०७३ श्रावणदेखि र २०७३ माघदेखि नेपालभरि हितग्राही खाता (Demat Account) अनिवार्य गरिएको हुँदा, सिडिएस एण्ड क्लियरिङ कम्पनी लिमिटेड (सिडिएससी) तथा निक्षेप सदस्यसँग सम्पर्क राखी बैंक खाता सहितको ग्राहक परिचय विवरण (KYC Form) अनिवार्यरूपमा भरी हितग्राही खाता (Demat Account) खोलेर धितोपत्र खरिद बिक्री कारोवार गर्नुहोस् । आफूले खरिद गरेको धितोपत्र समयमै आफ्नो खातामा जम्मा भए/नभएको ध्यान दिनुहोस् ।
- धितोपत्र बजारमा देशको समग्र आर्थिक तथा राजनितिक स्थितिको प्रत्यक्ष प्रभाव पर्ने भएकाले धितोपत्रमा लगानी गर्दा यसप्रति समेत सजग रहनुहोस् ।
- धितोपत्रको सार्वजनिक निष्काशनमा २०७३ माघदेखि आशवा प्रणाली लागू गरिएकोमा २०७४ श्रावणदेखि उक्त प्रणालीलाई अनिवार्य गरिएकोले आगामी दिनमा शेयर आवेदन दिँदा यो प्रणालीमार्फत मात्र निवेदन दिनुहोस् ।
- धेरै लगानीकर्ता सहभागी गराउने उद्देश्यले धितोपत्र बाँडफाँट गर्दा आशवा प्रणाली लागू भए पश्चात सबै आवेदकलाई कम्तीमा १० किता वा दशको गुणनमा धितोपत्र बाँडफाँट गर्ने व्यवस्थाका सम्बन्धमा जानकारी राख्नुहोस् ।
- धितोपत्र कारोवार गर्दा रकमको लेनदेन गर्दा बैंकमार्फत मात्र गर्नुहोस् । धितोपत्र कारोवार वापत धितोपत्र दलालले लिने शुल्क सम्बन्धमा धितोपत्र व्यवसायी नियमावली हेरी जानकारी राख्नुहोस् ।
- लगानी विविधिकरणले (Investment Diversification) लगानीमा हुन सक्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न सघाउ पुऱ्याउने हुँदा लगानी विविधिकरणमा ध्यान दिनुहोस् ।
- लगानीकर्ताको अधिकार तथा जिम्मेवारी सम्बन्धमा धितोपत्र सम्बन्धी ऐन नियम, कम्पनी ऐन तथा अन्य सम्बन्धित ऐन नियमहरूको साथै नेपाल धितोपत्र बोर्ड (सेबोन) ले गरेका व्यवस्थाहरूबारे जानकारी राख्ने । धितोपत्र सम्बन्धी ऐन नियमहरू र अन्य व्यवस्थाको जानकारी बोर्डको वेबसाइट (www.sebon.gov.np) तथा बोर्डको सम्बन्धित प्रकाशनमार्फत समेत हेर्न सक्नु हुनेछ ।
- प्राथमिक बजारमा सार्वजनिक रूपमा निष्काशन गरिने धितोपत्रमा लगानी गर्दा धितोपत्र निष्काशनकर्ता कम्पनीको आव्हानपत्र, विवरणपत्र अध्ययन गरी कम्पनीको संस्थापक तथा व्यवस्थापन पक्ष, वित्तीय स्थिति (नेटवर्थ, नाफा नोक्सान स्थिति आदि), लगानी योजना, जोखिम पक्ष, क्रेडिट रेटिङ्गको स्तर जस्ता महत्वपूर्ण कुराहरूको विश्लेषण गर्नुहोस् ।
- धितोपत्रको प्राथमिक बजारमा लगानी गर्नुअघि उक्त धितोपत्र, बोर्डमा दर्ता भए नभएको तथा दोस्रो बजारमा लगानी गर्दा नेप्सेमा सूचीकृत भए नभएको बारेमा जानकारी राख्ने । साथै नेप्सेबाट सूचिकरण खारेजी भएका तथा सूचीकृत नभएका पब्लिक लिमिटेड कम्पनीहरूको धितोपत्रहरू ओटिसी (OTC) बजारबाट कारोवार गर्न सकिने व्यवस्था भएको हुँदा सोबारे जानकारी राख्ने ।
- धितोपत्रको दोस्रो बजारमा कारोवार गर्दा बोर्डबाट इजाजत प्राप्त र नेप्सेको सदस्यता लिएको धितोपत्र दलाल व्यवसायीमार्फत मात्र गर्ने ।
- पुँजी बजार सम्बन्धी नीति, नियम तथा निर्देशनहरूले धितोपत्रको मूल्यमा असर पार्ने भएकाले सुसूचित निर्णयका लागि बोर्ड, नेप्से, नेपाल राष्ट्र बैंक, अर्थ मन्त्रालय तथा बीमा समितिको वेबसाइट हेर्ने गर्ने ।
- धितोपत्रमा लगानी सम्बन्धी कुनै जिज्ञासा वा गुनासाहरू भए सम्बन्धित धितोपत्र व्यवसायी, निष्काशनकर्ता तथा सूचिकृत कम्पनी, सिडिएससी, नेप्से वा बोर्डमा सम्पर्क राख्ने ।

नेपाल धितोपत्र बोर्ड

पो.ब. नं. १०३१, जावलाखेल, ललितपुर

फोन: ०१-५५४१०५७, फ्याक्स: ०१-५५४१०५८, टोल फ्री.नं. १६६०-०१-४४४३३

वेबसाइट: www.sebon.gov.np ईमेल ठेगाना: support@sebon.gov.np

वित्तीय संघीयतामा निजी क्षेत्र

● भवानी राणा

वित्तीय संघीयताका सम्बन्धमा निजी क्षेत्र बढी सशक्त छ र यसको निरूपण भएन भने मुलुकमा फेरि पनि लगानीमैत्री वातावरण बन्नेछैन । यसले समृद्ध नेपालको सपना पूरा नहुन सक्छ । हामीले दोहो-याइरहनु पर्दैन कि निजी क्षेत्रको लगानीबिना संसारका कुनै पनि मुलुक समृद्ध भएका छैनन् र हुन सक्दैनन् ।

नेपालले राजनीतिक संक्रमण पूरा गर्ने लाग्दा नयाँ शासकीय व्यवस्था संस्थागत गर्ने चरणमा पुगेको छ । स्थानीय तह निर्वाचनमा उत्साहपूर्ण जनसहभागिता भयो । मुलुक यतिबेला प्रदेशसभा र प्रतिनिधिसभा निर्वाचनमा छ । नयाँ संविधान निर्माणसँगै सुरु भएको आवधिक निर्वाचनले मुलुकको राजनीतिमात्र नभई आर्थिक क्षेत्रलाई पनि 'भाइब्रेन्ट' बनाउँछ ।

निर्वाचन हुने वर्ष मुलुकको आर्थिक वृद्धिमा समेत सकारात्मक प्रभाव पर्छ, भन्ने यसअघिका अनुभवले स्पष्ट पारेको छ । हामी यतिबेला उत्साहपूर्वक पछिल्ला राजनीतिक गतिविधि नियाल्दैछौं । योभन्दा महत्वपूर्ण विषय, यो निर्वाचनपछि मुलुकले आगामी ५ वर्षका लागि स्थिर सरकार पाउनेछ, भन्नेमा हामी आशावादी छौं ।

राजनीतिक स्थिरताको अपेक्षासँगै निजी क्षेत्रका लागि वित्तीय संघीयताको प्रश्न निकै पेचिलो बनिरहेको महसुस भएको छ । हुन त हाम्रो चासो र चिन्ता राजनीतिक दलहरूले घोषणापत्रमा पनि सम्बोधनको प्रयास गरेका छन् । संविधानमै यो विषय धेरै हदसम्म प्रष्ट छ । तर, विगतको अनुभव हेर्दा नीतिनियम एकातिर र कार्यान्वयन अर्कोतिर देखिएको छ ।

जिम्मेवार अधिकारीले आफूखुसी व्याख्या गर्ने प्रवृत्ति फेरि दोहोरिने हो कि भन्ने आशंका बढेको छ । यसैले वित्तीय संघीयताका सम्बन्धमा निजी क्षेत्र बढी सशक्त छ । र, यसको निरूपण भएन भने मुलुकमा फेरि पनि लगानीमैत्री वातावरण बन्नेछैन । यसले समृद्ध नेपालको सपना पूरा नहुन सक्छ । हामीले दोहो-याइरहनु पर्दैन कि निजी क्षेत्रको लगानीबिना

संसारका कुनै पनि मुलुक समृद्ध भएका छैनन् र हुन सक्दैनन् । संघीय व्यवस्थामा केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकार हुन्छन् । तिनले निजी क्षेत्रका समस्याको प्रकृति हेरेर तत्काल समाधान गर्न सक्ने हुँदा यसबाट हामी उत्साहित छौं । स्थानीय तह व्यवस्थापन गर्न भन्दै अतिरिक्त गरेको भार थोपरिने हो कि भन्ने चिन्ता छ । हुन त धेरैलाई लाग्न सक्छ, व्यवसायीमाथि सरकारले जति कर लगाए पनि अन्ततः उपभोक्ताले नै तिर्ने हो । भ्रष्ट सुन्दा सत्य हो । तर, यसले पार्ने दूरगामी असर व्यवसायीले मात्र बुझेको हुन्छ ।

प्रतिस्पर्धी विश्व बजारमा उत्पादन लागत घटाउन प्रयास भइरहन्छ । सरकारले अतिरिक्त कर उठाउने निर्णय गर्दा व्यवसायीको समग्र उत्पादन चक्र नै प्रभावित हुन्छ, र अन्तर्राष्ट्रिय उत्पादनसँग प्रतिस्पर्धा गर्न सक्दैन । यसबाट व्यवसायीको लगानीमात्र जोखिममा पर्दैन, बैंकको व्याजदेखि आफ्नो 'क्रेडिबिलिटी'सम्ममा असर परेको हुन्छ । यसर्थ, जुनसुकै सरकारले निजी क्षेत्रको घाँटी निमोठर स्रोत जुटाउँछु भन्ने सोचबाट टाढा रहनुपर्छ ।

संविधानको मौलिक हकअन्तर्गत प्रत्येक नागरिकलाई कानूनको अधीनमा रही सम्पत्ति आर्जन, भोगचलन, बेचबिखन र व्यावसायिक लाभ प्राप्त गर्ने अधिकार हुन्छ । सम्पत्तिको कारोबार गर्ने हक हुने एकैकाले वित्तीय संघीयताको पहिलो सर्त भनेकै यसको संरक्षण हुनुपर्छ । सोही बुँदामा राज्यले व्यक्तिको सम्पत्तिमा कर लगाउन र प्रगतिशील करको मान्यता अनुरूप आयमा कर लगाउन सक्ने उल्लेख भएकाले हामी त्यसको पालना गर्न प्रतिबद्ध छौं ।

यस्तै, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्व शीर्षकमा अर्थतन्त्रमा निजी क्षेत्रको भूमिकालाई महत्व दिइएको छ। साथै, उपलब्ध साधन-स्रोतको अधिकतम परिचालन गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने उल्लेख भएकाले पनि हामीले मुलुकको समग्र विकासमा आफ्नो दायित्व तथा भूमिका स्पष्ट पारेका छौं।

संविधानको भाग ५ मा राज्यको संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाँडबारे भने थप स्पष्टता आवश्यक छ। यसअन्तर्गत आर्थिक अधिकारको प्रयोग शीर्षकमा धारा ५९ (५) मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले प्राकृतिक स्रोत उपयोग गर्दा स्थानीय समुदायले लगानी गर्न चाहे लगानीको प्रकृति र आकारको आधारमा कानूनअनुसार अंश लगानी गर्न प्राथमिकता दिनुपर्ने उल्लेख छ। यस्तै, धारा ६० (१) मा राजस्व स्रोतको बाँडफाँड शीर्षकमा भनिएको छ- संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो आर्थिक अधिकारभित्रको विषयमा कर लगाउन र ती स्रोतबाट राजस्व उठाउन सक्नेछन्। तर, साभ्या सूचीभित्र र कुनै पनि तहको सूचीमा नपरेका विषयमा कर लगाउने तथा राजस्व उठाउने व्यवस्था सरकारले निर्धारण गरेबमोजिम हुनेछ।

उल्लेखित दुवै व्यवस्था निजी क्षेत्रका लागि पनि सरोकारका विषय हुन्। प्राकृतिक स्रोत भनेको जलस्रोत मात्रै हो भन्ने मान्यता छ।

संघीयता कार्यान्वयनले अब अवसर विकेन्द्रित हुनेछन् र यसबाट उत्पादन लागत घट्नेछ भन्ने निजी क्षेत्रको विश्वास हो। यस्तै, उद्योग स्थापना गर्न स्थानीय र प्रदेश सरकारले नै कतिपय करमा सहूलियत प्रदान गरी जग्गा उपलब्ध गराउनेछ भन्ने अपेक्षा छ।

यस्ता क्षेत्रमा लगानी गर्दा स्थानीयलाई सेयर दिनुपर्ने देखिन्छ। हामीले सबैखाले कर एकद्वार नीतिअन्तर्गत राखिनुपर्छ भन्दाभन्दै सबै तहमा कर संकलनको अधिकार दिएर भन्नुभेटिने बनावटको छ।

अधिकार क्षेत्रका विषयमा भोलि आउन सक्ने विवाद भने अहिले नै अस्वीकार गर्न सकिँदैन। सबैखाले प्राकृतिक स्रोतमा स्थानीयलाई सहभागी गराउने हो भने अनावश्यक विवादले आयोजना नै अलपत्र पर्न सक्छ। संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच राजस्व बाँडफाँड गर्दा सन्तुलित तथा पारदर्शी रूपमा गर्नुपर्ने उल्लेख छ। तर, यसमा निजी क्षेत्रभन्दा वित्त आयोग र जनप्रतिनिधिले नै धारणा राख्नु उपयुक्त होला। संघीयतामा वित्तीय व्यवस्थापन पक्कै सजिलो छैन भन्ने अहिले नै अनुमान गर्न सकिन्छ।

संघीय आर्थिक कार्यप्रणाली ११५ (१) मा उल्लेख भएअनुसार कानूनबमोजिम कुनै कर लगाइने र उठाइने छैन भन्ने उल्लेख छ। तर, यसैमा मात्र भर पर्न

सक्ने अवस्था छैन। प्रदेशमा कर लगाउने, उठाउने, खारेज गर्ने, छुट दिने, परिवर्तन गर्ने वा कर प्रणाली व्यवस्थित गर्ने विषयमा निर्णयको अधिकार प्रदेशसभालाई दिइएको छ।

स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसार-पसार, पुँजी तथा श्रम-बजार, छिमेकी

छिटो भनेकै
WORLDLINK

FIBER XXL	FIBER XL	FIBER L
50	25	5
Mbps UNLIMITED	Mbps UNLIMITED	Mbps UNLIMITED

For Registration & More Information:
Dial: 9801523052 | SMS: < Call > to 35465 | Email: sales@worldlink.com.np
www.worldlink.com.np | www.facebook.com/wlink.np

प्रदेश वा स्थानीय तहलाई प्रतिकूल नहुने गरी कानून बनाई कर लगाउन सक्ने व्यवस्था गरिएको देखिन्छ। यसले सवैधानिक व्यवस्थाको उपयोग भन्दै स्थानीय तह तथा प्रदेशलाई अतिरिक्त कर लगाउन सक्ने ठोका पनि खुला छोडेको देखिन्छ। प्रदेश र स्थानीय तहले आर्थिक विधेयकबाटै करका दर निर्धारण गर्न सक्ने अधिकारको दुरुपयोग हुन सक्ने जोखिम इन्कार गर्न सकिदैन।

संविधानमा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग गठनको व्यवस्था गरिए पनि यससँग निजी क्षेत्रको लगानी संरक्षणका विषय छैनन्। सहकार्यको कुनै स्थान नदिइएकाले प्राकृतिक स्रोत बाँडफाँडका नाममा यही आयोगलाई पनि निजी क्षेत्रविरुद्ध उपयोग गर्न सक्ने जोखिम देखिन्छ। संविधानमा हाल केन्द्र सरकारको अधिकार क्षेत्रमा भन्सार, अन्तःशुल्क, मूल्य अभिवृद्धि कर, संस्थागत आयकर, व्यक्तिगत आयकर, पारिश्रमिक कर, राहदानी शुल्क, भिसा शुल्क, पर्यटन दस्तुर, सेवा शुल्क दस्तुर, दण्ड जरिवाना जस्ता करका अधिकार छन्। यस्तै, प्रदेशको अधिकारभित्र घर-जग्गा रजिष्ट्रेसन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर, पर्यटन, कृषि आयमा कर, सेवा शुल्क दस्तुर, दण्ड जरिवाना शुल्क रहेको पाइन्छ।

स्थानीय तहको अधिकार सूचीमा स्थानीय कर (सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, घर जग्गा रजिष्ट्रेसन शुल्क, सवारी साधन कर), सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क, विज्ञापन कर, व्यवसाय कर, भूमिकर (मालपोत), दण्ड जरिवाना, मनोरञ्जन कर, मालपोत संकलनलगायत छन्।

अवसर पनि छ

वित्तीय संधीयताप्रति निजी क्षेत्र सशक्तमात्र नभई आशावादी पनि छ। मुलुकको सवैभन्दा ठूलो बजार राजधानी काठमाडौं नै हो। र, बढी अवसर पनि यहीं छ। यसकारण व्यापार व्यवसाय गर्नेको पहिलो रोजाइ यही नै छ। तर, काठमाडौंमा उत्पादन लागत अत्यन्तै महँगो छ।

यसवरपर उद्योग व्यवसाय स्थापना गर्न जग्गाकै समस्या छ। उद्योग स्थापना गर्न जग्गा खरिद गरेका व्यक्तिले पनि उद्योग स्थापना नगर्दै विक्री गरेर सोही व्यवसाय थालेका उदाहरण छन्।

संधीयता कार्यान्वयनले अब अवसर विकेंद्रित हुनेछन् र यसबाट उत्पादन लागत घट्नेछ, भन्ने निजी क्षेत्रको विश्वास हो। यस्तै, उद्योग स्थापना गर्न स्थानीय र प्रदेश सरकारले नै कतिपय करमा सहूलियत प्रदान गरी जग्गा उपलब्ध गराउनेछ, भन्ने अपेक्षा छ। व्यवसायीलाई आकर्षित गर्ने छिमेकी भारतको प्रचलन यहाँ सुरु हुनेछ, भन्ने पनि आशा छ। जुन क्षेत्रमा उद्योग स्थापना हुनेछ, त्यहाँको पूर्वाधार विकासमा पनि स्थानीय र प्रदेश सरकारसँग हातेमालो गर्न सकिनेछ।

स्थानीय समुदायबाट बारम्बार उठिरहने प्राकृतिक स्रोतमाथिको अधिकार तथा वातावरणसम्बन्धी विषयको समाधान अब लगानीकर्ताको मात्र होइन। निर्वाचित जनप्रतिनिधिको पनि हुने अपेक्षा छ। हामीले जुन प्रदेशमा व्यवसाय सुरु गर्नेछौं, निश्चय पनि उक्त क्षेत्रमा सिर्जना हुने रोजगारी र राजस्वले सोही स्थानीय र प्रदेश सरकार बढी लाभान्वित हुनेछन्। यसो हुँदा हामी निजी क्षेत्रको लगानी भित्र्याउन संधीय व्यवस्थामा स्वस्थ प्रतिस्पर्धा हुनेछ। १५ प्रतिशतसम्म महँगो भए पनि सरकारी निकायले स्वदेशी उत्पादन नै खरिद गर्नुपर्ने व्यवस्था घोषणा गरे पनि कहिल्यै कार्यान्वयन हुन सकेन। निजी क्षेत्रले बारम्बार सरकारलाई कार्यान्वयनको आग्रह गर्दै आएको छ।

प्रादेशिक र स्थानीय सरकारले यो व्यवस्था कार्यान्वयन गर्न सके मुलुकमा उत्पादन वृद्धिदेखि राजस्व र रोजगारीमा समेत सकारात्मक प्रभाव पर्नेछ। यस्ता धेरै काम संधीय संरचनामा गर्न सकिन्छ। यसका लागि सवै तहले निजी क्षेत्रको विश्वास जित्न सक्नुपर्छ। निजी क्षेत्रलाई राजस्वको स्रोतमात्र नभई विकास साभेदारका रूपमा आत्मसात गर्न सक्नुपर्छ।

(राणा, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघकी अध्यक्ष हुन्)

नयाँ साईन
अझै बढी
अझै SPECIAL
125
SHINE SP
अझै बढी

HONDA

24/7
सर्वदोस्रो
समिति
HONDA RIDE

140km/h
140km
140km

Syakar
THE QUALITY

140km/h
140km
140km

संघीयताले कोरेको समुन्नत नेपालको खाका

● विनोद चौधरी

संविधानले स्थानीय तहलाई एउटा निश्चित परिमाणमा स्रोतको सुनिश्चितता गरिदिएको छ । निश्चित शिर्षकमा उठेका राजश्वको निश्चित परिणाम सिधै स्थानीय तहमा पुग्छ । त्यतिमात्र होइन, स्थानीय स्तरमा रहेका जति पनि विकास निर्माण सम्बद्ध निकायहरू छन् (स्कूल, खानेपानी, बिजुली, सडकलगायत) उनीहरूले पनि स्थानीय तहको जन निर्वाचित सरकारलाई नै रिपोर्टिङ गर्छन् ।

संघीय नेपाल निर्माणको क्रममा अब प्रदेशको नाम र राजधानीमात्र तोकिन बाँकी छ । स्थानीय तहहरू निर्वाचित भएर आफ्ना चुनावी एजेण्डाअनुरूप काम सुरु गरिसकेका छन् । त्यसैले हाम्रो संघीयताका विविध आयामबारे छलफल गर्न सकिन्छ । यसले सिर्जना गरेको सबैभन्दा महत्वपूर्ण आधार भनेको स्रोतमा जनताको प्रत्यक्ष सहभागिता नै हो । २० वर्षसम्म स्थानीय तह जनप्रतिनिधिविहीन थिए । केन्द्रबाट परिचालित हुने स्रोत जिविसहरू हुँदै गाउँमा पुग्थ्यो । त्यो कसरी उपयोग हुने, जनताको आवश्यकता के छन् भन्ने कुरा भन्दा पनि जटिल दलीय संयन्त्र र कर्मचारीतन्त्रको मात्र निर्णय चल्थ्यो । अब अहिले निर्वाचित जनप्रतिनिधिले उपलब्ध स्रोत खर्च गर्ने भएका छन् । उनीहरू जनतासामु आफ्ना एजेण्डा प्रस्तुत गरेर निर्वाचित भएर आएका हुन् । त्यसैले उनीहरूमा छुट्टै दायित्व बोध छ ।

अर्कोतिर संविधानले स्थानीय तहलाई एउटा निश्चित परिमाणमा स्रोतको सुनिश्चितता गरिदिएको छ । निश्चित शिर्षकमा उठेका राजश्वको निश्चित परिणाम सिधै स्थानीय तहमा पुग्छ । त्यतिमात्र होइन, स्थानीय स्तरमा रहेका जति पनि विकास निर्माण सम्बद्ध निकायहरू छन् (स्कूल, खानेपानी, बिजुली, सडकलगायत) उनीहरूले पनि स्थानीय तहको जन निर्वाचित सरकारलाई नै रिपोर्टिङ गर्छन् । यसले थप स्वामित्व बोध गराउँछ । स्रोतको उपलब्धता सहितको स्वामित्व बोधले स्थानीय तहमा नयाँ तरंग ल्याउने निश्चित छ ।

यसमा केही समस्या पनि छन् । म आफ्नै क्षेत्र नवलपुरको उदाहरण दिन्छु । नवलपुरलाई पाँच वर्षको अन्तरालमा एउटा नमुना जिल्लाको रूपमा विकास गर्ने मेरो योजना छ । यसअघि पहिलो संविधानसभाको सदस्य चुनिँदा पनि मैले यो प्रयास गरेको थिएँ । तर, त्यो बेला म आफू पनि राजनीतिमा पूर्णकालिन भइसकेको थिइँनँ भने अर्कोतिर स्थानीय तहको संरचना नै थिएन । कुनै काम गर्नुपर्दा जिविस पुग्नुपर्थ्यो । स्थानीय विकास अधिकारी ६ महिनाभन्दा बढी समय एउटा ठाउँमा नटिक्ने, त्यसैले काम गर्ने वातावरण भएन ।

अहिलेको समस्याचाहिँ जिल्ला तहको कार्यकारी प्रमुख को हो त भन्नेमा देखिएको छ । स्थानीय निकायको ऐन पनि यसबारे मौन छ । साथै पहिला विभिन्न मन्त्रालयअन्तर्गत रहेका कार्यालयले अब स्थानीय तहलाई रिपोर्टिङ त गर्ने भए तर अब उनीहरूको पुरानो मन्त्रालयसँगको सम्बन्ध के हुने केन्द्र र स्थानीय तहमा अलग अलग दलको सरकार आउँदा त्यसले कस्तो अवस्था ल्याउँछ ? साथै केन्द्र

र स्थानीय तहको बीचमा प्रदेश सरकार चुनिएपछि यी तीन तहको आपसी सम्बन्ध कस्तो हुने ? यदि तीनवटै तहमा अलग अलग दलको सरकार बन्न पुग्यो भने के हुन्छ ?

यी प्रश्नको पनि जवाफ खोज्न अनिवार्य छ । यदि उनीहरू एकले अर्कोलाई छेक्ने बाटोमा गए भने त कोही कतै पनि पुग्दैन । विगतमा पनि यस्तो राजनीति धेरै देखिएकै हो । १-१ वर्षमा सरकार फेरिने देखि संसदमा बजेटसमेत प्रस्तुत हुन नदिने, विरोधबाट मात्र राजनीतिक परिवर्तन आउन सक्छ भन्ने जुन मानसिकता हिजो थियो, त्यो फेरि बल्भियो भने त हाम्रो सारा प्रणाली नै ठप्प हुन सक्छ । होइन, हामी जुन विचार र दलका प्रतिनिधी भए पनि सबैजना जनताबाटै निर्वाचित हौं, त्यसैले कुनै न कुनै रूपमा मिलेर जानुपर्छ भन्ने भाव भइदियो भने विकासको प्रकृया अन्ततः तीव्र गतिमा अगाडि बढ्छ ।

त्यसका लागि केही द्विविधाहरू हटाएरै अधि बढ्नुपर्छ । जस्तो कि- नवलपुर विकासको रोडम्याप एक सांसदको रूपमा मैले बनाएँ भने पनि त्यसको कार्यान्वयन त आफैँ गर्ने होइन । त्यसैले त्यो काम गर्ने फोकल निकाय बेलैमा खुट्टिन आवश्यक छ । स्थानीय तहका जनप्रतिनिधीहरू आफैँ कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दै हिँड्ने भन्ने पनि हुँदैन । उनीहरूलाई कार्यकारी साथ त कसै न कसैको चाहिन्छ । र, त्यो व्यवस्था अहिलेसम्म हुन सकेको पनि छैन । यदि स्थानीय तहका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूप्रति उत्तरदायी हुने गरी कार्यकारी संयन्त्रको विकास गर्न सक्यौं भने यस्ता समस्या आउने छैनन् । यस्तो व्यवस्था गर्न कुनै कठिनाई पनि छैन । संघीयतामा गइसकेपछि संघीय संसदको काम नै यस्तै समस्याहरूको गाँठो फुकाइदिने हुनुपर्छ । नयाँ ऐन चाहिए ल्याउनुपर्छ, भइरहेका ऐनमा कुनै संशोधन गर्नुपर्ने गर्नुपर्छ । र, सबै तह र निकायहरूबीच सामञ्जस्यता बढाउने संरचना विकास गर्दै जानुपर्छ ।

स्थानीय तहमा निर्वाचित भएर आएको जनप्रतिनिधिलाई आफ्ना वाचा पूरा गर्ने अवसर दिनुपर्छ । त्यसका लागि उनीहरूलाई कसरी 'इम्पावर' गर्ने, प्रतिपक्ष कति रचनात्मक हुने एवं स्थानीय तहको स्थायी कार्यकारी संरचना कस्तो बनाउने भन्ने तीन प्रश्नको वरिपरि नै हाम्रो संघीयताको सफलता र असफलता घुम्नेछ ।

अर्को प्रश्न निजी क्षेत्रले कोणबाट पनि छ । मुलुकका विभिन्न भूगोलमा व्यवसायीले आफ्नो उद्योग धन्दा चलाउँदै आएका छन् । अब हरेक स्थानीय तह एवं प्रदेश सरकारले व्यवसायीलाई कसरी

हेलान् भन्ने संशय देखिएको छ। भारतमा पनि संघीयता कार्यान्वयनको क्रममा लगानीकर्तामैत्री सोच राज्य तहमा पलाउन धेरै वर्ष लागेको थियो। जब राजिव गान्धी, पिबी नरसिंह रावको पालामा आएर केन्द्र सरकार नै उदार एवं निजी क्षेत्रमैत्री भएर गयो त्यसले राज्यहरूको सोचमा पनि बदलाव ल्यायो। जुन राज्य छिटो उदार भए उनीहरूले प्रगति गरे, जो बदलिन चाहैनन् उनीहरू आर्थिक विकासमा पछि परे। अहिले त प्रायः सबै राज्यहरू बीच कसले धेरै लगानी आकर्षित गर्ने भनेर प्रतिस्पर्धा नै चलेको छ।

**राज्य छिटो उदार भए
उनीहरूले प्रगति गरे, जो
बदलिन चाहैनन् उनीहरू
आर्थिक विकासमा पछि
परे। अहिले त प्रायः सबै
राज्यहरू बीच कसले धेरै
लगानी आकर्षित गर्ने भनेर
प्रतिस्पर्धा नै चलेको छ।**

अधिकारीले कसरी बुझ्ने हुन् भन्ने प्रश्न अहिले पनि टड्कारो अवस्थामा छ। त्यसैले अब जुन प्रदेश या स्थानीय तहमा विकासमैत्री सोच आउँछ, त्यसैले छिटो गति लिन्छ।

अहिलेसम्म मैले कुनै उद्योग खोल्नुपथ्यो भने सिंगो नेपालको नक्सा राखेर उपयुक्त ठाउँ छनोट गर्थे। अब कुन प्रदेश एवं स्थानीय तहको सरकारको सोच कस्तो छ भनेर पहिला विश्लेषण गर्न थाल्छु। व्यवसायीको मनमा आउने यस्तो धारणालाई प्रत्येक प्रदेश सरकारहरूले अवसरको रूपमा लिएर विकासमैत्री सोच राखे भने त नेपाल अधि बढिहाल्यो नि!

यो उदाहरणबाट हामीले सिक्नैपर्छ।

अन्ततोगत्वा निजी क्षेत्रको लगानीविना विकास र रोजगारी सम्भव छैन। त्यसैले उनीहरूलाई जति सक्दो आकर्षित गर्ने तर्फ हाम्रा हरेक तहका जनप्रतिनिधीहरू उदार हुनैपर्छ। दिनहुँ एउटा सुनको अण्डा पार्ने कुखुरालाई आजै काटेर भएभरको सबै अण्डा फिको भन्ने सोच कसैमा आउनु हुँदैन।

संविधान, कानूनले प्रष्ट व्यवस्था गरे पनि भोलि समस्या आउन सक्छन्। त्यसको समाधानका लागि अदालती भैभैमेलामा फस्नुपथ्यो भने समय लम्बिन थाल्छ। त्यसले विस्तारै वातावरण खल्बल्याएर निजी क्षेत्रलाई हतोत्साहित पार्न सक्छ। प्राकृतिक स्रोत साधनमाथिको अधिकारबारे संविधानमा जुन व्यवस्था छ, त्यसलाई व्याख्या गर्ने कानून कस्तो बन्ने हो, फरक फरक निकायका

चुनाव प्रचारका लागि देश दौडाहामा जाँदा मैले जहाँ पनि विकासको नारामात्र सुनेको छु। अहिलेसम्म विकास र सम्पन्नतालाई थुनेर राखेजस्तो भाव प्रत्येक सर्वसाधारणदेखि जनप्रतिनिधिसम्म पाइन्छ। २०४८ सालमा जस्तै अब एक पटक विकासको मूल प्रष्फुटित हुन्छ भन्ने मलाई लाग्छ। त्यसैले जुन राज्य वा स्थानीय तहले अग्रगामी सोच राख्न सक्दैनन्, उनीहरू स्वतः पछाडि पर्छन्। केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वयमा केही समस्या भए अब बन्ने प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सुल्झाईदिनु पर्छ। यी सबै तिनैवटा निकाय आपसी समन्वयमा स्वतन्त्रता पूर्वक अगाडि बढ्न सके पनि नेपालको मुहार छिटै फेरिनेछ।

(चौधरी, उद्योग वाणिज्य महासंघ र उद्योग परिसंघका पूर्व अध्यक्ष हुन्।)

मेगा बैंक प्रस्तुत गर्दछ,

अब अझ बढी सुरक्षित र भरपर्दो सुबिधाको साथमा

MEGA VISA DEBIT AND CREDIT CHIP BASED CARDS

MEGA VISA DEBIT INTERNATIONAL/TRAVEL CARD

MEGA VISA DEBIT NPR CARD

MEGA VISA CREDIT NPR CARD

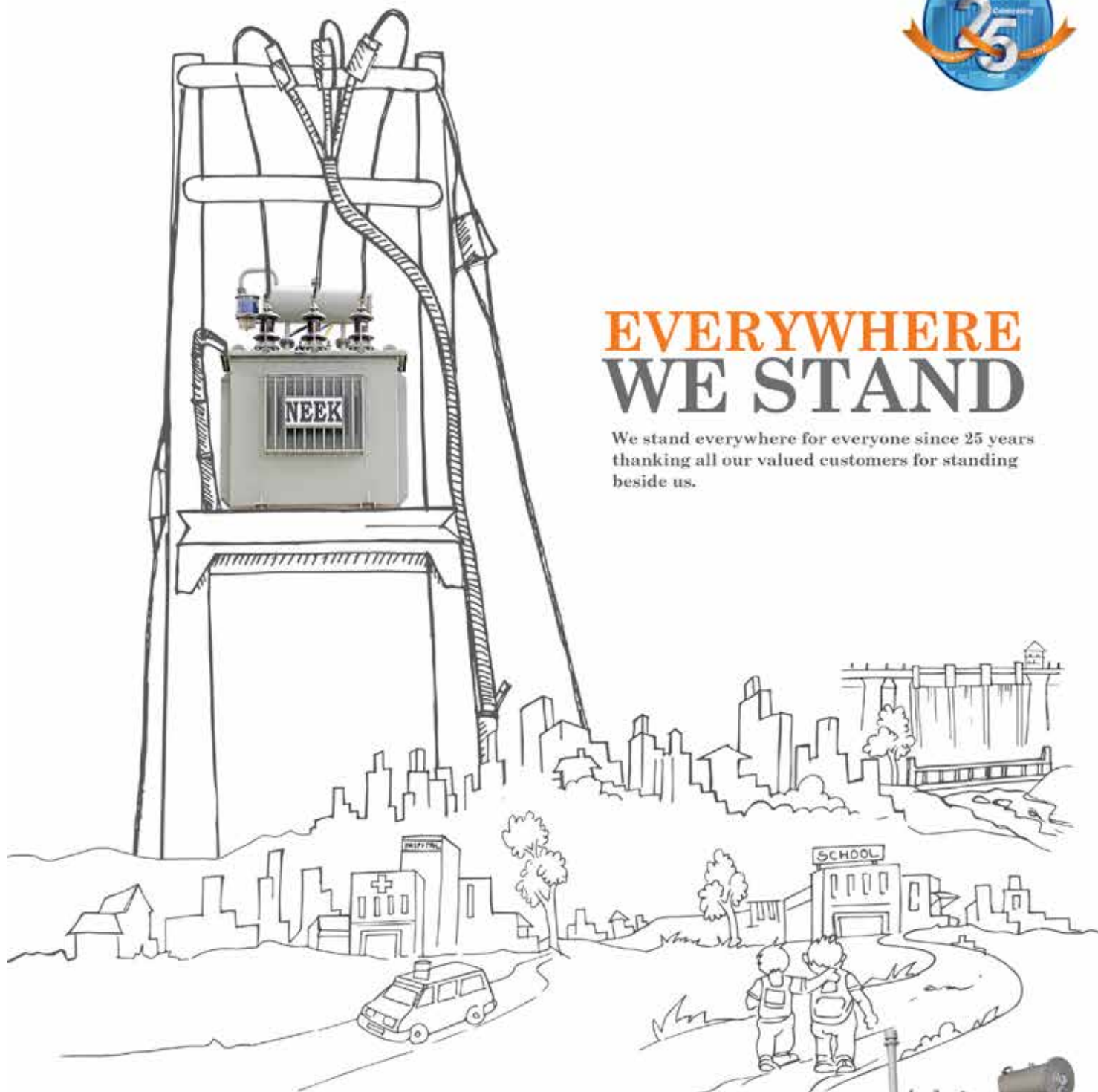
MEGA VISA CREDIT INTERNATIONAL CARD

Please contact the nearest branch for more details.

Mega Bank Nepal Limited

Rising Mall, Kamaladi, Kathmandu, Post Box No: 26559, Phone No: 01-4169217/ 16 /05/ 04, Fax No: 01-4169215
Toll Free No: 16600100025, Card Centre No: 9851207715, Email: card@megabank.com.np

EVERYWHERE WE STAND

We stand everywhere for everyone since 25 years
thanking all our valued customers for standing
beside us.

Nepal Ekarat
Engineering Co. Pvt. Ltd

OFFICE:

Jaycees Marg, Thapathali, Kathmandu, Nepal, P.O. Box: 1939
Tel: +977 1 4243436, 4244857, 4252169 | Fax: +977 1 4253612 | Email: info@neek-transformer.com

FACTORY:

Thana Bharyang, Nawalpur, Hetauda
Tel: +977 057 520994, 520935 | F: +977 057 520689 | Email: works@neek-transformer.com

NS No. 165

ISO 9001 CERTIFICATE NO. 47104
ISO 9001:2008

कर्मचारीतन्त्रको फेरिनुपर्ने चरित्र

● हरिबहादुर थापा

राजनीति र कर्मचारीतन्त्रको जतिसुकै आलोचना गरे पनि तिनको विकल्प छैन । राजनीतिकर्मी त मतद्वारा फेर्न सकिन्छ । तर, स्थायी संयन्त्र कर्मचारी फेर्नु नागरिकको बसमा हुँदैन । राम्रो शासनको अनुभूति दिन दलका निम्ति कर्मचारीतन्त्रलाई स्वच्छ र गतिशील तुल्याउनुको विकल्प छैन । 'सही मानिस सही ठाउँ' अर्थात् जसको जहाँ र जे काम गर्ने क्षमता छ, उसलाई त्यसैमा उपयोग गर्दा यही कर्मचारीतन्त्रबाट प्रतिफल लिन सकिन्छ ।

राज्य संधीय ढाँचाअनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तह तीन चरणको सरकारमा प्रवेश गरेको छ । कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७४ बनेको छ । यही आधारमा संधीय राज्यको पुनर्संरचना र संवैधानिक अधिकार कार्यान्वयन गर्न कर्मचारी खटिँदैछन् । अब तीन तहको सरकारको संवैधानिक अवधारणा र योजना त्यही केन्द्रीकृत संयन्त्रमा हुर्केको कर्मचारीतन्त्रले कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ ।

राज्यको शक्ति तथा स्रोत बाँडफाँड र संधीय राज्यमा पदार्पणसँगै नागरिकमा मुलुकको मुहार फेरिने अपेक्षा जागेको छ । संविधान र कानूनतः घोषित अधिकार एवं संरचना कार्यान्वयन गर्ने वास्तविक औजार कर्मचारी नै हुन् । योसँगै राज्यका नीति, विकासे योजना कार्यान्वयन हुँदै नागरिकलाई उनीहरूले नै सेवा उपलब्ध गराउनुपर्छ ।

कर्मचारी समायोजन ऐन निर्माणका क्रममा कर्मचारीतन्त्रबाट प्रदर्शन भएको स्वार्थपरक रवैयाले राज्य पुनर्संरचनाले मूर्त रूप नपाउने आशंका बढाएको छ । ऐन निर्माणका बखत कर्मचारीतन्त्रले पुरानै मानसिकता, सुविधाभोगी र अवसरवादी चरित्र प्रदर्शन गर्‍यो । उनीहरू आफूलाई फाइदा हुने कानून निर्माणमा मोहित भए । मुलुकको मुहार फेर्न कहिलेकाहीं अलिकति दुःख खेप्नुपर्छ भन्ने सामान्य चरित्र पनि उनीहरूबाट प्रदर्शन भएन । तर, कर्मचारी समायोजन र उनीहरूबाटै

काम गर्नुको विकल्प छैन । अत्यधिक केन्द्रीकृत पद्धतिमा हुर्किएका कर्मचारीहरू पूर्णतः फरक ढाँचामा जाँदा प्रशस्त अन्योल र अड्कन देखापर्ने निश्चित छ ।

समायोजन कर्मचारीकै हितमा

कर्मचारीतन्त्रको इच्छा र चाहना 'सकभर' पूरा गरी 'समायोजन खाका' आएको छ । अब उनीहरू विविध विकल्पसहित संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारमा समायोजन हुन जानेछन् । यद्यपि, तिनलाई 'जवर्जस्ती नगर्ने' कानूनी नीति लिइएको देखिन्छ । पहिलो, समायोजित हुने कर्मचारीको सेवा, समूहसँग मिल्दो संघ, प्रदेश वा स्थानीय तहमा लगिने मात्र होइन, उनीहरूको बसोबास वा जन्मस्थल र पति-पत्नीलाई पायक पर्ने गरी व्यवस्थापनको चाँजोपाँजो मिलाउन खोजिँदैछ । त्यसअतिरिक्त उनीहरूलाई संघ, प्रदेश र स्थानीय तह 'रोज्ज' अवसरसमेत उपलब्ध गराइनेछ । कानूनी प्रावधान हेर्दा कर्मचारीप्रति संसद-सरकार उदार हुन चाहेको देखिन्छ । त्यतिमात्र होइन, व्यवस्थापिका-संसद् सेवाका कर्मचारीलाई पनि मिल्दो सेवा-समूहमा समायोजन गर्न ढोका खोलिएको छ । नत्र विगतमा एक पटकबाहेक संसद् सेवाका कर्मचारीलाई अन्य सेवामा सरुवा गरिएको छैन । किनभने उनीहरू सीमित प्रतिस्पर्धाका आधारमा सेवामा प्रवेश

गरेका हुन्छन्। संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा दरबन्दी स्वीकृत भएको ६ महिनाभित्रै समायोजित हुनुपर्छ र बाटोको म्यादवाहेक समायोजित कर्मचारीले ३५ दिनभित्रै हाजिर हुनुपर्नेछ।

अवसरको छनोटपछि तोकिएको ठाउँमा हाजिर हुन नजाने कर्मचारीलाई सरकारले 'स्वतः' सेवाबाट अवकाश दिन सक्नेछ। ५० वर्ष पुगेका र समायोजनमा जान नचाहेनेले 'स्वैच्छिक अवकाश' लिन सक्ने व्यवस्था छ। यसले कर्मचारीकै हित हेरेको देखिन्छ। त्यतिमात्र होइन, तिनले स्वैच्छिक अवकाश लिएमा सात वर्षको निवृत्तभरण रकमसमेत एकमुष्ट पाउनेछन्। यो व्यवस्थाले ठूलो संख्यामा कर्मचारीहरू वाहिरिन सक्ने र राज्यलाई आर्थिक भार थपिने सम्भावना छ। 'स्वैच्छिक अवकाश' को यो प्रावधान 'पाका' कर्मचारीलाई पुरस्कार सावित हुने देखिन्छ।

पूर्वाग्रह र चाकडीको खेल

दलीय आस्थामा विभाजित कर्मचारीमा सत्तारूढ दलसँग आवद्ध भएकाहरू समायोजनका बखत लाभान्वित हुने त होइन भन्ने टिप्पणी व्याप्त छ। किनकि हामीकहाँ कर्मचारीतन्त्रले राजनीति घुमाउने, आफू अनुकूल प्रयोग गरेका मात्र छैनन्, 'अवसर' छोपे मन्त्री-प्रधानमन्त्रीलाई खेलौना बनाएका अनेक उदाहरण छन्। यसको गतिलो नमूना भर्खरै प्रकाशनमा आएको पूर्वसामान्य प्रशासन मन्त्री लालबाबु पण्डितको आत्म-संस्मरण हो।

पण्डितले तत्कालीन सहसचिव भरत सुवेदीको नामै किटेर अर्थ मन्त्रालयमा सरुवा गर्न मन्त्री, प्रधानमन्त्री हुँदै भारतको समेत दबाव परेको सविस्तर उल्लेख गरेका छन्। लोभी र अनुचित आकांक्षा बोकेका कर्मचारी आफूलाई 'फाइदा' हुने विषयमा जो-सुकैलाई, जसरी पनि प्रभावित गर्न पछि पर्दैनन्, संघीय राज्यमा पनि यस्तो हुँदैन भन्ने 'ग्यारेन्टी' छैन।

मुलुकमा 'तीन च' अर्थात् चाकडी-चाप्लुसी-चुकलीको खेल कर्मचारीतन्त्रमा खुलमखुला हुन्छ। यो कलामा माहिर हुनेले 'मिलेमतो' गरी 'आकर्षक ठाउँ' मा सरुवा र समायोजन गर्न लगाउने पुरानै रोगले निरन्तरता पाउने आशंका उत्तिकै छ। लामो समयदेखि कर्मचारीहरू संगठनात्मक अनुशासनमा बस्न रूचाएका छैनन्। अर्थात्, उनीहरूका हकमा अनुशासनको डोरी कमजोर सावित भएको छ। उनीहरू राजनीतिक पार्टीका कार्यकर्ताभै मन्त्री निवासदेखि शक्तिकेन्द्रको बार्दलीसम्म सहजै देखा पर्छन्, जुन कर्मचारीतन्त्रको अनुशासनभित्र पर्दैन।

कर्मचारीमा गतिशील र सिर्जनशील हुँदै विशेषज्ञता विकास गर्नुभन्दा शक्तिकेन्द्र रिभाएर पद प्राप्त गर्ने होड भित्रिएको छ। राजनीतिक नेतृत्व पनि चाकडी-चुकलीवाटै प्रभावित छ, त्यहीकारण राम्रा र सक्षमभन्दा 'बफादार' खोज्ने राज्य संयन्त्र विकृतिको भासमा गाडिँदैछ। यो तथ्य राजनीतिक नेतृत्वले बुझेको छ र कर्मचारीतन्त्रका नेतृत्वले पनि। तर, दुवै सुधारितर होइन, विकृति बढाउनमै उन्मुख छन्। जुन संघीय राज्य र लोकतन्त्रका निम्ति प्रमुख चुनौतीका रूपमा खडा भएको छ।

स्थानीय तह र प्रदेशको चुनाव हुनुअघि कर्मचारीतन्त्र समायोजित भइसक्नुपर्ने हो। तर, 'कर्मचारी समायोजन' कानून बनाउन सरकार-संसद् दुवैले चरम उदासिनता साँधे। स्थानीय तह चुनाव सकिएको लामो समयपछिमात्र कानून बन्थो। कानून ढिलो आउँदा उत्साही

राजनीतिक हस्तक्षेप र तदर्थवादी कार्यशैलीका कारण सरकारी संयन्त्रबीच समन्वय-सहकार्य नहुने र निर्णय कार्यान्वयनमा चरम ढिलासुस्ती हुने गरेका छन्।

परिवेशमा काम गर्ने इच्छा राखेका स्थानीय जनप्रतिनिधि कर्मचारी अभावमा 'अन्योल' मा बस्नुपर्थो।

संसद्बाट २०७४ असोज २० मा मात्र कानून पारित भयो। राष्ट्रपतिबाट असोज २९ मा प्रमाणीकरण भयो। चारैतिरबाट ढिला हुँदै जाँदा संघ र प्रदेश चुनाव सकिँदासम्म कर्मचारी समायोजन हुने अवस्था देखिँदैन। विषयको गाम्भीर्य बुझ्न सरकार-संसद् असफल रहे, जसले संघीयता कार्यान्वयनलाई अट्टायारोमा पार्थो।

परिवर्तित सन्दर्भ, जनप्रतिनिधि निर्मित संविधान, राज्यको नयाँ संरचनाबाट आमनागरिकको चाहना पूर्ति गर्न कर्मचारीतन्त्र सुदृढ, सक्षम र गतिशील चाहिँन्छ।

प्रक्रियामुखी होइन, नतिजामुखी

संघीय संरचनासँगै आममानिसको आकांक्षा चुलिएको छ। तर, हाम्रो कर्मचारीतन्त्र पुरातन सोच र प्रक्रियामुखी कार्यशैलीमै अल्झिरहेको छ। विशेषगरी राजनीतिकर्मी पदाधिकारीको भूमिका कानून, नीति बनाउने र अनुगमनमा केन्द्रित हुन्छ भने सर्वसाधारणको आकांक्षा पूर्ति गर्ने औजार कर्मचारी हुन्। कर्मचारीतन्त्र अब नागरिकमुखी र नतिजामुखी नभएको खण्डमा संविधानप्रदत्त अधिकार प्रयोगमा आउन सक्दैनन्। कर्मचारीतन्त्रले सक्रियता प्रदर्शन नगरेसम्म सकारात्मक परिणाम आउन सक्दैन। नागरिकका काम छिटोछरितो र सरल ढंगले प्रवाहित हुन सकेमात्र संघीय पद्धति र लोकतन्त्र दरिलो हुन्छ।

एकात्मक शासन जस्तो सजिलो हुँदैन, संघीय शासन पद्धतिमा। स्वाभाविक रूपमा तिनको दायित्व र जिम्मेवारी बढ्नेदेखि कार्यक्षेत्र समेत पुनःपरिभाषित भएका छन्। संघीयता कार्यान्वयन प्रारम्भिक चरणमा भएको हुँदा कामको बोझ र जटिलता बढी हुन्छ। पहिला केन्द्रीय संसद्ले मात्र कानून बनाउँथ्यो। त्यही कानूनका आधारमा सेवा सञ्चालन गरे पुग्थ्यो। अब प्रदेश र स्थानीय तह स्वयंले आफ्ना निम्ति आफैँ कानून-नियम बनाउन पाउँछन्। प्रदेश र स्थानीय तहबाट निर्मित कानून-नियम संविधान र केन्द्रको कानूनसँग बाकिनु हुन्न। कानून बनाउने र कार्यान्वयन जिम्मेवारी तल्लो तहसम्म पुगेपछि कर्मचारी संयन्त्र दक्ष र सिर्जनशील हुनेपर्छ।

अति राजनीतिकरणमा कर्मचारीतन्त्र

राजनीतिकर्मीले असल नियतबाट कर्मचारी परिचालन गर्न नसक्दा अनेकन समस्या सिर्जना भएका हुन्। राजनीतिक हस्तक्षेप र तदर्थवादी कार्यशैलीका कारण सरकारी संयन्त्रबीच समन्वय-सहकार्य नहुने र निर्णय कार्यान्वयनमा चरम ढिलासुस्ती हुने गरेका छन्। राजनीतिक नेतृत्व आमनागरिकको हितभन्दा व्यक्तिगत तथा दलीय स्वार्थ निम्ति कर्मचारीतन्त्र प्रयोग गर्न उद्यत् छ। अति राजनीतिकरण र 'आफ्नो मान्छे' प्रवृत्तिका कारण सक्षम, योग्य र असल मानिसलाई जिम्मेवारी दिइँदैन।

दलीय स्वार्थ र आफ्नो मान्छेको प्रवृत्तिबाट वाहिरिने हो भने हरेक समस्याको हल सहज हुन्छ। सक्षम कर्मचारी परिचालन गर्ने हो भने खराब काम गर्नेहरू स्वतः निरुत्साहित हुन पुग्छन्। स्थानीय तहमा कर्मचारी नजाने सगर्व घोषणा आयो, जसबाट संघीयता कार्यान्वयनको सवालमा 'पहिलो गाँसमा ढुंगा' लागेको अनुभूति गर्नुपर्ने अवस्था सिर्जना भयो। सरकारी कर्मचारीले नागरिकको सेवा गर्नु भनी कसम लिएपछि खटाएको ठाउँमा जानैपर्छ।

खासमा राजनीतिक नेतृत्वले संसदीय कालखण्ड हुँदै लोकतान्त्रिक

कालखण्डमा आइपुग्दा पनि कर्मचारीतन्त्र शिथिल, अक्षम र कमजोर भएको खण्डमा सरकार सफल हुँदैन भन्ने तथ्य बुझ्न सकेन। राजनीतिक वृत्त र नेतृत्वमा २०४७ को प्रजातन्त्र उदयसँगैका पात्र छन्। त्यसमा थोरैमात्र फेरबदल भएका हुन्, कतिपय दल-बदल गर्दै मातृदलमै फर्किएका छन्। उनीहरूले भाषणदेखि घोषणापत्रसम्म मुलुकमा सुशासन र गतिशील सरकार दिने नारा भित्र्याए। तर, त्यसनिमित्त धारिलो कर्मचारीतन्त्र चाहिन्छ, भन्ने तथ्य विसिए। स्थायी सरकार कर्मचारीतन्त्र हो। उसलाई सक्षम बनाएमात्र सरकार गतिशील हुन्छ। राजनीतिक नेतृत्वले अनेक बहाना र स्वार्थमा कर्मचारीतन्त्रलाई दारा-नंग्रा भ्रिकिएको बाध बनाएकै कारण सामान्य शिकारसमेत गर्न नसके अवस्थामा पुगेको हो।

सधैं 'अवसर'कै खोजीमा लाग्ने कर्मचारीले दल तथा राजनीतिक नेतृत्वको सोच-शैलीको भेड पाए र उनीहरूले तिनलाई अनुकूल प्रयोग गरे। इमान्दार, गतिशील र नैतिकवान कर्मचारीहरू पाखा पर्दै गए। त्यो ठाउँमा पदीय दुरुपयोग गरी अकृत सम्पत्ति कमाएका, स्वार्थी, लोभीहरूको बोलवाला हुन पुग्यो। त्यसैले कर्मचारीतन्त्र भरत सुवेदीहरूको घेराभित्र सीमित भयो। नत्र सर्वत्र आलोचित प्रशासकसँग आफ्नो नाम जोडिँदा राजनीतिकर्मी हच्कनुपर्ने र तर्सिनुपर्ने हो। तर, त्यस्तो दृश्य देखिएन। त्यस्तै पात्रहरू 'पुरस्कृत' भएको दृश्यसँगै कर्मचारीतन्त्रमा अनुशासनहीनता बढ्यो। कर्मचारी तत्काल फाइदाका निमित्त पैसाको खेल र चाकडीमा लिप्त भएपछि स्वाभाविक छाडापन देखियो।

दलीयकरण र अनुचित खेलका कारण राजनीतिक र कर्मचारी नेतृत्वमा विश्वासको संकट बढ्दै गएको छ। कांग्रेस सरकार हुँदा प्रयोग भएका कर्मचारीलाई कम्युनिष्ट सरकारले देखिनसहने र कम्युनिष्ट सरकारले अधि बढाएका कर्मचारी नेतृत्वलाई कांग्रेसले शंका गर्ने प्रवृत्ति छ। कर्मचारीहरू कुनै पार्टीका हुँदैनन् र नागरिकको कर

खाएपछि, सेवाग्राहीप्रति उत्तरदायी हुनुपर्छ, भन्ने भावना पलाउन सकेको छैन। त्यसो हुँदा संधीय राज्यमा पहिलो त प्रवेशसँगै कर्मचारीलाई 'पेशागत मर्यादा र व्यावसायिक लक्ष्मण रेखाभित्रै' रहन प्रेरित गर्नुपर्छ। त्यसनिमित्त राजनीतिक नेतृत्वले भूमिका प्रदर्शन गर्नुपर्छ। तिनले कर्मचारीतन्त्रमा राजनीतिक आँखा लगाउने होइन। उनीहरूको क्षमता र क्रियाशीलता भरपूर उपयोग गर्नुपर्छ। स्वार्थरहित हुँदै उपलब्ध जनशक्तिलाई विश्वासमा लिई काम लगाउने हो भने छाडापन कम हुन सक्छ।

जस-अपजसको खेल

संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा निर्वाचित राजनीतिक नेतृत्व र कर्मचारीबीच एकले अर्काको काममा हस्तक्षेप नगर्ने गरी नियम-निर्देशिका कोरिनुपर्छ। पहिलाजसरी केन्द्रले ऐन-कानून र नियम बनाउनुपर्ने अवस्था छैन। अब प्रदेश र स्थानीय तह आफ्ना निमित्त आफैँ कानून बनाउन सक्छन्।

राजनीतिक नेतृत्वले पाँच वर्षपछि फेरि नागरिकसमक्ष जनमत परीक्षण गर्न पुग्नुपर्छ। कर्मचारीलाई अनुशासनमा राखेको र सक्षम ढंगले सञ्चालन गरेको सन्देश प्रवाहित गर्न सके तिनको मत बढ्छ। राजनीतिक नेतृत्वले के बुझ्नुपर्छ भने हाम्रो कर्मचारीतन्त्र नतिजामुखी होइन, प्रक्रियामुखी हो।

उनीहरू प्रक्रियाका अनेकन तह देखाएर काममा ढिलासुस्ती गर्छन्। काममा ढिलाइ हुनुको दोष अरूलाई लगाउँदै आफूलाई चोखो देखाउँछन्। धेरैजसो समय हरेक खराब कामको दोष राजनीतिमाथि लगाइरहेका हुन्छन्। कर्मचारीतन्त्रको त्यो 'बदनियत' बुझ्न नसक्दा राजनीतिक नेतृत्व फन्दामा पर्छन्। राम्रो कामको जस कर्मचारीले आफैँ लिने र खराब कामको अपजस आफूमाथि लागिरेहेको भेड राजनीतिक वृत्तले नपाएको स्थिति छ। धेरैजसो कर्मचारी नागरिकको आकांक्षासँग

बीमाको सुरक्षा,
साथमा नबिलको भरोसा

जब देशका उत्कृष्ट बीमा कम्पनीहरूसँगै नबिल बैंकको साथ मिल्छ, तब Bancassurance बन्छ। Nabil Bancassurance, नबिलको सुविधा र बीमाको सुरक्षा एकै साथ।

विरतृत जानकारीको लागि :

ग्राहक सेवा केन्द्र, पुल्चोक, ललितपुर फोन नं.: ५५४२८२९, फ्याक्स नं.: ५५४२८२०

SERVING THE NATION SINCE 1984

NABIL BANK

TOGETHER AHEAD

www.nabilbank.com

खासै चासो राख्दैनु, उनीहरू औपचारिकतामा अल्किदै गोपनियता र पुराना नजिर देखाउँदै उत्तरदायित्व पन्छाउनु माहिर हुन्छन् ।

प्रदेश र स्थानीय सरकारका निमित्त प्रशस्त अधिकार संविधान र कानूनमा उल्लेख छन् । कर्मचारीतन्त्रले नियोजित तवरमा ती अधिकार कार्यान्वयन नगरेको खण्डमा केन्द्रतिरै फर्कन सक्ने खतरा पनि उत्तिकै छ । किनभने परम्परागत राजनीतिक नेतृत्व र कर्मचारीतन्त्र दुवै अभै प्रदेश र स्थानीय तहलाई प्राप्त अधिकारको पक्षमा छैनन्, कटौती हुनुपर्छ भन्ने मान्यता राख्छन् । कर्मचारीहरू पनि तल्ला तहले अधिकार प्रयोग गर्न नसक्ने दृष्टान्त प्रस्तुत गर्दै केन्द्रीकृत पद्धतिरै फर्काउने योजनामा पनि लाग्न सक्छन् ।

राजनीति र कर्मचारीतन्त्रको जतिसुकै आलोचना गरे पनि तिनको विकल्प छैन । राजनीतिकर्मी त मतद्वारा फेर्न सकिन्छ । तर, स्थायी संयन्त्र कर्मचारी फेर्नु नागरिकको बसमा हुँदैन । राम्रो शासनको अनुभूति दिन दलका निमित्त कर्मचारीतन्त्रलाई स्वच्छ र गतिशील तुल्याउनुको विकल्प छैन । 'सही मानिस सही ठाउँ' अर्थात् जसको जहाँ र जे काम गर्ने क्षमता छ, उसलाई त्यसैमा उपयोग गर्दा यही कर्मचारीतन्त्रबाट पनि प्रतिफल लिन सकिन्छ ।

कर्मचारीतन्त्रलाई असल र दरिलो संस्था बनाउँदा परम्परागत मान्यता बाहिरिनुपर्छ । त्यसमा राजनीतिकर्मी र कर्मचारी दुवैको उत्तिकै भूमिका हुनुपर्छ । कर्मचारीले आफ्नो सम्पूर्ण जीवन अपैको संस्था बढनाम भइरहनु र शासनबाट नाम राख्ने कल्पनामा रहेका राजनीतिकर्मी पनि बढनाम भइरहनु उनीहरूकै हितमा छैन । अझ संघीय संरचनाबाट मुलुकको मुहार फेर्ने उद्घोष गरिरहेका राजनीतिक दल र नेताहरूले हरदम स्वच्छ सुशासन दिनेमा केन्द्रित हुनुपर्छ । कर्मचारीलाई औजार बनाउँदै क्षणिक तुजुक प्रदर्शनमै उत्रिरहे भने न शासन शुद्धीकरण हुन्छ, न संघीय संरचना नै बलियो बन्छ ।

कोक्रोदेखि चिहानसम्म

कर्मचारीतन्त्रका अवस्था, दृश्य, कार्यशैली, चुनौतीका सन्दर्भमा राजनीतिक र कर्मचारी नेतृत्व दुवै विज्ञ छन् । कर्मचारीतन्त्र सुधार गर्न अनगिन्ती अध्ययन नभएका होइनन् । सरकारी खर्चमा निर्मित प्रतिवेदन दराजमा थन्किएका छन् । हरेक अध्ययनमा राजनीतिकर्मी र कर्मचारीतन्त्रबीच सम्बन्ध र सीमा कोरिनुपर्ने उल्लेख हुन्छन्, प्रशासन संयन्त्रलाई राजनीतिक हस्तक्षेपबाट मुक्त राख्न । एकले अर्कालाई देखाउँदै 'उत्तरदायित्व बोध' गर्ने चलन पनि हराएको छ ।

कर्मचारीतन्त्र व्यावसायिक र कानूनी अनुशासनमा नबस्दा विनियोजित विकास बजेट समयमै खर्च हुन सकेको छैन । वर्षान्तमा हुने अनुचित खर्च र ब्रम्हलूट मच्चाउने खेल लोकतन्त्रमा ह्वात्तै बढेको छ । साधारण खर्च चुलिँदै विकास बजेट सीमित हुँदै गएको छ । र, त्यो पनि सही ढंगले परिचालन नभएपछि मुलुकको मुहार फेर्ने सवाल गफमै सीमित हुन पुग्यो । कर्मचारीतन्त्रमा त्रास हुँदै गएपछि उनीहरूलाई स्वेच्छाचारी हुन बल मिलेको छ । त्यसअतिरिक्त जथाभावी कर्मचारी नियुक्त गर्ने परिपाटीले पनि सरकारी संयन्त्र बोभिलो बन्दैछन् ।

हरेकतिर सरकारी संलग्नता रहन्छ र सरकारी संलग्नताविना कुनै निर्णय या काम हुँदैन । हरेक व्यक्तिको 'कोक्रोदेखि चिहानसम्म' कर्मचारी जोडिन पुग्यो, जन्मदेखि मृत्यु दर्तासम्म । त्यसकारण मुलुकमा जुन तन्त्र या वादको शासन आए पनि कर्मचारीतन्त्र सुदृढ पार्ने र दृढ ढंगले नचलाएसम्म 'उपलब्धि' प्राप्त हुँदैन । जसरी संघीयतालाई आकर्षक व्याख्या गरिएको छ, त्यसरी नै 'उपलब्धिमूलक' बनाउन कर्मचारीतन्त्र प्रयोग गर्न सक्नुपर्छ ।

(थापा, कान्तिपुर दैनिकका समाचार सम्पादक हुन्)

Help your children excel in future.

Standard Chartered

Make the right decisions for your child's higher education.

Introducing our convenient education loan with competitive interest rate and array of benefits. We have a dedicated team to provide financial solutions for your child's higher education in Nepal and overseas.

So, when it comes to your child's future, visit the only international bank that connects you globally.

For more information, please contact our 24x7 Client Care Centre at 4781800 or visit our nearest branch.

sc.com/np

Here for good

*Terms and conditions apply

आफ्नै
बचत खाता

एक एक नेपालीसंगको नाता
हाम्रो “आफ्नै बचत खाता”
न्यूनतम रु. १ मा खाता खोल्न सकिने

www.nibl.com.np

नेपाल इन्भेस्टमेन्ट बैंक लि.
NEPAL INVESTMENT BANK LTD.
Truly a Nepali Bank
नेपाल राष्ट्र बैंक बाट “क” वर्गको इजाजत प्राप्त संस्था

Durbar Marg, P.O. Box: 3412, Kathmandu, Nepal
Telephone: (977-1) 4242530, 4228229
Fax: (977-1) 4226349, 4228927, E-mail: info@nibl.com.np

अर्घाखाँची

ओ.पि.सि. सिमेन्ट

अर्घाखाँची सिमेन्टको बारेमा सबैलाई थाहा छ मैले त केही बोल्नै पर्दैन

Sunil Thapa
(सुनिल थापा)

सबैभन्दा स्तरीय सिमेन्ट
सबैलाई थाहा छ ।

आफ्नै चुनढुंगा खानी भएको अत्याधुनिक जर्मनी प्रविधिबाट उत्पादन गरि अठो रोटो प्याकेजिङ सिस्टमद्वारा सही तौल मापन गरिएको समभवतः नेपालकै सबैभन्दा ठूलो ओ. पि. सि. सिमेन्ट उद्योग ।
फ्याक्ट्री: लैनचीचा गा.वि.स.-९, रुपन्देही, नेपाल । फोन नं. ९८५७०९५०७० । मुख्य कार्यालय: धापाथली, काठमाडौं । फोन नं. +९७७-९-४९०२९८८/४९०२९४३

संघ र प्रदेशबीच पानीको विवाद

● सुर्यनाथ उपाध्याय

नेपालमा भारतको जस्तो पानी बाँडफाँडमा भगडा हुने सम्भावना छैन । किनकि जलस्रोतलगायत प्राकृतिक स्रोतको अधिकार प्रत्यायोजन भएको छ । संविधानअनुसार ऐन बनाउने अधिकार केन्द्रसँग मात्र छ । प्रदेश र स्थानीय तहले बनाउने ऐन केन्द्रीय ऐनसँग बाफियो भने स्वतः खारेज हुने व्यवस्था छ । यस्तो अवस्थामा संघले बनाएको कानून नै प्रभावकारी हुन्छ ।

देश संघीयतामा गएपछि पानी बाँडफाँडको विषयमा ठूलो विवाद हुन्छ भन्ने अनुमान छ । जलस्रोत उपयोगको विषयमा प्रदेशबीच ठूलो लडाइँ हुन्छ भन्ने संशय छ । जलस्रोत बाँडफाँडबारे भारतमा भएका ठूला लडाइँका आधारमा यहाँ पनि यस्तै चासो र चिन्ता हुनु स्वभाविक हो ।

भारतमा संघीयता लागू हुनुअघि आन्ध्र प्रदेश, मध्य प्रदेशलगायत प्रान्तमा सैद्धान्तिक बहस चलेकै हो । पानीका विषयमा केही राज्यबीच सम्झौता थियो भने धेरैमा थिएन, जतिबेला विभिन्न प्रदेशमा राजाराजौटाले शासन गर्थे ।

भारत संघीयतामा जानुअघि ती राज्यले जलस्रोतको भरपूर उपयोग गरेका थिए । अंग्रेजले भारत छोडेपछि संघीय प्रणाली सुरु भयो । जलस्रोतको अधिकार राज्यबाट केन्द्रमा सार्दै गयो । आफ्नो अधिकार खोसिने डरले केन्द्र र प्रान्तबीच द्वन्द्व सुरु भयो । यसले ठूलो रूप लियो । त्यहाँ अहिले पनि राज्य-राज्यबीच पानीको विवाद कायमै छ ।

भारतभित्र प्रान्तको संख्या थपिँदै जानु प्राकृतिक स्रोत बाँडफाँडको विवाद हो । भूमिगत पानीका स्रोत सुकदै गएपछि समस्या अझ विकराल बन्दै गएको छ । वर्षौंदेखि विवाद तथा युद्ध भइरहनु पानीको उपयोग मुख्य कारण हो ।

नेपालमा भारतको जस्तो पानी बाँडफाँडमा भगडा हुने सम्भावना छैन । किनकि जलस्रोतलगायत प्राकृतिक स्रोतको अधिकार प्रत्यायोजन भएको छ । संविधानअनुसार ऐन बनाउने अधिकार केन्द्रसँग मात्र छ । प्रदेश र स्थानीय तहले बनाउने ऐन केन्द्रीय ऐनसँग बाफियो भने स्वतः खारेज हुने व्यवस्था छ । यस्तो अवस्थामा संघले बनाएको कानून नै प्रभावकारी हुन्छ ।

नेपालमा भारतको जस्तो ठूलो संघ छैन । प्रदेश र स्थानीय तहको ठूलो शक्ति पनि छैन । जलविद्युत् तथा ऊर्जा र पूर्वाधारसँग जोडिएका ठूला आयोजना बनाउने क्षमता प्रदेश एवं स्थानीय तह दुवैको छैन । अधिकार पाएरमात्र हुँदैन, प्रयोग गर्ने सामर्थ्य पनि हुनुपर्छ । यसैले, जलस्रोतसँग जोडिएका ठूला आयोजना केन्द्रले

निर्माण गर्नुपर्छ। यसो हुँदा विवाद आउने सम्भावना देखिदैन।

संविधानले ठूला आयोजना केन्द्रमै राखेको छ। यसको कार्यान्वयन गर्न आवश्यक नीति, नियम तथा कानून पनि संघले निर्माण गर्ने भन्ने छ। यसको अर्थ दुई प्रदेश ठूला नदीले जोडिए भने केन्द्रमै आउने भयो। यसैले उत्पन्न हुन सक्ने समस्या पनि स्वतः समाधान हुन्छन्।

जलस्रोत उपयोगको बहुआयामिक नीति तथा मापदण्ड केन्द्रले बनाउने भनिएको छ। नीति बन्ने हुँदा आयोजना पनि केन्द्रमा आउनुपर्ने भयो। केन्द्र अहिले नै बलियो छ। जलस्रोतको विकास गर्न भोलि पनि आर्थिक र कानुनी शक्ति रहनेछ। यसैले यहाँ भारतमा जस्तो विवाद आउने सम्भावना छैन।

स्थानीय तहका साना आयोजनामा केही विवाद उत्पन्न होला। तर, ठूला बहुउद्देश्यीय आयोजनामा हुँदैन।

प्राकृतिक स्रोत बाँडफाँड गर्न 'प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग' बनेको छ। यो संवैधानिक आयोग हो। प्राकृतिक स्रोत बाँडफाँड, सुभाव-सल्लाह तथा परामर्श दिने गरी यसको जिम्मेवारी किटान गरिएको हो। उत्पन्न अधिकांश समस्या यही आयोगले समाधान गर्छ।

संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको सम्बन्धबारे संविधानले पर्याप्त अधिकार दिएको छ र स्पष्ट व्याख्या पनि गरेको छ। संविधानकै धारामा 'नेपाल सरकार'ले प्रदेश र स्थानीय तहमा कार्यक्रम लागू गर्न निर्देशन दिनेछ, भनिएको छ। यस्तो निर्देशन पालना गर्नु गाउँपालिका र नगरपालिकाको कर्तव्य हुनेछ, भन्ने पनि संविधानमै छ। फेरि पनि अधिकार केन्द्रमा आउँछ।

पहिलो कुरा, संघमा जलस्रोत अधिकार छ। दोस्रो, प्रदेश र स्थानीयसँग ठूला आयोजना निर्माण गर्ने सामर्थ्य छैन। तेस्रो, संविधानमा केन्द्रले बनाएका कानूनसँग बाँझिए कानून बनाउन नपाउने उल्लेख छ। यसो हुँदा सबै अधिकार केन्द्रमा हुने भयो। आवश्यक परे केन्द्रले स्थानीय तहलाई निर्देशन दिन सक्छ।

संविधानमा जिल्ला समन्वय समिति (जिसस) ले समन्वय गर्ने पनि उल्लेख छ। वित्त आयोग छँदैछ। यसैले प्राकृतिक स्रोत बाँडफाँडमा समस्या उत्पन्न हुने छैन। सरकारले अहिले पनि एक मेगावाटका जलविद्युत् आयोजना निर्माण गरिरहेको छ। अब यो अधिकार स्थानीय तहमा हस्तान्तरण गरे हुन्छ। ठूला र रणनीतिक महत्वका आयोजना केन्द्रले बनाउने भनेकै छ।

एउटा उदाहरण लिऊँ, बबई सिँचाई आयोजनाले धेरै जिल्ला समेट्न सक्छ। यो आयोजना निर्माण गर्न अबौं रुपैयाँ बजेट चाहिन्छ। स्थानीय तहले बजेट जोहो गर्न सक्दैन। केन्द्रलाई त बजेट जोहो गर्न हम्मे पर्ने हुँदा स्थानीयले गर्न सक्ने कुरै भएन।

यसैले ठूला आयोजना वा जलस्रोत परिचालनको अधिकार स्थानीयलाई दिएर अर्थ छैन। स्थानीयले सबै काम वा जिम्मेवारी लिए भने पनि सम्भव हुँदैन। स्थानीय निकायको सामर्थ्य नै पुग्दैन।

विद्युत् तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँडको विषय पनि संविधानमा स्पष्ट छ। संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साभा सूचीभित्र पर्ने गरी व्यवस्था गरिएको छ। संविधानअनुसार रोयल्टीबारे कानून तयार गर्दा संघसँग बाँझिने हुनु हुँदैन।

जलविद्युत् आयोजना २/४ करोड रुपैयाँमा निर्माण हुन सक्छ ? बजेटसँगै स्थानीय निकायसँग प्राविधिक क्षमता हुँदैन। ज्ञान, अनुभव तथा विज्ञता हुँदैन। ठूला आयोजना स्थानीय तहलाई जिम्मा लाउँदा 'ओगटेर' बस्ने प्रवृत्तिमात्र हावी हुन्छ। यसर्थ, यी सबै काम केन्द्रले नै गर्नुपर्छ। विद्युत् तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँडको विषय पनि संविधानमा स्पष्ट छ। संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साभा सूचीभित्र पर्ने गरी व्यवस्था गरिएको छ। संविधानअनुसार रोयल्टीबारे कानून तयार गर्दा संघसँग बाँझिने हुनु हुँदैन। कुन तहलाई कति भन्ने स्पष्ट छ। यसमा पनि केन्द्र नै बलियो छ।

सरकारले कर शुल्क जति लगाउँछ, यसको बेग्लै 'कोष' राखेर वितरण गर्ने भनिएको छ। कर वितरणमा पनि भारतमा जस्तो समस्या उत्पन्न हुने अवस्था छैन।

बूढीगण्डकी भारतलाई दिनु हुँदैन

१२ सय मेगावाटको बूढीगण्डकी जलाशय जलविद्युत् आयोजना विनाप्रतिस्पर्धा चिनियाँ कम्पनीलाई दिनु गलत थियो। अधिल्लो सरकारले गरेको गल्ती देउवा सरकारले सच्याएको छ। यो ठीक हो। तर, भारतीय कम्पनीलाई दिने हल्ला चलेको छ। यसो हो भने अर्को गल्ती हुनेछ।

तत्कालीन प्रधानमन्त्री पुष्पकमल दाहाल नेतृत्वको कामचलाउ सरकारले ऊर्जा मन्त्रालयलाई समेत छलेर चिनियाँ कम्पनीसँग समझदारी (एमओयू) गऱ्यो। कामचलाउ मन्त्रीले प्रधानमन्त्री निवास बालुवाटारमा ठेकेदारसँग एमओयू गर्नु गम्भीर त्रुटी थियो।

दाहाल सरकारको गल्ती देउवा सरकारले 'कोर्स करेक्सन' गरेको छ। यसमा राजनीतिक दृष्टिकोण र प्रतिशोध छ भन्न मिल्दैन। अहिले केही भारतीय मिडियाले चीनसँग खोसियो, अब भारतले पाउँछ भनेर पनि लेखेको देखियो। चीनसँग खोसेर भारतलाई दिन खोजेजस्तो छैन। एउटासँग खोसेर अर्कोलाई विनाप्रतिस्पर्धा दिनु फेरि पनि घात हुनेछ। निर्वाचनका बेला सरकारले यस्तो गलत निर्णय नगर्ला। आयोजना बनाउन अब सरकारले ठेक्का आह्वान गर्नुपर्छ र स्वदेशी पुँजीबाट निर्माण प्रक्रिया सुरु गर्नुपर्छ।

आयोजना निर्माण गर्न पूर्वसरकारले पेट्रोलियम पदार्थमा पूर्वाधार कर तोकेको छ। यसबाट १३ अर्ब रुपैयाँभन्दा बढी रकम संकलन भइसकेको छ। यही रकमका आधारमा स्वदेशी पुँजीबाट आयोजना निर्माण हुन सक्छ। बूढीगण्डकी बहुआयामिक आयोजना हो। हिउँदमा पानीको उपयोग र त्यसको लाभ बाँडफाँड महत्वपूर्ण पक्ष हो। नेपालले पानीको अधिकतम उपयोग र तल्लो तटीय लाभको भारतसँग हिस्सा माग्नुपर्छ। यो गण्डक आयोजनासँग पनि सम्बन्धित छ। आयोजना जसले बनाए पनि फरक पर्दैन। तर, त्यो नेपालको हितमा हुनुपर्छ। पानीको प्रयोगको विषयमा राजनीतिक र कूटनीतिक तहमा छलफल हुनुपर्छ।

(उपाध्याय, पूर्वजलस्रोत सचिव हुनुहुन्छ।)

शुन्य मौजदातमा

८.५०%

वार्षिक व्याजदर

सबै नेपालीको लागि नेपाली बचत खाता

सिभिल बैंकको नेपाली बचत खाता अन्तर्गत तपाईंले सोचेजस्तै सुविधाहरु संगै चाहेजस्तै उच्चतम व्याजदर पाउनुहोस्

- निःशुल्क सुविधाहरु : • एटिएम कार्ड* • इन्टरनेट बैंकिङ्ग* • एस.एम.एस बैंकिङ्ग*
• रु ५ लाख सम्मको निःशुल्क दुर्घटना मृत्यु/अपाङ्ग वीमाको सुविधा *

समृद्धिको लागि सिभिल बैंकको उत्प व्याज ।

थप जानकारीका लागि नजिकैको शाखा कार्यालयमा सम्पर्क गर्नुहोला ।

Head Office/ Main Branch

Classic Complex, Tindhara Road, Kamaladi,
Kathmandu-31. P.O. Box: 9799,
Tel No: 4169040, 4169030. Fax No: 4169038
Web: www.civilbank.com.np

सिभिल बैंक लिमिटेड
CIVIL BANK LTD.
Thinking forward Moving forward

Viber

पहिलो पटक नेपालमा बैंकिङ्ग सेवा भाइबरमा

नेपालमै पहिलो पटक ग्लोबल आइएमई बैंक लि.को भाइबर पब्लिक एकाउन्टमा आबद्ध गर्दै बैंकका विभिन्न सूचनाहरु एवं तपाईंको बैंक एकाउन्ट सम्बन्धी सम्पूर्ण जानकारी सहजै प्राप्त गर्न सक्नुहुनेछ ।

Global IME Bank on Viber

"Viber" is a registered trademark of Viber Media S.à.r.l.

Global IME Bank

ग्लोबल आइएमई बैंक लि.

सबैका लागि बैंक

नेपालमा वित्तीय संघीयता

● निर्मलहरि अधिकारी

जबसम्म अधिकारलाई स्रोत-साधनले सम्बोधन गरिँदैन, कुनै पनि काम गर्न प्रदान गरिएको अधिकार अर्थहिन, निस्प्रभावी तथा फलदायी हुँदैन। संविधानमा लिपीबद्ध भएका विषय कोरा कल्पनामात्र हुन्छन्। यसको फलस्वरूप सन्तुलित क्षेत्रीय विकास, गरिबी निवारण, सामाजिक न्याय, समता, आर्थिक असमानताको अन्त्यजस्ता विषय गौण हुन पुग्छन्।

विषय प्रवेश

नेपालको संविधान २०७२ साल असोज ३ गतेदेखि लागू भएसँगै मुलुक केन्द्रीकृतबाट संघात्मक शासन व्यवस्थामा रूपान्तरित भएको छ। नेपाल संघीयता लागू भएका मुलुकमध्ये सम्भवतः विश्वको कान्छो राष्ट्र हो। संविधानले समन्वय, सहअस्तित्व तथा सहकारीतामा आधारित संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको परिकल्पना गरेको छ।

तीनै तहको सरकारको अधिकारसहितको खर्च जिम्मेवारी तथा राजस्वसम्बन्धी अधिकार उल्लेख गरेको छ। संघीयतासम्बन्धी सैद्धान्तिक मान्यता तथा अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास हेर्दा मूलतः राजस्वको स्रोत केन्द्रमा रहने तर खर्च जिम्मेवारी तल्लो तहमा हुने देखिन्छ। नेपालको संविधानले पनि राजस्वको मुख्य स्रोत केन्द्रमा र खर्च जिम्मेवारी प्रदेश तथा स्थानीय तहमा हुने गरी तोकेको छ।

सन्निकटताको सिद्धान्तअनुसार पनि काम केन्द्रभन्दा तल्लो तहको सरकारले गर्दा जनताले रोजेको, खोजेको तथा स्थानीय प्राथमिकताअनुसार हुन जान्छ। सेवा प्रवाहमा प्रभावकारीता आई जनतामा सुशासनको अनुभूति हुन जान्छ। जबसम्म अधिकारलाई स्रोत-साधनले सम्बोधन गरिँदैन, कुनै पनि काम गर्न प्रदान गरिएको अधिकार अर्थहिन, निस्प्रभावी तथा फलदायी हुँदैन।

संविधानमा लिपीबद्ध भएका विषय कोरा कल्पनामात्र हुन्छन्। यसको फलस्वरूप सन्तुलित क्षेत्रीय विकास, गरिबी निवारण, सामाजिक न्याय, समता, आर्थिक असमानताको अन्त्यजस्ता विषय गौण हुन पुग्छन्। त्यसैले अबको मुद्दा स्वस्थ वित्तीय व्यवस्थाको माध्यमबाट संघीय इकाइमा रक्तसञ्चार गराई प्राप्त हुने लाभ जनतामाभ कसरी पस्कने भन्ने नै हो। यसका लागि संविधानले निर्दिष्ट गरेका विषय जस्तै- राजस्व तथा खर्च व्यवस्थापन, वित्त हस्तान्तरण, ऋण तथा बजेट व्यवस्थापनसम्बन्धी विषय वित्तीय कानूनमा व्यवस्थित, पारदर्शी, दूरदर्शी तथा सन्तुलित ढंगबाट समावेश गरेर लैजान आवश्यक छ।

वास्तवमा यिनै विषयमा संघीयता निर्भर रहन्छ। संघीय प्रणालीमा राजस्व र खर्चसम्बन्धी व्यवस्था विपरित ध्रुवमा रहने भएकाले स्वाभाविक रूपमा उर्ध्वगामी तथा क्षितीजीय असमानता सिर्जना हुन्छन्। यो कम गर्न वित्तीय संघीयताको उपलब्धिपूर्ण ढंगबाट कार्यान्वयन गर्न आवश्यक छ। संविधानको वित्तीय संघीयता

सम्बन्धी मर्म तथा भावना सर्वोपरी ठानी सोको लागि आवश्यक कानूनी, भौतिक, संस्थागत, मानव साधनको क्षमता विकास तथा राजनीतिक प्रतिबद्धताजस्ता पूर्वाधार तयार गर्नुपर्ने विषय ढिला नगरी अधि बढाउनुपर्नेछ।

वित्तीय संघीयता वा अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन

संघीयताको सफल कार्यान्वयन गर्न वित्तीय संघीयता अचुक अस्त्र हो। कुनै पनि संघीय मुलुकको सफल कार्यान्वयन गर्न सरकारका तहबीच स्वस्थ, पारदर्शी तथा सन्तुलित वित्तीय व्यवस्था आवश्यक छ। संघीयतामा सरकारका विभिन्न इकाइलाई काम तथा खर्चसम्बन्धी अधिकारले मात्र कार्य जिम्मेवारी सम्पन्न हुन नसक्ने हुँदा संविधान तथा कानूनले नै वित्तीय अधिकार सम्बन्धी विषयहरू पनि सुनिश्चित गरिदिएको हुन्छ।

यही कार्य र वित्तीय स्रोत साधन वा वित्तीय औजार केन्द्रविन्दुमा राखी सरकारका विभिन्न तहबीच अध्ययन नै वित्तीय संघीयता (Fiscal federalism) हो। वित्तीय संघीयताले संघीय इकाइको वित्त व्यवस्थालाई कामसँग जोड्छ। साथै, यसले वित्तले कामलाई पछ्याइरहेको वा नरहेको सम्बन्धमा अध्ययन गर्दछ। सरकारका विभिन्न तहबीच वित्तको व्यवस्थापन नै वित्तीय संघीयता हो। यसलाई अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन भनेर पनि बुझ्न सकिन्छ। अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापनले केन्द्रबाट तल्लो तहको सरकारलाई प्राप्त हुने वित्तको सुनिश्चितता गर्नुपर्छ। वास्तवमा वित्तले जहिले पनि कामलाई पछ्याउनुपर्छ, भन्ने यसको मूल आशय हो।

क्षेत्र

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन अन्तर्गत संघीय इकाइहरूबीच वित्त हस्तान्तरण, खर्च, ऋण, अनुदान, बजेट, राजस्व व्यवस्थापन, वित्तीय सुशासन लगायतका आर्थिक विषयहरू पर्दछन्। संघीय प्रणालीमा उर्ध्वगामी तथा क्षितीजीय खाडल कम गर्दै spillover effect र बाह्यतालाई समेत सम्बोधन गर्दै सार्वजनिक सेवा प्रवाहका कामलाई गतिशील बनाउन केन्द्र सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई एक निश्चित पद्धति तथा सिद्धान्तका आधारमा स्रोत (वित्त) हस्तान्तरण गर्नपर्ने हुन्छ, जसलाई वित्त हस्तान्तरण भनिन्छ। यस्तो हस्तान्तरण एक तहको सरकारबाट तल्लो तह तथा समान तहको सरकारलाई गरिने भएको हुँदा यसलाई अन्तरसरकारी

वित्त हस्तान्तरण पनि भनिन्छ। यस्तो हस्तान्तरण संघीय सरकारबाट प्रदेश तथा स्थानीय सरकारमा, प्रदेश सरकारबाट प्रदेश तथा स्थानीय सरकारमा र स्थानीय सरकारबाट स्थानीय सरकारमा हुन सक्छ।

त्यस्तै, संघीय इकाईहरूले आफूलाई प्राप्त अधिकार क्षेत्रभित्रका कामहरू सम्पन्न गर्नको लागि गरिने खर्च सम्बन्धी कानूनको निर्माण, खर्चको पहिचान, बाँडफाँड, कार्यान्वयन, लगानी, अनुगमन तथा मूल्यांकन, वित्तीय अनुशासन, मितव्ययीता तथा पारदर्शीता जस्ता समग्र खर्च व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित विषयहरू अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापनको क्षेत्र अन्तर्गत पर्दछन्।

संविधानको परिधीभित्र रही राजस्वसम्बन्धी कानूनको निर्माण, करको दर तथा दायरा निर्धारण, राजस्व परिचालन, राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकास तथा राजस्वको उचित व्यवस्थापनलगायत विषयहरू र सम्बन्धित सरकारले आफूलाई प्राप्त भएको कार्यहरू सम्पन्न गरी जनताको माझ सुशासनको अनुभूति दिलाउनको लागि आफूलाई वित्त हस्तान्तरणको माध्यमबाट प्राप्त हुने स्रोतसाधन, आफ्नै राजस्व परिचालनबाट प्राप्त हुने रकममात्र नभएर आन्तरिक तथा वैदेशिक ऋण लिन सक्ने वा परिचालन गर्न सक्ने विषयहरू मुख्य रूपमा अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापनको क्षेत्रअन्तर्गत पर्ने विषयहरू हुन्। यसका अलावा सरकारका विभिन्न तहहरूको बजेट व्यवस्थापन, वित्तीय अनुशासन तथा वित्तीय समन्वयलगायत विषयहरू पनि यसै विधाभित्रका आवश्यक अवयवहरू हुन्।

अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास

दक्षिण अफ्रिका : दक्षिण अफ्रिका नेपालजस्तै सहकारीता तथा सहअस्तित्वमा आधारित संघीयता अपनाएको मुलुक हो। यहाँ राज्य शक्तिको प्रयोग स्वतन्त्र तथा स्वायत्त ढंगबाट गर्नको लागि तीन तहका सरकारका व्यवस्था गरिएको पाइन्छ। अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापनअन्तर्गत अन्तर सरकारी वित्त हस्तान्तरण मूलतः अनुदान तथा राजस्व बाँडफाँडमार्फत भएको पाइन्छ। संविधानको धारा २२७ मा केन्द्र सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई सशर्त, निःशर्त तथा समानीकरण अनुदान दिन सक्ने व्यवस्था भएको पाइन्छ। संविधानको धारा २२० मा Financial and Fiscal Commission रहने कुरा उल्लेख छ। उक्त आयोगले राजस्व बाँडफाँड तथा अनुदान वितरणको लागि निश्चित मापदण्ड निर्धारण गरी सरकारलाई सिफारिस गर्न सक्नेछ। आर्थिक वर्ष सुरु हुनुभन्दा कम्तिमा १० महिना अगावै वित्तीय आयोगले अन्य विभिन्न विषयसहित राजस्व बाँडफाँड सम्बन्धी प्रतिवेदन केन्द्रीय संसद, प्रादेशिक संसद र अर्थ मन्त्रीलाई सिफारिस गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। त्यस्तै केन्द्रीय सरकारले उठाएको राजस्वबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई सुम्पेको आधारभूत कार्य तथा सेवा प्रवाहको लागि समन्यायिक ढंगबाट राजस्व वितरण गरिन्छ। केन्द्रीय सरकारले प्रदेशहरूलाई राजस्व बाँडफाँडको लागि सिफारिस गर्दा देहाय बमोजिम सूचकको आधारमा सिफारिस गर्दछ।

संविधानको परिधीभित्र
रही राजस्वसम्बन्धी
कानूनको निर्माण, करको
दर तथा दायरा निर्धारण,
राजस्व परिचालन, राजस्व
परिचालन सम्बन्धी क्षमता
विकास तथा राजस्वको
उचित व्यवस्थापनलगायत
विषयहरू सम्बन्धित
सरकारले व्यवस्थापन
गर्नुपर्छ।

जस्तै- सन् २०१३ मा सूत्र निर्धारण गर्दा शिक्षा (करिब ५१ प्रतिशत), स्वास्थ्य (करिब २६ प्रतिशत), जनसंख्या (करिब १४), संस्थागत अंश (करिब ५ प्रतिशत), गरिबी (३ प्रतिशत) र कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (१ प्रतिशत) आधार लिएको पाइन्छ। उक्त देशमा अन्तरसरकारी वित्तीय सम्बन्ध ऐन, १९९७ को माध्यमबाट अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन हुने गरेको छ। क्षेत्रीय लेभीहरू, सम्पत्ति मूल्यांकन कर, उपभोक्ता महसुल (विद्युत्, पानीलगायत) आदि स्थानीय तहबाट संकलन तथा निर्धारण गरिन्छ। क्यासिनो कर, घोडादौड कर, मदिरा अनुमति पत्र, सवारीसाधन अनुमतिपत्र जस्ता कर राजस्व तथा पूँजीगत वस्तुको विक्री, गैर पूँजीगत वस्तुको विक्री, व्याज आयजस्ता गैर कर राजस्व प्रदेशद्वारा संकलन गरिन्छ। त्यस्तै आयकर, मू.अ. कर, भन्सार, अन्तःशुल्क, संस्थागत आयकर, टिकट महशुल केन्द्र सरकारका अधिकारका विषय हुन्। प्राकृतिक स्रोत

जस्तै- खनिज, पेट्रोलियम, वन, ऊर्जाबाट प्राप्त हुने रोयल्टी केन्द्र सरकारबाट संकलन गरिन्छ।

भारत : भारत द्वैध संघीयतामा आधारित संघीय मुलुक हो। संघीय र प्रान्तीय गरी यहाँ सरकारका २ तहहरू रहेका छन्। भारतमा स्थानीय तह प्रान्त मातहत रहेका हुन्छन्। अन्तरसरकारी वित्त हस्तान्तरणको सम्बन्धमा भारतको संविधानको धारा २७५ तथा २८२ मा क्रमशः केन्द्र तथा केन्द्र र प्रान्तले उपलब्ध गराउने अनुदानको बारेमा व्यवस्था गरेको देखिन्छ। अनुदानको प्रकृति कस्तो रहने, कति के कस्तो क्षेत्रमा जाने भन्ने विषय वित्तीय आयोगले सिफारिस गरेबमोजिम हुने व्यवस्था छ। नेपालको संविधानमा जस्तो अनुदानको प्रकार भारतको संविधानमा उल्लेख छैन। यस आयोगको व्यवस्था भारतको संविधानको धारा २८० मा गरिएको छ। यो आयोगको समयावधि राष्ट्रपतिले सिफारिस भई नियुक्त भएको मितिबाट ५ वर्षको हुन्छ। नेपालको जस्तो सवैधानिक आयोग भने रहँदैन। भारतमा गत जुलाई १, २०१७ बाट १५ भन्दा बढी केन्द्र तथा प्रदेशले लगाउँदै आएका अपत्यक्ष करलाई विस्थापित गर्दै वस्तु तथा सेवामा आधारित कर (जी.एस. टी.) प्रणाली लागू भएको छ। केन्द्र, एकीकृत र प्रान्त जी.एस.टी. गरी जी.एस.टी. (वस्तु तथा सेवा कर) तीन किसिमको हुनेछ। केन्द्र र एकीकृत जी.एस.टी. को संकलन केन्द्रमा जानेछ। त्यस्तै, प्रान्त जी.एस.टी. प्रान्तमा जानेछ र संकलन पनि आ-आफूले गर्नेछन्। एक प्रान्तबाट अर्को प्रान्तमा भएको कारोबारमा एकीकृत जी.एस.टी. केन्द्रले, एउटा प्रान्तभित्र भएको कारोबारमा केन्द्र, प्रान्त दुवैले यो वस्तु तथा सेवामा आधारित कर लगाउँछन्। यस्ता करका दर जम्मा ५ किसिमका छन्- ०, ५, १२, १८ र २८ प्रतिशत। १८ प्रतिशत कर लाग्ने कारोबारको हिस्सा करिब ४३ प्रतिशत छ। त्यस्तै संस्थागत कर, व्यक्तिगत आयकर केन्द्र सरकारको अधिकार क्षेत्रभित्र रहेका छन्। कुल राजस्वको करिब २० प्रतिशत रकम आयकरबाट संकलन हुन्छ। भारतमा समानीकरण अनुदान भनेर अभ्यास भएको पाइँदैन, तथापि समानीकरण अनुदानमा जाने लक्ष्य छ भनेर चौधौँ वित्तीय आयोगको प्रतिवेदनमा उल्लेख

छ। यहाँको निःशर्त अनुदानको वितरण सूत्रको आधारमा गरिन्छ। उर्ध्वगामी राजस्व बाँडफाँडको लागि चौधौँ वित्तीय आयोगले क्रमशः जनसंख्या, जनसांख्यिक परिवर्तन, आयमा असमानता, क्षेत्र तथा वनजंगल क्षेत्रलाई आधार मानी उक्त सूचकलाई क्रमशः १७.५, १०, ५०, १५, ७.५ प्रतिशत भार सिफारिस गरेको छ। भारतको मुख्य मुख्य प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने राजस्व केन्द्रले उठाउँछ भने साना तिना स्रोत जस्तै ढुंगा, गिटी, बालुवा आदिबाट प्राप्त हुने राजस्व स्थानीय तहले उठाउने गरेको पाइन्छ। अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापनको लागि भारतमा वित्तीय जिम्मेवारी तथा बजेट व्यवस्थापन ऐन, २००३ प्रचलनमा रहेको छ।

जर्मनी : जर्मनी विश्वका संधीयता लागू गरेका मुलुकहरूमध्ये एउटा उदाहरणीय विशेषता बोकेको मुलुक हो। यहाँको संधीयता सहअस्तित्व तथा सहकारितामा आधारित छ। सरकारका तीन तहहरू रहेका छन् जुन स्वायत्त, अन्तर सम्बन्धित र स्वतन्त्र पनि छन्। संविधानको धारा १०४ मा प्रदेशले संघको कार्यमा सहयोग पुग्ने गरी खर्च सम्बन्धी काम गर्ने उल्लेख छ। राजस्व परिचालनको सन्दर्भमा स्थानीय अन्तःशुल्क प्रदेश तथा स्थानीय तहले उठाउन सक्ने, संघ र प्रदेशले आयकर तथा संस्थागत कर समान रूपमा संकलन गर्ने, प्रदेशले स्थानीय तहलाई आयकर बाँडफाँड गर्ने व्यवस्था छ। केन्द्र सरकारलाई भन्सार, आयकर, संस्थागत आयकर, कारोबार कर, मू.अ.कर लगायतको कर लगाउने अधिकार दिएको छ तर ती करहरूमध्ये आयकर, मू.अ.कर लगायतका कर करदाताले स्थानीय तहमा दाखिला गर्न सक्छन् र यसबापत स्थानीय तहले सरचार्ज लगाउने गरेको पाइन्छ। धारा १०६(५) मा प्रदेशले आयकर हिस्सा स्थानीय तहलाई सम्बन्धित स्थानीय तहभित्रका वासिन्दाले तिरेको आयकरको आधारमा वितरण गर्न सक्ने उल्लेख गरेको छ। त्यस्तै उक्त धाराको उपधारा ६ मा स्थानीय तहले घरजग्गा कर, स्थानीय उद्योग तथा व्यापार तथा स्थानीय अन्तःशुल्क उठाउन सक्ने व्यवस्था गरेको छ। संविधानको धारा १०६ मा राजस्व बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था गरिएको छ। धारा १०६ (८) मा प्रदेश तथा स्थानीयलाई आफूले उठाएको राजस्व, बाँडफाँडबाट प्राप्त भएको रकम खर्चको बोझको कारण अपुग भएमा केन्द्रले विशेष सुविधा

दिने उल्लेख छ। जर्मनीको संविधानको धारा १०७ मा समानीकरण अनुदान सम्बन्धी व्यवस्था गरिएको छ। कुनै पनि प्रदेशमा उठेको संस्थागत आयकर, आयकर लगायत सम्पूर्ण प्रदेशमा उठ्ने गरेको औषतभन्दा कम छ भने त्यस्तो प्रदेशलाई समानीकरण अनुदान प्रदान गरिन्छ। यसको मुख्य आधार भनेको वित्तीय क्षमता र वित्तीय आवश्यकता नै रहेको पाइन्छ। संविधानको धारा १०८ मा राजस्व प्रशासन सम्बन्धी व्यवस्था गरिएको छ जहाँ केन्द्रले भन्सार, केन्द्रीय अन्तःशुल्क लगायतको करको प्रशासन गर्दछ। यसको लागि आवश्यक संगठन संरचना, जनशक्ति, तालिम लगायतको काम केन्द्र सरकारले व्यवस्थित गर्दछ। केन्द्रमा प्राप्त हुने अधिकांश राजस्वको स्रोतको रूपमा रहेका करहरूको प्रशासन प्रदेशले गर्दछ। राजस्व परिचालनको सन्दर्भमा संविधानको उक्त धारामा प्रदेशलाई संघको एजेन्टको रूपमा स्वीकार गरेको पाइन्छ। राजस्व प्रशासन संधीय कानूनको परिधीभिन्न रहेर सञ्चालन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ।

नेपालमा संवैधानिक व्यवस्था:

नेपालको संविधानमा वित्तीय संधीयता वा अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापनका सम्बन्धमा उल्लेख गरेको पाइन्छ। संविधानले तीनै तहको सरकारको अधिकारसहितको खर्च जिम्मेवारी संविधानको अनुसूची ५ देखि ९ सम्म उल्लेख गरेको छ। त्यस्तै, राजस्व सम्बन्धी अधिकार पनि संवैधानिक रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ। मूलतः राष्ट्रिय सरोकारका विषय जस्तै- अर्थ, परराष्ट्र, गृह प्रशासन, रक्षालगायत समग्र आर्थिक स्थायित्व तथा वित्तीय स्थिरताका विषयलाई केन्द्र सरकारको जिम्मेवारी मानिएको छ। दैनिक जनसरोकारका विषय, जनताका आधारभूत आवश्यकता र कल्याणसम्बन्धी कार्य तथा सेवा प्रवाहलगायत विकास निर्माणका कामहरूलाई प्रदेश तथा स्थानीय स्तरका कामहरूको रूपमा तोकिएको छ। संविधानले हस्तान्तरणका २ तरिका अवलम्बन गर्न भनेको छ: पहिलो राजस्व बाँडफाँड र दोस्रो अनुदान। राजस्व बाँडफाँड गर्दा संविधानको धारा (६०) को उपधारा ८ मा उल्लेख भएका आधार जस्तै- क्षेत्रीय असन्तुलन, गरिवी तथा असमानताको न्यूनीकरण, वञ्चितीकरणको अन्त्य, आकस्मिक तथा अस्थायी आवश्यकता पूरा गर्ने विषयलाई ध्यानमा राखी गर्नुपर्दछ। नेपाल सरकारले न्यायोचित हुने गरी यस्तो बाँडफाँडको व्यवस्था

मिलाउनु पर्दछ। त्यस्तै, संविधानमा प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्रदान गरिने अनुदानअन्तर्गत ४ किसिमका अनुदानको व्यवस्था गरिएको छ : समानीकरण अनुदान, ससर्त अनुदान, समपूरक अनुदान र विशेष अनुदान। संघीय नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा (४) बमोजिम नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई खर्चको आवश्यकता र राजस्वका क्षमताको आधारमा वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्ने, प्रदेशले संविधानको धारा ६० को उपधारा

(५) बमोजिम नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान र आफ्नो स्रोतबाट उठ्ने राजस्वलाई मातहतको स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा प्रदेश कानूनबमोजिम वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यस्तो अनुदानको परिमाण तथा ढाँचा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सिफारिस गरे बमोजिम हुने व्यवस्था छ। प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई हस्तास्तरण गरिने वित्तको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुने कुरा संविधानको धारा ६० को उपधारा ३ मा व्यवस्था गरिएको छ। संविधानले यस्तो हस्तान्तरण सन्तुलित तथा पारदर्शी हुनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ।

संविधानको धारा ५७ ले राज्य शक्तिको बाँडफाँड, धारा ५८ ले अवशिष्ट अधिकार प्रयोगको विषय केन्द्र सरकारको हुने उल्लेख गरेको छ भने धारा ५९ मा आर्थिक अधिकारको प्रयोग केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय तहले कसरी गर्ने भन्ने विषय उल्लेख गरिएको छ। त्यस्तै वैदेशिक सहायता तथा ऋण लिने अधिकार केन्द्र सरकारको मात्र हुने तथा तीनै तहका सरकारको बजेट घाटा व्यवस्थापन र वित्तीय अनुशासन सम्बन्धी व्यवस्था संघीय कानून बमोजिम हुने व्यवस्था गरिएको छ। धारा ६० (९) मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो आर्थिक अधिकारक्षेत्र भित्रको विषयमा कर लगाउन र ती स्रोतहरूबाट राजस्व उठाउन सक्ने तर साभ्ना सूचीभित्रको विषयमा

र कुनै पनि तहको सूचीमा नपरेको विषयमा कर लगाउने र राजस्व उठाउने व्यवस्था नेपाल सरकारले तोके बमोजिम हुने उल्लेख छ। त्यस्तै संविधानको भाग २० मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच अन्तसम्बन्ध वारेमा व्यवस्था गरिएको छ। धारा २३२ मा तीनै तहका सरकारबीचको सम्बन्ध सहकारीता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुने, धारा २३३ मा प्रदेश प्रदेशबीचको सम्बन्ध, धारा २३५ मा तीनै तहका सरकारबीच समन्वय कायम गर्न संघीय संसदले कानून बनाउन सक्ने, प्रदेश र स्थानीय तहबीच कुनै विवाद उत्पन्न भए त्यसको समाधान प्रदेश सभाले गर्न सक्ने र धारा २३६ ले अन्तर प्रदेश व्यापारमा कुनै भेदभाव गर्न नपाइने व्यवस्था गरेको छ। संविधानको धारा २५० ले संवैधानिक आयोगको हैसियतमा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको परिकल्पना गर्दै धारा २५९ मा यस आयोगको काम कर्तव्य र अधिकारको वारेमा स्पष्ट बोलेको छ।

संविधानले साभ्ना अधिकारका विषयमा, राष्ट्रिय महत्वका विषयमा, प्रदेशहरूबीच समन्वय गर्नुपर्ने विषयमा, दुई वा दुईभन्दा बढी प्रदेशका चासोका विषयमा वा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वय कायम गर्न संघले कानून बनाउन वा मार्गर्दशन प्रदान गर्न सक्ने संवैधानिक प्रावधानको व्यवस्था गरेको छ। त्यस्तै संविधानले वैदेशिक सहायता तथा ऋणको विषयलाई केन्द्र सरकारको मात्र अधिकारको विषय भएको मानेको छ, तथापि केन्द्रको सहमतिमा वैदेशिक अनुदान र सहयोग लिन सक्ने विषयलाई संविधानले प्रदेशका अधिकार सूचीमा समावेश गरेको छ। आन्तरिक ऋणको सन्दर्भमा भने प्रदेश तथा स्थानीय तहले संघीय कानूनबमोजिम ऋण लिन सक्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ। संविधानको धारा २३० ले स्थानीय तहले राजस्व र व्ययको अनुमान पेश गर्दा घाटा बजेट पेश गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ, तर घाटा पूर्ति गर्ने स्रोत भने प्रस्ताव

Join today and simplify your business with HBL E-COMMERCE

Pay, Shop, Delivery, 3D SECURE, Search, PAY ONLINE, VISA, MASTERCARD

E-COMMERCE Boost your business by using HBL e-Commerce payment gateway that allows your customers to pay online using their VISA/MASTERCARD.

HBL Himalayan Bank Ltd.

• SECURED • RELIABLE • CONVENIENT

Corporate Office: Kamaladi, Kathmandu, Contact No.: 977-01-4246218/19, 4227749, E-mail: himal@himalayanbank.com

www.himalayanbank.com

गन्तुपर्नेछ । यसरी हेर्दा नेपालको संविधानलाई वित्तीय संघीयताको दृष्टिकोणबाट पूर्ण मार्गदर्शक दस्तावेज मान्न सकिन्छ । संविधान मूल कानून भएकोले यसमा लिपीबद्ध भएका विषयहरूलाई अक्षरशः कार्यान्वयन गर्दै वित्तीय संघीयताको सुनिश्चितताका लागि अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ जारी भई कार्यान्वयनमा आएका छन् ।

प्रचलित कानूनमा भएका मुलभूत व्यवस्था:

१. अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

लामो समयको चरणबद्ध छलफल, अन्तरक्रिया तथा गृहकार्यपद्धि अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मिति २०७४-६-२७ मा राष्ट्रपतिबाट प्रमाणिकरण भई कार्यान्वयनमा समेत आइसकेको छ । यस ऐनले वित्तीय संघीयताको महत्वपूर्ण अवयवको रूपमा रहेका राजस्वको जिम्मेवारी, खर्चको जिम्मेवारी, अन्तर सरकारी वित्त हस्तान्तरण, प्रदेश तथा स्थानीय तहले लिन पाउने ऋणलगायतका विषयलाई समेटेको पाइन्छ । संविधानले स्पष्ट रूपमा तीनै तहका सरकारको राजस्वको अधिकारको विषयमा उल्लेख गरेकोमा प्रस्तुत ऐनले यस्ता राजस्वको परिचालन प्रक्रियालाई व्यवस्थित, प्रक्रियाबद्ध, पारदर्शी तथा सन्तुलित बनाउन खोजेको पाइन्छ । कुन कुन कर तथा गैरकर कसको अधिकार क्षेत्रमा पर्ने भन्ने विषयमा स्पष्ट बोल्दै संविधानमा साभा सूचीको विषयमा समावेश गरेको विषयलाई एकल कर प्रशासनको माध्यमबाट व्यवस्थित गर्न सुझाएको छ । गैरकर निर्धारणको लागि लागत, सञ्चालन तथा मर्मत खर्चलाई आधार मान्नुपर्ने व्यवस्था छ । तीनवटै सरकारको राजस्व सम्बन्धी अधिकार सूची देहाय बमोजिम रहेको छ ।

सरकारको तह	करारोपण अधिकार
केन्द्र सरकार	कर: भन्सार महसुल, अन्तःशुल्क, मूल्य अभिवृद्धि कर, संस्थागत आयकर, व्यक्तिगत आयकर, पारिश्रमिक कर गैरकर: राहदानी शुल्क, भिसा शुल्क, पर्यटन दस्तुर, सेवा शुल्क दस्तुर, जुवा/चिठ्ठा, ब्यासिनो, दण्ड जरिवाना र संघीय कानून र अन्य प्रचलित कानूनअनुसार लगाइने अन्य कर तथा गैरकर
प्रदेश सरकार	कर: घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर, कृषिमा आयमा कर । गैरकर: सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क, दण्ड जरिवाना र प्रदेशको अधिकारक्षेत्रको विषयमा प्रदेश कानून र अन्य प्रचलित कानूनअनुसार लगाइने अन्य कर तथा गैर कर
स्थानीय तह/सरकार	कर: सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, भूमि कर (मालपोत), मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर, व्यवसाय कर गैरकर: सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क, दण्ड जरिवाना र स्थानीय तहको अधिकारक्षेत्रको विषयमा स्थानीय कानून र अन्य प्रचलित कानून अनुसार लगाइने अन्य कर तथा गैरकर

त्यस्तै, प्रस्तुत ऐनमा तीनै तहका सरकारहरूले प्रत्येक आर्थिक वर्ष आ-आफ्नो अधिकारक्षेत्रको सूचीभित्रका विषयहरूमा तथा आफूले सम्पन्न गर्ने कार्यका विषयमा चालू खर्च, पूँजीगत खर्च र वित्तीय व्यवस्थाका लागि आवश्यक पर्ने रकम समेत समावेश गरी सार्वजनिक

पहिलो पाइला समृद्धिको आधार सुरक्षित भविष्यको

आजै एनएमबि बैंकमा खाता खोली समृद्ध जीवन र सुरक्षित भविष्य तर्फ पहिलो पाइला अघि बढाउनुहोस् ।

सहज बैंकिङ्ग

व्याज प्राप्ति

सुरक्षित भविष्य

व्यवसाय विस्तार

आपतकालिन कोष

NMB BANK
एनएमबि बैंक
(नेपाल राष्ट्र बैंकबाट "क" वर्गको इजाजतपत्र प्राप्त संस्था)

FMO
A joint venture with
Entrepreneurial
Development
Bank
The Netherlands

Member of
global alliance
for banking
on values

एनएमबि बैंक लिमिटेड, बबरमहल, काठमाण्डौ
फोन: ९७७-०१-४२४६१६० | टोल फ्री नं. १६६००१२५२५२
इमेल: call@nmb.com.np | वेब: www.nmb.com.np

GET PREMIUM FEEL PREMIUM

Privilege is experiencing the benefits of
having Premium Saving Account with MBL

MACHHAPUCHCHHRE BANK LIMITED

PREMIUM
SAVING ACCOUNT

Features

- Minimum balance of NPR 10,000
- Free subscription of Debit Card
- Free subscription of MBL Mobile Money (M3)
- Free subscription of Internet Banking
- Free ABBS Facility
- 50% discount in subscription of Credit card
- 50% discount in locker charge for 1 year
- Waiver of 25 basis points for processing fee on consumer loans i.e. home loan and auto loan

Machhapuchchhre Bank Limited
माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेड

सबल, उल्कुष्ट एवं विस्तारित

SMS "PR" to 34545 for more details

MBL Tower, Lazimpat, Kathmandu, Ph: 01-4428556

खर्चको अनुमानित विवरण तयार गर्नुपर्ने, मध्यकालीन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने, आयव्ययको प्रक्षेपण गर्नुपर्ने, आर्थिक सर्भेक्षण पेश गर्नुपर्ने, बजेटमा व्यवस्था गरेर मात्र खर्च गर्नुपर्ने, पूँजीगत खर्चको रकमलाई चालू खर्चमा रकमान्तर गर्न नपाइने, खर्चमा पारदर्शिता कायम गर्नुपर्ने, आयव्ययको वर्गीकरण र लेखांकन गर्नुपर्ने, आवधिक विवरण पेश गर्नुपर्ने लगायतका कार्यहरू गर्नुपर्ने विषयलाई महत्वको साथ उठान गरिएको छ, जसले गर्दा खर्चमा स्पष्ट जिम्मेवारी, उत्तरदायित्व, जवाफदेहिता तथा पारदर्शिता, वित्तीय अनुशासन अभिवृद्धि हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ।

प्रस्तुत ऐनमा सबै जनताको प्रत्यक्ष योगदान तथा सहभागिता रहने र करको प्रकृति व्यापक, फराकिलो, गतिशील भएको कारण जनताले तिरेको करमा जनताको नै प्राथमिक स्वामित्व रहने कुरालाई स्थापित गर्न सम्पूर्ण मूल्य अभिवृद्धि कर रकम र आन्तरिक उत्पादनमा उठेको अन्तःशुल्कलाई राजस्व बाँडफाँडको रूपमा प्रयोग गरेको पाइन्छ। यस्तो राजस्व केन्द्र, प्रदेश र स्थानीयलाई क्रमशः ७०, १५, १५ प्रतिशतका दरले बाँडफाँड गरेको छ। प्राकृतिक स्रोतको व्यवस्थापनको क्षेत्राधिकार सोबाट प्राप्त रोयल्टीलाई भने तीनवटै सरकारको बीचमा बाँडफाँड गर्ने नीति लिएको पाइन्छ। यस्तो रोयल्टी केन्द्र, सम्बन्धित प्रदेश र सम्बन्धित स्थानीय तहमा क्रमशः ५०, २५, २५ प्रतिशतका दरले बाँडफाँड हुनेछ। त्यस्तै संवैधानिक व्यवस्था अनुसार प्रस्तुत ऐनबाट अनुदान मार्फत वित्त हस्तान्तरण गर्ने नीति लिएको पाइन्छ। अनुदान अन्तर्गत समानीकरण, सशर्त, समपूरक र विशेष गरी ४ किसिमका अनुदानलाई ऐनले पनि सुनिश्चित गरेको छ, जहाँ समानीकरण अनुदान जनताको आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति, सार्वजनिक सेवा प्रवाह, क्षमता विकास तथा समता जस्ता विषयसित सम्बन्धित छ, सशर्त अनुदान मूलतः पूँजीगत प्रकृतिको योजनामा खर्च हुनुपर्ने अपेक्षामा आधारित छ, तथापि समानीकरण र सशर्त अनुदानको हस्तान्तरण भने राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सिफारिस गरेको आधार तथा ढाँचा बमोजिम हुने उल्लेख छ। विशेष अनुदान पूँजीगत तथा साधारण प्रकृतिका क्रमागत प्रकृतिका खर्चको लागि दिन सक्ने देखिन्छ। समपूरक अनुदान भने विशुद्ध रूपमा पूँजीकृत प्रकृतिको योजनामा खर्च हुनुपर्दछ। ऐनको सार पनि यही हो। तथापि यी दुई अनुदान प्रदान गर्ने तथा कार्यान्वयन सम्बन्धी कार्यविधि भने नेपाल सरकारले निर्धारण गरे बमोजिम हुने ऐनमा उल्लेख छ।

वैदेशिक सहायता वा ऋण प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा लिन पाउने अधिकार केन्द्रमा निहित रहने, केन्द्रले प्रदेश तथा स्थानीय तहको लागि ऋण लिन सक्ने, तीनै तहका सरकारले आयोगले निर्धारण गरेको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण लिन पाउने विषय ऐनमा समावेश गरिएको छ।

त्यस्तै संविधानले तोकिदिएको परिधीभित्र तीनै तहका सरकारले बजेट निर्माण गर्न सक्ने, बजेटका कार्यविधि तथा बजेट व्यवस्थापन सम्बन्धी विषय पनि ऐनमा समावेश गरिएको छ।

समग्र, वित्त व्यवस्थाका बारेमा कुनै द्विविधा, समस्या आएमा, सो विषयमा परामर्श गर्न तथा समन्वय गर्न संधीय अर्थमन्त्रीको अध्यक्षतामा सबै प्रदेश तथा स्थानीयका प्रतिनिधि समावेश भएको केन्द्रीय स्तरको एउटा अन्तर सरकारी वित्त परिषद् गठन गर्न सकिने प्रावधान गरिएको छ। सम्बन्धित प्रदेश तथा स्थानीय तहको आफ्नो कानून नवनेसम्म प्रचलित कानून तथा संधीय कानूनअनुसार नै आफ्ना आर्थिक गतिविधि अगाडि बढाउनु पर्ने व्यवस्था गर्दै तत्कालको संक्रमणकालीन अवस्थालाई सम्बोधन गरिएको छ।

२. राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४

त्यस्तै, संविधानको धारा २५० बमोजिम गठन हुने राष्ट्रिय प्राकृतिक

स्रोत तथा वित्त आयोगको सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न तथा यसका काम, कर्तव्य तथा अधिकारका सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गरी संविधानको धारा २५० तथा २५१ को मर्मलाई स्पष्टरूपमा कार्यान्वयन तहमा ल्याउनको लागि तर्जुमा गरिएको राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४, मिति २०७४-६-२७ मा राष्ट्रपतिबाट प्रमाणीकरण भएर कार्यान्वयनमा आइसकेको छ, जसमा मुख्य रूपमा देहाय बमोजिम विषयको व्यवस्था गरिएको छ। पहिलो, यस ऐनले राजस्व तथा प्राकृतिक स्रोतको सम्बन्धमा, आयोगले राजस्वको अवस्था र उठाउन सक्ने क्षमता, लगानी गर्नसक्ने क्षमता, प्राप्त गर्ने उपलब्धिको हिस्सा, प्राप्त उपलब्धिको उपभोगको हिस्सा, पूर्वाधारको अवस्था र आवश्यकता तथा आर्थिक अवस्था र भौगोलिक बनोटका आधारमा लगानीको हिस्सा तयार गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्नुपर्ने विषय समावेश गरेको छ।

दोस्रो, प्राकृतिक स्रोतको परिचालनबाट प्राप्त हुने प्रतिफलको हिस्सा परिचालित प्राकृतिक स्रोतको अवस्थिति, प्राकृतिक स्रोतको परिचालनबाट प्रभावित क्षेत्र, परिचालित प्राकृतिक स्रोत उपरको निर्भरता, प्रतिफलबाट लाभान्वित जनसंख्या, प्राकृतिक स्रोतमा आश्रित जनसंख्या, प्राकृतिक स्रोतको संरक्षणमा सहभागीताजस्ता आधारमा निर्धारण गरी नेपाल सरकारमा सिफारिस गर्नुपर्ने विषय उल्लेख गरिएको छ।

तेस्रो, आयोगले नेपाल सरकार, प्रदेश तथा स्थानीय तहबीच र प्रदेश तथा स्थानीय तहबीच राजस्वको बाँडफाँड गर्ने विस्तृत आधार र ढाँचा जनसंख्या र जनसांख्यिक विवरण, क्षेत्रफल, मानव विकास सूचकांक, खर्चको आवश्यकता, राजस्व संकलनमा गरेको प्रयास, पूर्वाधार विकास र विशेष अवस्थाका आधारमा निर्धारण गरी नेपाल सरकारमा सिफारिस गर्नुपर्ने विषयलाई प्रष्ट पारेको छ।

यसका अलावा, ऐनमा नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई र प्रदेशले स्थानीय तहलाई समानीकरण अनुदान प्रदान गर्दा अपनाउनु पर्ने आधारको बारेमा व्यवस्था गरिएको छ। जहाँ प्रदेश तथा स्थानीय तहको राजस्वको अवस्था, उठाउन सक्ने क्षमता, खर्चको अवस्था, जनतालाई पुऱ्याउनुपर्ने सेवा, पूर्वाधार विकासको अवस्था आदिलाई उक्त अनुदान वितरणको आधारको रूपमा राखिएको छ। आयोगको संगठनात्मक संरचना, कर्मचारी, नेपाल सरकारसँग सम्पर्क राख्दा नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयमार्फत राख्नुपर्ने विषयलाई समावेश गरिएको छ।

संरचनागत व्यवस्था के छ ?

७५३ स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिहरू निर्वाचित भई आफ्नो कार्यभार सम्हाल्न सुरु गरिसकेपछिको अवस्थामा कतिपय तहमा भौतिक पूर्वाधार वा भवन, फर्निचरलगायतको समस्या देखिएको छ भने कतिपय आफ्नो भवनमा बसी कार्य सञ्चालन सुरु गरिसकेको अवस्था छ। संविधानले तीनै तहका सरकारका कार्यहरूको बारेमा स्पष्ट गरेअनुरूप स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले स्थानीय तहबाट गर्नुपर्ने विस्तृत कामहरू पहिचान गरे पनि गर्नुपर्ने कार्यक्षेत्र, कर्मचारी संरचना के कस्तो रहने भन्ने टुंगो लागिसकेको छैन वा यस सम्बन्धमा विस्तृत ओ एण्ड एम सर्वेक्षण हुन सकेको छैन, तथापि कामसँग सम्बन्धित मन्त्रालयहरूले केही कर्मचारी भने पठाइसकेका छन्। कर्मचारी समायोजन ऐन संसदबाट स्वीकृत भएको अवस्था छ भने संधीय निजामती सेवा ऐन आउने क्रममा छ। माथि उल्लेख गरिएका दुई वटा वित्तसम्बन्धी विधेयक बाहेक स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन पनि संसदबाट स्वीकृत भई राष्ट्रपतिबाट प्रमाणिकरण समेत भइसकेको अवस्था छ। स्थानीय तहको आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नको लागि स्थानीय तह आर्थिक कार्यविधि ऐनको नमुना मस्यौदा तयार गरी

सम्बन्धित स्थानीय तहहरूमा पठाइ सकिएको छ। स्थानीय तहमा वित्तीय व्यवस्था सञ्चालनको लागि आवश्यक पर्ने अन्य कानूनहरू जस्तै-स्थानीय तहको राजस्व सम्बन्धी कानून, स्थानीय तहको सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी कानूनको नमुना आदि निर्माणको क्रममा छन्। प्रदेश तहमा वित्त व्यवस्थापनका लागि प्रदेशको राजस्व परिचालन, आर्थिक कार्यविधि र सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी ऐन/नियम आवश्यक पर्ने हुँदा सोको नमुना तयार हुँदैछ भने संरचनागत व्यवस्था मिलाउने सन्दर्भमा कार्यालय स्थापना, पदपूर्ति र कार्यविवरण तयार हुँदैछ। राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको गठन हुन सकेको छैन, तथापि यसको सचिवालयको स्थापनाको कार्य अन्तिम चरणमा रहेको छ। यसरी संरचनाका दृष्टिकोणबाट हेर्दा केही महत्वपूर्ण कार्यगत तथा कानूनी संरचनाहरू निर्माण भइसके पनि केही महत्वपूर्ण संरचनाहरू निर्माण गर्न बाँकी नै छ।

चुनौतीहरू:

नेपाली जनताको अथक प्रयासपछि प्राप्त भएको संघीयता भन्ने विषय नेपाल तथा समग्र नेपालीको लागि नौलो चाखको विषय हो। माथि नै भनिसकिएको छ कि संघीयताको मेरुदण्डको रूपमा रहेको हुन्छ वित्तीय संघीयता वा अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन। त्यसैले आजको वर्तमान सन्दर्भमा संघीयताको सफल कार्यान्वयनको लागि स्वस्थ तथा मजबुत मेरुदण्डको रूपमा वित्तीय संघीयताको सन्तुलित, पारदर्शी तथा न्यायपूर्ण ढंगबाट व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयन नै मुख्य चुनौती बनेको छ।

स्थानीय निकाय तथा प्रदेशको लागि आवश्यक कानूनी संरचना अर्थात् नीति, नियम, कानून निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग गठन हुन नसक्नु, लामो समयपछि प्राप्त भएको यस शासन व्यवस्थामा जनता तथा जनप्रतिनिधिको महत्वकांक्षा ठूला भएकोले त्यसलाई परिपूर्ति गर्नु, धेरैजसो स्थानीय तहको बजेट तथा कार्यक्रम हचुवाका आधारमा पारित हुनु, ऐन, कानूनको अभावमा करारोपण तथा खर्च सम्बन्धी क्रियाकलाप अच्योलमा रहनु, प्रदेश तथा स्थानीय तहको सांगठनिक संरचना के कस्तो रहने, कार्य प्रकृति, कार्यविधि तथा कार्यप्रणाली कस्तो हुने, जनशक्ति संरचना कस्तो हुने, आयोजना हस्तान्तरण कसरी र कहिले हुने भन्ने लगायतका विषय लेखाजोखा गरी शीघ्ररूपमा व्यवस्थापन हुनुपर्नेमा सो समयमा हुन नसक्नु आदि विषय चुनौतीका रूपमा रहेका छन्।

प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चलाई धान्न पुग्ने गरी स्रोतसाधनको बाँडफाँड तथा हस्तान्तरण, प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता तथा राजस्व सम्भाव्यताको लेखाजोखा (Expenditure assessment) गर्नु, संविधानको अनुसूचीमा उल्लेख भएबमोजिम कार्यहरूको लागि स्वतन्त्रपूर्वक बजेट विनियोजन गर्नु, राजस्व बाँडफाँड तथा रोयल्टी बाँडफाँडको विषयलाई व्यवस्थित गर्नु, समानीकरण अनुदानलाई माटो सुहाउँदो, भरपर्दो तथा यसको सूत्र निर्धारण गर्दा शुद्ध तथ्यांकको सुनिश्चितता गर्नु, विकास योजना तथा मध्यकालीन खर्च संरचनालाई जोड दिई वित्तीय अनुशासन कायम गराउनु पनि चुनौती नै हुन्।

माथिका अलावा वित्तीय संघीयता र वित्तीय विकेन्द्रीकरणका बारेमा सम्बन्धित सरोकारवालालाई जानकारी तथा सुसूचित बनाउनु, स्थानीय तहको करारोपण तथा राजस्व परिचालन क्षमताको विकास गर्नु, अन्तर मन्त्रालय तथा निकायगत समन्वय कायम गर्नु, केन्द्रीकृत मानसिकतालाई संघीय स्वरूपमा बदल्न कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिको दक्षता तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्नु, तीनै तहको सरकारबीच समन्वय, सहकार्य तथा सहअस्तित्वलाई बढावा दिई वित्तीय अनुशासन कायम राख्नु, तीनै तहका सरकारमा उत्तरदायित्व तथा जवाफदेहिता अभिवृद्धि

गर्नु, बहूदो उर्ध्वगामी तथा क्षितीय असमानता कम गर्नु, वित्तीय संघीयताका विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान कम हुनु, राजनीतिक प्रतिबद्धता, प्रशासनिक तटस्थता तथा कटिबद्धता आदि पनि चुनौतीकै रूपमा देखा परेका छन्।

सुधारको गन्तव्य:

संघीयताको मूल मर्म भनेको नै केन्द्रीकृत शासन व्यवस्थाको अन्त्य गरी समन्वयायिक, सन्तुलित तथा सामाजिक न्यायसहितको समृद्ध तथा स्वाधीन मुलुक निर्माण गर्नु हो। तथापि यसको लागि आवश्यक गन्तव्यको पूर्व निर्धारण गरी रणनीतिक ढंगबाट सुधारका कदमहरू चाल्नु आवश्यक छ। त्यसैपनि संक्रमणकालीन समयमा समस्या तथा चुनौतीहरूको चाड नै लाग्ने हुन्छ तर यस्ता समस्या तथा चुनौतीलाई समयोचित ढंगबाट सम्बोधन गरी अवसरको रूपमा बदल्नुपर्दछ। यसका लागि तत्काल देहाय बमोजिमका क्षेत्रमा ठोस कदम चाल्न आवश्यक छ।

1. नेपालको संघीयता सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको भावनामा आधारित छ। त्यसैले प्रत्येक तहको सरकारले आफ्नो अधिकारको प्रयोग एकांकी रूपमा हुनेगरी ऐन, कानून बनाउन र कार्यान्वयन गर्न उपयुक्त हुँदैन। त्यसमा पनि आर्थिक अधिकार र वित्तीय अधिकारको प्रयोग गर्ने गरी कानून बनाउँदा संघीय कानूनसँग नवाफिने गरी बनाउनु पर्ने, संघले आर्थिक अधिकारका क्षेत्रमा प्रदेशलाई समेत लागू हुने गरी नीति, मापदण्ड र कानून बनाउन सक्ने, संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको बजेट घाटा व्यवस्थापन तथा अन्य वित्तीय अनुशासन सम्बन्धी व्यवस्था संघीय कानून बमोजिम हुने जस्ता संवैधानिक प्रावधानले आर्थिक तथा वित्तीय विषयमा नेपाल सरकारले अविभाक्त्वको भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने तर्फ संकेत गर्दछ। तसर्थ प्रदेश तथा स्थानीय तहले आर्थिक तथा वित्तीय अधिकारको प्रयोग गर्ने गरी कानून बनाउँदा, कार्यविधिहरू निर्धारण गर्दा, मापदण्डहरू तय गर्दा, समान तहका सरकारहरूबीच यथासम्भव एकरूपता कायम गर्ने तर्फ र संघीय कानूनलाई मार्गदर्शनको रूपमा लिनुपर्ने तर्फ सजग हुन आवश्यक छ। संघीय सरकारले पनि प्रदेश तथा स्थानीयतहको संवैधानिक एवं कानूनी अधिकार नखल्बलिने गरी आर्थिक तथा वित्तीय व्यवस्थापन मिलाउन प्रोत्साहन गर्नु आवश्यक छ। प्रारम्भका केही वर्षहरूमा नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई कानून निर्माण गर्न, पद्धति स्थापित गर्न, संरचना बनाउन र क्षमता विकास गर्न आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण सहयोग उपलब्ध गराउन कञ्जुस्याईं गर्नु हुँदैन।
2. अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन तथा हस्तान्तरणका लागि नेपालको संविधानको धारा २५० बमोजिमको राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग गठन हुन नसक्दा अन्तर सरकारी आर्थिक तथा वित्तीय व्यवस्थाको मार्गदर्शनमा अवरोध सिर्जना भएको छ। यसको गठनका लागि संवैधानिक परिषदको सिफारिस र संसदीय सुनुवाई आवश्यक पर्ने हुँदा संघीय व्यवस्थापिका गठन हुनासाथ यो आयोग गठन गर्ने कामलाई उच्च प्राथमिकता दिन आवश्यक छ। आयोगको सचिवालयको संगठनात्मक स्वरूप र जनशक्ति निर्धारणको कार्य सम्पन्न भइसकेकाले आयोग गठनपूर्व नै यथासिघ्र आयोगको सचिवालय स्थापना गरी कार्यारम्भ गर्न जरुरी देखिएको छ।
3. वित्तीय संघीयताको सफल कार्यान्वयनका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको यससँग सम्बन्धित कानूनी संरचना, कार्यविधि, मापदण्ड र प्रशासनिक संयन्त्र तयार गर्न आवश्यक छ। यस

कममा नेपालको संविधान र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको अधिनमा रही संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको छुट्टाछुट्टै आर्थिक कार्यविधि सम्बन्धी ऐन नियम, राजस्व प्रशासन सम्बन्धी ऐन नियम र सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी ऐन नियम तर्जमा गर्न आवश्यक छ। यी ऐन नियमहरू आ-आफ्ना तहका व्यवस्थापिकाले पारित गर्ने विषय हुन् तथापि एकरूपताका दृष्टिकोणले नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहका लागि प्राविधिक सहयोग स्वरूप नमूना कानून बनाई उपलब्ध गराउनु श्रेयष्कर हुनेछ।

४. नेपालको संविधानले संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको अधिकारको सूची व्यवस्थित गरे अनुरूप नेपाल सरकारले तीनै तहको कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन तयार गरी स्वीकृत समेत गरिसकेको छ। यसो हुँदाहुँदै पनि चालू वर्षको बजेटबाट स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रका कतिपय नियमित आयोजना/कार्यक्रमहरू हस्तान्तरण हुन सकेनन्। प्रदेशको चुनाव नभएको पृष्ठभूमिमा बजेटले प्रत्येक प्रदेशका लागि १ अर्बका दरले अनुदान रकम विनियोजन गरेतापनि प्रदेश तहमा हालसम्म कुनै पनि कार्यक्रम/आयोजना कार्यान्वयनमा छैनन्। यस अवस्थामा, आगामी आर्थिक वर्षदेखि प्रदेश तथा स्थानीय तहको योजना तथा बजेट व्यवस्थित गर्न चालू वर्षमा नै देहायका कामहरू सम्पन्न गर्न आवश्यक छ। यसका लागि नेपाल सरकारले सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गर्न जरुरी छ।

(क) हाल नेपाल सरकारले सञ्चालन गरिरहेका नियमित आयोजना/कार्यक्रमहरूलाई संवैधानिक अधिकार सूचीको सीमाभित्र रही संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा बाँडफाँड गरी नेपाल सरकारले केन्द्रीय सरकारको अधिकार क्षेत्रका आयोजना/कार्यक्रममात्र समेटेटी मध्यावधि खर्च संरचना (Medium Term Expenditure Framework) बनाई सोका आधारमा आगामी वर्षको बजेट तर्जुमाको काम अधि बढाउने।

(ख) प्रदेश तहमा कुनै आवधिक योजना बनिसकेको छैन, मध्यावधि खर्च संरचना पनि छैन। यस अवस्थामा हाल केन्द्र सरकारले सञ्चालन गरेका तर प्रदेशको अधिकार क्षेत्रका आयोजना/कार्यक्रम छुट्ट्याएर तिनलाई आवश्यकता अनुसार निरन्तरता दिनका लागि प्रदेश सरकारमा हस्तान्तरण गर्नुपर्ने हुन्छ। प्रदेश सरकारले प्रदेशको स्रोत पचालन र आवश्यकता हेरी यसै वर्ष आवधिक विकास योजना (Periodic development plan) बनाउन सके भविष्यका वर्षहरूमा प्रदेशको विकास निर्माणलाई निश्चित मार्गमा डोच्याउन मद्दत पुग्दछ। यही आवधिक विकास योजनाको अधिनमा रही आगामी वर्षदेखि मध्यावधि खर्च संरचना र वार्षिक बजेट तर्जुमा गर्न उपुक्त हुन्छ। यो काम प्रदेश सरकार गठन हुनासाथ आरम्भ गर्न आवश्यक छ।

(ग) कतिपय स्थानीय तहमा चालू वर्षको बजेट हचुवाको आधारमा बनेको छ। यसलाई आगामी वर्षदेखि व्यवस्थित गर्नका लागि यसै वर्षभित्र प्रत्येक स्थानीय तहले पाँच वर्षीय विकास योजना (Development Plan) बनाउने, तदनुरूप तीन वर्षको मध्यावधि खर्च संरचना बनाउने र यसै अनुरूप आगामी योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्नेतर्फ उन्मुख हुन आवश्यक छ। यसका लागि नेपाल सरकारले स्थानीय तहमा हस्तान्तरण गर्नुपर्ने नियमित प्रकृतिका योजना/कार्यक्रम यसै वर्षको मध्यसम्ममा छुट्ट्याएर पठाउन सके स्थानीय तहमा

देखिएका द्विविधाहरू हटाउन सहज हुने देखिन्छ। यसका अतिरिक्त, स्थानीय तहको आयोजना छनोट र बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन बनाई सोका आधारमा काम गर्ने प्रणाली स्थापित गर्न आवश्यक देखिएको छ।

५. नेपालको प्रचलित कानूनबमोजिम मुलुकको आय र व्ययको केन्द्रीय लेखा महालेखा नियन्त्रक कार्यालयले तयार गर्नुपर्दछ। यसरी तयार गर्ने केन्द्रीय लेखा विवरणमा संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको आम्दानी र खर्च समेत एकीकृत रूपमा देखाउनु पर्ने हुन्छ। यसका लागि सबै तहको आम्दानी तथा खर्चको लेखांकन प्रणालीमा एकरूपता ल्याउन एकीकृत राजस्व तथा खर्च वर्गीकरण संकेत तयार गरी कार्यान्वयन गर्न, तदनुकूल लेखा ढाँचाहरू विकास गर्न र आम्दानी तथा खर्चको प्रतिवेदन पद्धति (Reporting System) विद्युतीय माध्यमबाट प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाउन आवश्यक देखिएको छ।
६. प्रदेश तथा स्थानीय तहको भरपर्दो आर्थिक तथा वित्तीय तथ्याकको अभावमा योजना निर्माण र स्रोत व्यवस्थापनको कार्य सधैं हचुवा र जटिल हुनजान्छ। यसका लागि प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहको आर्थिक तथा वित्तीय विवरणहरू समेटिने गरी ढाँचा (Format) बनाई विवरणहरू संकलन गर्न आवश्यक छ। प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता (expenditure Assessment) र राजस्वको सम्भाव्यता (Revenue potentiality) पहिचान गर्नु समानीकरण अनुदानको पूर्वशर्त नै भएकोले यसतर्फ विशेष चासो राख्नुपर्ने देखिएको छ। यसले वित्त हस्तान्तरणमा उर्ध्वगामी तथा क्षितिक्षीय असमानता कम गर्न समेत सहयोग पुग्नेछ।
७. प्रदेश तथा स्थानीय तहको आर्थिक तथा वित्त व्यवस्थापनका विषयमा काम गर्ने जनशक्तिको क्षमता विकास र प्रणाली तथा पद्धति निर्माणतर्फ केन्द्र सरकारले सहजकर्ताको रूपमा काम गर्नुपर्ने अवस्था देखिएको छ।

अन्त्यमा, कुनै पनि मुलुकमा संघीयताको सफल तथा सवल कार्यान्वयनको लागि स्वस्थ वित्त व्यवस्था मेरुदण्डको रूपमा रहेको हुन्छ। दूधे बालकको रूपमा रहेको नेपालको संघीयतालाई अनुकरणीय बनाई पारदर्शी, सन्तुलित, पूर्वानुमानयोग्य वित्तीय संघीयताको माध्यमद्वारा देशको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक विकासलाई अर्जुनदृष्टि बनाएर अगाडि बढ्नुको विकल्प छैन। सोको लागि राष्ट्र हितलाई गुरुमन्त्र मानी माटो सुहाउँदो अथवा कार्यान्वयनयोग्य कार्ययोजना तयार गरी अगाडि बढ्नुपर्दछ। राज्यलाई समृद्ध तथा समुन्नत बनाई राष्ट्र निर्माणमा हाम्रो जोड हुनुपर्दछ। परिवर्तनसँगै जनताका माग तथा चाहना हवातै बढेर गएका छन्, जनप्रतिनिधिमा दबाव छ, आवश्यकताहरू असीमित छन् तर स्रोतसाधन सीमित छ अनि देश संक्रमणकालबाट गुज्रिरहेको छ। यस्तो विषम परिस्थितिबाट मुलुकलाई डोच्याई संघीयतालाई सन्तुलित विकास तथा जनताको उच्चतम हित कल्याणको पक्षमा पार्न वित्तीय संघीयताको जीवन्त भूमिका हुन्छ। यसको लागि केन्द्र सरकारले अभिभावकत्व भूमिका निर्वाह गर्नुपर्छ। सरकारका अन्य तहहरूले पनि केन्द्रको अविभावकत्व स्वीकार गरी संविधानद्वारा प्रदत्त अधिकारको समुचित प्रयोग गरी जनताको घरदैलोमा पुगी सेवाप्रवाह गरेर साँचो अर्थमा सुशासनको अनुभूति दिलाउनु पर्दछ। यो नै संघीयताको विश्वव्यापी मान्यता पनि हो।

(अधिकारी, अर्थ मन्त्रालयका सह-सचिव हुन्)

प्रस्तुत छ,
सिद्धार्थ बैंक स्मार्ट एप
सजिलो, सुरक्षित र भरपर्दो

Siddharthabanksmart
जहिले पनि, जहाँ पनि...

App Store (iOS प्रयोगकर्ताका लागि) र Play Store (Android प्रयोगकर्ताका लागि) बाट सजिलै डाउनलोड गर्न सकिने

सिद्धार्थ बैंकको अन्तर खाता रकमान्तरका लागि

इन्स्योरेन्स प्रिमियम, स्कूल फि आदि सम्बन्धि जानकारी एवम् भुक्तानीका लागि

अन्तर बैंक रकमान्तरका लागि (फोनपेको सदस्य बैंकहरूबीच मात्र)

NTC को ल्याण्डलाईन, पोष्ट-पेड तथा प्रि-पेड मोवाइल, Ncell को पोष्ट-पेड मोवाइल एवं ADSL को बिल भुक्तानीका लागि

सिद्धार्थ बैंकको अन्तर खाता रकमान्तर गर्न standing instructions दिनका लागि

NTC को प्रि-पेड तथा CDMA मोवाइल, Ncell को प्रि-पेड मोवाइल, DishHome सेवाको रिचार्जका लागि

सिद्धार्थ बैंकका शाखाहरु र ATM भएको ठाउँहरुको वारेमा जानकारी पाउनका लागि

NTC तथा Ncell को प्रि-पेड मोवाइलमा टपअपका लागि

खाता सम्बन्धि तुरुन्त जानकारी पाउन र विविध आकर्षक सुविधाहरु सुरक्षित तरिकाबाट पाउनका लागि

SiddharthaBank

Head Office : Hattisar, Kathmandu, Nepal.

P.O. Box: 13806 Tel: 01-4442919/4442920

Fax: 977-1-4442921, SWIFT: SIDDNPKA

E-mail: sbl@siddharthabank.com

संघीयतामा आर्थिक अनुशासन र जवाफदेहिता

● सुकदेव भट्टराई (सूत्री)

संविधानले भन्सार, भ्याट, आयकरलगायत प्रमुख करको ५० प्रतिशत केन्द्र एवं २५/२५ प्रतिशत प्रदेश र स्थानीय तहका लागि सुनिश्चित गरेको छ । आगामी वर्षदेखि स्थानीय तहको बजेट यही प्रणालीबाट तर्जुमा हुनेछ । तर, यसरी आउने रकम नियमित सेवा प्रवाह र प्रशासनिक खर्चमै सीमित हुनेछ । पूर्वाधार निर्माण गर्न अतिरिक्त स्रोतकै जरूरत पर्छ ।

स्थानीय तह संघीय संरचनामा अधिकार सम्पन्न र बलिया भएका छन् । तर, यो मेसोमा एउटा आधारभूत संवैधानिक त्रुटी पनि छ । करको विश्वव्यापी मान्यताअनुसार दोहोरो असुल गर्न पाइँदैन । तर, संविधानले स्थानीय तह र प्रदेशलाई समान शीर्षकमा कर उठाउने अधिकार दिएको छ । यसमा दोहोरापन 'डुब्लिकेसन' हुन सक्ने डर छ । मनोरञ्जन, विज्ञापनलगायत कतिपय कर स्थानीय र प्रदेश सरकार दुवैको अधिकारअन्तर्गत राखिएको छ । हिजो संविधान ल्याउने होडमा यसको असर कस्तो पर्ला भनेर विश्लेषण नगरेका कारण त्रुटी भएको हुनुपर्छ । यसलाई सच्याउनुपर्छ ।

संघीयताले जनताको घरघर अधिकार पुग्यो भने जति उत्साह दिएको छ, यसको व्यवस्थापन उतिकै चुनौतीपूर्ण पनि छ । हिजो ७५ जिल्ला विकास समिति गाविसहरूको फोकल केन्द्रको रूपमा थिए । अब ७५३ वटा स्थानीय तह 'कष्ट सेन्टर' को रूपमा छन् । ती सबै तहले बजेट परिचालन गर्छन् । सबैमा संगठनात्मक ढाँचा विकास भएको छ ।

७५३ स्थानीय तहका लागि पहिलो चुनौती भनेको कर्मचारी व्यवस्थापन नै हो । संविधान पारित भएसँगै स्थानीय तहमा कर्मचारी खटाउने बारे छलफल जारी रहे पनि ठोस निचोड आउन सकेको छैन । किनभने कर्मचारीहरू अहिले आफ्नो दायरामा छैनन् । धेरै हदसम्म उनीहरूमा छाडा प्रवृत्ति विकास भइसकेको छ । युनियनको आडमा उनीहरू सरकारले खटाएको ठाउँमा जाँदैनौं भन्नसमेत पछि नपरेको सुनिन्छ ।

स्थानीय तह र प्रदेशका लागि भौतिक पूर्वाधार निर्माणका लागि चाहिने आर्थिक स्रोत अर्को चुनौती हो । यी निकायहरूको कार्यालयलगायत पूर्वाधार तयारीका लागि तत्कालै आठ खर्ब ३० अर्ब रुपैयाँ आवश्यक रहेको तथ्य सार्वजनिक भइसकेको छ । स्थानीय तहका वडा कार्यालयमात्र पाँच हजार वटा निर्माण गर्नुपर्नेछ । यो स्रोत जुटाउन त्यति सहज छैन । चालू आर्थिक वर्षको बजेटमा स्थानीय तहका लागि कुल दुई खर्ब ३२ अर्ब ९९ करोड रुपैयाँ व्यवस्था गरेको छ । यो रकम नियमित सेवा प्रवाह एवं दैनिक कार्यालय सञ्चालनका लागि मात्र हो ।

संविधानले भन्सार, भ्याट, आयकरलगायत प्रमुख करको ५० प्रतिशत केन्द्र एवं २५/२५ प्रतिशत प्रदेश र स्थानीय तहका लागि सुनिश्चित गरिदिएको छ । आगामी वर्षदेखि स्थानीय तहको बजेट यही प्रणालीबाट तर्जुमा हुनेछ । तर, यसरी आउने रकम नियमित

सेवा प्रवाह र प्रशासनिक खर्चमै सीमित हुनेछ । पूर्वाधार निर्माणका लागि अतिरिक्त स्रोतकै जरूरत पर्छ ।

स्थानीय तहहरूको अधिकार र काम कर्तव्यबारे संविधानले जुन व्यवस्था र परिकल्पना गरेको छ, त्यो अबै पनि कार्यान्वयनमा आउन सकेको छैन । कतिपय स्थानीय तह अन्तर्गतका सेवा लिन सर्वसाधारणले अरु नै निकाय धाडेरहुनु परेको छ । यसलाई टूट्याकमा ल्याउने र सर्वसाधारणको घरमै सिंहदरवार पुग्यो भन्ने बनाइ यथार्थपरक तुल्याउने अर्को चुनौती हो ।

स्थानीय तहले जति धेरै अधिकार पाए, त्यही अनुरूप उनीहरूमा उत्तरदायित्व र आर्थिक पारदर्शिता विकास हुन जरुरी छ । विगतमा आर्थिक अनुशासन पालनामा स्थानीय निकायहरू निकै कमजोर थिए । स्थानीय निकायमा हुने खर्चको बिल भर्पाइ यथार्थपरक बनाएर राख्ने खासै चलन नै थिएन । सकेसम्म बिल भर्पाइ नै नबनाउने, बनाइ हाल्दा पनि आंशिक रूपले मात्र बनाउने, चलिहाल्छ नि भन्ने मानसिकता थियो । अहिले पनि गाउँपालिका, नगरपालिकामा रहेका स्थानीय स्तरका कर्मचारी हिजोकै हुन् । त्यसैले उनीहरूको काम गर्ने तौरतरिका बदलिएन भने त स्थानीय तहको संवैधानिक अवधारणा कार्यान्वयन हुन सक्दैन ।

विगतमा स्थानीय तहको लेखापरीक्षण गर्दा रितपूर्वक श्रेस्ता राखेको अवस्थामा समेत बढी भुक्तानी गरेको पाइएको थियो । साथै स्थानीय स्तरबाट हुने विकास निर्माणका काम धेरै लम्बिने लगायतका समस्या पनि थिए । राजनीतिले गाँजेका कारण पनि यस्तो अवस्था आएको थियो । सर्वदलीय संयन्त्रमा बस्ने सबैको ध्यान उपभोक्ता समितिमार्फत् आफ्ना कार्यकर्ताको भरणपोषण गर्नेमा देखिन्थ्यो । त्यस्ता समितिले हतारमा मोबिलाइजेसन पेस्की लिने तर काम फत्ते नगरेर फर्छ्यो नगर्ने समस्या धेरै चर्को थियो । सम्पन्न भइसकेका योजनासमेत हस्तान्तरण नगर्ने प्रवृत्ति थियो ।

अब निर्वाचित जनप्रतिनिधिले यो समस्या बल्काउनु हुँदैन । तत्कालै पहल नगरे हिजो भत्किएको संरचनालाई टूट्याकमा ल्याउन भन्नु कठिन हुन्छ । ७५३ वटै स्थानीय तहले उपभोक्ता समितिमार्फत् काम गर्न सक्छन् । तर, त्यसमा हिजोस्तै कार्यकर्ता च्याप्ने प्रवृत्ति देखियो भने आम जनतामा मुलुकको संघीय प्रणालीप्रति नै वाक्क लाग्न पनि सक्छ ।

आर्थिक कार्यविधि कानूनले पहिलाको आँकलनअनुसार कुनै काम भयो कि भएन भनेर कार्यसम्पादन प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने प्रावधान

राखेको छ। तर, यसअघि अधिकांश स्थानीय निकायमा कार्यसम्पादन प्रतिवेदन बनेको पाइँदैन। यस्ता गतिविधिले निरन्तरता पाएँ सर्वसाधारणले सुधारको अनुभूति गर्न पाउँदैनन्। कुनै परियोजनाबारे आम जनताले थाहा पाउने गरी सार्वजनिक परीक्षणको अवधारणा आएको छ। स्थानीय तहहरू जनताप्रति सिधै सरोकार राख्ने निकाय भएको हुँदा उनीहरूले यसलाई कडाइका साथ पालना गर्नुपर्छ। परियोजनाको लागत कति हो, कति समयमा त्यो सम्पन्न हुन्छ, जस्ता विषय उक्त बोर्डमा राखेपछि उत्तरदायित्व र पारदर्शिताका लागि दबावसमेत सिर्जना हुन्छ।

संघीयतामा जनताले कसरी सेवा पाउँछन् भन्नेबारे एउटा अनुभव मेरो स्मरणमा छ। एक पटक हामी चीनको सांघाईस्थित एक नगरपालिकाको कार्यालयमा पुगेका थियौं। त्यो नगरपालिकामा एउटा गेटबाट भित्र छिरेपछि मालपोतको काम, खानेपानी दस्तुर तिर्ने, बिजुली बिल तिर्ने, उद्योग दर्ता लगायत एकै ठाउँबाट उपलब्ध थियो। हाम्रा स्थानीय सरकारहरूले पनि त्यसैगरी एउटै छानोबाट सबै सेवा प्रवाह गर्ने संरचना बनाउन सक्नुपर्छ।

तर, अहिलेसम्मको हाम्रो प्रणाली बेथितीपूर्ण छ। आर्थिक क्रियाकलापमा पाइलैपिच्छे भ्रष्टाचार छ। एक पटक पूर्वाञ्चलका भोजपुर, ओखलढुंगा र खोटाङको विकास परियोजनाको स्थलगत अनुगमनमा गएका थियौं। त्यहाँका कैयन् खोलामा निर्माण थालेको वर्षौंसम्म पनि पुल पूरा हुन नसकेको पाइयो। ती पुलका ठेकेदार यहाँ काठमाडौंमा राजनीति गर्छन् भन्थे तर गाउँमा काम भएको थिएन। निर्माण व्यवसायीले राजनीतिको आड पाएपछि उसले काम किन समयमा पूरा गर्छ र? यो प्रवृत्तिले निरन्तरता पायो भने हाम्रो संघीय मोडल भन्नु प्रभावहीन बन्न सक्छ।

स्वायत्त शासन ऐन २०५५ ले जिल्ला विकास समितिहरूलाई जवाफदेही बनाउन आन्तरिक लेखा परीक्षणको अवधारणा ल्यायो। त्यसअनुरूप सबै जिविसमा कर्मचारीको दरबन्दी पनि सिर्जना भयो।

अघिल्लो वर्षसम्म पनि अधिकांश जिविसमा आन्तरिक लेखा परीक्षण भएको थिएन। स्थानीय तहको सवलतामा यो अर्को चुनौती हो। अब त ७५३ वटै स्थानीय तहमा आन्तरिक लेखा परीक्षण र आन्तरिक नियन्त्रण अपहरिहार्य गरिनुपर्छ। त्यसैले हाम्रो संघीयताको सफलताका लागि सिद्धान्तमा भन्दा व्यवहारमा धेरै चुनौती छन्।

नियुक्ति भयो। तर, लेखा परीक्षण भएन। अघिल्लो वर्षसम्म पनि अधिकांश जिविसमा आन्तरिक लेखा परीक्षण भएको थिएन। स्थानीय तहको सवलतामा यो अर्को चुनौती हो। अब त ७५३ वटै स्थानीय तहमा आन्तरिक लेखा परीक्षण र आन्तरिक नियन्त्रण अपहरिहार्य गरिनुपर्छ। त्यसैले हाम्रो संघीयताको सफलताका लागि सिद्धान्तमा भन्दा व्यवहारमा धेरै चुनौती छन्।

महालेखा परीक्षकको कार्यालयबाट हामीले आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा पहिलो पटक स्थानीय निकायको लेखा परीक्षण सुरु गर्नुपर्छ। जति चाहेका थियौं, त्यस अनुरूप हुन नसके पनि यसले सुरुवात गरेको छ। मेरो चाहना मुलुक संघीयतामा जाँदा स्थानीय तहहरूलाई थप जिम्मेवार बनाउने गरी महालेखाको पनि क्षेत्रीय कार्यालय खोल्नु भन्ने थियो। त्यस अनुरूप सरकारलाई प्रस्ताव समेत पठाइएको थियो। तर, त्यो प्रस्ताव राजनीतिक खिचातानीको चेपुवामा परेको छ। स्थानीय निकायहरूको आन्तरिक लेखा परीक्षणसँगै महालेखाको अनुगमन भए आर्थिक उत्तरदायित्वमार्फत सुधार ल्याउन सकिन्छ।

अहिले स्थानीय निकायमा ३६ हजार जनप्रतिनिधि निर्वाचित भएर पद बहाल गरिसक्नु भएको छ। तर, धेरै ठाउँबाट आएका स्थानीय तहका खबर दाँतमा हुँगा लाग्ने खालका छन्। २० वर्षसम्म रिक्त स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिमाथि अथाह अपेक्षा छन्। तर, उहाँहरूले सुरुमै राम्रो ऋड्का दिनुभएको छैन। कतै स्रोतसाधन परिचालन गर्ने सन्दर्भमा एकलौटी र मनोमानी निर्णय गर्नुभएको सुनियो भने कतै गाडी र मोबाइल खरिदका विवाद आए। कसैले स्रोत सुनिश्चितता बिना नै वृद्धभत्ता बढाउँछु भनिदिनु भयो। यसरी ७५३ स्थानमा ७५३ किसिमले निर्णय हुन थाल्यो भने राज्यले संघीय संरचना र स्थानीय तह गठनको औचित्य पुष्टि गर्न सक्दैन।

(भट्टराई, पूर्वकार्यवाहक महालेखा परीक्षक हुन्।)

गौतम बुद्ध
बचत खाता

विशेषताहरू :

- ◆ न्यून मौज्जातमा बचत खाता
- ◆ निःशुल्क आस्बा (ASBA) सुविधा
- ◆ मोवाईल बैंकिङ
- ◆ इन्टरनेट बैंकिङ
- ◆ जगता भिसा डेबिट कार्ड
- ◆ डि-रयाट खाता सुविधा
- ◆ निःशुल्क चेक बुक

आकर्षक
ल्याजदर

www.janatabank.com.np

पेट्रोल बाहेक सबै खर्च हाम्रो !

- २ वर्षसम्म नि:शुल्क -

स्पेयर पार्टस् + इन्जिन आयल + सर्भिसिङ + लेबर खर्च

DISCOVER

थप जानकारीको लागि आफ्नो सजिकको बजार भेट्नमा जानुहोस् ।

अब नयाँ डिस्कभर बाइक किन्नुहोस् र २ वर्षसम्म स्पेयर पार्टस्, इन्जिन आयल, सर्भिसिङ र लेबर खर्च नि:शुल्क प्राप्त गर्नुहोस् !*

SOLE DISTRIBUTOR
FOR NEPAL:

Hansraj Hulaschand & Co. Pvt. Ltd.
Teku Road, Kathmandu, Ph. No: 4230001/4268088
Fax: 4220491 Uri: bajajauto.com.np /bajajnepal

DISCOVER-150
Rs. 203,900

DISCOVER-125
Rs. 186,900 (Disc)
Rs. 178,900 (Drum)

संघीय लोकतन्त्र सफलताका आधार

● शिवराज भट्ट

नेपालको संघीय लोकतान्त्रिक प्रणालीको दीर्घकालीन सफलतामा समतामूलक समाजको ठूलो भूमिका हुनेछ । तसर्थ, राज्य तथा स्थानीय तहबीच प्रतिस्पर्धात्मक वातावरणको सिर्जनाका साथै न्यायोचित समानताका लागि प्रयत्न गरिनुपर्छ । केही असमानता रहे पनि सबै क्षेत्र, वर्ग, समुदायलाई विकासको मूलधारमा समाहित गरिनुपर्छ । यसले संघीय लोकतान्त्रिक नेपालको सबलीकरणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नेछ ।

संविधानसभाले औपचारिकरूपमा राजतन्त्रको अन्त्य र मुलुकलाई संघीय गणतन्त्र घोषणा गरेको भण्डै एक दशक भयो । संघीयता शब्द नेपालको अर्थराजनीतिमा तुलनात्मकरूपमा नयाँ भए पनि पछिल्लो एक दशकमा यसले निकै चर्चा पाएको छ । यस अवधिमा संघीयताका विभिन्न पक्षलाई सुक्ष्मरूपमा केलाउने प्रयास भए । यससम्बन्धी थुप्रै अध्ययन अनुसन्धान, लेख रचना, वादविवाद, सभा समारोह र गोष्ठी आयोजना गरिएका छन् । यसमा राष्ट्रिय ढुकुटी र वैदेशिक सहयोगको ठूलो धनराशी खर्च भएको छ ।

केही जटिलता, स्पष्ट हुनुपर्ने कुराहरू बाँकी नै छन् । नेपालको सन्दर्भमा संघीयता ठीक हो वा होइन भन्ने बहस पनि यद्यपि जारी नै रहेको छ, तर पनि मुलुक संघीयतामा विधिवत् रूपमा प्रवेश गरिसकेको छ । यसलाई नेपालको नयाँ संविधान (२०७२) ले संस्थागत गरिसकेको छ । संवैधानिक व्यवस्थाअनुसार मुलुकलाई तीन तहमा विभाजित गरिएको छ । केन्द्र, राज्य र स्थानीय तहमा विभाजित सरकारहरूका अधिकार तथा दायित्वहरूको निरूपण गर्ने कार्यलाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गर्ने कार्य अगाडि बढाउने सिलसिलामा स्थानीय तहको निर्वाचन सम्पन्न भइसकेको छ, र जनप्रतिनिधिहरू आफ्ना राज्य सञ्चालनसम्बन्धी संवैधानिक र कानुनी व्यवस्थाअनुरूप जिम्मेवारीको निर्वाह गर्ने दिशामा अघि बढिसकेका छन् । यसैगरी राज्य र केन्द्रीय सरकारहरूको चयन गर्ने काम अगाडि बढेको छ । यसरी केन्द्र, राज्य र स्थानीय तहमा जनताद्वारा चुनिएका प्रतिनिधिको आगमनका साथै नेपालको संघीय व्यवस्थाको सञ्चालनका लागि आवश्यक संयन्त्र निर्माण हुने विश्वास गरिएको छ ।

नेपालको यस तीनपांग्रे संघीय व्यवस्थामा प्रत्येक तहले गर्ने कार्य, उनीहरूमा आर्थिक स्रोत परिचालन गर्नेसम्बन्धी अधिकारहरू र मुलुकको सर्वांगीण विकासमा प्रत्येक तहले खेल्नुपर्ने भूमिका क्रमशः खुलस्त हुँदै गएको छ ।

केही संशय, केही आलोचना र केही असहमति रहे पनि नेपालको तीनपांग्रे संघीय व्यवस्था चलायमान भइसकेको छ ।

राज्य व्यवस्था अबै बढी केन्द्रमुखी (pro-centric) नै छ र राज्य र स्थानीय सरकार त खालि देखाउने दाँतमात्रै हुन् भन्ने पनि सुनिन्छ । कसै कसैले त नेपालको संघीयता लाई नयाँ बोललमा पुरानो रक्सी भन्न पनि भ्याएका छन् । आर्थिक स्रोत परिचालनमा केन्द्रको नै बढी भूमिका र केन्द्र, राज्य तथा स्थानीय सरकारको दाता

कायम रहिरहने तर्कहरू पनि नसुनिने होइन । तर पनि संघीयताको अगाडि बढिसकेको रथ अब रोकिने अवस्था देखिदैन ।

यस्तो अवस्थामा लामो संघर्षपश्चात् प्राप्त भएको नेपालको संघीय व्यवस्थालाई दीर्घजीवी र फलदायी बनाउने कार्यमा ध्यान केन्द्रित गर्नु नै प्रमुख राजनीतिक दलहरूको धर्म हो । यसका लागि हरसम्भव प्रयत्न र आवश्यक व्यवस्था र पूर्वाधारहरूको निर्माण गर्ने कार्य गर्नुपर्दछ । केही कमीकमजोरीहरू छन् भने तिनको समयमा नै निरूपण गर्ने कार्यसमेत गर्नुपर्दछ ।

संघीयता शक्तिको बाँडफाँडसँग सम्बन्धित हुन्छ, खासगरी स्रोतको परिचालन गर्ने र स्वायत्तताको उपयोग गर्ने सम्बन्धमा शक्तिको बाँडफाँड गरिनुका थुप्रै कारण हुन सक्छन् । लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यताको रक्षा गर्ने (जस्तै- जनताको सार्वभौमसत्ता, वाक् स्वतन्त्रता, मानव अधिकार) कार्यका साथसाथै आर्थिक मूल्यमान्यताको समेत यसले प्रवर्द्धन गर्ने कार्य गर्दछ, गर्नुपर्दछ । आर्थिक स्थायित्व, आर्थिक वृद्धि, आम्दानीको न्यायोचित वितरणजस्ता आधारभूत आर्थिक मान्यताको संवर्द्धन संघीय व्यवस्थाका लागिमात्रै नभएर जुनसुकै पनि व्यवस्थाका लागि आवश्यक हुन्छ । कुनै पनि किसिमको राजनीतिक प्रणाली व्यवस्थाको सफलतामा केही आर्थिक मूल्यमान्यताको ठूलो भूमिका रहने गर्दछ । लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यतामा आधारित समाज वा राज्य प्रणाली सैद्धान्तिक रूपमा सर्वश्रेष्ठ हुन्छ भन्ने कुरामा दुईमत हुन सक्दैन । तर, त्यसले आर्थिक मूल्यमान्यताको प्राप्तमा उचित भूमिका निर्वाह गरेन भने समस्या उत्पन्न हुने गर्दछ । लोकतान्त्रिक मान्यतामा आधारित व्यवस्थामा राज्यका विभिन्न तहबीच नजिकको सम्बन्ध हुन्छ, र यस्तो व्यवस्थामा राज्य सञ्चालक, प्रशासक तथा सर्वसाधारण जनता एक-अर्काको घनिष्ट सम्पर्कमा हुने गर्दछन् । यसमा केन्द्र राज्य र स्थानीय तहबीच तथा ती विभिन्न तहका सरकार र जनताबीच बढी घनिष्टता हुन्छ । यसले जनतालाई बढी अधिकार सम्पन्न र सचेत बनाउने कार्य गर्दछ । यहाँ हामीले यस्तै पाँच प्रमुख आर्थिक मूल्यमान्यताको व्याख्या गर्नेछौं, जुन संघीय नेपालको सफलताका लागि अत्यावश्यक हुनेछन् ।

१) आर्थिक स्थायित्व :

आर्थिक स्थायित्व भनेको जडता होइन । यो गतिशील हुन्छ, र यस्तो आर्थिक अवस्थालाई जनाउँछ, जसमा अर्थतन्त्रका मुख्य

परिसूचक जस्तै- आय, खर्च, बचत, रोजगारीमा वृद्धि हुँदैछ। तर, माग तथा आपूर्तिबीच उचित सन्तुलनसमेत कायम हुन्छ। हुन त, मुख्य दलको नारा नै स्थायित्व रहेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा तिनले यसको महत्व आत्मसात गरेको देखिन्छ। तर, राजनीतिक स्थिरतामा बढी जोड दिएको पाइन्छ।

भन् आफ्नो दल वा गठबन्धन सरकार केही समयसम्म बनिराख्नु नै स्थायित्व हो भन्ने बुझेको देखिन्छ। यसरी केही वर्ष वा दशकसम्म एउटै दल वा गठबन्धन सरकार बन्थो भने सरकार स्थिर बनाउने काम गर्छ। तर, राजनीतिक प्रणालीलाई स्थायित्व दिने काम गर्छ भन्ने ग्यारेन्टी हुँदैन।

किनभने सरकारको स्थिरता वा एक व्यक्तिको नेतृत्वमा लामो समयसम्म रहने सरकारले मात्र आर्थिक स्थायित्वको मूल मान्यतालाई हासिल गर्न सक्दैन। जिम्बावेमा रवर्ट मुगाबेका ३७ वर्ष र सिंगापुरमा ली क्वानका तीन दशकका उदाहरण दिन सकिन्छ। मुगाबे शासन लामो समयसम्म रह्यो। स्थिर मान्न सकिन्छ, तर त्यसैले आर्थिक स्थायित्व र आर्थिक समृद्धि ल्याउन सकेन। ३७ वर्षसम्मको स्थिर सरकारले ९० प्रतिशत जनता बेरोजगार र मुद्राविहीन जिम्बावेमात्र दियो।

नेपालले खोजेको स्थिरता त्यस्तो हुनु हुँदैन। धेरै सरकार बने पनि आर्थिक स्थायित्वको बाधक हुनु हुँदैन। एउटै दलको सरकार भए पनि सिंगापुरजस्तै हुनुपर्छ। आर्थिक स्थायित्व कायम रहने, आर्थिक वृद्धि कायम भइराख्ने सरकारको स्थिरता वा राजनीतिक प्रणालीको स्थिरताले आर्थिक स्थायित्वमा सहयोगी भूमिका खेलेन भने आर्थिक असन्तुलन कायम हुने र व्यवस्थालाई नै असफल बनाउने काम गर्दछ। तसर्थ, आगामी दिनमा राज्यका विभिन्न अंग केन्द्र, राज्य र स्थानीय तहद्वारा गरिने कार्यहरू आर्थिक स्थायित्वमुखी हुनुपर्छ। तसर्थ, स्थायित्वको कुरा गर्दा आर्थिक स्थायित्वको कुरा विर्सनु हुँदैन। राज्य सञ्चालनका लागि गरिने कार्यहरूमा आर्थिक स्थायित्वको भूमिकालाई गौण बनाउने कार्य कदापि गर्नु हुँदैन।

१) दिगो आर्थिक वृद्धि :

आर्थिक वृद्धि हरेक मुलुकको समृद्धिको आधार हो। यसको अभावमा विकासमा अन्य सामाजिक सूचकमा सुधार ल्याउन सकिँदैन। शिक्षा, स्वास्थ्य, सञ्चार, ऊर्जा र भौतिक पूर्वाधार निर्माणको विस्तारका लागि आर्थिक वृद्धि चाहिन्छ। तसर्थ, राज्यले गर्ने कामले आर्थिक वृद्धिमा सघाउनुपर्छ। यस्तो आर्थिक वृद्धि दीर्घकालीन र दिगो समेत हुनुपर्दछ। दिगो आर्थिक वृद्धि उपलब्ध उत्पादनका साधनको उचित प्रयोगमा भर पर्दछ। त्यसका लागि लगानीको ठूलो आवश्यकता पर्दछ। सार्वजनिक आय-व्ययको सञ्चालन गर्दा आर्थिक वृद्धिलाई सघाउ पुग्ने गरी गर्नुपर्दछ।

हाप्रोजस्तो कम विकसित मुलुकमा त तीव्र र दिगो आर्थिक वृद्धिको भन्ने बढी महत्व हुन्छ। किनभने हाम्रा आवश्यकता धेरै छन्। गर्नुपर्ने काम धेरै छन्। शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात, सञ्चार

राज्यले आफ्ना सामाजिक दायित्वबाट पन्छिन मिल्दैन। सामाजिक सेवा समुचित उपलब्धताका लागि राज्यमा सबै तहहरू केन्द्र, राज्य तथा स्थानीय क्रियाशील हुनुपर्छ। तर, हाम्रो जस्तो गरिब मुलुकको सरकारले आफ्ना आर्थिक सीमा निकर्षण गर्नुपर्छ। आर्थिक स्रोत साधनको उपयोग गर्दा विवेकपूर्ण निर्णय गर्नुपर्दछ।

जलविद्युत्को विकास गर्नुपर्नेछ। सबैका लागि ठूलो धनराशि जुटाउनु छ, जुन आर्थिक वृद्धिको अभावमा असम्भव छ। आर्थिक वृद्धिको अभावमा सामाजिक तथा राजनीतिक लक्ष्यहरू समेत हासिल गर्न सकिँदैन। साथै यही कुरालाई बुझेको होला, प्रायः सबैजसो राजनीतिक दलले द्रुत आर्थिक विकासको एजेण्डालाई स्थान दिएका हुन्। आफ्नो सरकार बनेमा आर्थिक विकासको गतिमा तिब्रता ल्याउने दावी गरिए पनि त्यसका लागि आवश्यक पर्ने तत्वहरूको सुक्ष्म विश्लेषण कमै गरेको देखिन्छ। त्यसैले होला, असम्भवप्रायः लक्ष्य हासिल गर्ने सपना देखेका। परिणामतः दीर्घकालीन तथा दिगो आर्थिक वृद्धिका लागि काम गर्ने भन्दा चुनावमुखी र लोक रिभाउने काममात्रै गर्न राजनीतिक दलहरू बढी उद्दत भएका छन्।

राज्यले आफ्ना सामाजिक दायित्वबाट पन्छिन मिल्दैन। सामाजिक सेवा समुचित उपलब्धताका लागि राज्यमा सबै तहहरू केन्द्र, राज्य तथा स्थानीय क्रियाशील हुनुपर्छ। तर, हाप्रोजस्तो गरिब मुलुकको सरकारले आफ्ना आर्थिक सीमा निकर्षण गर्नुपर्छ। आर्थिक स्रोतसाधनको उपयोग गर्दा

विवेकपूर्ण निर्णय गर्नुपर्दछ। घाँटी हेरी हाड निल्ले काम गर्नुपर्दछ। राज्यका स्रोत साधनहरूलाई उच्चतम आर्थिक प्रतिफल प्राप्त हुनेगरी खर्च गर्नुपर्दछ। यसरी उच्च आर्थिक सामाजिक प्रतिफल दिने कार्यहरूमा गरिएको लगानीले नै दिगो आर्थिक वृद्धिको सुनिश्चितता गर्न सक्दछ। जसले अन्ततोगत्वा राजनीतिक प्रणाली (संघीयता) र लोकतन्त्रको सफलतामा ठूलो भूमिका खेल्ने हुन्छ।

३) आयको न्यायपूर्ण वितरण

आर्थिक स्थायित्व हुँदैमा मुलुकको सर्वांगीण विकास हुँदैन। आर्थिक विकासको प्रतिफल समाजका विभिन्न तप्कामा नपुग्ने हो भने द्वन्द्व सिर्जना हुने गर्दछ। जसले प्राप्त भएका उपलब्धिलाई जोगाउन कठिन हुन्छ। समतामूलक समाज स्थापना गर्न आयको न्यायोचित वितरण गरिनुपर्छ। विभिन्न स्रोत, वर्ग, समुदाय, लिंग तथा क्षमता भएका मानिसले विकासको अनुभूति गर्नुपर्छ। यसमा सरकारको भूमिका नेतृत्वदायी हुनुपर्दछ।

आर्थिक असमानतालाई निर्मूल गर्न सकिँदैन र जतिसुकै प्रयास गरे पनि पूर्ण समानताको लक्ष्य प्राप्त गर्न सकिँदैन। लैंगिक, क्षेत्रगत तथा अन्य असमानता निर्मूल गर्न नसके न्यूनीकरण गर्ने प्रयास राज्यका विभिन्न तहमा रहने सरकारको लक्ष्य नै हुनुपर्छ।

नेपालको संघीय लोकतान्त्रिक प्रणालीको दीर्घकालीन सफलतामा समतामूलक समाजको ठूलो भूमिका हुनेछ। तसर्थ, राज्य तथा स्थानीय तहबीच प्रतिस्पर्धात्मक वातावरणको सिर्जनाका साथै न्यायोचित समानताका लागि प्रयत्न गरिनुपर्छ। केही असमानता रहे पनि सबै क्षेत्र, वर्ग, समुदायलाई विकासको मूलधारमा समाहित गरिनुपर्छ। यसले संघीय लोकतान्त्रिक नेपालको सबलीकरणमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नेछ।

8) भ्रष्टाचार उन्मूलन :

भ्रष्टाचारले राजनीतिलाई फोहोरी बनाउने मात्र होइन, सामाजिक मान्यताहरूमा स्खलन र आर्थिक व्यवस्थालाई धमिराले खाएजस्तै खुकुलो बनाउने कार्य गर्दछ। अल्पविकसित मुलुकहरूमा आर्थिक विकासलाई रोक्ने काममा भ्रष्टाचारको ठूलो भूमिका छ भन्ने कुरा जगजाहेर तथ्य हो। थुप्रै अध्ययन अनुसन्धानहरूले समेत यसको पुष्टि गरिसकेको छ। संघीयताको सफलताका लागि यसको उन्मूलन गरिनुपर्दछ। हुनत संघीय व्यवस्था भ्रष्टाचार न्यूनीकरणमा सहयोगी हुने गर्दछ, भन्ने तर्कहरू पनि गरेको पाइन्छ, किनभने यसमा राज्य जनताको बढी निकट हुने गर्दछ। सचेत जनता राज्यका गतिविधिहरूमा बढी सक्रिय रूपमा सहभागी हुने अवसर पाउने हुँदा संघीयतामा भ्रष्टाचार कम हुने गर्दछ, भन्ने तर्कहरू पनि सुन्न र पढ्न पाइन्छ, जुन आफैँमा सत्य नहुन पनि सक्छ। त्यसैले त केही विद्वानहरूले संघीयताले मात्र भ्रष्टाचार उन्मूलन गरिहाल्छ, भन्ने कुरामा सहमति राख्दैनन्। भन् केही विश्लेषकहरूले त यसलाई खालि खाने भुँडी थप हुने कुरामात्र पनि मान्दछन्। यसर्थ के भन्न सकिन्छ, भने संघीयता आफैँमा भ्रष्टाचार निर्मूल गर्ने औषधि होइन। यदि उचित व्यवस्थापन गरिएन भने यसले भ्रष्टाचारलाई भन् बढाउने कामसमेत गर्न सक्दछ। यसको जराहरूलाई भन् गहिराइमा लग्ने कार्य हुन सक्दछ। तसर्थ भ्रष्टाचारीहरूको स्थानीय निकायहरूको अतिक्रमण नगरुन् भन्ने कुराको उचित ध्यान दिनु पर्छ। अन्यथा अन्य व्यवस्थाहरूलाई जस्तै यसले संघीय व्यवस्थालाई समेत फेल गराउन सक्दछ।

9) उद्यमशीलता र रोजगारी प्रवर्द्धन :

वित्तिका तीन दशकमा नेपालको राजनीतिमा ठूला ठूला परिवर्तनहरू भए। मुलुक निर्दलीय पञ्चायती व्यवस्थाबाट बहुदलीय प्रजातान्त्रिक व्यवस्था र हाल संघीय लोकतान्त्रिक व्यवस्थामा प्रवेश गरेको छ। उक्त अवधिमा ठूलो सामाजिक द्वन्द्व, शासन विद्रोह र राजनीतिक संक्रमणको अवस्थाबीच मुलुकले महत्वपूर्ण उपलब्धिहरू हासिल गर्‍यो। गरिबी न्यूनीकरण, शिक्षा, स्वास्थ्य, भौतिक पूर्वाधार निर्माण आदिमा मुलुकले उल्लेखनीय सफलता प्राप्त गरेको छ। समाज समावेशी जनता र सार्वभौमसत्ता सम्पन्न भएका हुन्। तर मुलुकमा पर्याप्त रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना हुन सकेका छैनन्। युवाहरू कठिन परिस्थितिहरूमा काम गर्न विदेशिनु परेको छ। गाउँघर युवाविहीन भएका छन्। जुन स्थिति बेलैमा समाधान गरिएन भने संघीय लोकतान्त्रिक व्यवस्थाका लागि समेत घातक हुन सक्छ। तसर्थ मुलुकभित्र नै सम्मानजनक रोजगारीको अवसरहरू सिर्जना गरिनु आवश्यक हुनेछ। रोजगारीका अवसरहरू जुटाउन मुलुकमा उद्यमशीलताको विकास गरिनुपर्दछ। उद्यमशीलतालाई बढावा दिने, लगानी गर्ने उचित वातावरणको सुनिश्चितता गर्ने काम संघीय नेपालमा रहेका राज्य व्यवस्थाका प्रत्येक अंगको प्राथमिकतामा परेन भने अर्को संकट नआउला भन्न सकिँदैन। स्थानीय तथा राज्य स्तरमा निर्माण हुने सरकारहरूले आफ्नो अधिकारहरूको प्रयोग गर्दा प्रतिपर्धात्मक वातावरण सिर्जना गर्ने

एउटा अवसर प्राप्त भएको छ। एक भन्दा अर्कोले राम्रो काम गर्ने बढी लगानी आकर्षित गर्ने, बढी रोजगारी सिर्जना गर्ने वातावरण अबको संघीय नेपालमा बनाउन सकिन्छ। यस अवसरलाई उचित ढंगले प्रयोग गरी मुलुकमा नयाँ-नयाँ उद्योगहरूको स्थापना हुने वातावरण सिर्जना गर्न सकियो भने मुलुकमा चाहिने रोजगारीको अवसरहरू सिर्जना हुनेछन् र व्यापक बेरोजगारीको अवस्थामा हुनसक्ने राजनीतिक संक्रमणको अवस्थाबाट समेत मुलुकले उन्मुक्ति पाउनेछ।

अन्त्यमा.

कुनै शासन प्रणाली वा राज्य व्यवस्थाका आ-आफ्नै गुण र दोष हुन सक्छन्। त्यसबाट समुचित फाइदा लिने काम राज्य सञ्चालन गर्ने व्यक्ति (जनप्रतिनिधि, प्रशासक, सामाजिक अभियन्ता र सर्वसाधारण जनता) को व्यवहारमा भर पर्छ।

उक्त व्यवहारले लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यतालाई आत्मसात गर्नु नै पर्छ तर लोकतान्त्रिक मूल्यमान्यताको प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक पर्ने अन्य कुराहरू जस्तै- माथि उल्लिखित पाँच वटा आधारभूत आर्थिक मूल्यमान्यताको समेत उचित व्यवस्थापन गरिनुपर्दछ।

संघीय लोकतान्त्रिक व्यवस्थालाई जिम्बावेको मुगावे सरकार जस्तो दीर्घ र स्थिर बनाउने कि सिंगापुरको ली क्वानजस्तो दीर्घ र स्थिर बनाउने हो भन्ने कुरा अबका सरकारहरूका लागि मुख्य चुनौती हुनेछन्।

(भट्ट, अर्थशास्त्री हुन्)

बचतको सुविधामा मुद्दतीको प्रतिफल

महालक्ष्मी

सुनौलो बचत

8%

Interest p.a.

महालक्ष्मी विकास बैंक लि.
Mahalaxmi Bikas Bank Ltd.

(नेपाल राष्ट्र बैंकबाट "ब" वर्गको राष्ट्रिय स्तरको इजाजत प्राप्त संस्था)

केन्द्रिय कार्यालय दरबार मार्ग, काठमाडौं, नेपाल
फोन नं.: ८२६८७९८/८२६८७९०, फ्याक्स: ८२६९३०८

Find us on facebook /mahalaxmibank/

www.mahalaxmibank.com

AUTOLOAN

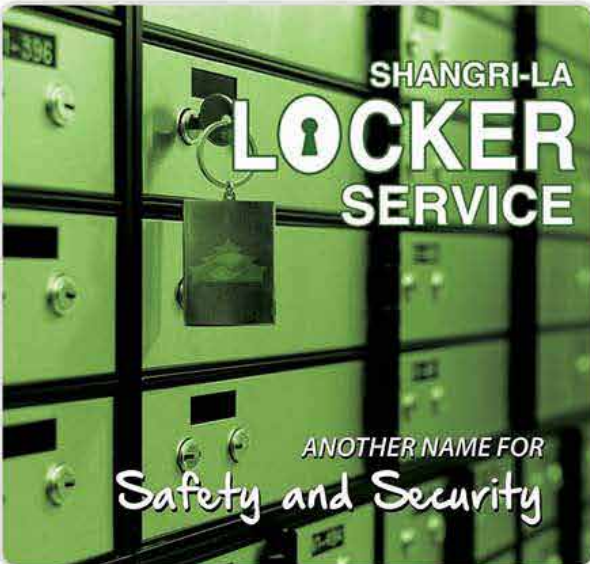
Car is no more a dream but a reality
we at Shangri-la Development Bank
help you to bring it into reality

**सांग्रिला
घर कर्जा**

मनाउनुहोस खुशी
तपाईंको आफ्नै घरमा

**SHANGRI-LA
LOCKER
SERVICE**

ANOTHER NAME FOR
Safety and Security

हिजो देखेका सपनाहरू, बोकि हिंडेका उद्देश्यहरू
आज पाएका प्रतिफलमा दुक्क छन,
यी परिश्रमी हातहरू

**सांग्रिला
व्यापार
कर्जा**

सांग्रिला डेभलपमेन्ट बैंक लि.

Shangri-la Development Bank Ltd.

स्थानीय विकासको आधार

नेपाल राष्ट्र बैंकबाट 'ख' कर्जाको इजाजत प्राप्त संस्था

साबिकको बागेश्वरी डेभलपमेन्ट बैंक लिमिटेड र सांग्रिला डेभलपमेन्ट बैंक लिमिटेड मर्ज भई बनेको संस्था

बागेश्वरी डेभलपमेन्ट बैंक लि.
Bageshwori Development Bank Ltd.

सांग्रिला डेभलपमेन्ट बैंक लि.
Shangri-la Development Bank Ltd.

Branch Office

Newroad, Kathmandu, Nepal
Tel : 01- 4226749, 4226762 , Fax +977- 01- 4226142
URL: www.shangrilabank.com
Email : infonewroadktm@shangrilabank.com

Central Office

Baluwatar, Kathmandu, Nepal
Tel : 01- 4421861 Fax +977- 01- 4421766, P.O.Box 20200
URL: www.shangrilabank.com
Email : info@shangrilabank.com

Regional Office

New Road, Pokhara -9, Nepal
Tel: +977-61-523715, Fax : +977-61-538229, P.O. Box : 174
Nepalgunj , Nepal, Tel: +977-081-523457/526246
Fax : +977-081-526346, P.O. Box : 46

संघीयता र पुँजी बजार

● डा. रेवतबहादुर कार्की

● निरज गिरी

आर्थिक क्षेत्रका चुनौती सामना गर्न पुँजी बजारलाई स्वच्छ, पारदर्शी र पूर्ण आधुनिकीकरण गर्नुपरेको छ । अर्कोतर्फ पुँजी बजारका सबै सुविधा संघीय संरचनाअनुसार प्रत्येक स्थानीय तहमा उपलब्ध गराउनु अपरिहार्य छ । सरकार र अन्य सरोकारवालाको समेत सहयोगमा आर्थिक समृद्धिको सपना साकार पार्न पनि पुँजीबजारले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । यो बजारको आधुनिकीकरण, नियमन र सुपरीवेक्षको सुदृढताले स्थानीय तहसम्म आम नेपाली लाभान्वित भई मुलुकले विकासको गति लिन सक्दछ ।

१. पृष्ठभूमि

पुँजी बजार मुलुकको विकासका लागि आन्तरिक पुँजी परिचालन गर्ने सबैभन्दा सशक्त र प्रभावकारी माध्यम हो । दीर्घकालीन पुँजीको प्रभावकारी सञ्चालन गर्न, सरकारलाई आवश्यक दीर्घकालीन पुँजी जुटाउन, बचत परिचालन तथा लगानीमा वृद्धि ल्याउन, देशको औद्योगिकीकरण तथा पूर्वाधार विकास गर्न, देशको अर्थतन्त्रको विकास-विस्तारको प्रतिफल सर्वसाधारणमा समानरूपमा वितरण गर्न, वित्तीय बजारको सन्तुलित एवं एकीकृत विकास गर्न, कम लागतमा पुँजी प्राप्त गर्न तथा खुला बजार अर्थतन्त्रलाई सबलीकरण गर्न पुँजी बजारको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ ।

पुँजी परिचालनको दृष्टिकोणबाट सबैभन्दा महत्वपूर्ण औजार पुँजी बजार हो । नेपालमा पुँजी बजारका औजारको विविधीकरण हुन सकेको छैन । पुँजी बजार भन्नेबित्तिकै सेयर निष्कासन र त्यसैको कारोबारमात्रै भन्ने जस्तो भइरहेको छ । अन्य क्षेत्र पनि यसमा जोडिन सक्छन् । संघीयता कार्यान्वयनसँगै प्रदेश तथा स्थानीय तहमा स्रोतको संकलन र खर्चको व्यवस्थापन चुनौतीको रूपमा देखिन सक्छ । यसै सन्दर्भमा स्थानीय तहले आफ्नो वित्तीय स्रोत व्यवस्थापनका लागि डिबेन्चर (ऋणपत्र) निष्कासन गर्न सक्दछन् ।

२. पुँजी बजार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास र नेपाल

संसारभर संघीयतामा गएका देशले पुँजी बजारको नियमन र सुपरीवेक्षण क्षेत्रस्तर र प्रदेशस्तरमा आफ्नो कार्यालय स्थापना गरेर गर्दै आइरहेका छन् । भारतको पुँजी बजार नियमनकारी निकाय भारतीय प्रत्याभूती विनिमय बोर्ड (सेबी) ले ४ वटा क्षेत्रीय कार्यालय र सो अन्तर्गत २१ वटा सम्पर्क कार्यालय स्थापना गरेको छ भने अमेरिकाको पुँजी बजारको नियमनकारी निकाय सेक्यूरिटी एण्ड एक्सचेन्ज कमिसन अफ अमेरिका (सेक) ले ११ वटा क्षेत्रीय कार्यालयको स्थापना गरेको छ । त्यसैगरी, अष्ट्रेलियामा प्रत्येक प्रदेशमा एउटा वटा कार्यालय स्थापना गरिएको छ । संघीय संरचना रहेका देशमध्ये क्यानाडाको पुँजी बजारको संरचना भने अन्य मुलुकभन्दा केही फरक छ । यहाँ प्रत्येक प्रदेशमा छुट्टाछुट्टै पुँजी बजार नियमन निकायको स्थापना गरिएको छ ।

संविधानले संघको अधिकार सूचीमा रक्षा र सेनासम्बन्धी, परराष्ट्र नीति, केन्द्रीय योजना, केन्द्रीय बैंक, मुद्रा र बैंकिङ, मौद्रिक नीति, बीमा र धितोपत्रका विषयवस्तु समावेश गरेको छ । त्यसैगरी नेपाल

राष्ट्र बैंकको नीति अनुरूपको वित्तीय संस्थाहरूको सञ्चालन, केन्द्रको सहमतिमा वैदेशिक अनुदान र सहयोग प्रदेशको अधिकारको सूचीमा समावेश गरिएको छ । बीमा व्यवसायको सञ्चालन र व्यवस्थापन संघ र प्रदेशको साभा अधिकारको सूचीमा समावेश गरिएको छ ।

संविधानले पुँजी बजारलाई संघको अधिकार सूचीमा समावेश गरेको भए पनि देश संघीयतामा गएको अवस्थामा धितोपत्रको प्राथमिक बजार ७५ वटा जिल्लामा विस्तार भइसकेको र दोस्रो बजारलाई पनि देशव्यापी बनाउनका साथै पुँजी बजारलाई सुपरीवेक्षण र नियमन गर्न नेपाल धितोपत्र बोर्ड पनि अब संघीय स्वरूपमा लैजाने नीति बनाउनुपर्दछ । अहिलेको परिवर्तनलाई मध्यनजर गर्दै बोर्डले पनि सातवटा प्रदेशमा पुँजी बजार सुविधा उपलब्ध गराएर आफ्नो उपस्थिति जनाउनुपर्छ भन्ने छ । यसैक्रममा बोर्डले यस आर्थिक वर्षको नीति तथा कार्यक्रममा बोर्डको शाखा कार्यालय पनि विस्तार गर्दै जानुपर्ने देखिएकोले प्रदेश नम्बर ३ बाहेक अन्य प्रदेशमा क्षेत्रीय कार्यालय स्थापना गर्ने सम्बन्धमा सम्भाव्यता अध्ययन गरी क्षेत्रीय कार्यालय स्थापना गर्ने कार्यक्रमसमेत राखेको छ ।

३. केन्द्रीकृत प्रणाली, स्थानीय तहमा सुविधा

संघीयतामा गएका वा नगएका मुलुकमा अवलम्बन गरिएका व्यवस्था हेर्ने हो भने एक्सचेन्ज एउटा वा दुईवटा भन्दा धेरै छैनन् । तर, नेपालको सम्बन्धमा धितोपत्रको प्राथमिक बजार देशव्यापी रूपमा विस्तार भई ७५ जिल्लामा विस्तार भए पनि दोस्रो बजार कारोबार सुविधा काठमाडौं केन्द्रित नै रहेको परिप्रेक्ष्यमा नेपालका सबै जिल्लाका लगानीकर्तालाई दोस्रो बजार कारोबार सुविधा प्रदान गर्न देशव्यापी विस्तार गर्न, धितोपत्र बजारमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको कारोबार प्रणाली भित्र्याउनुपर्छ ।

धितोपत्र बजारलाई प्रतिस्पर्धी बनाउन कर्पोरेट मोडलमा थप एक नयाँ स्टक एक्सचेन्ज सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ । अहिलेको बजार प्रविधिले चलाउने हो । जहाँ कारोबार हुन्छ, त्यो केन्द्रीय तहमा हुँदा पनि केही फरक पर्दैन । तर, त्यसका लागि आवश्यक अन्य पूर्वाधारहरू जस्तै- ब्रोकरको सुविधा, मर्चेन्ट बैंकर, सिडिएएससीको काम कारवाही भने तल्लो तहसम्म उपलब्ध हुनुपर्ने हुन्छ ।

अहिले नेपाल स्टक एक्सचेन्जले अनलाइन सेवाको सुरुवात गर्दैछ । यसले लगानीकर्तालाई सहज नै गर्दछ । अर्कोतर्फ प्राथमिक निष्काशनमा

आस्वा प्रणाली सुरु भइसकेको छ। यसले वास्तवमै संघीयतालाई सहयोग गर्छ। नेपालभर जहाँबाट पनि सेयरमा लगानी गर्न सकिने भएपछि यसलाई लगानीकर्ताले सकारात्मकरूपमा लिएका छन् र यसले संघीय प्रणालीलाई सहयोगसमेत गरिरहेको छ। अहिलेदेखि नै पुँजी बजारसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पक्षले आफ्ना कामकारबाहीलाई विकेन्द्रीकृत गर्दै लैजाने हो भने सबैको पहुँचमा बजार पुग्दछ र यसले बजारको प्रभाव पनि बढाउँदै लैजान्छ।

४. सेवा विस्तारमा जोड

वाणिज्य बैंकलाई ब्रोकरको लाइसेन्स दिने भन्ने सोच अधि सारिएको छ। यसको अर्थ जहाँ वाणिज्य बैंकको उपस्थिति छ, त्यहाँबाट ब्रोकरको कारोबार गर्ने भन्ने होइन। वाणिज्य बैंकले आफ्नो सहायक कम्पनीमार्फत् ब्रोकरको काम गर्दछ। मातृ कम्पनी र सहायक कम्पनीबीच सम्भौता भइसकेपछि बैंकले ब्रोकरको सेवा दिन सक्ने अवस्था आउँछ। यस विषयमा छलफल अधि बढिसकेको छ। अहिलेको अवस्थामा प्रत्येक स्थानीय तहमा बैंकको सेवा पुग्दछ। बैंकले सेवा दिँदा सिधै तल्लो तहसम्म पुँजी बजारको क्षेत्र र दायरा पनि विस्तार हुन सक्छ। त्यसको अर्थ जनताले सजिलै सेवा पाउँछन्। यसले गर्दा स्थानीयस्तरसम्म धितोपत्रको प्राथमिक बजारको पहुँच विस्तार भएको छ। भौलिक दिनमा विमा कम्पनीले पनि म्युचुअल फन्ड ल्याउन सक्छ। दीर्घकालीन लगानीका रूपमा उसले आफ्नो नयाँ योजना अधि बढाउन सक्छ। त्यसैले यी सबै क्षेत्रलाई समेट्दै बजारलाई तल्लो तहसम्म पुऱ्याउनुपर्दछ।

५. नियामक निकायको सक्रिय रूपान्तरण

पुँजी बजारको विस्तारसँगै नियामक निकायले पनि आफ्नो दायरा हरेक हिसाबले बढाउँदै लैजानुपर्छ। बोर्डको रूपान्तरणको मूल विषय दुई वटा छन्, पहिलो, शाखा विस्तार र दोस्रो मानव स्रोत साधनको वृद्धि। बोर्डले प्रदेशस्तरमा शाखा विस्तार गरी आफ्नो दायरा बढाउँछ। यो विषय चालू आर्थिक वर्षकै कार्यक्रमभित्र पनि परेका छन् र कार्यान्वयनको चरणमा पनि छिट्टै जानेछ। जहाँसम्म जनशक्ति विकासको कुरा छ, बोर्डले नयाँ जनशक्ति थपेको छ र थप्नेछ। उनीहरूलाई आधुनिक समयको नियामक बनाउने गरी तालिमको व्यवस्थासमेत गरिरहेको छ र गर्दै जाने नीति रहेको छ।

६. नयाँ क्षेत्र : वस्तु विनिमय बजार

वस्तु बजार (कमोडिटीज मार्केट) सञ्चालन गर्न वस्तु विनिमय बजार सम्बन्धी ऐन, २०७४ तथा ऐन कार्यान्वयनको लागि वस्तु विनिमय बजारसम्बन्धी नियमावली, २०७४ बनेको छ। बजार सञ्चालनमा आइसकेपछि यसको दायरा पनि बढ्दै जान्छ। वर्तमान पुँजीबजार २०५० सालमा सुरु गर्दा त्यो निकै सानो थियो, प्रविधि थिएन। यो बजार अहिले देशभर पुगिसकेको छ। तर, एउटा कुरा के हो भने कमोडिटीज एक्सचेन्ज आउँदा पूर्णरूपमा स्वचालित आउँछ। त्यसले जहाँबाट कारोबार गर्न सक्छ, यसको क्लियरिङ बैंकसँग हुन्छ। ब्रोकर पनि स्वचालित प्रविधिकै आउँछन्। विद्यमान इक्विटी बजारभन्दा कमोडिटीज बजारको विस्तार छिटो हुन्छ। नेपाल स्टक एक्सचेन्ज सरकारी तवरबाट चलाइएको हुनाले यसका केही आफ्नै सीमितता

पुँजी बजारसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पक्षले आफ्ना कामकारबाहीलाई विकेन्द्रीकृत गर्दै लैजाने हो भने सबैको पहुँचमा बजार पुग्दछ र यसले बजारको प्रभाव पनि बढाउँदै लैजान्छ।

छन्। तर, कमोडिटीज एक्सचेन्ज निजी क्षेत्रबाट आउने हुनाले यो छिटै अधि बढ्न सक्छ।

७. लगानीकर्ताको सचेतना

सरकारले पनि वित्तीय साक्षरता बढाउन जोड दिएअनुरूप पुँजी बजारमा लगानीकर्ता सचेतनाका लागि केही गर्नुपर्छ। पुँजीबजारको तालिम दिन दीर्घकालीन संस्था नै चलाउनुपर्छ भन्ने छ। मुख्य कुरा लगानीकर्ता जति सचेत भए, नियामकलाई त्यति सजिलो हुन्छ। धितोपत्र बोर्डमात्रै नभई बजारसँग जोडिएका सम्पूर्ण पक्षको त्यसमा स्वामित्व हुने गरी काम गर्ने सोच बनाइएको छ। धितोपत्र बोर्ड, स्टक एक्सचेन्ज, सिडिएससी, मर्चेन्ट बैकरलगायत सबैको स्वामित्वमा ट्रेनिङ इन्स्टिच्यूट सञ्चालन गर्ने सोच बनाइएको छ। अर्कोतर्फ बोर्डले आफूले तालिम दिने कुरा त छँदैछ। यो निरन्तर चलिनै रहन्छ।

बोर्डले ब्रोकर र मेर्चेन्ट बैकरलाई वर्षमा कम्तिमा एउटा लगानीकर्ता तालिम सञ्चालनका लागि पनि निर्देशन दिएको छ। अब उनीहरूले पनि लगानीकर्ता सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछन्। हरेक संस्थाले वर्षको कम्तिमा एउटा कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा धेरै लगानीकर्तालाई फाइदा हुन्छ। पुँजी बजार र वस्तु बजारसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण संस्थालाई यो कार्यक्रममा सहभागी गराउनेछौं। अहिले नै पनि कम्तिमा एक सय वटा संस्थाले यो कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछन्। संघीयता कार्यान्वयनसँगै बजार तल्लो तहमा पुग्दा, बजारका उपकरण तलसम्म पुग्दा लगानीकर्ता सचेत भएनन् भने उपलब्धी हासिल हुन सक्दैन।

८. आर्थिक समृद्धिमा बोर्डको सक्रियता

देशको आर्थिक समृद्धि बढाउन सबैभन्दा सशक्त माध्यम पुँजी बजार हो। यही क्रममा बोर्डले गरेका नीतिगत सुधार, नयाँ व्यवस्था र सक्रियताका कारण पुँजी बजारले आर्थिक समृद्धिको ढोका खोल्न मद्दत गरेको छ। अब मुलुकले प्रवेश गर्नुपर्ने मार्ग आर्थिक समृद्धिको हो र पुँजी बजार आर्थिक समृद्धिको आधार बन्न सक्नुपर्छ।

८.१ प्राथमिक बजारमा भएका सुधार तथा विकास

बोर्डले धितोपत्र बजारको विकास गरी आवश्यक पुँजी परिचालनमा सहयोग पुऱ्याउन सक्छ। धितोपत्र निष्कासन कार्यलाई व्यवस्थित बनाई धितोपत्र बजार र धितोपत्र व्यवसायमा संलग्न व्यक्तिहरूको काम कारवाहीलाई नियमित तथा व्यवस्थित गर्न बोर्डले देहायका काम गरेको छ।

प्राथमिक बजारमा संरचनात्मक सुधार गर्न ASBA प्रणाली लागू: सार्वजनिक निष्कासन कार्यलाई थप सरल, व्यवस्थित, पारदर्शी तथा निष्काशन लागतलाई न्यूनीकरण गर्ने उद्देश्यले धितोपत्र खरिद (सार्वजनिक निष्काशन) सम्बन्धी निर्देशिका, २०७३ बोर्डले लागू गरेको छ। हाल धितोपत्र बाँडफाँडको लागि करिब ७० दिन लाग्ने गरेकोमा उक्त कार्य बढीमा २० दिनमा सम्पन्न गर्ने उद्देश्यसहित Account Supported by Blocked Amount (ASBA) प्रणाली यही माघदेखि स्वैच्छिक रूपमा लागू गरिएको छ। हालसम्म ४१ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई निर्देशिकाको व्यवस्था अनुरूप सूचीकृत गरिएको छ। धितोपत्रको सार्वजनिक निष्काशनदेखि सूचीकरण गर्न हाल करिब ६

महिना लाग्ने गरेकोमा यसलाई करिब २ महिना भाने उद्देश्यसहित लागू गरिएको यस प्रणालीबाट धितोपत्रको सार्वजनिक निष्काशन कार्यले ठूलो फाइको मारी प्राथमिक बजारमा संरचनात्मक परिवर्तन भएको छ। यो प्रणाली लागू भएपश्चात् देशका ७५ वटै जिल्लाबाट प्राथमिक निष्काशनमा धितोपत्रको आवेदन दिन सकिने व्यवस्था भएको छ।

प्राथमिक निष्काशनमा डिम्याट खाता अनिवार्य गरिएको:

२०७३ श्रावण १ गतेदेखि काठमाडौं उपत्यका र २०७३ माघ १ गतेदेखि काठमाडौं उपत्यका बाहिरबाट समेत सार्वजनिक निष्काशनमा दरखास्त दिने दरखास्तवालाहरूले आफ्नो डिम्याट खाता दरखास्त फारममा अनिवार्य रूपमा उल्लेख गर्नुपर्ने तथा सोही खातामा बाँडफाँड भएको सेयर जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गर्न सम्पूर्ण मर्चेन्ट बैँकरहरूलाई निर्देशन दिइएको छ।

वास्तविक क्षेत्रका कम्पनीलाई आकर्षित गर्ने धितोपत्र दर्ता तथा निष्काशन नियमावली, २०७३ जारी:

पुँजी बजारमा वास्तविक क्षेत्रका कम्पनीहरूलाई प्रवेश गराउने क्रममा पब्लिक कम्पनीको रूपमा स्थापना हुने उद्योग व्यवसायलाई आयकरमा १५ प्रतिशत छुट दिने व्यवस्था सरकारको आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को बजेट वक्तव्यमार्फत गरिएकोमा सो कार्यलाई थप प्रोत्साहनमूलक बनाई वास्तविक क्षेत्रका कम्पनीलाई पुँजी बजारमा भित्र्याउन तत्कालीन नियमावलीलाई परिमार्जन गरी धितोपत्र दर्ता तथा निष्काशन नियमावली, २०७३ जारी गरी यही मंसिर १ देखि लागू गरिएको छ। यस नियमावलीले धितोपत्रको निष्काशन कार्य थप व्यवस्थित तथा पारदर्शी भई विगत २५ वर्षदेखि Fixed Price मा सार्वजनिक निष्काशन हुने गरेकोमा निश्चित मापदण्ड पूरा गरी प्रिमियम मूल्यमा सेयर जारी गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको र यसले Free Pricing मा जानको लागि पूर्वाधार तयार भएको छ।

मर्चेन्ट बैँकडमा सुधार:

मर्चेन्ट बैँकरको वित्तीय अवस्था सुदृढ गराई मर्चेन्ट बैँकरको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा वृद्धि गराउने उद्देश्यसहित धितोपत्र व्यवसायी (मर्चेन्ट बैँकर) नियमावली, २०६४ मा संशोधन गरिएको छ। यस नियमावलीले मुख्य रूपमा मर्चेन्ट बैँकरको कार्य क्षेत्रमा संस्थागत परामर्शदाताको कार्य थप, चुक्ता पुँजी तीन गुणा भन्दा बढीले वृद्धि,

प्रत्याभूति वा लगानी व्यवस्थापन गरिने रकमको सीमा जस्ता व्यवस्थाहरू गरेको छ।

थप निष्काशन (FPO) को मूल्य निर्धारणका मापदण्ड बनाई लागू गरिएको:

थप निष्काशन (Further Public Offering, FPO) को मूल्य निर्धारण कार्यमा एकरूपता कायम गर्न तथा यसलाई थप व्यवस्थित, स्वच्छ, निष्पक्षी र पारदर्शी बनाउनको लागि पुँजीकृत भएको आम्दानी, प्रतिसेयर खुद सम्पत्तिको मूल्य, १८० दिनको औसत बजार मूल्य, भविष्यमा प्राप्त हुने नगद प्रवाहको वर्तमान मूल्यजस्ता मापदण्ड राखी मूल्य निर्धारणको विधि तथा आधारहरू तयार गरी लागू गरिएको छ।

प्रत्यक्ष नियमनकारी निकाय नभएका कम्पनीहरूको हकप्रद तथा थप निष्काशनका सम्बन्धमा नयाँ व्यवस्था लागू गरिएको:

प्रत्यक्ष नियमनकारी निकाय नभएका कम्पनीहरूको हकप्रद तथा एफपियो निष्काशनको लागि वित्तीय योजना तथा रणनीतिहरू साधारणसभाबाट पारित गराएको हुनुपर्ने, हकप्रद निष्काशनको औचित्य पुष्टि गर्ने आधारहरू प्रष्ट हुनुपर्ने, प्राथमिक निष्काशन गरेको कम्पनीमा २ वर्ष पूरा भएको हुनुपर्ने, नियमानुसार क्रेडिट रेटिङ्ग गरेको हुनुपर्ने, जारी पुँजी शतप्रतिशत चुक्ता भैसकेको हुनुपर्ने, प्रचलित कानून बमोजिम परियोजना निर्माणको लागि कुनै निकायबाट इजाजत, अनुमति वा स्वीकृति लिनुपर्ने भएमा त्यस्तो इजाजत, अनुमतिपत्र वा स्वीकृति लिइसकेको हुनुपर्ने, परियोजना निर्माणको लागि वित्तीय व्यवस्थापन तथा फाइनान्सियल क्लोजरको सैद्धान्तिक सहमतिपत्र (Letter of Intent-LOI) प्राप्त गरिसकेको हुनुपर्ने, हकप्रद निष्काशन वा फर्दर पब्लिक इश्यूको सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गर्नु भन्दा कम्तीमा ५ कार्य दिनअगाडि परियोजना निर्माणको लागि वित्तीय व्यवस्थापन तथा फाइनान्सियल क्लोजर भएको जानकारी गराई बोर्डको स्वीकृति लिएर मात्रै दरखास्त खुल्ला गरिएको सूचना प्रकाशित गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ।

हकप्रद तथा बोनस सेयर डिम्याट खाता र नगद लाभांश लगानीकर्ताको बैँक खातामा जाने व्यवस्था:

२०७३ माघदेखि धितोपत्रको अभौतिक रूपमा मात्र कारोबार भैरहेको अवस्थामा लगानीकर्ताको थप सहजताको लागि सूचीकृत कम्पनीहरूले

प्रदान गर्ने हकप्रद तथा बोनस सेयर अभौतिकरूपमा लगानीकर्ताको डिम्याट खातामा प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। साथै, सूचीकृत संगठित संस्थाले सेयरधनीलाई दिने नगद लाभांश तथा सार्वजनिक निष्काशनमा नपरेको वा बढी भएको रकम सम्बन्धित सेयरधनीहरूको नेपाल क्लियरिङ हाउसको सदस्य भएको बैंक तथा वित्तीय संस्थामा रहेको खातामा समेत राख्न सकिने व्यवस्था गर्न सूचीकृत संगठित संस्था र मर्चेन्ट बैंकहरूलाई निर्देशन दिइएको छ।

८.२ धितोपत्रको दोस्रो बजारमा भएका सुधार तथा विकास:

दोस्रो बजारलाई सुदृढ बनाई विश्वसनीय धितोपत्र बजारको विकासको लागि विगत केही वर्षहरूमा भएका मुख्य मुख्य सुधार तथा विकासका गतिविधिहरू देहायबमोजिम रहेका छन्।

धितोपत्रको दोस्रो बजार पूर्ण स्वचालित (Full Automation): नेपालमा धितोपत्रको कारोबार प्रणाली यसअघि नै स्वचालित भइसकेकोमा विद्युतीय नामसारी र राफसाफ सेवाको पूर्ण स्वचालित सञ्चालनको लागि २०७२ माघदेखि सम्पूर्ण सूचीकृत कम्पनीहरूको अभौतिकृत धितोपत्रको मात्र कारोबार हुने गरी पूर्ण स्वचालित सेवा (Full Automation) अर्थात कारोबार, नामसारी र राफसाफको स्वचालित सञ्चालन व्यवस्था गरिएको छ। यो व्यवस्था कार्यान्वयन भएसँगै नेपालको धितोपत्र बजार दक्षिण एसियाका अन्य देशको धितोपत्र बजारसरह नै आधुनिकीकरणको चरणमा प्रवेश गरेको छ।

दलाल व्यवसायी शुल्कमा ४० प्रतिशतसम्म कटौती गराई लगानी लागतमा कमी

विगतका वर्षदेखि समान रहेको र दक्षिण एसियामा नै उच्च रहेको नेपालको धितोपत्र कारोबारमा लाग्ने दलाल व्यवसायी शुल्कलाई समसामयिक बनाउन धितोपत्र व्यवसायी (धितोपत्र दलाल, व्यापारी तथा बजार निर्माता) नियमावली, २०६४ को संशोधन गरी ४० प्रतिशतसम्म कटौती गरिएको छ। परिणामस्वरूप दोस्रो बजारको लगानीकर्तामा सकारात्मक प्रभाव परी दैनिक औसत कारोबार बढेको छ।

ओटिसि बजारको कारोबारमा वृद्धि तथा कारोबार शुल्कमा ९० प्रतिशतसम्म कटौती

धितोपत्र सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ११७ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी धितोपत्र बजार सञ्चालन नियमावली, २०६४ को नियम २३ को प्रयोजनको लागि नेपाल धितोपत्र बोर्डको स्वीकृति लिई नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडले ओ.टि.सी (ओभर द काउण्टर) बजार सञ्चालन विनियमावली, २०६५ मिति २०६५/०२/२२ गतेदेखि लागू गरे पनि विगत ७ वर्षमा ज्यादै न्यून कारोबार भइरहेको पृष्ठभूमिमा बोर्डले नेपाल स्टक एक्सचेन्जमा सूचीकृत नभएका पब्लिक कम्पनीहरूको धितोपत्रको खरिद बिक्री ओटिसी बजारमा गर्न सकिने जानकारी कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा दिनका साथै बोर्डले नेपाल स्टक एक्सचेन्जलाई ओटिसी बजार व्यवस्थित गर्न निर्देशित गरेपश्चात् आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा १,२९,१९,३३१ किता सेयर कारोबार भएको थियो। साथै ओटिसी बजारको कारोबार शुल्कमा ९० प्रतिशतसम्म कटौती गरिएको छ।

बजारको गहिराई हेर्ने व्यवस्था

सम्पूर्ण लगानीकर्ताहरूलाई धितोपत्रको माग तथा आपूर्तिको जानकारी लिन सक्ने गरी बजारको गहिराई (Market Depth) हेर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यसले लगानीकर्ताहरूलाई आफ्नो खरिद बिक्री आदेश के कुन मूल्यमा दिन उपयुक्त हुन्छ भन्ने निर्णय गर्नलाई सहज गरिदिएको छ।

मार्जिन कारोबार सुविधा सम्बन्धी निर्देशन जारी गरिएको:

लगानीकर्तालाई मार्जिन कारोबार सुविधा उपलब्ध गराउने तथा धितोपत्र दलाल व्यवसायीको कार्यक्षेत्र विस्तार गर्ने उद्देश्यले बोर्डले मार्जिन कारोबार सम्बन्धी आवश्यक निर्देशन जारी गरी केही नीतिगत व्यवस्थाहरू गरेको छ। यसको कार्यान्वयनको लागि कार्यविधि बनाई पेश गर्न धितोपत्र बजार तथा धितोपत्र दलाल व्यवसायीहरूलाई धितोपत्र सम्बन्धी ऐन, २०६३ अनुसार “मार्जिन कारोबार सुविधा सम्बन्धी निर्देशन, २०७४” जारी गरिएको छ।

धितोपत्र कारोबारको राफसाफ तथा फछ्यौट कार्यको उपयुक्त व्यवस्था:

धितोपत्र कारोबारको राफसाफ तथा फछ्यौट कार्यलाई व्यवस्थित गर्न तथा लगानीकर्ताहरूको धितोपत्र कारोबारमा विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्न धितोपत्र कारोबार राफसाफ तथा फछ्यौट विनियमावली, २०६९ को विनियम ४६ बमोजिम कारोबार भुक्तानी सुनिश्चित कोष (Settlement Guarantee Fund) सञ्चालन गर्नका लागि आवश्यक कार्यविधि तयार गरी बोर्डमा पेश गर्न, क्लियरिङ बैंक थप गर्न, धितोपत्र राफसाफ तथा फछ्यौट विनियमावली, २०६९ को व्यवस्था बमोजिम धितोपत्र तथा रकमको राफसाफ सम्बन्धमा T+2 मा नै पे-इन गर्न लगाउने, T+3 मा खरिदकर्ताको खातामा धितोपत्र तथा बिक्रीकर्ता खातामा रकम जम्मा हुने व्यवस्था गर्न र लगानीकर्ताले ढिलोमा कारोबार भएको चौथो दिनभित्र धितोपत्र तथा रकम पाउने व्यवस्था गर्न सम्पूर्ण निक्षेप सदस्य तथा राफसाफ सदस्यलाई सिडिएस एण्ड क्लियरिङ लिमिटेडले परिपत्र गरी कडाइका साथ सोको पालना गर्न गराउन सिडिएस एण्ड क्लियरिङ लि.लाई निर्देशन दिएकोमा सो कार्यान्वयनमा आइसकेको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय कारोबार प्रणालीको स्तर अनुरूप (Compatible) हुने Tested System भित्र्याउन नेप्सेलाई निर्देशन

विश्व पुँजी बजारमा अत्याधुनिक प्रणालीहरू प्रचलनमा आइसकेको अवस्थामा Cross Border Listing and Trading को व्यवस्था गर्न, गैरआवासीय नेपाली तथा विदेशी लगानीकर्ताहरूलाई प्रवेश गराउने विश्वसनीय वातावरण बनाउनको लागि धितोपत्र बजारको कारोबार प्रणालीलाई अन्तर्राष्ट्रिय कारोबार प्रणालीको स्तर अनुरूप (Compatible) हुने र Tested System भित्र्याउनेतर्फ पहल गर्न बोर्डले नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लि.लाई निर्देशन दिएको छ।

नागरिक लगानी कोष तथा गैरआवासीय नेपालीलाई पुँजीबजारमा प्रवेश गर्न सहजीकरण

धितोपत्र बजारमा स्थायित्व कायम हुने वातावरण तयार गर्ने उद्देश्यले नागरिक लगानी कोषलाई संस्थागत लगानीकर्ताको रूपमा दोस्रो बजारमा सहभागिता गराउने सन्दर्भमा प्राविधिक पक्षको अध्ययन कार्य सम्पन्न भएको छ। बोर्डले गैरआवासीय नेपालीलाई दोस्रो बजारमा सहभागी गराउने सन्दर्भमा अध्ययन गरी कार्यविधिको मस्यौदा तयार गरी सिफारिस गर्न एक समिति गठन गरेको छ।

८.२ अन्य सुधारहरू

IOSCO को सदस्य

धेरै वर्षको प्रयासपश्चात् बोर्डले २०१६ जुलाईमा धितोपत्र बजारको नियमन निकायहरूको अन्तर्राष्ट्रिय संस्था (International Organisation of Securities Commission, IOSCO) को एशोसिएट सदस्यता प्राप्त गरेको छ। The Global Standard Setter for Securities Markets Regulation को रूपमा रहेको IOSCO को सदस्यता प्राप्त गरेपश्चात् आगामी दिनमा धितोपत्र बजारको नियमन तथा विकासमा अन्तर्राष्ट्रिय

सीप, दक्षता तथा अनुभव हासिल गरी नेपालको धितोपत्र बजारको दिगो विकासमा थप सहयोग पुग्नेछ ।

ANNA को सदस्य

त्यस्तै बोर्डको समन्वयमा सिडिएस एण्ड क्लियरिङ लि.ले Association of National Numbering Agencies (ANNA)को सदस्यता प्राप्त गरेको छ । आर्मेनियाको राजधानी येरेभानमा २०१६, जुन २ र ३ मा भएको ANNA को साधारण सभाबाट उक्त लि.लाई ९२ औं सदस्यता प्रदान गरिएको छ । ANNA मा हाल नेपाल लगायत ९३ पूर्ण सदस्य तथा अन्य २७ पार्टनर रहेका छन् ।

सुपरीवेक्षण म्यानुयल लागू

धितोपत्र व्यवसायीहरूको काम कारवाहीलाई व्यवस्थित रूपमा अनुगमन तथा सुपरीवेक्षणका लागि म्यानुयल तयारी गरी आव २०७४/०७५ देखि लागू गरेको छ ।

धितोपत्र दलाल व्यवसायीलाई निर्देशन

सम्पूर्ण धितोपत्र व्यवसायीहरूलाई उनीहरूले प्रदान गर्ने सेवाको पूर्ण जानकारी दिई बडापत्रको व्यवस्था गर्न तथा महिला, अपांग, केटाकेटीसहितका साना लगानीकर्ताहरूलाई समेत समेट्ने गरी दलाल व्यवसायीको ट्रेडिङ प्लोरमा थप ट्रेडिङ विण्डो उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्न/गराउन आदि निर्देशन बोर्डले दिएको छ ।

८. समस्या तथा चुनौती

नेपालको पुँजी बजारको संस्थागत विकास दुई दशकदेखि अगाडि बढिरहेकोमा हालका वर्षहरूमा बजार विकास र सुधार सम्बन्धी महत्वपूर्ण संरचनात्मक सुधार कार्यहरू भएका छन् । तर, बजारलाई अझ स्वस्थ, पारदर्शी, भरपर्दो, प्रतिस्पर्धी एवं लगानीकर्तामैत्री बनाई स्तरोन्नति गरी स्थानीय तहसम्म यसको विस्तार गर्ने मुख्य चुनौती रहेको छ । पुँजी बजारको स्थायी एवं दिगो विकासका सम्बन्धमा नीतिगत, बजार, प्रविधि, संस्थागत तथा संरचनात्मक, कानुनी इत्यादिका सम्बन्धमा विशेष रूपमा देहाय अनुसारका मुख्य चुनौतीहरू रहेका छन्:

- धितोपत्र बजार सञ्चालन नियमावली, २०६४ बमोजिम पूर्ण सरकारी स्वामित्वमा रहेको नेपालको धितोपत्रको दोस्रो बजार सञ्चालक नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लि.लाई निजीकरणमार्फत् संरचनात्मक सुधार गरी प्रतिस्पर्धी एवं व्यावसायिक बनाउने कार्य चुनौतीपूर्ण छ । त्यस्तै, नेप्सेकै सहायक कम्पनीको रूपमा स्थापित सिडिएस एण्ड क्लियरिङ लि.को स्वामित्वमा संरचनात्मक परिवर्तन गरी सुधार गर्ने अर्को चुनौती कायमै रहेको छ । साथै, धितोपत्र बजारलाई थप व्यावसायिक एवं प्रतिस्पर्धात्मक बनाउन धितोपत्र बजार सञ्चालन नियमावली, २०६४ को मर्म बमोजिमको निजी क्षेत्रमा नयाँ स्टक एक्सचेन्ज स्थापनालाई सहजीकरण गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण देखिन्छ ।
- धितोपत्र बजारको विकासको लागि उदार आर्थिक नीति महत्वपूर्ण पूर्वसर्त हो । बेलाबेलामा हुने नीतिगत परिवर्तन तथा अस्पष्टताले धितोपत्र बजार विकासमा गतिशिलता आउन सकिरहेको छैन । तसर्थ नीतिगत स्थिरता दिई बजारको दिगो र स्थिर विकास गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।
- जलविद्युत् क्षेत्रका कम्पनीहरूको प्रत्यक्ष नियामक निकायको व्यवस्था नभएको पृष्ठभूमिमा संस्थागत सुशासन कायम गर्दै विद्युत् आयोजना सञ्चालन अनुमतिको समयावधिपश्चात् हुने स्वामित्व हस्तान्तरणले सेयरधनीहरूमा पर्ने प्रभावका सम्बन्धमा

स्पष्ट व्यवस्था नहुँदा जलविद्युत् क्षेत्रको लगानी जोखिमका साथै चुनौतीपूर्ण अनिश्चयता बढेको छ ।

- नेपालको पुँजी बजारमा वास्तविक क्षेत्रका कम्पनीहरूको प्रवेश न्यून भएकोले यस्ता कम्पनीहरूलाई आकर्षित गर्न बोर्डले आव २०७३/७४ मा धितोपत्र दर्ता तथा निष्काशन नियमावली, २०७३ र धितोपत्र निष्काशन तथा बाँडफाँड निर्देशिका, २०७४ जारी गरी १० प्रतिशत मात्र सार्वजनिक निष्काशन गर्न मिल्ने व्यवस्था तथा सार्वजनिक निष्काशन Fixed Pricing मा हुने गरेकोमा Free Pricing with some cap मा हुन सक्ने व्यवस्थाको साथै सरकारले यस्ता कम्पनीहरू सूचीकृत भएमा १५ प्रतिशत कर छुट दिने व्यवस्था गरेको छ । नयाँ व्यवस्थाहरूका सम्बन्धमा जानकारी दिई वास्तविक क्षेत्रका कम्पनीहरूलाई पुँजी बजारमा भित्र्याउने चुनौती रहेको छ ।
- गैरआवासीय नेपाली तथा विदेशी संस्थागत लगानीकर्ताहरूलाई दोस्रो बजारमा प्रवेश गराउन आवश्यक भएको, स्टक एक्सचेन्ज र दलाल व्यवसायी क्षेत्रमा पनि विदेशी प्रविधि र लगानी भित्र्याई प्रतिस्पर्धी तथा व्यावसायिक क्षमता अभिवृद्धि गर्न आवश्यक देखिएको सन्दर्भमा धितोपत्र बजारमा विदेशी प्रविधि र पुँजी भित्र्याई दोस्रो बजारको संरचनात्मक तथा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने कार्यमा धेरै चुनौती छ ।
- सार्क क्षेत्रमा एकीकृत पुँजी बजारको अवधारणा विकास भइरहेको सन्दर्भमा नेपालको धितोपत्र बजारलाई क्रसबोर्डर लिफ्टिङ र ट्रेडिङमा सहभागी गराउन नियमन निकायहरू, सूचीकृत कम्पनीहरू, दलाल व्यवसायीसहित सबै बजार सहभागीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नुका साथै कानुनी व्यवस्था गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।
- कमोडिटीज डेरिभेटिभ्स बजारलाई व्यवस्थित गर्न ऐन बनी सो बजारको समेत नियमन जिम्मेवारी बोर्डलाई प्राप्त भएको सन्दर्भमा उक्त बजारको प्रभावकारी नियमन, व्यवस्थापन तथा सञ्चालनको लागि आवश्यक नियमावली तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने, वेयरहाउस निर्माण लगायत बजार पूर्वाधारको विकास गर्ने, यस बजारसम्बन्धी सर्वसाधारणमा चेतनास्तर अभिवृद्धि गर्ने एवं उक्त बजारलाई स्थानीय वस्तुसँग आवद्ध गराई देशको कृषि क्षेत्रको समेत स्तरोन्नति हुने गरी यस बजारलाई महत्वपूर्ण संयन्त्रको रूपमा स्थापित गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण देखिन्छ ।

संविधानसभाले २०७२ मा जारी गरेको संविधान, स्थानीय निर्वाचनबाट कार्यान्वयन भई प्रदेश तथा केन्द्रको निर्वाचनबाट राजनसतिक स्थायित्वतर्फ मुलुक गएको परिप्रेक्ष्यमा मुलुकले अब आर्थिक समृद्धिको बाटोमा फड्को मार्नुपर्ने आवश्यकता छ । यसको लागि आवश्यक ठूलो पुँजी परिचालन गर्न पुँजी बजारको विकासलाई उच्च प्राथमिकता दिई अगाडि बढ्नु पनि अहिलेको आवश्यकता हो । उपयुक्त पंक्तिमा उल्लेखित चुनौतीलाई सामना गर्न, यस बजारलाई अझ स्वच्छ, पारदर्शी र पूर्ण आधुनिकीकरण गर्नु एकातर्फ परेको छ भने अर्कोतर्फ पुँजी बजारका सबै सुविधा संघीय संरचनाअनुसार प्रत्येक स्थानीय तहमा उपलब्ध गराउनु पनि अपरिहार्य भैसकेको छ । सरकारका साथै अन्य सरोकारवालाहरूको समेत सहयोगमा आर्थिक समृद्धिको सपना साकार पार्न पनि पुँजी बजारले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुनाले यो बजारको आधुनिकीकरण, नियमन र सुपरीवेक्षणको सुदृढताले स्थानीय तहसम्मका आमनेपाली लाभान्वित भई मुलुकले विकासको गति लिन सक्दछ ।

(कार्की, नेपाल धितोपत्र बोर्डका अध्यक्ष र गिरी, कार्यकारी निर्देशक हुन् ।)

संघीयतामा वित्तीय अधिकार

● दिनेश थपलिया

● परशुराम उपाध्याय

तहगत सरकारहरूको कार्य विभाजनका आधारमा प्रशासनिक संरचनाहरूको गठन र प्रतिस्पर्धाबाट छनोट गरी जनताप्रति उत्तरदायी हुने पेशागत कर्मचारीको व्यवस्थापनलाई वित्तीय संघीयताको अर्को महत्वपूर्ण अंग मानिन्छ । सबै तहका सरकारको प्रतिनिधिमूलक वित्तीय आयोगजस्तो संरचनाले वित्तीय आधार र मापदण्ड तय गर्ने व्यवस्था आवश्यक हुन्छ । वित्तीय अनुशासन तथा व्यवस्थापन, माथिल्लो तहबाट हस्तक्षेप नभई निरन्तर अनुगमन र क्षमता विकास कार्यक्रममा तहगत सरकारलाई सहयोग गर्नु वित्तीय संघीयताको मुख्य कार्य हो ।

संघीय शासन व्यवस्थामा अन्तर सरकारी वित्तीय सम्बन्ध तथा वित्तीय व्यवस्थापनका विविध पक्ष र प्रक्रियाहरूलाई सम्बोधन गर्ने अवधारणा नै वित्तीय संघीयता हो । यो एक सार्वजनिक वित्त अनुशासनको बृहत्तर अवधारणा पनि हो । वित्तीय संघीयताले तहगत सरकारबीच कार्यजिम्मेवारीको बाँडफाँड, राजस्वको बाँडफाँड, समानीकरण व्यवस्थापन, घाटा बजेट तथा ऋण व्यवस्थापन र समग्र आर्थिक स्थायित्वको विषयलाई समेत सम्बोधन गर्दछ ।

वित्तीय संघीयताको अवधारणाले कार्य वित्त र कार्य संयन्त्रबीचको अन्तरसम्बन्धलाई विश्लेषण गरी विकेन्द्रित वित्त व्यवस्थापन तथा अन्तर सरकारी वित्तीय सम्बन्धको विषयमा जोड दिन्छ । यसले तहगत सरकारका समानान्तर वित्तीय सम्बन्धलाई भन्दा तहगत सरकारबीचको वित्तीय प्रबन्धका विषयमा वकालत गर्दछ ।

तहगत सरकारमा कार्यजिम्मेवारी अनुरूप बजेटको व्यवस्था भन्ने सिद्धान्तका आधारमा काम सँगसँगै वित्तीय स्रोतको अधिकार अर्थात् राजश्व अधिकार, वित्तीय हस्तान्तरण र ऋण लिने अधिकार पर्याप्त हुनुपर्छ भन्ने मान्यता रहेको हुन्छ । तहगत सरकारहरूको कार्य विभाजनका आधारमा प्रशासनिक संरचनाहरूको गठन र प्रतिस्पर्धाबाट छनोट गरी जनताप्रति उत्तरदायी हुने पेशागत कर्मचारीको व्यवस्थापनलाई वित्तीय संघीयताको अर्को महत्वपूर्ण अंग मानिन्छ । सबै तहका सरकारको प्रतिनिधिमूलक वित्तीय आयोगजस्तो संरचनाले वित्तीय आधार र मापदण्ड तय गर्ने व्यवस्था आवश्यक हुन्छ । वित्तीय अनुशासन तथा व्यवस्थापन, माथिल्लो तहबाट हस्तक्षेप नभई निरन्तर अनुगमन र क्षमता विकास कार्यक्रममा तहगत सरकारलाई सहयोग गर्नु वित्तीय संघीयताको मुख्य कार्य हो । यसका अलावा वित्तीय संघीयताले कार्यगत स्वतन्त्रता, एक अर्को तहको सरकारको कार्यगत स्वायत्तताको सम्मान तथा सहअस्तित्वको भावनामा वृद्धि र सहकार्यात्मक वातावरणको सिर्जनालाई प्राथमिकता दिन्छ ।

२.२ वित्तीय संघीयता र वित्तीय विकेन्द्रीकरण

संघीय शासन प्रणालीमा वित्तीय विकेन्द्रीकरण वित्तीय संघीयताको अनिवार्य तत्व मानिन्छ । वित्तीय संघीयताले वित्तीय विकेन्द्रीकरणका आधारभूत प्रणाली र प्रक्रियालाई नै अंगीकार गर्दछ । सामान्यतया संघीय शासन प्रणाली अपनाएका मुलुकको वित्तीय व्यवस्थापनको पक्षलाई वित्तीय विकेन्द्रीकरणभन्दा वित्तीय संघीयताको नाममा

व्याख्या तथा विश्लेषण गर्ने गरिन्छ, भने एकात्मक प्रणाली अपनाएका देशहरूमा वित्तीय विकेन्द्रीकरण भन्ने शब्द प्रयोग गरिन्छ ।

जनतालाई अधिकारसम्पन्न तुल्याउन जनताको नजिकका जननिर्वाचित एवं प्रतिनिधिमूलक स्थानीय सरकार तथा संघीय इकाइलाई निर्णय अधिकार दिई आफूले गरेका कामप्रति जवाफदेही बहन गर्न सक्ने तुल्याउन आवश्यक हुन्छ । जनतालाई प्रदान गरिने सेवा सुविधा जनताकै नजिकका सरकारबाट प्रवाह हुने अधिकार दिई जिम्मेवार बनाउनुपर्छ । संघीय इकाइमा कायम भएको अधिकारको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि आवश्यक स्रोत साधन परिचालन बाँडफाँड र खर्चमा स्वायत्तता प्रदान गर्नु अपरिहार्य हुन्छ । यस सन्दर्भमा सार्वजनिक सेवा र वस्तुको उत्पादन, वितरण तथा सेवा प्रवाहमा रहेको केन्द्रीय सरकारको दायित्वलाई तल्लो तहमा निक्षेपण गरी सेवा वितरणमा न्यायिकता, स्वामित्व सिर्जना, दक्षता, पारदर्शिता, जवाफदेहिता र प्रभावकारिता ल्याउन वित्तीय संघीयता सार्थक र उपलब्धिमूलक हुन्छ । यसको निम्ति उपराष्ट्रिय अर्थात् प्रदेश र स्थानीय सरकारहरूको कार्य जिम्मेवारी स्पष्ट गरी खर्च अधिकार किटान गर्ने, कार्य जिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक राजस्व अधिकार दिने, केन्द्रीय सरकारबाट अनुदानको रूपमा रकम प्रवाह हुने र आवश्यक वित्तीय स्रोत जुटाउन ऋण प्राप्त गर्न सक्ने गरी वित्तीय संघीयताको कार्यान्वयन गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

२.३ वित्तीय संघीयताका पूर्वसर्तहरू

अर्थशास्त्री अनवर शाहका अनुसार विकेन्द्रित संघीयताको परिणाममुखी एवं सफल खाका कोर्नु एक चुनौतीपूर्ण कार्य हो । प्रभावकारी वित्तीय संघीयताका लागि आधारभूत रूपमा निम्न सर्तहरू पूरा गर्नु आवश्यक मानिन्छ ।

- उपक्षेत्रीय तथा स्थानीय सरकारलाई संवैधानिक तथा कानूनीरूपमा मान्यता प्रदान गर्ने अनुकूलित कानूनी वातावरण तथा खाका आवश्यक हुन्छ ।
- तहगत सरकारहरूको कार्य जिम्मेवारीको स्पष्ट बाँडफाँड गरिएको हुनुपर्दछ । सन्निकटताको सिद्धान्त बमोजिम स्थानीय तहमा सम्पादन गर्दा प्रभावकारी हुने कार्य जिम्मेवारीहरू सोही तहमा दिइनुपर्छ ।
- स्थानीय सेवाहरूको लागत र फाइदाको आधारमा स्थानीय

सरकारमा अधिकार बाँडफाँडको विषय एक राजनीतिक निर्णय हो र देशको आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक शक्ति सन्तुलनको आधारमा यसको निर्धारण हुने गर्दछ ।

- सरकारको नियन्त्रणमा रहने गरी पर्याप्त र उपयुक्त वित्तीय स्रोतहरूको व्यवस्था भएको हुनुपर्दछ ।
- स्थानीय तहमा राजनीतिक प्रणाली (लोकतान्त्रिक संस्था र संरचनाको निर्माण र सो अनुसारको संस्कृतिको विकास)को पर्याप्त विकास भई स्थानीय जनताले आवश्यक माग राख्न पहुँचयोग्य स्थानीय सरकार हुनुपर्दछ । जनताप्रति स्थानीय सरकारका पदाधिकारीहरूको जवाफदेहिता सुनिश्चित गरिनुपर्दछ ।
- आफ्ना जनताको वैध मागहरू पूरा गर्न तथा साभ्ना राष्ट्रिय उद्देश्य प्राप्तिका लागि लाग्न स्थानीय सरकारको पर्याप्त प्राविधिक तथा व्यवस्थापकीय क्षमता विकास गरिनुपर्दछ ।
- स्थानीय सरकारलाई दिइएको जिम्मेवारी तथा माग पूरा गर्न उनीहरूको क्षमता तथा प्रोत्साहनको लागि प्राविधिक तथा वित्तीय सहयोग संरचनासहित प्रभावकारी अन्तरसरकार सम्बन्धको व्यवस्था गरिनुपर्दछ । क्षमता विकासमा माथिल्ला तहका सरकारहरूबाट दायित्व वहन गरेको हुनुपर्दछ ।

वित्तीय संघीयता वा वित्तीय विकेन्द्रीकरणलाई प्रभावकारी बनाउने सन्दर्भमा प्रसिद्ध अर्थशास्त्री रोय वहालले निम्नलिखित १२ वटा नियमहरू अवलम्बन गरिनुपर्ने कुरामा जोड दिएका छन् ।

- वित्तीय संघीयता वा विकेन्द्रीकरणलाई समष्टिगत पद्धतिका रूपमा ग्रहण गरिनुपर्दछ,
 - कार्यजिम्मेवारी निर्वाह गर्ने गरी वित्तीय व्यवस्था गरिनुपर्दछ,
 - वित्तीय व्यवस्थापनको अनुगमन तथा मूल्यांकनको बलियो संस्थागत व्यवस्था हुनुपर्दछ,
 - ग्रामीण र सहरी क्षेत्रका लागि एकै किसिमको अन्तरसरकारी वित्तीय स्थानान्तरण पद्धति उपयुक्त नहुने हुँदा छुट्टाछुट्टै पद्धति कायम गरिनुपर्दछ,
 - स्थानीय सरकारको लागि उपयुक्त र भरपर्दो कर अधिकारको व्यवस्था गरिनुपर्दछ,
 - केन्द्रीय सरकारले स्थानीय सरकारलाई करको आधार र दर तोक्ने स्वायत्तताको कदर गर्नुपर्दछ,
 - वित्तीय संघीयता प्रशासनिक दृष्टिले सरल हुनुपर्दछ,
 - वित्तीय संघीयता र वित्तीय सुधारका आयामबीच घनिष्ट सम्बन्ध कायम गरिनुपर्दछ,
 - वित्तीय संघीयताले सरकारका सबै तहलाई उत्तिकै ध्यान दिनुपर्दछ,
 - बजेट सन्तुलनलाई प्रोत्साहन र घाटा बजेट कम गर्ने नीति अवलम्बन गरी कडा बजेट प्रावधान लागू गरिनुपर्दछ,
 - अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण पद्धतिको समय समयमा समिक्षा गरी पृष्ठपोषणका आधारमा योजना तयार गरिनुपर्दछ,
 - वित्तीय संघीयताको लागि सहयोग पुऱ्याउने प्रमुख पक्षहरूबीच उपयुक्त समन्वय हुनुपर्दछ ।
- वित्तीय संघीयता तथा विकेन्द्रीकरणको सफल कार्यान्वयनको निम्ति माथि उल्लिखित आधारभूत नियमहरूको पालना गरिनुका

अतिरिक्त वित्तीय संघीयताको सन्दर्भमा देखिएका नीतिगत, संस्थागत र संरचनागत समस्या र चुनौतीहरूको अध्ययन र विश्लेषण गरी सार्वजनिक क्षेत्रको खर्च व्यवस्थासहित जिम्मेवारी सुम्पने कार्यलाई व्यवहारिक रूप दिनु आवश्यक हुन्छ ।

२.४ वित्तीय संघीयताका आधारस्तम्भ

वित्तीय संघीयता तथा वित्तीय विकेन्द्रीकरणका आधारस्तम्भका रूपमा निम्न चार वटा पक्षहरू रहेका हुन्छन्,

(क) कार्यजिम्मेवारी तथा खर्चाधिकार

संघीयता यस्तो शासकीय प्रबन्ध हो, जहाँ संविधानतः विभिन्न तहका सरकारहरूको गठनसँगै तिनको काम, कर्तव्य र अधिकार निर्धारण गरिन्छ । आधुनिक

राज्य व्यवस्थामा अधिकारको तहगत सरकारमा बाँडफाँडले नै स्थानीय लोकतन्त्र, स्वशासन र सहशासनजस्ता मान्यताहरूलाई जीवन्तता प्रदान गर्दछ र कार्यमूलक तुल्याउँछ । तहगत सरकारमा कार्य तथा जिम्मेवारीको प्रष्ट बाँडफाँडले नागरिकलाई कसले के गर्छ र को के कार्यका लागि जिम्मेवार छ भन्ने खुट्टयाउन सहज हुन्छ र सुशासनको प्रत्याभूति सम्भव हुन्छ । फलतः तहगत सरकारमा कार्यअधिकारक्षेत्रको बाँडफाँड अपेक्षित हुँदाहुँदै पनि लोकतन्त्रलाई कामयाबी तुल्याउनका लागि यतिमात्र पर्याप्त भने हुँदैन । यसका लागि कार्यजिम्मेवारी अनुसारको वित्तीय स्रोत साधन, मानवीय जनशक्ति, कार्य स्वायत्तता र संस्थागत, प्रशासनिक संरचनाहरू पनि तदनुसारको चुस्त र पर्याप्त हुनु आवश्यक हुन्छ ।

यस अवधारणामा कुन तहका सरकारले के काम गर्ने प्रष्ट गर्नुपर्ने मान्यता राख्छ । यो सरकारका प्रत्येक तहले सम्पादन गर्ने कार्य जिम्मेवारीको स्पष्ट किटान गरी सरकारका हरेक तहमा हुने कार्य र खर्च जिम्मेवारी के के हुन् ? कसले के काम गर्दछ र केको लागि कसले कति खर्च गर्छ भन्ने कुरा निश्चितताका साथ लाग्ने खर्च व्यवस्थासहित जिम्मेवारी सुम्पने कार्यलाई निश्चित गर्ने काम हो । यसलाई वित्तीय संघीयताको कार्य जिम्मेवारी तथा खर्चाधिकारको सिद्धान्त भनिन्छ । सारमा तहगत सरकारमा अधिकार बाँडफाँडको विषय एक राजनीतिक निर्णय हो र देशको आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक शक्ति सन्तुलनको आधारमा यसको निर्धारण हुने गर्दछ ।

(ख) राजश्व अधिकारक्षेत्र

प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई प्रदत्त अधिकार क्षेत्रभित्र स्वतन्त्ररूपमा पर्याप्त स्रोत साधन तथा राजश्वको परिचालन, उपयोग तथा व्यवस्थापन गर्ने अधिकार प्राप्त हुनुपर्दछ भन्ने स्वायत्त शासनको मान्यता रहेको पाइन्छ । तहगत सरकारहरूलाई स्रोत साधनको वितरण गर्दा उनीहरूले सम्पादन गरिरहेको तथा निक्षेपित हुने कार्यजिम्मेवारीको उचित अनुपातमा गरिनुपर्दछ । आर्थिक रूपमा कमजोर तहगत सरकारहरूका लागि वित्तीय समानीकरणको पद्धति स्थापित भएको हुनुपर्दछ । त्यस्तो स्रोत साधन नियमित रूपमा प्राप्त भइरहने र उठिरहने प्रकृतिको हुनुपर्दछ जसले गर्दा स्थानीय सरकारहरू पर्याप्त आर्थिक योजनाको कार्यान्वयन तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह अविच्छिन्न रूपमा गरिरहन सक्नु । स्थानीय स्वायत्त सरकारलाई निक्षेपित हुने वा हस्तान्तरण हुने कुनै पनि नयाँ काम र जिम्मेवारी

पूरा गर्नका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत साधन पनि सँगसँगै निक्षेपित वा हस्तान्तरण गरिएको हुनुपर्दछ। स्थानीय सरकारहरूलाई उचित वित्तीय स्रोत साधन सुनिश्चितताको लागि स्थानीय कर, सेवाशुल्क, दस्तुरको क्षेत्र तथा दर निर्धारणको अधिकार स्थानीय सरकारमै निहित हुनु आवश्यक हुन्छ। स्थानीय सरकारले प्राप्त गर्ने अनुदान वा राजस्व बाँडफाँडवापतको रकम निःशर्त र लचिलो खर्चअधिकार सहितको हुनुपर्दछ जसले गर्दा उनीहरू आफ्नो प्राथमिकताका क्षेत्रका जिम्मेवारी पूरा गर्न लागि स्वायत्त र स्वतन्त्र हुन सक्नु।

कुन तहको सरकारले कुन स्रोत संकलन तथा व्यवस्थापन गर्ने भन्ने विषयमा यस अवधारणाले प्रष्ट गर्दछ। यसअनुसार उपराष्ट्रिय तथा स्थानीय सरकारको कामको जिम्मेवारी र खर्चको उत्तरदायित्व किटान भएपछि सोको निम्ति आवश्यक राजस्वका स्रोतहरू तत् तत् संघीय इकाइका अधिकार क्षेत्रभित्र राखिनुपर्छ भन्ने कुरामा जोड दिन्छ। वित्तीय अधिकारले कार्य जिम्मेवारीलाई पछ्याएको हुनुपर्छ भन्ने मान्यतामा आधारित यस अवधारणालाई वित्तीय संघीयताको राजश्व जिम्मेवारीको सिद्धान्त भनिन्छ। यस चरणमा स्थानीय सरकारलाई खर्च व्यवस्थासहित जिम्मेवारी सुम्पिएपछि सो पूरा गर्न आवश्यक साधनमध्ये केकस्ता राजश्वका स्रोतहरू स्थानीय सरकारलाई निक्षेपण गरी आन्तरिक रूपमा साधन परिचालन गर्ने अधिकार दिने भन्ने निश्चित गरिन्छ। यसरी स्थानीय सरकारलाई राजश्वको जिम्मेवारी सुम्पदा देहायका विषयमा ध्यान दिनुपर्ने सिद्धान्तलाई यसले अंगिकार गर्दछ,

- पर्याप्तता (adequacy): संघीय इकाइको खर्चको आवश्यकता बमोजिम राजश्वका स्रोत सुनिश्चित हुनुपर्ने,
- स्वायत्तता (Autonomy): संघीय इकाइहरू आफ्नो क्षेत्रका करका विषयमा स्वतन्त्र रूपले निर्णय गर्न सक्ने हुनुपर्ने,
- स्थिरता (Stability): राजश्व प्राप्तमा स्थिरता र प्रगतिशील हुनुपर्ने र सोबाट सेवा प्रवाहमा सहयोग पुग्ने,
- लचकता (Buoyancy): खर्चको आवश्यकता बमोजिम करको दरहरूमा समेत परिवर्तन गर्न सकिने,
- कार्य कुशलता (Efficiency): करदाताको सहभागिता र समन्वयमा सजिलै उठ्न सक्ने,
- समानता (Equity): कुनै व्यक्ति वा संगठन विशेषलाई लगाउने वा छुट दिने नभई सबैका लागि न्यायोचित हुने,
- प्रशासनिक सम्भाव्यता (Administrative feasibility): स्थानीय सरकारको कर संकलन तथा व्यवस्थापन गर्न सक्ने प्रशासनिक क्षमता र सम्भाव्यता राम्रो रहने,
- राजनीतिक प्रतिबद्धता (Political feasibility): राजनीतिक तह कर उठाउन प्रतिबद्ध हुनुपर्ने।
- एकरूपता (Consistency): राष्ट्रिय वित्तीय प्रणालीसँग एकरूपता हुनुपर्ने।
- दोहोरोपना (Duplication): तहगत सरकारका करहरूसँग दोहोरोपना हुन नहुने।
- व्यापकता (Broad base) : सबै करदाता समक्ष पुग्न सक्ने, सहज र सबैलाई करको दायरामा ल्याउन सक्ने।

यस अवधारणा बमोजिम राजश्व अधिकारक्षेत्र निर्धारणका लागि समेत खर्चाधिकार तोकेजस्तै आर्थिक स्थायित्व र आयको पुनः वितरण र बाँडफाँडलाई ध्यान दिइनुपर्ने हुन्छ। र, संघीय इकाइहरूलाई पूँजीगत खर्च र राजस्व परिचालन गर्न अधिकार सुनिश्चित हुनुपर्ने कुरामा समेत जोड दिइन्छ।

(ग) अन्तरसरकारी हस्तान्तरण (Inter Governmental Fiscal Transfer): वित्तीय संघीयताको अर्को महत्वपूर्ण खम्बाको रूपमा

रहेको अन्तर सरकार वित्तीय हस्तान्तरण संघ, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारको लागि आवश्यक सार्वजनिक लगानीको स्रोत हो। सरकारका विभिन्न तहमा कार्य जिम्मेवारी र राजश्व अधिकार बाँडफाँड गर्दा तोकिएको राजश्वका सबै स्रोतहरू एकै मात्रामा वा सन्तुलित रूपमा उपलब्ध वा वितरित हुन सक्दैनन्। पूर्वाधारको विकास, आर्थिक अवसर, राजश्व संकलन जनसंख्या, प्राकृतिक स्रोतको सम्भाव्यता उपलब्धता तथा क्षमता, आर्थिक क्रियाकलाप आदि स्थानपिच्छे र प्रदेश तथा स्थानीय सरकारपिच्छे फरक फरक हुन सक्छ। तुलनात्मक रूपले ग्रामीण क्षेत्रभन्दा सहरी क्षेत्रमा राजश्वको आकार र क्षेत्र तथा राजश्व सम्भाव्यता ठूलो हुनसक्छ। फलतः सामाजिक न्याय र वित्तीय सन्तुलन मिलाउन अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको प्रणाली कस्तो हुने भन्ने कुरा महत्वपूर्ण हुन्छ। स्थानीय तहबाट परिचालन गरिने राजस्व अधिकारले मात्र स्थानीय सरकारहरूको कार्य जिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक स्रोत पूरा हुन सक्दैन।

संघीय इकाइहरूको तोकिएको कराधार ती सरकारबीच वित्तीय स्रोतको असमानता खर्चको जिम्मेवारी र प्राप्त आयबीचको खाडल राजस्व परिचालन क्षमताको कमी तथा संघीय इकाइहरूको आकार, जनसंख्या, सेवाको आवश्यकता र वित्तीय एवम् संगठनात्मक क्षमताजस्ता विषयमा रहेको विविधताजस्ता कारणहरूले संघीय इकाइलाई तोकिएको जिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक वित्तीय स्रोतको अभाव पूर्ति गर्न केन्द्रबाट स्रोतको प्रवाह हुनु अनिवार्य हुन्छ। सिद्धान्ततः संघ अर्थात् केन्द्रले राजस्व उठाउँदा कम उठ्ने, उठाउन असजिलो हुने र परिचालन गर्न ऋणभट्ट हुने किसिमका राजस्व स्रोतहरूको परिचालन र संकलन गर्न उपराष्ट्रिय सरकार तथा स्थानीय सरकारलाई हस्तान्तरण गर्नु लाभदायक हुन्छ।

संघीय इकाइको कार्य जिम्मेवारी पूरा गर्न उपलब्ध राजश्व न्यून भएमा माथिल्लो सरकारबाट वित्तीय हस्तान्तरण गरी न्यूनता पूर्ति गर्नुपर्ने हुन्छ। यसरी केन्द्रले हस्तान्तरण गर्ने राजश्व स्रोत, राजश्व बाँडफाँड, उपलब्ध गराउने सशर्त वा निःशर्त अनुदानलाई वित्तीय हस्तान्तरण वा अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण भनिन्छ। अनुदानको माध्यमबाट माथिल्ला सरकारले स्थानीयस्तरमा केन्द्रीय प्राथमिकता नीति एवं कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गराउन सक्दछ भने यसैको माध्यमबाट केन्द्र एवं तल्लोतहका सरकारहरूबीच सन्तुलित विकास, वित्तीय सन्तुलन कायम, सेवाको चुहावट/वहिरगमन (Spillover) नियन्त्रण र सन्तुलन गर्दछ। वित्तीय हस्तान्तरणको माध्यमबाट अन्तरसरकारी वित्तीय अन्तर सम्बन्ध सन्तुलन गरिएको हुन्छ (सुवेदी, २०६५)।

केन्द्रीय सरकारबाट संघीय इकाइ तथा स्थानीय सरकारमा पठाइने सशर्त तथा निःशर्त अनुदान, कार्यक्रम बजेट, राजस्व बाँडफाँडको रूपमा प्रवाह हुने रकम अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण अन्तर्गत पर्दछन्। यसरी रकम प्रवाह गर्दा स्रोतसाधनको कमी र वित्तीय आवश्यकताबीच सन्तुलन तथा स्थानीय सरकारमा स्वच्छता र समता कायम गर्ने गरी प्रदान गर्नुपर्दछ भन्ने मान्यता राखिन्छ। केन्द्रीय सरकार तथा स्थानीय सरकारका विभिन्न तहमा वित्तीय सन्तुलन (Vertical fiscal balance) कायम गर्ने, स्थानीय सरकारहरूबीच आपसमा प्राथमिकताका आधारमा वित्तीय सन्तुलन (Horizontal fiscal balance) कायम गर्ने तथा सेवाको वहिरगमन प्रभाव (Spill over effect) नियन्त्रण र सन्तुलन गर्ने गरी अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण हुनुपर्ने हुँदा संघीय इकाइमा हुने वित्तीय हस्तान्तरणलाई निश्चित मापदण्डको आधारमा प्रदान गरिनु पर्दछ भन्ने मान्यता रहेको हुन्छ। अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण गर्दा विभिन्न विधि र प्रक्रियाहरू अभ्यास गर्ने गरिन्छ, जसमा राजश्वको आधारमा

(Derivation- based on revenue) निश्चित प्रतिशत कायम गरेर वा थप शुल्क लगाएर (Piggy backing) र सूत्रमा आधारित अनुदान (Formula base grant system) पर्दछन्। यी आधारमा प्राप्त वित्तीय हस्तान्तरण प्रायः निःशर्त (unconditional) हुन्छ। यसका साथै लागत अनुसारको शोधभर्ना रकम (Open ended) र निश्चित तोकिएको रकम (Closed ended) सहितको सोधभर्ना वा पारस्परिक अनुदान (Reimbursement or matching grant) र प्रतिफलमा आधारित समपुरक विनाको अनुदान (Non-Matching Output base Grant) पर्दछ जुन सशर्त (Conditional) हुन्छ। हाम्रो सम्बन्धमा नेपालको संविधानले वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, विशेष अनुदान तथा समपुरक अनुदान र राजश्व बाँडफाँडलाई अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको रूपमा स्थानीय सरकारलाई उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था गरेको छ।

वित्तीय हस्तान्तरणका लागि लागू गरिएको सूत्र व्यवस्था प्रष्ट थाहा हुने किसिमले गतिशील परिदृश्यलाई दृष्टिगत गरी स्थापित गर्नुपर्छ। यस्तो सूत्र/व्यवस्था निश्चित वर्षहरूसम्म स्थिर रहनेगरी व्यवस्थित गर्नुपर्छ, जसबाट राजस्वको उपलब्धता र समग्र बजेटको सुनिश्चितता स्थापित हुन सकोस्। हस्तान्तरण प्रणाली सम्भव भएसम्म सरल र पारदर्शी हुनुपर्छ, जसबाट सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूले, खासगरी क्षेत्रीय पदाधिकारीहरू र व्यवस्थापिकाका सदस्यहरूले यसलाई सहजै बुझ्न सक्न् र यसको कुनै पनि पक्षमा चालबाजी वा थप सम्भौताको खेल नहोस्। हस्तान्तरण प्रणालीले राजश्व परिचालनमा स्थानीय वा प्रादेशिक तहका सरकारहरूलाई नकारात्मक प्रोत्साहन गर्ने परिस्थितिको सिर्जना गर्नु हुँदैन, साथै यसले फजुल खर्च नियन्त्रण गर्न सक्नुपर्दछ। वित्तीय हस्तान्तरणको नयाँ प्रणाली लागू गर्दा स्थानीय र प्रादेशिक सरकारहरूलाई प्राप्त हुने रकममा एकाएक ठूलो परिवर्तन हुन सक्ने स्थिति रहन दिनु हुँदैन। यसैले नेपालमा वित्तीय हस्तान्तरणलाई व्यवस्थित गर्न राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सवैधानिक व्यवस्था गरेको छ।

(घ) ऋण अधिकारक्षेत्र (Sub national Borrowing) :

उपराष्ट्रिय तहका सरकारमा थप पुँजीगत लगानीका लागि ऋणसम्बन्धी व्यवस्था कसरी हुने भन्ने व्यवस्था वित्तीय संघीयताको अभिन्न पाटोको रूपमा रहेको हुन्छ। संघीय इकाइ तथा स्थानीय सरकारलाई तोकिएको कार्यजिम्मेवारी, राजस्व अधिकार निक्षेपण र वित्तीय स्थानान्तरणको माध्यमबाट उपलब्ध हुने वित्तीय स्रोतले मात्र कार्य सम्पादन हुन नसकेको अवस्थामा आफ्नो वित्तीय आवश्यकता (Fiscal need) पूरा गर्न बाह्य ऋण लिन सक्ने अधिकार प्रदान गरिनुपर्दछ। यस्तो ऋण व्यवस्था स्थानीय सरकारहरूको कार्यक्षमतामा अभिवृद्धि गर्न, दीर्घकालीन प्रतिफलको लागि लगानी बढाउन, राजस्व परिचालन र न्यून वित्त परिचालनमा सहयोग गर्न तथा आयोजनाको दिगोपनामा सुधार गर्न उपयुक्त र आवश्यक मानिन्छ। स्थानीय सरकारको ऋणसम्बन्धी अधिकारलाई व्यवस्थित गर्ने सम्बन्धमा मूलतः चार वटा अवधारणालाई आधार मानी गर्ने गरिएको पाइन्छ।

प्रत्यक्ष प्रशासनिक नियन्त्रण (Direct Administrative Control): यसमा ऋण लिनै सिद्धान्त रहेको पाइन्छ। यो अवधारणा बमोजिम स्थानीय सरकारले ऋण लिनको लागि केन्द्र वा संघ सरकारको सिफारिस र स्वीकृति बमोजिम सीमित रूपमा ऋण लिन सक्छन्।

ऋणअधिकारको अवधारणाअन्तर्गत बजार नियम (Market Discipline) : यस सिद्धान्तबमोजिम स्थानीय सरकारको ऋणाधिकारका विषयमा स्थानीय आवश्यकता र लगानी गर्ने बजारको उपलब्धता निर्णायक हुन्छ। यसमा खुला बजार, स्थानीय सरकारको

वित्तीय सूचना र पारदर्शिता, ऋण तिर्न सक्ने क्षमता यसका पूर्व शर्तहरू हुने गर्छन्।

सहकारिता नियन्त्रित (Cooperative Control) : यो एक प्रशासनिक नियन्त्रित र बजार नियन्त्रित (खुला बजार) बीचको सन्तुलित अवधारणा मानिन्छ। यसमा विभिन्न तहका सरकार तथा केन्द्र सरकारबीच ऋणका लागि सम्बन्धित तहका सरकारको आमदानी र खर्चको वृद्धिको अवस्था, वित्तीय खाडल र ऋणले पूर्ति गर्न सक्ने रकमको आवश्यकता र क्षमताका आधारमा बजार नियम र प्रशासनिक नियन्त्रणलाई ध्यान दिइन्छ।

कानून नियन्त्रित : यो अवधारणा मध्यमार्गी अवधारणा मानिन्छ। यसअन्तर्गत प्रदेश वा स्थानीय सरकारले ऋण लिनै प्रक्रियालाई संविधान वा कानूनद्वारा व्यवस्थित र नियन्त्रण गरिएको हुन्छ। कानूनमा व्यवस्था भएका प्रावधानले सबै तहका स्थानीय सरकारलाई समान व्यवहार गर्दछ। स्थानीय सरकारको ऋण तिर्नसक्ने क्षमता तथा ऋण लगानी गर्ने पूँजीगत क्षेत्र तथा समयका आधारमा ऋणको मापदण्ड संविधान वा कानूनमा तोकिएको हुन्छ।

२.५ वित्तीय स्वायत्तता

वित्तीय व्यवस्थापन तथा परिचालनका लागि आफ्नो काम आफैँ गर्न सक्ने तहगत सरकारको स्वतन्त्र कार्यप्रणाली नै वित्तीय स्वायत्तता हो। स्वायत्तता यस्तो शब्द हो, जसले कुनैपनि व्यक्ति, संस्था वा निकायलाई कानून प्रदत्त अधिकारक्षेत्र भित्रका विषयमा त्यसको व्यवस्थापन गर्न, नियन्त्रण गर्न, सो विषयमा स्वतन्त्ररूपमा निर्णय गर्न र आफूले गरेका कार्यप्रति जिम्मेवारी निर्वाह गर्न आधार प्रदान गर्छ। वित्तीय स्वायत्तताले आर्थिक साधन र स्रोत आफैँसँग भएको र त्यससँग सम्बन्धित निर्णयहरू पनि आफैँ गर्न पाउने स्थितिलाई प्रष्ट पार्दछ। यसले संघीय इकाइहरूलाई आफ्ना कार्य जिम्मेवारीहरू पूरा गर्न आवश्यक स्रोत साधन जुटाउन, आफ्नो अधिकारका क्षेत्रहरूमा गरेको आधार तथा दर तोक्ने, कर संकलनको तौर तरिका तोक्ने तथा संकलन गर्ने र त्यसरी प्राप्त साधनलाई स्थानीय आवश्यकताका आधारमा खर्चको प्राथमिकता तोक्ने र खर्च गर्ने स्वायत्तताको प्रत्याभूति गर्दछ।

वित्तीय स्वायत्तताले उपराष्ट्रिय सरकार तथा स्थानीय सरकारहरूलाई आफ्नो कार्य जिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन गरी वित्तीय रूपले आत्मनिर्भर हुन सघाउ पुऱ्याउँछ। संघीय इकाइहरूलाई के कुन र कति राजश्व अधिकार सुनिश्चित गर्ने, स्थानीय खर्च धान्न पुग्नेगरी राजश्व अधिकारबाट वित्तीय स्रोत व्यवस्थापन हुन नसकेमा केन्द्रबाट के कति र कसरी अनुदान तथा राजश्व बाँडफाँड रकम उपलब्ध गराउने तथा स्थानीय सरकारको ऋण सम्बन्धी व्यवस्था के कस्तो हुने ? आदि विषयको निक्यौल गर्दा सकभर वित्तीय स्वायत्तता कायम गर्ने गरी गर्नुपर्ने विधिशास्त्रीय मान्यता रहेको छ।

२.६ स्थानीय वित्त व्यवस्थापन तथा परिचालन

सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको अभिन्न अंगको रूपमा स्थानीय वित्त व्यवस्थापन र परिचालनको महत्वपूर्ण व्यवस्था संविधान तथा कानूनमा समेटिएको छ। राज्यले आफ्नो दायित्व पूरा गर्न आवश्यक पर्ने साधन जुटाउने तथा उपलब्ध साधनको उपयोग सम्बन्धी योजना बनाई व्यवस्थित ढंगले खर्च गर्ने विषयलाई सार्वजनिक वित्त भन्ने गरिन्छ। यसमा सरकारी आय, व्यय, अनुदान तथा ऋणसँग सम्बन्धित सबै विषयहरूलाई समेटिन्छन्। सरकारले सार्वजनिक खर्चको लागि आवश्यक साधन जुटाउन राजस्वका विभिन्न स्रोत, वैदेशिक अनुदान, स्वदेशी तथा वैदेशिक ऋणबाट सार्वजनिक वित्तको

स्थानीय स्वायत्त शासनका विश्वव्यापी सिद्धान्तहरू

स्थानीय सरकारको अधिकार र जिम्मेवारीहरू प्रष्ट रूपमा बाँडफाँड गरिनुपर्छ: स्थानीय सरकारलाई सामान्यतया कुनै अन्य सरकारको तह वा निकायलाई मात्र तोकिएको वा स्थानीय सरकारको क्षेत्राधिकार बाहिर राखिएको विषयमा बाहेक जुनसुकै मामिलामा आफ्नै पहलमा कार्य गर्ने अधिकारक्षेत्र हुनुपर्दछ । स्थानीय सरकारलाई प्रदत्त अधिकारहरू सामान्यतया पूर्ण र तिनले मात्र प्रयोग गर्ने हुनुपर्दछ ।

परिचालन गर्दछ। सार्वजनिक वित्तको स्रोतको रूपमा कर, सेवा शुल्क, दस्तुर, विक्री मूल्य, सार्वजनिक ऋण तथा अन्य विविध स्रोतहरू रहेका हुन्छन् । उपरोक्तमध्ये राजस्वमा कर राजस्व र गैरकर राजस्व भनी वर्गीकरण गर्ने गरिन्छ । सरकारले उठाउने करलाई प्रत्यक्ष कर (सम्पत्ति कर, मालपोत, आयकर आदि) र अप्रत्यक्ष कर (मूल्य अभिवृद्धि कर, भन्सार, अन्तःशुल्क आदि) को रूपमा अशुल गर्ने व्यवस्था गरिएको हुन्छ, भने गैरकर राजस्व अन्तर्गत दस्तुर, दण्ड जरिवाना, सेवा वा वस्तु विक्री आदिबाट प्राप्त आम्दानी पर्दछन् । सार्वजनिक वित्तबाट हुने मुख्य खर्चहरूमा चालू खर्च र ऋणगत खर्चको रूपमा छुट्ट्याई बजेट व्यवस्था गर्ने गरिन्छ । चालू खर्चभित्र मुख्यतः बाह्य सुरक्षा, आन्तरिक शान्ति सुरक्षा, सार्वजनिक न्याय, सार्वजनिक प्रशासन, सार्वजनिक ऋणको भुक्तानी जस्ता क्षेत्रमा हुने खर्चहरू पर्दछन् भने ऋणगत खर्चले आर्थिक सामाजिक विकास र भौतिक पूर्वाधार विकासमा हुने लगानीलाई समेटेको हुन्छ ।

सार्वजनिक वित्तले केन्द्रीय सरकारको समग्र आय व्ययको विषयलाई समेटेभन्ने स्थानीय वित्तले स्थानीय सरकारको आम्दानी, खर्च, राजस्व बाँडफाँड र ऋण सम्बन्धी कुराहरूको व्यवस्थापनलाई समेटेको हुन्छ । यसभित्र स्थानीय सरकारको आन्तरिक आय, केन्द्रबाट प्राप्त हुने अनुदान, सार्वजनिक ऋणको व्यवस्थापन र सरकारबीच हुने वित्तीय हस्तान्तरण लगायत स्थानीय सरकारको आम्दानी तथा खर्चको समग्र विषयलाई व्यवस्थित गरिएको हुन्छ । संसदले कानूनबाट दिएको अधिकार अन्तर्गत स्थानीय निर्वाचित सरकारहरूले स्थानीय वित्तको व्यवस्थापन गर्दछन् । स्थानीय सरकारको कार्य जिम्मेवारी अन्तर्गत प्राथमिकता अनुसारका कार्यक्रमहरू सन्चालन गर्न लाग्ने खर्चका प्रस्तावहरूलाई कार्यान्वयन गर्न आवश्यक साधनको व्यवस्थाका लागि अधिकार क्षेत्रभित्रका आयका स्रोतहरूबाट कर, सेवाशुल्क तथा दस्तुर परिचालन गर्ने, यसबाट अपर्याप्त भएको रकम सरकारबाट अनुदान तथा अन्तर निकाय राजस्व बाँडफाँडको रूपमा प्राप्त गर्ने, यसबाट समेत अपर्याप्त भएको लगानी जुटाउन ऋण तथा सापटी परिचालन गर्ने जस्ता कार्यहरू स्थानीय वित्तका क्षेत्रहरू हुन् । स्थानीय वित्तको व्यवस्थापन गर्दा मितव्ययिता, कार्यदक्षता तथा प्रभावकारीता र जवाफदेहिता हासिल हुने गरी गर्नुपर्ने र स्थानीय वित्तले स्थानीय सरकारको वित्तीय स्वायत्तता, साधनको पर्याप्तता, स्थानीय सरकारहरूबीचको समता, साधनको परिचालन र उपयोगमा दक्षता तथा मितव्ययिता आदिजस्ता सैद्धान्तिक मूल्य र मान्यताहरूलाई पूरा गर्नुपर्दछ, भन्ने अवधारणा राखिएको हुन्छ ।

स्थानीय वित्तका उपरोक्त औचित्यलाई व्यवहारिक रूपमा कार्यान्वयन गर्न स्थानीय वित्तअन्तर्गत पर्न आउने स्थानीय सरकारको खर्च (चालू र पूँजीगत) र यसको प्रभावकारी व्यवस्थापन, स्थानीय कर (प्रत्यक्ष कर र अप्रत्यक्ष कर), गैरकर (सेवा शुल्क, दस्तुर, विक्री र अन्य) राजस्व बाँडफाँड, अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण र स्थानीय सरकारको ऋणको व्यवस्थालाई कानूनी रूपमा स्पष्ट उल्लेख गर्नुका अतिरिक्त स्थानीय सरकारको वित्तीय

स्वायत्तताको सुनिश्चितता कायम गर्ने गरी आवश्यक नीतिगत, कानूनी र संरचनागत प्रवन्ध गर्नु प्रभावकारी वित्तीय संघीयताको लागि अनिवार्य मानिन्छ ।

३. वित्तीय संघीयता र सवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था

नेपालको संविधानले वित्तीय संघीयतासँग सम्बन्धित विभिन्न व्यवस्थाहरू गरेको छ । संविधानबमोजिम तहगत सरकारले आफ्नो अधिकारक्षेत्रभित्रका विषयमा कर लगाउन तथा उठाउन पाउँछन् तथापि, देशको समग्र विकास र स्थानीय आवश्यकताको परिपूर्तिका लागि त्यो पर्याप्त नहुनसक्छ । सबै स्थानीय तहमा राजश्वका सम्भाव्यता र खर्चको आवश्यकता फरक हुनसक्ने हुँदा एक अर्को तहहरूबीच वित्तीय हस्तान्तरणको व्यवस्था आवश्यक हुन्छ ।

संघले आर्थिक अधिकारका क्षेत्रमा प्रदेशलाई समेत लागू हुने गरी आवश्यक नीति, मापदण्ड र कानून बनाउन सक्छ । संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले प्राकृतिक स्रोतको प्रयोग वा विकासबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरणको व्यवस्था गर्नुपर्ने र त्यस्तो लाभको निश्चित अंश रोयल्टी, सेवा वा वस्तुको रूपमा परियोजना प्रभावित क्षेत्र र स्थानीय समुदायलाई कानून बमोजिम वितरण गर्नुपर्छ । संघीय कानूनबमोजिम संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको बजेट घाटा व्यवस्थापन तथा अन्य वित्तीय अनुशासन सम्बन्धी विषयहरू व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ । प्रचलित कानूनबमोजिम साभा अधिकारक्षेत्रभित्रका राजश्वहरू एक तहले संकलन गर्ने तथा अर्को तहमा तोकिएको अंश बाँडफाँड गर्ने, तहगत सरकारले एक आपसमा समन्वय गरी आफ्नो जिम्मेवारीभित्रको राजस्व एक अर्कामार्फत एकद्वार पद्धतिबाट उठाउने जस्ता अन्तर सरकार वित्तीय सम्बन्धहरूलाई कानून तथा संरचनामार्फत सम्वोधन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

वित्तीय व्यवस्था सम्बन्धी कानून बनाउँदा देशको आर्थिक व्यवस्थामा प्रतिकूल असर पर्नेगरी बनाउन नपाइने व्यवस्था संविधानले सुनिश्चित गरेको छ । सरकारले प्राकृतिक स्रोतको विकासबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरणको व्यवस्था गर्ने र यस्तो लाभको निश्चित अंश रोयल्टी वा सेवा वा वस्तुको रूपमा परियोजना प्रभावित क्षेत्र वा स्थानीय समुदायलाई कानूनबमोजिम वितरण गर्नुपर्नेछ । प्रत्येक तहका सरकारहरूलाई आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्र निहित आर्थिक अधिकार सम्बन्धी विषयमा निर्णय गर्ने तथा वार्षिक बजेट बनाउने र कार्यान्वयन गर्ने अधिकार हुनेछ । विभिन्न तहका सरकारहरूको बजेट घाटा व्यवस्थापन तथा अन्य वित्तीय अनुशासन सम्बन्धी व्यवस्था संघीय कानून बमोजिम हुनेछ । नेपालको संविधानले गरेका वित्तीय संघीयतासँग सम्बन्धित मुख्य मुख्य व्यवस्थाहरू देहायमा उल्लेख भए अनुसार रहेका छन् ।

३.१ तहगत सरकारमा कार्य जिम्मेवारीको बाँडफाँड र खर्चाधिकारको व्यवस्था

तहगत सरकारबीच कामको प्रष्ट बाँडफाँड हुन वित्तीय संघीयता तथा सफल संघीय अभ्यासको पूर्वशर्त नै हो । नेपालको

संविधानले तहगत संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको शासन व्यवस्थाको सामान्य निर्देशन, नियन्त्रण र सञ्चालन गर्ने अभिभारा सम्बन्धित कार्यपालिकामा हुने महत्वपूर्ण व्यवस्था गर्दै प्रदेश र स्थानीय तहको कार्यकारिणी स्वायत्ततालाई आत्मसात गरेको छ। तहगत सरकारले आफ्नो कार्यसञ्चालनका लागि कार्यपालिकाबाट कार्यविभाजन तथा कार्यसम्पादन नियमावली बनाई आफ्नो संगठन, संरचना (मन्त्रालय, विभाग, शाखा, महाशाखा, कार्यालय) स्थापना गरी लागू गर्न सक्छन्। यसका साथै जनताको पहिलो सम्पर्क सरकारका रूपमा रहने स्थानीय सरकार तहका विषयगत विभाग वा शाखामार्फत् एकीकृत सेवा प्रवाहको प्रबन्ध हुने व्यवस्था गरेको छ।

संघ वा प्रदेशबाट स्थानीय तहका काममा आवश्यक सहयोग (क्षमता विकास, प्रविधि हस्तान्तरण, मापदण्ड निर्धारण, अनुगमन) लिन सकिने व्यवस्था संविधानले गरेको छ। संविधानको अनुसूची ५, ६, ७, ८ र ९ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारक्षेत्र, संघ र प्रदेश तथा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साभा अधिकारक्षेत्रको व्यवस्था गरेको छ। स्थानीय सरकारको सन्दर्भमा अनुसूची ८ अन्तर्गतका २२ वटा अधिकारहरू स्थानीय तहको एकल अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ भने अनुसूची ९ अन्तर्गत संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साभा अधिकार क्षेत्रको व्यवस्था गरिएको छ। आफ्नो एकल अधिकारक्षेत्रको कार्यान्वयनको मुख्य नेतृत्व तथा जिम्मेवारी स्थानीय

महत्वपूर्ण स्रोत हो। स्थानीय जनताको इच्छा, आकांक्षा र चाहना बमोजिम स्थानीय तहमा विकास निर्माण र सेवा सुविधाको प्रवाह सम्बन्धी कार्यसम्पादन गर्न स्थानीय सरकारले लगाउने तथा उठाउने कर, दस्तुर, शुल्क दण्ड जरिवानालगायत सम्पूर्ण कर तथा गैरकर राजश्वलाई स्थानीय कर मानिन्छ। स्थानीय कर व्यवस्थाले संविधान तथा कानून बमोजिमको सीमा, प्रकृया, आधार र मापदण्ड बमोजिम स्थानीय तहमा राजश्व लगाउन र उठाउन पाउने अधिकारलाई जनाउँछ। स्थानीय सरकारहरूलाई आफ्नो काम, कर्तव्य, अधिकार र जिम्मेवारी अनुसार प्रदान गर्ने सेवा सुविधा तथा निर्वाह गर्नुपर्ने भूमिका प्रभावकारी ढंगले सम्पादन गर्न यसबाट वित्तीय स्रोत साधनको आधार तयार हुन्छ। जनताले स्थानीय सरकारलाई प्रचलित कानून बमोजिम तिर्नुपर्ने रकमलाई स्थानीय करको रूपमा लिइन्छ। स्थानीय सरकारलाई आवश्यक वित्तीय स्रोतको पूर्ति गर्न स्थानीय जनताको कर तिर्न सक्ने क्षमता र स्थानीय विशिष्टताका आधारमा सम्पत्ति, व्यवसाय, खर्च, उपभोग वा अन्य कारोबारमा स्थानीय कर लगाइन्छ। स्थानीय सरकारलाई स्थानीय स्रोत व्यवस्थापनको कर अधिकार सुनिश्चित भएमा वित्तीय स्रोत परिचालन, संरक्षण र उपयोगमा निम्नानुसार उल्लेख्य टेवा पुग्दछ। यसबाट स्थानीय सरकारलाई तोकिएको कार्य जिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको संकलन र परिचालन गर्न सकिन्छ। नेपालको संविधान

तहगत सरकारका कर अधिकारक्षेत्र

कर			गैरकर		
संघ	प्रदेश	स्थानीय	संघ	प्रदेश	स्थानीय
भन्सार महसुल	घर जग्गा रजिष्ट्रेसन शुल्क	घर जग्गा रजिष्ट्रेसन शुल्क	राहदानी शुल्क		
अन्तः शुल्क	सवारी साधन कर	सवारी साधन कर	भिसा शुल्क		
मूल्य अभिवृद्धि कर	मनोरञ्जन कर	मनोरञ्जन कर	पर्यटन दस्तुर	पर्यटन शुल्क	पर्यटन शुल्क
संस्थागत आय कर	विज्ञापन कर	विज्ञापन कर	सेवा शुल्क दस्तुर	सेवा शुल्क दस्तुर	सेवा शुल्क दस्तुर
व्यक्तिगत आय कर	कृषि आयमा कर	घर वहाल कर	जुवा, चिट्ठा क्यासिनो		
पारिश्रमिक कर		सम्पत्ति कर	दण्ड जरिवाना	दण्ड जरिवाना	दण्ड जरिवाना
		भूमि कर मालपोत			
		व्यवसाय कर			

तहले लिनुपर्ने हुन्छ। साभा अधिकारक्षेत्रका विषयमा संघीय तथा प्रदेश कानूनले तोकेबमोजिम तथा सोसँग नबाफिने हदसम्म स्थानीय तहले उल्लिखित अधिकारक्षेत्रको प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ।

नेपालको संविधानले प्रदेश र प्रदेशबीचमा तथा स्थानीय र स्थानीय सरकारहरूबीच अधिकारक्षेत्रको समान बाँडफाँडको व्यवस्था (Symatric federal model) गरेको छ। यस्तो व्यवस्थानुसार कार्य अधिकारक्षेत्रको अभ्यास तथा विधायिकी, कार्यकारिणी, प्रशासकीय, वित्तीय स्वायत्तता र स्वतन्त्र कार्यप्रणालीको प्रयोग घटिबढी नभई सबै तहगत सरकारहरूले समान रूपमा उपयोग गर्न पाउँछन्। साथै अवशिष्ट अधिकार संघमा रहने र यस्तो अधिकारक्षेत्रको प्रयोग कानून बनाई वा उल्लेख गरेर संघले अन्य तहका सरकारलाई सम्पादन गर्न लगाउन सक्छ।

३.२ स्थानीय तहको कर अधिकार

स्थानीय तहको सबैभन्दा महत्वपूर्ण वित्तीय अधिकारक्षेत्रको रूपमा कर लगाउने र उठाउने अधिकारक्षेत्र रहेको हुन्छ। स्थानीय कर स्थानीय सरकारको वित्तीय साधन संकलन गर्ने सबभन्दा

बमोजिम अन्तर सरकार वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले देहायका कर तथा गैरकर लगाउन तथा उठाउन पाउने व्यवस्था गरेको छ।

३.३ गैरकर अधिकार

तहगत सरकारको अर्को महत्वपूर्ण वित्तीय अधिकारक्षेत्रमा गैरकर लगाउने तथा उठाउने अधिकार पर्दछ। नेपालको संविधानले तहगत सरकारहरूलाई विभिन्न गैरकरहरू जस्तै- दस्तुर, सेवा शुल्क, दण्ड जरिवाना लगाउने अधिकार दिएको छ। गैरकरमा उपभोग मापन गर्न सकिने किसिमका सेवा सुविधाहरू उपलब्ध गराए वापत सरकारले लिने रकमलाई उपभोग शुल्क भनिन्छ। खास वस्तु र सेवा उपभोग गर्नेले पाउने आर्थिक फाइदावापत लगाइने शुल्कलाई उपभोग शुल्क वा महशुल भनिन्छ। तहगत सरकारले उपभोक्तालाई खास सुविधा दिए वापत यस्तो गैरकर लगाउन सक्दछ।

शुल्क वा दस्तुर सेवा दिने र लिने अर्थात् सेवा प्राप्त गर्ने र सेवाको लागि मूल्य तिर्नेलाई एकै ठाउँमा ल्याउने उपयुक्त माध्यम हो। उपभोग शुल्क वा दस्तुरले वस्तु वा सेवाको वास्तविक मूल्यमा

उपभोग गर्न उपभोक्तालाई बाध्य गर्नुका अतिरिक्त यसले सरकारको आम्दानीमा समेत वृद्धि गर्दछ। स्थानीय सरकारले उपलब्ध गराउने सार्वजनिक सेवाहरूको लागत व्यहोर्न उपभोक्ताहरूबाट कर शुल्क तथा दस्तुरहरू लिने प्रचलन धेरै पहिलेदेखि हुँदै आएको हो। करदाताहरूले सेवा नलिए पनि कर तिर्नुपर्दछ भने शुल्क तथा दस्तुर सेवा लिने उपभोक्ताहरूसँग मात्र लिइन्छ। शुल्क तथा दस्तुर निर्धारण गर्दा उपलब्ध गराइने सेवाको लागत अनुमान गरी स्थानीय सरकारको नीति अनुसार दर निर्धारण गरी असुल गरिन्छ। यस्तो महशुल सेवाको प्रकृति तथा उपभोक्ताहरूको क्षमताको आधारमा लिने गरिन्छ।

३.४ तहगत सरकारमा राजश्व बाँडफाँडको व्यवस्था

नेपालको संविधानले तहगत सरकारका वित्तीय अधिकारक्षेत्रको अनुसूचीकृत व्यवस्था गरेको छ। आफ्नो अधिकारक्षेत्रका विषयमा कानून बमोजिम कर लगाउन तथा राजश्व उठाउन सक्ने अधिकार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहलाई प्रदान गरिएको छ। संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच राजश्वको बाँडफाँडको व्यवस्था संविधानले गरेको छ। तहगत सरकारले बजेट (राजस्व र व्ययको अनुमानसहित) विधायिकामा पेश गर्ने समय संघीय कानून बमोजिम हुने व्यवस्था अनुरूप संघीय बजेट प्रत्येक वर्षको जेठ १५ गते, प्रदेश सरकारको असार एक गतेभित्र र स्थानीय तहको असार दश गतेभित्र पेश गरिसक्नुपर्ने व्यवस्था अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनले गरेको छ। संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी तथा मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्तःशुल्कको बाँडफाँडबाट देहायको प्रतिशतमा रकम प्राप्त गर्ने व्यवस्था अन्तर सरकार वित्त व्यवस्थापन ऐनले गरेको छ। स्वायत्त शासनका उल्लेखित सिद्धान्तको सापेक्षतामा नेपालको संविधानले अवलम्बन गरेका

३.५ अन्तर सरकार वित्तीय हस्तान्तरण तथा अनुदानको व्यवस्था

नेपालको संविधानले अन्तर सरकार वित्तीय हस्तान्तरण तथा व्यवस्थापनका लागि विभिन्न व्यवस्थाहरू गरेको छ। वित्तीय हस्तान्तरणको एक प्रमुख पाटोको रूपमा तहगत सरकारलाई निम्न बमोजिम अनुदान उपलब्ध गराउनु पर्ने व्यवस्था अन्तर सरकार वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले गरेको छ।

स्थानीय सरकारहरूको सीमित कराधार, स्थानीय सरकारबीच वित्तीय स्रोतको असमानता खर्चको जिम्मेवारी र प्राप्त आयबीचको बढ्दो दुरी (Fiscal Gap), राजस्व परिचालन क्षमताको कमी तथा स्थानीय सरकारहरूको आकार, जनसंख्या, सेवाको आवश्यकता र वित्तीय एवम् सङ्गठनात्मक क्षमताजस्ता विषयमा रहेको विविधता आदिजस्ता कारणहरूले स्थानीय सरकारलाई तोकिएको जिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक वित्तीय स्रोतको अभाव पूर्ति गर्न अनुदान आवश्यक हुन्छ। केन्द्रीय सरकारबाट स्थानीय सरकारमा पठाइने सशर्त तथा निशर्त अनुदान, कार्यक्रम बजेट, राजस्व बाँडफाँडको रूपमा प्रवाह हुने रकम आदि यस अन्तर्गत पर्दछन्।

नेपालको स्थानीय स्वायत्त शासनको अभ्यासमा आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को बजेटबाट पहिलो पटक दुई अंको खर्चधिकार सहित स्थानीय तहमा वित्तीय हस्तान्तरणको शुरुवात भएको छ। आ.व. २०७४/७५ को बजेटबाट जनसंख्या, विकासको अवस्था तथा क्षेत्रफलका आधारमा समानीकरण र कार्यक्रमगत निक्षेपका आधारमा सशर्त अनुदान गरी कूल राष्ट्रिय बजेटको १७.६ प्रतिशत बजेट सिधै स्थानीय तहमा खर्चाधिकार सहित हस्तान्तरण गरिएको छ।

समानीकरण अनुदान: राजश्वको क्षमता र कार्यबोझका आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई नेपाल सरकारले न्यायोचित वितरण गर्नुपर्ने र यसका लागि वित्तीय समानीकरण अनुदान उपलब्ध गराउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ। नेपाल सरकारले प्रदेश

संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा राजश्व बाँडफाँडको प्रतिशत र विद्यमान योगदान

क्र.सं.	रोयल्टीको शीर्षक	नेपाल सरकार	सम्बन्धित प्रदेश	सम्बन्धित स्थानीय तह	नेपाल सरकारले संकलन गरेको वार्षिक राजस्व (आ.व. २०७३/७४)
१	पर्वतारोहण	५०	२५	२५	३९,३४,९८,५२२
	क्यासिनो रोयल्टी				२२,०६,१०,०००
	एजेन्सी रजिष्ट्रेसन दस्तुर				५,२७,११,४२७
२	विद्युत	५०	२५	२५	१,४२,७४,१४,३००
३	वन	५०	२५	२५	७१,१३,२३,१५१.०१(आ.व. २०७२/७३)
४	खानी तथा खनिज	५०	२५	२५	४०,७३,६२,१८०.८६
५	पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोत	५०	२५	२५	अप्राप्त
६	मूल्य अभिवृद्धि कर	७०	१५	१५	६१,१५,४२,१७,०००
७	आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्तःशुल्क	७०	१५	१५	अप्राप्त
अन्तर सरकार वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४				स्रोत: नेपाल सरकारका सम्बन्धित विभाग तथा निकायहरूबाट प्राप्त सूचना	

व्यवस्थाहरू उल्लेखनीय रहेको देखिन्छ। तथापि, सार्थक अभ्यासबाट मात्र संवैधानिक व्यवस्थालाई मूर्तरूप दिन सकिन्छ। भइरहेका समस्याहरू समाधान गर्न सकिन्छ। यो प्रक्रिया निरन्तर चलिरहने हुन्छ।

तथा स्थानीय तहलाई प्रदान गर्ने अनुदान राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिश बमोजिम उपलब्ध गराउने व्यवस्था संविधान तथा अन्तर सरकार वित्त व्यवस्थापन ऐनले गरेको छ। प्रदेश सरकारले पनि वित्त आयोगको सिफारिश बमोजिम कानून

अनुसार स्थानीय सरकारलाई अनुदान उपलब्ध गराउनुपर्ने हुन्छ।

सशर्त अनुदान: नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तह तथा प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न वित्त आयोगले तोकेको आधार बमोजिम सशर्त अनुदान प्रदान गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ। यसका लागि नेपाल सरकारले तोकेका शर्तको पालना गर्नु तत् तहका सरकारको कर्तव्य हुन्छ।

समपूरक अनुदान: नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई योजनाको सम्भाव्यता, लागत, प्राप्त हुने प्रतिफल तथा लाभ, योजना कार्यान्वयन गर्न सक्ने वित्तीय तथा भौतिक क्षमता र जनशक्ति तथा योजनाको आवश्यकता र प्राथमिताकाका आधारमा कुनै पूर्वाधार विकास सम्बन्धी योजना कार्यान्वयन गर्न तथा प्रदेश सरकारले कानून बमोजिम स्थानीय तहलाई समपूरक अनुदान प्रदान गर्न सक्छ।

विशेष अनुदान: नेपाल सरकारले शिक्षा, स्वास्थ्य तथा खानेपानी जस्ता आधारभूत सेवाको विकास र आपूर्ति गर्न, अन्तर प्रदेश वा अन्तर स्थानीय तहको सन्तुलित विकास गर्न वा आर्थिक, सामाजिक वा अन्य कुनै प्रकारले विभेदमा परेको समुदायको उत्थान वा विकास गर्नका लागि प्रदेश वा स्थानीय तहबाट सञ्चालन गरिने कुनै खास योजनाको लागि विशेष अनुदान प्रदान गर्न सक्छ।

३.६ ऋण अधिकारक्षेत्रको व्यवस्था

नेपालको संविधान, अन्तर सरकार वित्त व्यवस्थापन ऐन तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले स्थानीय तहले लिन पाउने ऋणको सम्बन्धमा विभिन्न कानुनी पद्धति (Rule based borrowing system) को व्यवस्था गरेको छ। जसअनुसार देशको समष्टीगत आर्थिक विकास र स्थिरताका लागि वैदेशिक ऋण वा अनुदान नेपाल सरकारले मात्र लिन सक्छ। प्रदेश तथा स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन हुने योजना तथा कार्यक्रमका लागि पनि नेपाल सरकारले वैदेशिक ऋण, सहयोग तथा अनुदान लिन सक्छ। प्रदेश तथा स्थानीय तहले नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतित विना वैदेशिक ऋण वा अनुदान सहयोग लिन नपाउने व्यवस्था गरेको छ। तर प्रदेश तथा स्थानीय तहले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिश बमोजिम नेपाल सरकारको सहमति लिई आन्तरिक ऋण लिन सक्नेछन्। स्थानीय तहले लिने ऋण २५ वर्षभन्दा बढी अवधिको लागि लिन नपाइने र सभाबाट पारित गराइमात्र लिन पाउने व्यवस्था गरेको छ। यस्तो ऋण उत्पादनमूलक, रोजगारीमूलक, आन्तरिक आय वृद्धि तथा पूँजीगत कार्यको लागि लिनु पर्ने क्षेत्र निर्धारण गरिएको छ।

स्थानीय सरकारलाई तोकिएको कार्य जिम्मेवारी पूरा गर्न निक्षेपित राजस्व अधिकार र वित्तीय अनुदानको माध्यमबाट उपलब्ध हुने वित्तीय स्रोतले मात्र सम्भव हुन नसकेको अवस्थामा आफ्नो वित्तीय आवश्यकता पूरा गर्न बाध्य ऋण लिन सक्ने अधिकार प्रदान गरिएको हुन्छ। स्थानीय सरकारहरूले ऋणगत लगानीको लागि आवश्यक तरलताको अभावको समस्यालाई समाधान गर्न र तुलनात्मक रूपमा ठूलो लगानी हुने तथा र भविष्यसम्म प्रतिफल दिने योजनामा ऋणगत लगानी गर्न ऋण रकमको उपयोग गर्नुपर्छ भन्ने विषयलाई स्थानीय वित्त प्रणालीको महत्वपूर्ण पक्ष मानिन्छ।

स्थानीय सरकारले गर्नुपर्ने खर्चको तुलनामा आम्दामी कम हुन गई न्यून वित्त पूर्ति गर्न ऋण लिनु पर्ने हुन्छ। स्थानीय सरकारबाट पूर्वाधार विकास र उपार्जनीय कार्यमा पूँजि लगानी गर्न ऋण परिचालन गर्नु उपयुक्त भएपनि आयको तुलनामा ऋणको हिस्सा बढ्दै गएमा यसबाट दीर्घकालमा ऋणको सावा ब्याज तिर्न र अन्य वित्तीय कृयाकलाप संचालन गर्न समस्या पर्न सक्छ। त्यसैले स्थानीय सरकारलाई ऋण लिने सम्बन्धमा नियन्त्रित र ब्यवस्थित गर्न पूँजी

बजार प्रणालीमा स्वतन्त्र पहुँच, केन्द्रको मूल्यांकन र स्वीकृतिमा ऋण सम्बन्धी कारवाही र कानूनद्वारा वित्तीय सीमा निर्धारण जस्ता विधिहरू रहेको पाइन्छ।

स्थानीय तहलाई ऋण लिन दिने अधिकारका सम्बन्धमा हेर्दा प्रत्येक देशको राजनीतिक प्रणाली, स्थानीय सरकारको कार्य जिम्मेवारी, वित्तीय स्वायत्तता र केन्द्र तथा स्थानीय तहबीचको वित्तीय अन्तरसम्बन्ध जस्ता कुराहरूमा भर पर्दछ।

अन्तरपुस्ता समन्यायको दृष्टिबाट पनि ऋणगत प्रकृतिका काममा ऋण लिएर खर्च गर्नुलाई उपयुक्त मानिन्छ। तर हाम्रो देशमा विविध कारणले स्थानीय सरकारले यसको उपयोग गर्न सकेका छैनन्। खर्च जिम्मेवारी स्पष्ट र नदोहोरिने भई स्थानीय सरकारको योजना र बजेट कार्यान्वयनका लागि कूल आवश्यक बजेटको लेखाजोखा गर्ने प्रणाली संस्थागत हुन सकेमा आफैले उठाउने र हस्तान्तरणबाट प्राप्त हुने राजस्व यकिन हुने र नपुग खर्च धान्नका लागि स्रोतको प्रबन्ध जसरी पनि गर्नुपर्ने भएमा ऋण लिनेतर्फ स्थानीय सरकारहरू अग्रसर हुने थिए। तर यो अवस्था विद्यमान नहुँदा र जतिको स्रोत उपलब्ध हुन्छ, त्यत्तिको बजेट बनाए पुग्ने जस्तो अवस्थाको कारणले ऋण स्रोतको उपयोग गर्नेतर्फ स्थानीय सरकारहरू अग्रसर भएका छैनन्। त्यसैगरी ऋण बजारबाट ऋण लिनका लागि स्थानीय सरकारसँग आवश्यक पूर्वाधार (व्यवस्थित लेखा र राजस्व प्रणाली, ऋण मूल्यांकन पद्धति, आयोजनाको लेखाजोखा) आदि तयार हुनुपर्दछ भने ऋण बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्ने यस सम्बन्धी वित्तीय संस्थाहरू पनि पर्याप्त र इच्छुक हुनु आवश्यक छ।

३.७ वित्तीय संघीयता सम्बन्धी संरचनागत व्यवस्था

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग: नेपालको संविधानले सरकारबीच राजस्वको बाँडफाँड गर्ने विस्तृत आधार र ढाँचा निर्धारण गर्न, प्रदान गरिने समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदानसम्बन्धमा सिफारिस गर्न, तहगत सरकारको खर्च जिम्मेवारी पूरा गर्ने र राजस्व असुलीमा सुधार गर्नुपर्ने उपायहरूको सिफारिस गर्न, तहगत सरकारले लिन सक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा सिफारिस गर्न संवैधानिक राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग गठन गर्ने व्यवस्था गरेको छ। उक्त आयोगले प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड सम्बन्धी विषयमा संघ र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह तथा स्थानीय सरकारहरूबीच उठ्न सक्ने सम्भावित विवादको विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसको निवारण गर्न समन्वयात्मक रूपमा काम गर्न सुभाब दिने तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन सम्बन्धमा आवश्यक सिफारिस गर्ने समेत अधिकारक्षेत्रको व्यवस्था गरिएको छ।

अन्तर सरकारी वित्त परिषद्: नेपाल सरकार, प्रदेशर स्थानीय तहबीच अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापनका विषयमा आवश्यक परामर्श तथा समन्वय गर्न नेपाल सरकारको अर्थ मन्त्रीको संयोजकत्वमा प्रदेशका अर्थमन्त्री तथा प्रत्येक प्रदेशबाट गाउँपालिका वा नगरपालिकाका अध्यक्ष वा प्रमुख, उपाध्यक्ष वा उपप्रमुखमध्येबाट दुई जनाका हिसाबले प्रदेश सरकारले सिफारिश गरेका प्रतिनिधिहरू सदस्य रहने व्यवस्था अन्तर सरकार वित्त व्यवस्थापन ऐनले गरेको छ।

प्रदेश समन्वय परिषद्: स्थानीय तहको साभ्ता अधिकारक्षेत्रको प्रयोग तथा प्राकृतिक स्रोत साधनको उपयोग र बाँडफाँड सम्बन्धी विषयमा प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वय गर्न एक प्रदेश समन्वय परिषद् रहने व्यवस्था स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले गरेको छ। प्रदेशको मुख्यमन्त्रीको संयोजकत्वमा गठन हुने यस परिषदमा प्रदेशका मन्त्री तथा जिल्लासभा, गाउँपालिका र नगरपालिकाका प्रमुख तथा उपप्रमुखहरू सदस्य हुने व्यवस्था रहेको छ।

४. वित्तीय संघीयताको अभ्यास र चुनौतीहरू

केन्द्रबाट हुने वित्तीय हस्तान्तरण स्थानीय तहको कार्यबोझ तथा खर्चको आवश्यकता धान्ने नहुनु र स्थानीय सरकारको आन्तरिक राजश्व परिचालन गर्ने तत्परता र क्षमता ज्यादै कम हुनुले वित्तीय संघीयताको जग निकै कमजोर रहेको छ। स्थानीय सरकारलाई कानून प्रदत्त प्राप्त राजश्व अधिकारको प्रभावकारी अभिवृद्धि गर्ने सम्बन्धमा देहायका समस्या तथा चुनौतीहरू रहेका छन्।

४.१ तहगत सरकारमा दोहोरो कार्य जिम्मेवारी तथा ढिलो र अप्रभावकारी विषयगत निक्षेपण : नेपालको संविधानले प्रगतिशील तथा अनुसूचितकृत रूपमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको बीचमा कार्य तथा अधिकारक्षेत्रको बाँडफाँड गरेको छ। तथापी बाँडफाँड गरिएका कतिपय अधिकारक्षेत्रहरू तहगत सरकारका एकल तथा साभा अधिकारक्षेत्र दुवैमा समाविष्ट भएका छन्। प्रदेश र स्थानीय तहले लगाउने कर तथा गैरकरका क्षेत्रहरू साभा तथा एकल दुवै सूचीमा समाविष्ट भएका छन्। यसबाट कुन तहको सरकारले के काम गर्ने र कुन जिम्मेवारी निर्वाह गर्ने भन्ने विषयमा अन्यौल हुन जाने र सेवा प्रवाह र कार्यसम्पादनप्रतिको जवाफदेहिता कमजोर हुनसक्छ। यसबाट तहगत सरकारमा राम्रा कामको जस लिने र नराम्रा नतिजाप्रति अर्को तहको जिम्मामा छोड्ने प्रवृत्ति विकास हुन सक्ने सम्भावना रहन्छ।

४.२ स्थानीय तहको आन्तरिक आय र खर्च आवश्यकताबीच ठूलो अन्तर : स्थानीय तहमा नेपाल सरकारबाट कूल राष्ट्रिय राजस्वको लगभग १७.६ प्रतिशत अनुदान खर्चाधिकारको लागि पठाइनु विगतको तुलनामा उल्लेख्य हो। तथापि स्थानीय तहले सम्पादन गर्नुपर्ने लगभग ४ सय ५० वटा कार्यजिम्मेवारीको सापेक्षतामा यो अंश न्यूनमात्र हुन जाने देखिन्छ। अतः काम अनुसारको वित्तीय समानीकरण अनुदान व्यवस्था सुनिश्चित गर्नुपर्ने चुनौती एकातिर देखिन्छ भने अर्कोतिर स्थानीय तहमा आ.व. २०७४/७५ विनियोजित राजस्वको अंश अधिकांश स्थानीय सरकारको हकमा आन्तरिक राजस्वको अंशको तुलनामा निकै उच्च रहन सक्छ। साथै स्थानीय तहको खर्च क्षमता नबढाउने हो भने अनुदान रकमको समेत समयमा र प्रभावकारी रूपमा खर्च गर्न नसकिने अवस्था आउन सक्छ। यस्तो अवस्थाले स्थानीय तहलाई आफ्नो लागि स्थानीय स्रोत जुटाउने तथा पर्याप्त परिचालन खर्च धान्ने प्रेरणामा कमी आउनसक्ने चुनौती देखिन्छ।

४.३ स्थीर सूत्रबद्ध तथा खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमतामा आवद्ध अनुदान प्रणालीको कमी: नेपालमा स्थानीय सरकारमा जाने अनुदानको विगत हेर्दा मूलतः जनसंख्या, क्षेत्रफल, मानव विकास सूचकांक तथा मूल्यभारका आधारमा निर्धारण हुँदै आएको पाइन्छ। यो व्यवस्थाको नतिजास्वरूप स्थानीय सरकारको आवश्यकता, तत्परता र योजनाबद्ध विकास प्रक्रियालाई सम्बोधन गर्ने भन्दा पनि तदर्थ अनुदान प्रणालीलाई मात्र टेवा पुगेको देखिन्छ। नेपालको संविधानले स्थानीय तहको अनुदान प्रणालीलाई तहगत संघीय इकाइ वा स्थानीय सरकारको खर्चको आवश्यकता तथा राजश्वको क्षमताका आधारमा आवद्ध गरी दिने व्यवस्था गरेको छ। तथापि, अनुदानमा निर्भरता खोज्ने हिजोको मनोविज्ञानबाट आजका स्थानीय सरकार मुक्त हुन लामो समय लाग्न सक्छ। सरकार फेरिनेवित्तिकै अनुदान घटाउन वा बढाउन खोज्ने राजनीतिक स्वार्थले काम गरेमा स्थीर सूत्रबद्ध तथा खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमतामा आवद्ध अनुदान प्रणालीको संस्थागत विकास गर्न कठिनाई हुनजान्छ। संघ तथा प्रदेशबाटको अनुदान र स्थानीय राजस्वको बीचमा उचित र सन्तुलित सम्बन्ध कायम गर्न सकिएन भने पनि स्थानीय सरकारमा कर उठाउने भन्दा अनुदान माग्ने प्रवृत्ति बढ्दै जान सक्छ।

४.४ वित्तीय जोखिम: वित्तीय संघीयताको महत्वपूर्ण पक्षमध्येको

एक पारदर्शी तथा जवाफदेही वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली पनि हो। स्थानीय सरकारको आर्थिक कार्य प्रणालीलाई सुदृढ गर्न सकिएन भने आर्थिक लगानीबाट उचित प्रतिफल हासिल हुन सक्दैन। विकासका साभेदार तथा लगानीकर्ताहरूलाई यस्तो अवस्थामा आकर्षित गर्न पनि सकिँदैन। स्थानीय तहमा हुनसक्ने सम्भावित वित्तीय जोखिमका क्षेत्रहरू जस्तै- कमजोर वित्तीय अनुशासन, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको कमी, वित्तीय व्यवस्थापनमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा कमी, आर्थिक पारदर्शिता तथा जवाफदेहिताको कमी, प्रचलित नीति तथा कानून पालनामा कठोरता तथा उपयुक्त संस्थागत संरचनाको निर्माण र सुदृढीकरण गर्ने विषय राजनीतिक नेतृत्वको प्राथमिकतामा नपर्न सक्छन्। फलतः समग्र विकास प्रक्रियामा नै नकारात्मक प्रभाव पर्न सक्छ।

४.५ कमजोर राजनीतिक इच्छाशक्ति र कानूनको पालना : कानूनको पर्याप्तता र उपयुक्त खोकाले मात्र स्वतः नतिजा प्राप्त हुँदैन। त्यस्तो कानून र नीतिको कार्यान्वयन गर्ने नेतृत्वको प्रतिबद्धता एवं कुशलताले मात्र अपेक्षित नतिजा हासिल हुन सक्छ। जनता र आफ्नो क्षेत्रको समग्र विकासका लागि केही गर्छौं भन्ने निर्वाचनका वखत व्यक्त राजनीतिक प्रतिबद्धता अनुरूप सधैं क्रियाशील रहनु तहगत सरकारका नेतृत्वको अहम् दायित्व रहन्छ। निर्वाचनका वखत व्यक्त वाचाअनुसार काम गर्नका लागि वित्तीय साधन स्रोतको आफैँ व्यवस्था गर्ने चेतना मूलतः स्थानीय तहको नेतृत्वमा हुनैपर्दछ। सरकारले केही गरेन भनेर उम्कने वा भाग्ने हाम्रो विगतको संस्कारमा संघीयतापछि आफैँ पनि सरकार भएको हुँदा त्यस्तो छुट अब छैन, तथापि तदनुकूलको कार्यप्रणाली र संस्कारको विकास गर्न समय लाग्न सक्छ। परिवर्तनको यस प्रक्रियामा ढिलो भएमा जनताको चाहना र तहगत सरकारको कार्यप्रतिको सन्तुष्टिवीचमा खाडल रहन सक्छ, जुन आर्थिक विकास र सेवा प्रवाहका लागि हितकर हुँदैन। आफ्नो कार्य तथा जिम्मेवारीको कुशल सम्पादनको लागि वित्तीय व्यवस्थापन गर्न आफैँ जिम्मेवार हुनुपर्ने भावना तहगत सरकारका नेतृत्वमा विकास हुन नसकेमा स्थानीय राजस्वको सम्भाव्यताको खोजी र परिचालनमा कमी आउन सक्छ।

यसका साथै स्थानीय सरकारले आफ्नो राजस्व बढाउने कार्य गर्दा आफ्नो अधिकार क्षेत्र बाहिर गएर कर असूल गर्ने कार्य भएमा, राजस्व तथा कर निर्धारण प्रक्रियामा सरोकारवालाहरूको व्यापक सहभागिता सुनिश्चित गराउन नसकिएमा, आन्तरिक आय वृद्धिका लागि आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोगमार्फत व्यापक परिवर्तन ल्याउन नसकिएमा स्थानीय तहको वित्तीय आधारहरू सुदृढीकरण गर्ने कार्य जटिल हुनसक्छ।

४.६ स्थानीय तहको कमजोर संस्थागत क्षमता : स्थानीय तहको वित्तीय अधिकारलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने तदनुसारको संस्थागत संयन्त्र क्षमता नरहन सक्ने तर्फ सचेतता आवश्यक हुन्छ। कमजोर वित्तीय अनुशासन, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको कमी, वित्तीय व्यवस्थापनमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा कमी, आर्थिक पारदर्शिता तथा जवाफदेहिताको कमी आदिजस्ता वित्तीय संघीयताका आधारभूत विषयमा विद्यमान कमजोर क्षमतामा सुधार गर्नु भर्खरै स्थापना भएका स्थानीय तहको लागि चुनौतिको विषय हुनसक्छ। स्थानीय तहमा लेखा व्यवस्थापन र परीक्षणको प्रणाली कमजोर हुनु, राजस्वको सम्भाव्यता पहिचान र सम्भावनाको महत्तम परिचालन नहुनु, आन्तरिक वित्तीय स्रोतको अधिकतम पहिचान र उपयोगबारे स्थानीय सरकारहरूमा अनभिज्ञता र बेवास्ता हुनुजस्ता चुनौतिलाई सामना गर्नुपर्ने अवस्था निर्वाचित स्थानीय सरकारमा रहेको छ।

४.७ अन्तर सरकारी वित्तीय सम्बन्ध र संरचनागत सुदृढीकरणमा कम ध्यान : वित्तीय व्यवस्थापनको विषय तहगत सबै सरकारको

साभा चासो र सरोकारको विषय हुने गर्छ। वित्तीय व्यवस्थापनमा एक अर्का तहबीचको समन्वय राम्रो भएन भने पनि समग्र वित्तीय संघीयताको आधार नै भत्ताभुंग हुन सक्छ। अतः वित्तीय संघीयतासँग सम्बन्धित तहगत सरकारका संस्थागत संयन्त्रहरू चुस्त, दुरुस्त र प्रभावकारी हुनुपर्छ र एक अर्का तहको वित्तीय व्यवस्थापन सुदृढीकरणमा सहयोगी बन्न सक्नुपर्छ। संविधानले व्यवस्था गरेको राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, अन्तर सरकारी वित्त परिषद्, प्रदेश समन्वय परिषद्जस्ता कानूनले व्यवस्था गरेका संस्थागत संयन्त्रको प्रभावकारी कार्यप्रणाली व्यवस्थित गर्ने चुनौती रहेको छ।

५. वित्तीय सुधारका आवश्यकता तथा सुभावहरू

५.१ तहगत सरकारका जिम्मेवारी बाँडफाँडमा स्पष्टता:

संविधान बमोजिमको राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगबाट तहगत सरकारका विद्यमान दोहोरो कार्य अधिकारक्षेत्र तथा जिम्मेवारीको स्पष्ट बाँडफाँड र प्रक्रियागत व्यवस्था सुनिश्चित गर्नुपर्छ। विषयगत कार्यजिम्मेवारीको शीघ्र र प्रभावकारी हस्तान्तरण एवं व्यवस्थापन गर्न विषयगत मन्त्रालयबाट स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने कार्य, अधिकार, जनशक्ति, स्रोत साधन र सम्पत्तिको विवरण तयार गरी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण तथा आन्तरिकीकरण गरी सेवा प्रवाहलाई स्थानीय तहबाट एकद्वार प्रणालीमार्फत् गरिनुपर्छ। संघीय तहमा विषयगत निक्षेपण कार्ययोजना तयार गरी स्थानीय तहको क्षमता विकासमा विषयगत मन्त्रालयहरूबीचको समन्वय प्रवर्द्धन गरिनुपर्छ र स्थानीय तहको विषयगत क्षमता विकास योजना बनाई सम्बन्धित मन्त्रालयबाट लागू गर्नुपर्छ।

५.२ स्थानीय तहको राजस्व अधिकारको पुनरावलोकन तथा सूत्रमा आधारित अनुदान प्रणालीको विकास :

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले नेपालको हिजोदेखिको अभ्यास समेतको सकारात्मक उपलब्धीको समीक्षा गरी समग्र राष्ट्रिय विकास, मानव विकास, समानुपातिक, समन्यायिक र सन्तुलित विकास हासिल हुन सक्ने अनुदानका सर्वस्वीकार्य मापदण्डहरू निर्धारण गरी अनुदान व्यवस्था व्यवस्थित गरिनुपर्छ। कार्यजिम्मेवारी र सो अनुसारको खर्चको आवश्यकता, राजस्व परिचालन गर्न सक्ने सम्भाव्यता र क्षमता, जनसंख्या, विकासको स्तर, आय र व्ययको नियमित अभिलेखन कार्य, लेखापरीक्षणको स्थिति, आर्थिक अनुशासनको स्थितिजस्ता आधारमा उपराष्ट्रिय तथा स्थानीय तहमा अनुदान दिने प्रणालीलाई सुदृढ गरिनुपर्दछ। संघीय लोकतान्त्रिक शासन प्रणालीको सफलता स्थानीय सरकारहरूको आन्तरिक एवं बाह्य स्रोत परिचालन र व्यवस्थापन क्षमतामा निर्भर रहने हुँदा स्थानीय सरकारहरूको अनुदान वितरण, वित्तीय स्रोतको हस्तान्तरण र स्थानीय सरकारको कर प्रणाली सुदृढीकरणलाई आवश्यकता, कार्यक्षमता र व्यवहारिकताको आधारमा व्यवस्थित र परिमार्जित गर्दै लैजानुपर्छ। अनुदानबाट स्थानीय सरकारबीचको स्रोतको असमानतालाई घटाउन सहयोग पुग्नुका साथै राष्ट्रिय प्राथमिकता र स्थानीय स्वायत्तताबीच सन्तुलन कायम गर्न मद्दत पुग्ने गरी सूत्रका आधारमा निर्धारण गर्ने पद्धति स्थापित गर्नुपर्छ।

५.३ निःशर्त अनुदान पद्धतिलाई बढावा :

स्थानीय तहलाई प्रदान गरिने अनुदानमा निःशर्त अनुदानलाई बढावा दिइनु पर्छ। जसले गर्दा स्थानीय प्राथमिकता, आवश्यकता र प्रशासनिक भण्डार कम गर्दै उच्चतम विकास लक्ष्य हासिल गर्न सकियोस्। स्थानीय सरकारलाई नेपाल सरकारबाट उपलब्ध गराइने उपरोक्तानुसारको अनुदान वितरण गर्दा वार्षिक बजेट, नीति र कार्यक्रमले तोके बमोजिमको एकमुष्ट अनुदानलाई चालू

खर्च र पूँजीगत खर्च भनी छुट्याइन्छ। साथै जिल्ला विकास समितिको हकमा न्यूनतम सीमा र गाउँ विकास समितिको हकमा न्यूनतम र अधिकतम सीमा तोकी सूत्रको आधारमा मिलान गरिन्छ। नगरपालिकाको अनुदान वितरणमा भने सबै रकमलाई सूत्रमा आवद्ध गर्न सकिएको छैन।

५.४ वित्तीय आत्मनिर्भरतातर्फ प्रेरित हुने वातावरण :

स्थानीय सरकारहरूले आगामी वर्षहरूमा आफ्नो आन्तरिक आयस्रोतको अंश उल्लेख्य रूपमा बढाई अनुदानमा आश्रित परनिर्भरता कम गर्दै लैजानुपर्छ। यसका लागि आन्तरिक राजस्वको सम्भाव्यता अध्ययन, सम्भाव्य क्षेत्रहरूको परिचालन गरी राजस्व प्राप्त गर्ने, स्थानीय तहमा निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षण गर्ने, वित्तीय परिचालनका स्थानीय स्रोत साधनको सम्भाव्यता अनुकूलका क्षेत्रको महत्तम परिचालन गर्ने, सार्वजनिक निजी साभेदारीका क्षेत्रहरूको प्रवर्द्धन गर्ने, सहभागितामूलक निर्णय तथा पारदर्शी आर्थिक कार्य प्रणालीको विकास गर्ने मार्गमा राजनीतिक प्रतिबद्धता र योजनाबद्ध विकास प्रक्रिया अगाडि बढाउन ध्यान केन्द्रित गर्नुपर्छ।

५.५ स्थानीय करको क्षेत्र र योगदानमा बढोत्तरी तथा आन्तरिक आयको महत्वलाई आत्मसात :

स्थानीय आवश्यकताहरूको परिपूर्ति गर्न, स्थानीय जनताको आवाजलाई तत्काल सम्बोधन गर्न, विद्यमान भौतिक पूर्वाधारहरूको संरक्षण तथा नयाँ निर्माण गर्न, समावेशी लोकतन्त्रको भावनालाई व्यवहारमा उतार्न, सेवाप्रवाहमा शीघ्रता, छरितोपना ल्याउन एवं अन्य कार्यहरू समेत गर्न स्थानीय सरकारलाई आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत जुटाउन वित्तीय अधिकारको आवश्यकता पर्छ। स्थानीय सरकारलाई प्राप्त वित्तीय अधिकारले स्थानीय सरकारहरूलाई केन्द्र सरकार वा अन्य दाता पक्षको मुख ताक्नुपर्ने स्थितिको अन्त्य गर्न तथा उनीहरूलाई वित्तीयरूपले सक्षम र आत्मनिर्भर बनाई परनिर्भरताबाट मुक्ति दिलाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्छ।

५.६ कानूनबमोजिम स्थानीय कर संकलन तथा आर्थिक स्वायत्ततामा योगदान :

कर आफ्ना नागरिकबाट उठाउने राजश्व क्षेत्र भएकाले कानून बमोजिम मात्र कर उठाउनुपर्छ भन्ने पहिलो र महत्वपूर्ण सिद्धान्त हो। प्रतिनिधिमूलक लोकतन्त्रमा जनताले स्वतन्त्र निर्वाचनमार्फत् निर्वाचित गरी पठाएका विधायिकी अंगबाट कानून बनाउने हुँदा नागरिक आफैँले कर तिर्ने स्वीकार गरी स्वेच्छापूर्वक राज्यलाई कर तिरेको भन्ने सिद्धान्त यसमा अन्तर्निहित हुन्छ। र, भनिन्छ कि नागरिकको सबैभन्दा ठूलो अधिकार अनिर्वाचित निकाय वा संस्थाले लगाएको कर तिर्दैनौं भन्ने हक हो।

५.६.१ क्षमताको आधारमा कर लिने : करदाताको कर तिर्न सक्ने क्षमताको आधारमा कर लगाउनुपर्दछ र यस्तो कर समान क्षमता भएकालाई समान कर र असमान क्षमता भएकालाई फरक कर हुनेगरी कर लगाउनुपर्दछ। यसले आयको पुनः वितरण समन्वय स्थापना गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ।

५.६.२ लाभको आधारमा कर लिने : स्थानीय सरकारबाट फाइदा पाएपछि उसले केही न केही त्याग गर्नुपर्दछ भन्ने मान्यतामा आधारित यस सिद्धान्त अनुसार स्थानीय सरकारका करका आधार तथा दरहरू निर्धारण गरिनुपर्दछ।

५.६.३ करको भार स्थानीय जनतालाई मात्र पर्ने (Principle of non-transferable): स्थानीय सरकारले लगाउने करको भार अन्य क्षेत्रका जनतालाई पर्नेगरी लगाउनु हुँदैन भन्ने यस सिद्धान्तले स्थानीय सरकारलाई कानून प्रदत्त अधिकार अन्तर्गत रही आफ्नो भौगोलिक क्षेत्रभित्रका जनतालाई समेट्ने गरी कर लगाउनुपर्ने कुरामा जोड दिन्छ।

५.६.४ उत्पादनका अचल साधनमा कर लगाउने (Principle of immovability) : सामान्यतः स्थानीय कर सम्पत्तिमा आधारित प्रत्यक्ष कर हो। उत्पादनका चल सम्पत्तिमा स्थानीय सरकारलाई कर लगाउने अधिकार दिइयो भने स्थानीय तहबाट त्यस्ता सम्पत्तिहरूको स्थानान्तरण भई आर्थिक विकासमा समेत नकारात्मक असर पर्ने हुँदा स्थानीय सरकारलाई अचल साधनमा मात्र कर लगाउन दिनुपर्छ भन्ने कुरामा यस सिद्धान्तले जोड दिन्छ।

५.६.५ भरपर्दो र पर्याप्त परिचालन गर्न सकिने : स्थानीय सरकारलाई आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत स्थानीय करबाट प्राप्त हुनुपर्ने र यसमा निरन्तरता हुनुपर्ने यस करको मुख्य मान्यता हो। यस्तो कर बुझ्न सजिलो, सजिलै उठाउन सकिने र प्रशासनिक दृष्टिकोणले पनि मितव्ययी हुनुपर्छ भन्ने कुरामा पनि जोड दिएको हुन्छ।

५.६.६ करका दर तथा आधार तोक्ने स्वायत्तता : स्थानीय करका आधार, दर, प्रक्रिया एवं तौरतरिकाहरू सम्बन्धित स्थानीय सरकारले नै तोक्न पाउनुपर्ने, आर्थिक क्रियाकलापको अवस्था अनुरूप करका दरमा लचकता हुनुपर्ने र स्थानीय सरकारले करसम्बन्धी विषयको व्यवस्थापन स्वायत्तता पाउनुपर्ने यस सिद्धान्तको मूल ध्येय हो।

५.७ गैरकरका आधार र क्षेत्रहरूको विस्तार :

गैरकर वा उपभोग वा सेवा शुल्क तथा दस्तुर क्षमतामा आधारित सिद्धान्त र फाइदामा आधारित सिद्धान्तमा आधारित हुन्छ। यसका साथै उपभोग शुल्कको निर्धारण गर्दा निम्न चार विषयमा सन्तुलन ल्याउने गरी गर्नुपर्दछ भन्ने मान्यता रहेको हुँदा स्थानीय सरकारले यी मान्यताहरूलाई गम्भीर रूपमा आत्मसात गर्नु आवश्यक छ।

विभिन्न देशहरूको अनुभवलाई हेर्दा उपभोग शुल्क तथा दस्तुरलाई सकारात्मक र नकारात्मक गरी विभाजन गर्ने गरेको पनि पाइन्छ। स्थानीय सरकारले विभिन्न कार्यमा लिइने दण्ड जरिवाना, समयमै शुल्क दस्तुर नतिरेमा लिइने थप शुल्क वा जरिवाना र कुनै काम गर्न दिएवापत लिइने शुल्कहरूलाई नकारात्मक सूचीमा राख्ने गरिन्छ। त्यसैगरी स्थानीय सरकारले उपलब्ध गराएका सडक, ढल, खानेपानी, विद्युत्लगायतका वस्तु र सेवाको उपभोग गरेवापत तिर्नुपर्ने शुल्क दस्तुरलाई सकारात्मक सूचीमा राख्ने गरिन्छ। हुनत नेपालका स्थानीय सरकारहरूले उपभोग शुल्क तथा दस्तुरहरूलाई माथि उल्लेखित सैद्धान्तिक एवं व्यवहारिक आधारमा निर्धारण गर्ने गरेको पाइँदैन तापनि उपभोग शुल्क तथा दस्तुरहरूको प्रयोग भने यिनै सैद्धान्तिक पक्षहरूलाई मध्यनजर राखी गर्नुपर्ने देखिन्छ।

५.८ अन्तर सरकार समन्वय र संरचनागत सुदृढीकरण : राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, अन्तर सरकारी वित्त परिषद्, प्रदेश समन्वय परिषद् तथा नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय तथा निकायहरू, अर्थ मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, महालेखा परीक्षकको कार्यालयलले वित्तीय संघीयताका समग्र पक्षमा सुधार र प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि स्थानीय सरकारलाई सहयोग र सहजीकरण गर्ने। केन्द्रबाट स्थानीय सरकारहरूलाई उपलब्ध गराउने अनुदानलाई स्थानीय सरकारको राजश्व सम्भाव्यता र क्षमतासँग आवद्ध गर्ने।

५.९ करदाता केन्द्रित कार्यप्रणालीको विकास: स्थानीय सरकारको लेखापरीक्षण व्यवस्थालाई विश्वसनीय र प्रभावकारी तुल्याउने। स्थानीय सरकारको लेखा प्रणालीलाई सरल र पारदर्शी गराउने। स्थानीय सरकारहरूको संस्थागत र संगठनात्मक क्षमता र जनशक्ति व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाउने, संविधान तथा कानून प्रदत्त स्थानीय तहको अधिकारभित्रका विषयमा राजश्वका स्रोतलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्छ।

५.१० आशंकाको अन्त्य : नेपालमा स्थानीय सरकारमाथि लाग्दै आएको आरोप उनीहरूको कमजोर वित्तीय परिचालन क्षमता भन्ने

रहेको छ। स्थानीय तहले विगतमा लाग्दै आएका आरोप र आशंकालाई गलत सावित गर्न लाग्नु पर्नेछ। स्थानीय तहबाट राजश्वको आंकलन, सम्भाव्यताको पहिचान, पूर्ण क्षमतामा राजश्व परिचालन भएको छ भन्ने कुरा व्यवहारबाटै प्रमाणित गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। स्रोतको दुरुपयोग हुने, सम्भाव्यता बमोजिम राजश्व नउठ्ने, राजस्वको चुहावट हुने, करको दर नबढ्ने, कर लगाउँदा नियम विपरित लगाउने वा नियम कानूनको पालना नहुने, उपयोगी काममा भन्दा फजुल खर्च बढी हुने, स्थानीय बजेट परिचालनमा मितव्ययिता, नियमितता, प्रभावकारिता नहुने, वित्तीय जोखिम बढी हुने, जहाँ स्रोत साधन र अधिकार त्यहाँ भ्रष्टाचार भन्ने जस्ता आशंका र आरोपहरूलाई खण्डन गर्ने गरी आर्थिक संरचना र कार्यप्रणालीको विकास गर्दै पारदर्शी र जवाफदेही स्थानीय शासनको प्रत्याभूति दिनु आवश्यक छ।

६. अन्त्यमा,

संविधान तथा कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्दै संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको स्थानीयस्तरदेखि नै संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने मार्गमा निर्वाचित नेतृत्वप्रतिको अपेक्षा बढी हुनु स्वभाविक नै हो। जनताको अपेक्षा बमोजिम स्थानीय शासनको सफल कार्यान्वयन गर्न गराउन सक्षम सावित गर्दै अगाडि बढ्नुपर्ने अवसर र चुनौती तहगत सरकार र जनप्रतिनिधिमा रहेको छ। स्थानीय सरकारहरूको वर्तमान वित्तीय स्थितिलाई हेर्दा वित्तीय अधिकार तथा स्वायत्ततामा संकुचन, स्रोत परिचालन नीति, योजना र कार्यक्रमको अभाव, स्थानीय स्रोत परिचालन तथा वित्तीय कुशलता र केन्द्रीय अनुदानवीच तालमेलको अभाव, कार्यक्षेत्र र वित्तीय स्रोतवीच सामन्जस्यताको कमी, स्रोत परिचालन क्षमताको कमी तथा कर राजस्व एवं स्थानीय सरकारले प्रदान गर्ने सेवावीच प्रत्यक्ष सम्बन्ध स्थापित गर्न नसकेका कारण स्थानीय सरकारहरू अझै पनि सरकारी अनुदानमाथि अत्यधिक मात्रामा निर्भर रहने गरेका छन्। र, स्थानीय सरकारहरू वित्तीय अधिकारको निक्षेपण, स्रोतको प्राप्ति, परिचालन र व्यवस्थापन तथा वित्तीय निर्णय गर्ने शक्ति, अधिकार र व्यवस्थापकीय जिम्मेवारीका दृष्टिले संघीय सरकारसँग बढी परनिर्भर देखिन्छन्।

लगभग दुई दशकभन्दा बढी समयदेखि राजनीतिक अस्थिरताबाट देशले व्यहोर्नु परेको अपुरणीय क्षितिलाई पूरा गर्न हामीलाई सामान्य तवरले विकास अगाडि बढाऊँ भन्ने छुट छैन। छिमेकी ठूला अर्थतन्त्रले ल्याउने विकाससँग हाम्रो विकासको तुलना हुने क्रम सुरु भइसकेकोले पनि हामीलाई गुणात्मक विकासको बाटो समात्नुको अर्को विकल्प छैन। तहगत सरकारहरू मूलतः प्रदेश र स्थानीय सरकारहरूले अब केन्द्र अथवा संघ सरकारको मुख ताकेर बस्ने छुट हुनेछैन। आफ्नो क्षेत्रको आर्थिक विकास तथा उन्नति वा अवनतिको जस र दोष पनि संघीय इकाइहरूले बोक्नुपर्ने हुँदा प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरूले माथिप्रति परनिर्भर रहने आजसम्मको परम्परा तोड्दै वित्तीय आत्मनिर्भरतातर्फको यात्रा तय गर्नुपर्छ।

स्थानीय सरकारहरूको वित्तीय व्यवस्थापनको प्रमुख उद्देश्य स्थानीय सरकारहरूलाई संविधान प्रदत्त काम, कर्तव्य, अधिकार, जवाफदेही र जिम्मेवारीलाई प्रभावकारी, पारदर्शी र उत्तरदायी ढंगले निर्वाह गर्न आवश्यक वित्तीय स्रोत तथा साधनमा आत्मनिर्भरता अभिवृद्धि गर्नु हो। यसको लागि एकातिर वित्तीय संघीयताको अवधारणा र मान्यताअनुसार स्थानीय करको आधारलाई फराकिलो तुल्याउँदै वित्तीय व्यवस्थापन क्षमता अभिवृद्धिमा ध्यान दिनु आवश्यक छ भने अर्कातिर केन्द्रीय अनुदानलाई वैज्ञानिक, व्यावहारिक एवं न्यायोचित सूचकको आधारमा व्यवस्थित गर्नुपर्ने अनिवार्यता छ।

(थपलिया, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयका सचिव र उपाध्याय, अधिवक्ता हुन्।)

एभरेष्ट बैंक

- ८.५ लाख भन्दा बढी सन्तुष्ट ग्राहकहरु
- पञ्जाब नेशनल बैंकसँगको मजबुत र अन्तर्राष्ट्रिय साभेदारी
- बृहत आन्तरिक तथा बाह्य सञ्जाल
- विश्वको कुना-कुनाबाट रेमिटेन्स सुविधा

सगरमाथा

 एभरेष्ट बैंक लिमिटेड

EVEREST BANK LIMITED

(A joint-Venture with **punjab national bank**, India)

नेपाल आर्थिक पत्रकार समाज (सेजन) सदस्यहरूको नाम, संस्था, फोन नम्बर र इमेल

अच्युत पौडेल	विजनेश प्लस टिभी	९८५१०७४९७४	achyootp@gmail.com
अनिता बिन्दु पोखरेल	नेपाल टि.भी	९८५१०५५६९७	anupa_bin@yahoo.com
अमित ढकाल	सेतोपाटी डटकम		ameetdhakal@gmail.com
आशिष ज्ञवाली	क्लिकमाण्डू डट कम	९८४१९४६७०२	gyawali.nba@gmail.com
उद्धव सिलवाल	राजधानी दैनिक	९८४१२७८३००	uddabsilwal@gmail.com
उत्तम सिलवाल	रासस	९८४१२१२५८४	silwal_utam@yahoo.com
ओजस्वी गौतम	द भास्कर	९८५१०८२२६५	gautam_ojasbi@yahoo.com
ओम थापा	गोरखापत्र दैनिक	९८५१०८२८५३	omthapa@gmail.com
ओमप्रकाश घिमिरे	वाचडग मिडिया	९८५१०९८५११	Omprakashbansal615@gmail.com
किरण अधिकारी	कान्तिपुर एफ एम	९८५११२१५७२	voicekfm@gmail.com
किरण नेपाल	हिमाल खबर पत्रिका/पूर्वअध्यक्ष	९८५१०३४३४९	kirannepal@gmail.com
कृष्ण विष्ट	नेपाली हालचाल डटकम	९८४१२९७००६	economicpost@gmail.com
कुवेर चालिसे	कारोबार दैनिक	९८५१०७६३०४	kchalise@yahoo.com
केदार भट्टराई	गोरखापत्र दैनिक	९८४१२९५५२९	Kaushaltar@gmail.com
केशव लामिछाने	अन्नपूर्ण पोष्ट	९८४१९४०११०	sharan26150@gmail.com
गजेन्द्र विष्ट	पूर्वअध्यक्ष	९८५१०७०४९१	gajendrabista@gmail.com
गोकर्ण अवस्थी	कान्तिपुर दैनिक/नि. अध्यक्ष	९८४१३५०८००	gokarna.awasthi@gmail.com
गोविन्द आचार्य	नागरिकन्युज डट कम	९८५१०९३९९६	acharya.9@hotmail.com
गजेन्द्र बुढाथोकी	कारोबार दैनिक	९८५१०५७९६६	gbudhathoki@gmail.com
गोविन्दप्रसाद चिमोरिया	रेडियो नेपाल	९८४१३२२७५१	chimouriag@yahoo.com
गोपाल तिवारी	पूर्वअध्यक्ष	९८५१११३६९८	gopal.tiwari@gmail.com
गोपालचन्द्र सुवेदी	-	९८५११८७९६८	gopalsubedi@gmail.com
जनार्दन बराल	नयाँ पत्रिका दैनिक	९८५१०३८९९८	janardanbaral@gmail.com
जीवन विष्ट	मिडिया होम	९८५१०३२४२६	jeebvanbista@gmail.com,
डण्डपानी उपाध्याय	-	९८४१३१६२९०	
डम्बरजंग डाँगी	गोरखापत्र दैनिक	९८४१२९५५२६	djdangi@yahoo.com
दिनेश आचार्य	सेयर बजार	९८५१०९१०३८	dineshac@gmail.com
दिपेन्द्र वान्तवा	एपि १ टिभी	९८५१००६६०३	bantawadipendra@gmail.com
दिवाकर पन्त	कान्तिपुर टिभी	९८४१५२७५१०	diwakarpanta@gmail.com
दीक्षा रेग्मी	अर्थको अर्थ	९८४११८४६२२	dikshayaregmi@yahoo.com
धनवहादुर राउत	बजार पत्रिका	९८४१६३१८०४	roshan_bazar@yahoo.com
नन्दलाल अम्गाई	साप्ताहिक (कान्तिपुर)	९८४१३९२६८८	nandu.amgai@yahoo.com
नवराज अधिकारी	नागरिक दैनिक	९८४१३१९९३५	journalist.n@gmail.com
नवराज चालिसे	न्यूज २४ टिभी	९८५१०८८०६६	navastar@gmail.com
नवराज ढकाल	नेपाली पैसा डट कम	९८४१३४२२८७	nabaraj_789@yahoo.com

नारायण सापकोटा	पूर्वअध्यक्ष	९८४१२५६६७०	nayanarayan@gmail.com
नितु पण्डित	कान्तिपुर टिभी	९८४१२८१८६५	panditnitu@hotmail.com
निरु अर्याल	कारोबार दैनिक	९८५१०३१४८७	anjanniru@gmail.com
पदम न्यौपाने	नेपाली रेडियो नेटवर्क	९८५१०६०७७०	pdmneupane@gmail.com
प्रकाश अधिकारी		९८५११११२५३	
प्रतिक प्रधान	संस्थापक अध्यक्ष	९८५१०३२४७५	prateekp@gmail.com
प्रतिक्षा खनाल	कान्तिपुर एफएम	९८४१३५५६९९	khanalpratiksha@gmail.com
प्रदीप चापागाई	नेपाल टिभी / पूर्वअध्यक्ष	९८५१०४०१०१	chchapagainpradeep@gmail.com
प्रभात भट्टराई	विजमाण्डु डट कम	९८५१११८७७८	bhattarais007@hotmail.com
प्रमोद गिरी	अन्नपूर्ण पोस्ट दैनिक	९८४१३८२१०८	pramodkumar60@hotmail.com
प्रविण अधिकारी	बाह्रखरी डट कम	९८५१०७५६३०	praveen@kantipur.com.n
प्रशान्त अर्याल	नेपाल साप्ताहिक	९८५१०३५८९७	prashanta@kantipur.com.np
पुष्प दुलाल	क्लिकमाण्डु डट कम	९८४९३६५१३५	dulalpuspa@gmail.com
पुष्पराज आचार्य	दि हिमालयन टाइम्स / अध्यक्ष	९८५१०३८४७२	pracharyap@gmail.com
पूर्णभक्त दुवाल	आर्थिक अभियान दैनिक	९८४१३५८५५६	purnaduwal@gmail.com
प्रेम खनाल		९८५२०२३३६०	premkhanal@gmail.com
पृथ्वीमान श्रेष्ठ	काठमाडौं पोस्ट	९८४१३६२९१३	shrestha.prithiv6@gmail.com
वद्रीकुमार गौतम	नेपाल टिभी	९८४१२२४५२५	gautambadri@yahoo.com
बलराम पाण्डे	बाह्र खरी डट कम	९८४१७३१०२२	pandey.balaram@gmail.com
बाबुकृष्ण महर्जन	अर्थको अर्थ	९८४१३६६८७९	bk.maharjan@gmail.com
बाबुराम खड्का	देश विकास साप्ताहिक	९८५१०९३९११	khadka.baburam@gmail.com
बाबुराम ढकाल	हिपात मासिक	९८५१०८१२८१	dhakalbaburam@yahoo.com
बालकृष्ण ज्ञवाली	नागरिक दैनिक	९८५११९२९२८	bkg@yahoo.com
विनोदराज खनाल	वाचडग मिडिया	९८५१०४५७८२	mediahome2000@gmail.com
भुपेन्द्र खड्का	विजनेस प्लस	९८५१०५४७६३	businessplus20@gmail.com>
भुवन प्रसाद आचार्य	रेडियो नेपाल	९८४१९३६९४८	bhuban_acharya@yahoo.com
भुवन पौडेल	कारोबार दैनिक	९८४१९५८२३६	uniquepoudel@gmail.com
भेषराज पोखरेल	कान्तिपुर दैनिक		
मणी लोहनी	कान्तिपुर टिभी	९८४१९५३६८४	manilohani@hotmail.com
मदन लम्साल	अभियान दैनिक	९८५१०४१६५२	editor@newbusinessage.com
मधुकर दाहाल	प्रोपर्टी मासिक	९८५११४०९७६	propertymasik@gmail.com
मधुजंग पाण्डे	राजधानी दैनिक	९८४१७२६२७२	Madhujung.pandey@gmail.com
मातृका दाहाल	कारोबार दैनिक	९८४१६६९७००	matrikadahal@gmail.com
माधव हुंगेल	अन्नपूर्ण पोस्ट दैनिक	९८४१३४२१५७	mpdhungel@gmail.com
मिलन खड्का	बजार पत्रिका	९८४१९४८७१०	onlineworld_mb@yahoo.com
मुकुल हुमागाई	द काठमाडौं पोस्ट	९८०१०३१३१४	mukul.humagain@gmail.com

मुराहरि पराजुली	-	९८४१२८६५१६	mhparajuli@yahoo.com
मोदनाथ ढकाल	द राईजिड नेपाल	९८५११५५७००	dhakalutsav@gmail.com
मोहन गुरुङ	-	९८४९५१५१२८	mahangurung09@gamil.com
मोहन बास्तोला	दैनिक नेपाल डटकम	९८४१८८५६७५	mbastola9@gmail.com
यज्ञ वन्जाडे	कान्तिपूर दैनिक	९८५११६९६४९	banjade.yagya@gmail.com
यादव हुमागाई	कारोबार दैनिक	९८५११६०४९८	j.yadav2006@gmail.com
रमेश केसी	अर्थको अर्थ	९८४१२०२११८	rameshkc32@yahoo.com
रमेश ढकाल	इमेज च्यानल	९८४१३७३५५२	rameshdhakal29@yahoo.com
रमेश लम्साल	राईजिड नेपाल	९८५१०१०४६२	rameshlamsal@gmail.com
राजकुमार केसी	गोरखापत्र दैनिक	९८४१४११२९९	rajkhatri@hotmail.com
रामकृष्ण पौडेल	देशविकास साप्ताहिक	९८५१०३०४५४	rkpikas@gmail.com
रामराजा श्रेष्ठ	विजखबर डटकम	९८५१००८७९१	rrshrestha365@gmail.com
रामेश्वर बोहोरा	हिमाल खबर पत्रिका	९८५१०३६५५५	rambohora@gmail.com
राधिका ढकाल	-	९८५१०७०७०४	happydhakal@gmail.com
रूपक डी शर्मा	द काठमाडौं पोष्ट	९८१३७५५५०२	rupak.dee@gmail.com
रुविना श्रेष्ठ	उज्यालो एफ एम	९८४९२२२७६६	rubina.stha@gmail.com
रोशन कार्की (कुल)	आर्थिक दैनिक	९८४१४७५९८२	karkirimn@gmail.com
लवेश प्याकुरेल	विमा न्यूज डट कम	९८४१९३५६३४	lavesh11@gmail.com
लक्ष्मण वियोगी	उर्जा खबर डट कम	९८५१०१०६१४	biyogi2@gmail.com
लक्ष्मण हुमागाई	जनता टिभी	९८५१०४०२०८	laxmanhumagain@gmail.com
लक्ष्मीप्रसाद उपाध्याय	गोरखापत्र दैनिक	९८४१५००९५९	Upa_laxmi07@gmail.
लक्ष्मी सापकोटा	कारोबार दैनिक	९८४१८५०११४	sapkotalaxmi10@gmail.com
लोकबहादुर चापागाई	क्यापिटल	९८४१३८३३८६	chapagailb@gmail.com
विजय घिमिरे	पूर्वअध्यक्ष		BijayaGhamire@gmail.com
विदुर खतिवडा	-		bidurkhatiwoda@gmail.com
विद्या बज्राचार्य		९८४१२०९१०२	bidhaya.shakya@gmail.com
विपेन्द्र कार्की	कारोबार दैनिक	९८५१०९०९१४	karkibipendra@gmail.com
विष्णु पोखरेल	नागरिक दैनिक	९८४११५८३७८	cbidya@gmail.com
विष्णुप्रसाद सापकोटा	कारोबार दैनिक	९८५१०१६३६९	bishnu.data@gmail.com
विज्ञान अधिकारी	विजमाण्डु डट कम / पूर्वअध्यक्ष	९८४१४९०७०६	bibhuadhikari@yahoo.com
शरद भण्डारी	रासस	९८४९३२५७१४	sharachchandra@gmail.com
शिव दुवाडी	राजधानी दैनिक	९८५१०२२८११	shiva397@gmail.com
शिवप्रसाद सत्याल	क्लिकमाण्डू डट कम	९८५११३६८५४	satyalshiva@gmail.com
सञ्जय पन्थी	-	९८४१४३४९४३	kanchu42@yahoo.com
सञ्जिव गिरी	द काठमाडौं पोस्ट	९८४१७७०१६२	Sanjeev1974ad@gmail.com
सन्तगाहा मगर	हिमाल खबर पत्रिका	९८५१०३५५३०	santagaha@gmail.com

सन्तोष अधिकारी	सेयर वजार		
सन्तोष पोखरेल	टुरिजम टाइम्स	९८५१०४१८९८	
सरस्वती ढकाल	कारोबार दैनिक	९८५१०६७५०९	sarudhakai.2009@gmail.com
सरोज अधिकारी	गोरखापत्र दैनिक	९८४१२२४२००	adhikr26@gmail.com
सरोज काफ्ले	बिजमाण्डु डटकम	९८५१०७७१५३	saroj76560@yahoo.com
सरोज खनाल	कर पत्रिका	९८४१३१११६६	khanal.saroj@gmail.com
सुजित महत	अन्नपूर्ण पोष्ट	९८५१०९२२७६	sujit.mahat@gmail.com
सुदर्शन सापकोटा	बिजमाण्डु डटकम	९८४१८३६९२३	Darshanme08@gmail.com
सुदिप श्रेष्ठ	सेतोपाटी डटकम	९८५१००९७१९	sudeep@rediffmail.com
सुधा सापकोटा	अर्थको अर्थ	९८४१४०९५४६	knowme14@gmail.com
सुनिता कार्की	अर्थको अर्थ	९८४३७०८०४९	peacesunita@gamil.com
सुरेश निरौला	-		skn.brt13@gmail.com
सुवास न्यौपाने	-	९८४१५४९२३१	Subash.neupane@gmail.com
सुशील भट्टराई	नागरिक दैनिक	९८४१३४३४४५	bhattarais007@hotmail.com
संगम प्रसाई	द काठमाडौं पोस्ट	९८४१४६६९००	prasaisangam@hotmail.com
श्रीकृष्ण न्यौपाने	बिएफबिएस रेडियो	९८५१०५०२८४	shanketz76@gmail.com
हरिशरण न्यौपाने	अर्थतन्त्र डट कम	९८४१८६९८६६	harisharan99@yahoo.com
हिमाल न्यौपाने	कान्तिपुर टिभी	९८४१३२९८९१	himaltv@gmail.com
होमनाथ गैरे	अभियान दैनिक	९७४११०२१७२	gaire_mukunda@hotmail.com
हृदय गौतम	अर्थको अर्थ	९८५१०४३४३२	hridaygautam@gmail.com
विष्णु भट्टराई	रिपब्लिका दैनिक	९८५१२३०७९२	jollybishnu@gmail.com
समिक्षा कोइराला	-	९८५११२२८४८	sameexa@gmail.com
रविचन्द्र पराजुली	नेपाल टेलिभिजन	९८४१४६४९७१	rcparajuli@yahoo.com
अनुजराज हुंगेल	क्लिकमाण्डू डट कम	९८४१६८८७३६	Anujraj.mail@gmail.com
तुला तिमिल्सिना	कान्तिपुर दैनिक	९८४१३०७६३४	tulatimilsina@gmail.com
अजयबाबु सिवाकोटी	इमेज च्यानल	९८५१०९३६९३	ajayashiwakoti@gmail.com
लिलानाथ घिमिरे	-	९८४१२८२१००	Inghimire@gmail.com
माधव दुलाल	थाहा संञ्चार नेटवर्क	९८५१०७८७९६	Madhav009@gmail.com
पेशल आचार्य	देश साप्ताहिक	९८५१०२५३२०	pesal.acharya@gmail.com
एकराज पाठक	रासस	९८५१०३८७०७	pathakyekraj@gmail.com
विजय देवकोटा	कारोबार दैनिक	९८४९५६४३२५	devkotavijaya@gmail.com
नविन अर्याल	अन्नपूर्ण पोष्ट	९८५१०५२७५२	nabinarjyal@gmail.com
लोकमणि राई	-	९८५१०८४६८४	lokmanirai@kantipur.com.np
राजेश खनाल	द काठमाडौं पोस्ट	९८४१३२९५२९	Khanalrajesh1@gmail.com
किरण आचार्य	कारोबार दैनिक	९८५१०८२१०२	Journallive.comistkiran@
रोशन शर्मा नेपाल	दि हिमालयन टाइम्स	९८५११३८४४०	

सुरज कुँवर	कान्तिपुर दैनिक	९८५११६४०००	firstnepali@gmail.com
होमबहादुर कार्की	कान्तिपुर दैनिक	९८४११७९४२६	hom@kantipur.com.np
मनिषा घिमिरे	नेपाल टेलिभिजन	९८५११५४५६७	manishaghimire@hotmail.com
अशोक थापा	विजनेस ३६०	९८४१८६४८२१	dynamictha@yahoo.com
कञ्चन अधिकारी	इ कान्तिपुर डट कम	९८५१०९५१७७	kanchanenator@gmail.com
जुनारबाबु बस्नेत	गोरखापत्र दैनिक	९८४१२९५५९७	Junarb92@gmail.com
सिताराम विलासी	कर्पोरेट नेपाल	९८४१३२०८८०	sitarambilashi@gmail.com
योगेश पोखरेल	द राइजिड नेपाल	९८५१०४८३३९	Yogesh.pokharel@gmail.com
किरण ढकाल	रातोपाटी डट कम	९८४९५१३२४५	Rayciran2010@gmail.com
भेषराज बेल्वासे	गोरखापत्र दैनिक	९८४१४२१९००	Belbase_bheshraj@yahoo.com
लक्ष्मीप्रसाद खतिवडा	कारोबार दैनिक	९८४१३०६८०७	khatiwadalp@gmail.com
गोविन्द लुईटेल	शिक्षक मासिक	९८४९८७३६२५	Govinda121@gmail.com
शर्मिला ठकुरी	अर्थतूडे डट कम	९७४१०६७३९४	payareesharmi@gmai.com
सुदीपकुमार ढुंगाना	नयाँ पत्रिका दैनिक	९७४१००७७७७	aabrity@gmail.com
डिल्लीप्रसाद सापकोटा	विजनेस प्लस	९८४९१५९५४१	newsdilli@gmail.com
कल्पना खनाल	ग्लोबल मिडिया	९८४९४९५९४३	kalpanakhanal15@gmail.com
शालिकराम गजुरेल	चाणक्य मासिक	९८४१०७२६४३	sharagajurel@gmail.com
रमेश घिमिरे	-	९८४१५३६१८०	Rameshghimire21@gmail.com
तुलसीराम सुवेदी	अन्नपूर्ण पोष्ट दैनिक	९८४९७५४३४७	Tulsi953@gmail.com
सचेन गौतम	-	९८५१०५२४४०	Sgautam81@gmail.com
रामकृष्ण गजुरेल	चाणक्य मासिक	९८५१०३६५४२	Sagar.gajurel@gmail.com
लेखनाथ पोखरेल	हिमालय टाइम्स	९८४१२१६७९२	lekhnathp@Yahoo.com
विजयराज खनाल	अनलाइनखबर डट कम	९८४१८९९९१९	vjkhanal05@gmail.com
राजु बास्कोटा	अन्नपूर्ण पोस्ट	९८४१५०१००७	News4raju@gmail.com
मेनुका कार्की	अन्नपूर्ण पोस्ट	९८४१४४७९८५	Ta33menukakarki@yahoo.com
सुरेन्द्रबहादुर थापा	मेरो लगानी डट कम	९८०३६५७३७८	Surean_thapa@yahoo.com
हिमाल पौडेल	इमेज च्यानल	९८४१८६२७२२	Poudel_441@yahoo.com
लक्ष्मण काफ्ले	द राइजिड नेपाल	९८४१५५७७६७	Laxman.kafle@yahoo.com
सेन्धेलुङ पलङ्वा (लिम्बू)	हिमाल खबर पत्रिका	९८४१६८१२३४	senchelung@gmail.com
अनिल परियार	कान्तिपुर एफएम	९८४१५६४३५१	Anilpariyar5@gmail.com
शिरोमणि ढुंगाना	-	९८४१४३५३७४	Meshiromani@gmail.com
दीक्षा सिंह	-	९८४१२७४४२४	diykskya@gmail.com
अनुरागसिंह बर्मा	द हिमालयन टाइम्स	९८४१२६३७१०	Anurasverma20@yahoo.com
कमल अर्याल	नागरिक दैनिक	९८४१२६३५६२	Jmcl_nepal@hotmail.com
मनबहादुर बस्नेत	नेपाल साप्ताहिक	९८५१०११०६	Mb.basnet@gmail.com
भीमप्रसाद गौतम	कारोबार दैनिक	९८५१०३७७६२	journalistbhim@gmail.com

प्राञ्जली बस्नेत	सत्यखबर डट कम	९८५१२०००४१	pranzalibasnet@yahoo.com
आनन्द अधिकारी	हिमालयन टिभी	९८४१५१७०६८	anandadh@gmail.com
अखिल सिटौला	आईसीटी नेपाल	९८५११३५५१९	akhilsitoula@ictnepal.com.np
भागवत भट्टराई	थाहा खबर डट कम	९८४९३८९६०४	Bhagwat.2068@gmail.com
अर्जुन बिष्ट	मिडिया होम	९८५१०३६११६	Bistaaarjun2008@yahoo.com
सविन मिश्र	दि हिमालयन टाइम्स	९८५१००६९०३	Mishrasabin45@gmail.com
सुजन ओली	द क्यापिटल	९८५११९८६४७	Journalist.sujan@gmail.com
काजी श्रेष्ठ	अन्नपूर्ण पोष्ट	९८५११८२३१३	kaji@sahakarikhabar.com
राजु चौधरी	कान्तिपुर दैनिक	९८४१७३३२१२	Rajp20097@gmail.com
नवराज पोखरेल	नेपाल टेलिभिजन	९८४१३४३३१२	P.navraj@gmail.com
शालिकराम सुवेदी	नेपाल टेलिभिजन	९८५१०६६७११	Subedi.salik@yahoo.com
उद्धव थापा	नेपालीपत्र डट कम	९८५१०६२५१७	utmediapoint@gmail.com
पुष्पराज कोइराला	द क्यापिटल	९८५११९६६४५	pushpkoirala@gmail.com
रामप्रसाद पुडासैनी	आर्थिक दैनिक	९८५१०२३६१५	pudasainipr@gmail.com
रोशन रेग्मी	क्लिकमाण्डू डट कम	९८५१०१७१२५	rcregmi2006@gmail.com
कृष्ण रिजाल	नयाँ पत्रिका दैनिक	९८५१००८८६९	mekrijal@gmail.com
विश्वास रेग्मी	गोरखापत्र दैनिक	९८४१६१२४९१	Bishwasregmi51@gmail.com
हरि लामिछाने	राष्ट्रिय समाचार समिति	९८४१८४०४११	hlamichhane@gmail.com
वीरेन्द्र ओली	नयाँ पत्रिका दैनिक	९८४९२४४१६१	Olibirendra19@gmail.com
सागर घिमिरे	रिपब्लिका दैनिक	९८५१००६६१३	Sagar.use@gmail.com
परमेश्वर अधिकारी	मेरो लगानी डट कम	९८४१४२४२७१	pmhrad@gmail.com
सुजन ढुंगाना	द हिमालयन टाइम्स	९८४९१६२९०६	Mesujan888@gmail.com
सुमन पन्थ	कान्तिपुर टेलिभिजन	९८४९०९७९००	Sumanpantha6@gmail.com
सन्तोष न्यौपाने	नागरिक दैनिक	९८५११२७३५४	santyneupane@gmail.com
रुद्र पंगेनी	रिपब्लिका दैनिक	९८५११९१३६३	Rudra.pangeni@gmail.com
दिनेश रेग्मी	कान्तिपुर दैनिक	९८५११४८०८२	dinesh.regmi@gmail.com
बलराम बानियाँ	कान्तिपुर दैनिक	९८५१०८२६१३	baniyabalararam@hotmail.com
कृष्ण आचार्य	कान्तिपुर दैनिक	९८५११४१७१७	kpahara@gmail.com
प्रकटकुमार शिशिर	द क्यापिटल	९८४७६२०१०६	Prakat.kumar@gmail.com
रमेशकुमार न्यौपाने	हिमाल खबरपत्रिका	९८४१८३१६५२	Aswikrit46@gmail.com
विष्णु पोखरेल	न्यूज सेवा डट कम	९८४९४८५३८०	Pokhrel_24@yahoo.com
अनिता शिवाकोटी	-	९८४१६३६७९४	Shiwakoti66@gmail.com
एलिजा उप्रेती	नेपाली पेशा डट कम	९८४९६५४९७६	eliuprety@yahoo.com
डुन्दुराज आचार्य	-	९८५११५०८३२	Dracharya22@gmail.com
सुदीप रेग्मी	माउण्टेन टेलिभिजन	९८५११८४०५५	Regmi.sushant@gmail.com
रञ्जित तामाङ	स्थानिय खबर डट कम	९७४१०३२०५६	ranjittamang1@gmail.com

शिव बोहोरा	कारोबार दैनिक	९८४९३५३३७५	Brother.bohara@gmail.com
केदार दाहाल	कारोबार दैनिक	९८४९६४५८४६	Kedar.apuro@gmail.com
विष्णु वेल्बासे	नागरिक दैनिक	९८५१००९७३९	bb.belbase@gmail.com
जीवनकुमार बस्नेत	नयाँ पत्रिका दैनिक	९८४९२९०४३९	jbasnetji@gmail.com
रमेश लम्साल	राष्ट्रिय समाचार समिति	९८४९५०४०९८	lamsalrames@gmail.com
आनन्द श्रेष्ठ	नयाँ पत्रिका दैनिक	९८५१०७०६६८	charikotkoananda@gmail.com
विवेक सुवेदी	द काठमाण्डु पोष्ट दैनिक	९८४९४९३६८९	bibeksubedi007@gmail.com
शकुन्तला जोशी	-	९८४९९८१०८७	rakun.joshi@gmail.com
रुद्र खड्का	नागरिक दैनिक	९८५८०२०७२२	rudrakhadka1@gmail.com
सुशिमता लाल	शुक्रवार	९८०३३७३३०४	Sushmita2047@gmail.com
दिलिप पौडेल	नागरिक दैनिक	९८५७६२२०८२	dilippaudel45@gmail.com
कमला अर्याल	राजधानी दैनिक	९८४९९०३६०४	aryal.kamala@gmail.com
कृष्ण अधिकारी	राष्ट्रिय समाचार समिति	९८५११९७४००	Krishnarss72@gmail.com
के पी लुईटेल	-	९८४५२९९९९९	kpluitel99@gmail.com
प्रसन्ना चित्रकार	द हिमालयन टाइम्स	९८५१०००६७२	prashannaa@tth.com.np
गोकुल अर्याल	नयाँ पत्रिका दैनिक	९८४९३२९९५९	aryalgokul@gmail.com
विष्णु प्रसाद जमकट्टेल	शेयर बजार साप्ताहिक	९८५१०९९८००	taruke.journalist@gmail.com
विष्णु प्रसाद आचार्य	-	९८५१०६५५७९	ntvnewsacharya@gmail.com
पवित्रा ढकाल	-	९८४३७९७७६४	pjdhakal009@gmail.com
विनय बञ्जरा	द क्यापिटल	९८५११४९४९६	Binay.sabisagar@gmail.com
विष्णु प्रसाद पोखरेल	एबिसी टिभी	९८४९९६४७७५	bppokhrel24@gmail.com
भूमिश्वर पौडेल	अन्नपूर्ण पोष्ट	९८४९१०४२४३	sirishbhumi@gmail.com
रक्षा रेग्मी	विजखबर डट कम	९८५११५६६७०	ojesbi@gmail.com
यादव घिमिरे (तुफान)	आर्थिक अभियान	९८४९९४६७३९	tufanghimire4@gmail.com
मुना कुँवर	कारोबार दैनिक	९८५११०१८५४	memunakunwar@gmail.com
हिमा विक	आर्थिक अभियान	९८४९३४१७०४	himashruti117@gmail.com
सञ्जीव कुमार पौडेल	न्यू विजनेश एज मासिक	९८४९२३३५५५	sanjeev_doom@hotmail.com
राधा चालिसे	गोरखापत्र दैनिक	९८४९२२९६२४	radha.chalise79@gmail.com
अच्युत पुरी	नयाँ पत्रिका दैनिक	९८४९२९६३२३	achutmalika@gmail.com
किरण भट्टराई	राष्ट्रिय समाचार समिति	९८४९८७९५८३	kiranbtrai@gmail.com
अजित अधिकारी	नयाँ पत्रिका दैनिक	९८४९७९९९३७	news.ajitkumar@gmail.com
शिक्षा रिसाल	नागरिक दैनिक	९८४९१९३०७८	risal.shiksha@gmail.com
गोपाल साउद	नयाँ पत्रिका	९८५१२९३३९४	gsaud@abhyan.com.np
रविन्द्र कुमार शाही	सेतोपाटी डट कम	९८६०५६८१०४	shahisamir9@gmail.com
मदन लामिछाने	आर्थिक अभियान दैनिक	९८४९८९७२८१	lamichhanemadanus@gmail.com
चेत ब. अधिकारी	राष्ट्रिय समाचार समिति	९८५१०८४९८३	adhikarirss@gmail.com

पूर्व अध्यक्षहरु

प्रतीक प्रधान
(२०५४-२०५७)

गजेन्द्र विष्ट
(२०५७-२०५९)

गोपाल तिवारी
(२०५९-२०६०)

विजय घिमिरे
(२०६०-२०६४)

किरण नेपाल
(२०६४-२०६६)

नारायण सापकोटा
(२०६६-२०६८)

प्रदीप चापागाईं
(२०६८-२०७०)

विश्वानविभु अधिकारी
(२०७०-२०७२)

गोर्कण अवस्थी
(२०७२-२०७४)

कार्यसमिति

पुष्पराज आचार्य, अध्यक्ष

प्रभात भट्टराई, उपाध्यक्ष

भीमप्रसाद गौतम, महासचिव

सुजन ओली, सचिव

आणवत भट्टराई, कोषाध्यक्ष

सदस्यहरु

श्लिजा अ्रेती

हिमाल पौडेल

सागर घिमिरे

कृष्ण रिजाल

शिव बोहोरा

निर्मला अर्याल

गोषराज बेलवासे

PRESENTING THE NEW
MAESTRO EDGE

SUCH A BOY THING

It's time to let the boy in you shine. With amazing power, awesome looks and advanced features the all new Hero Maestro Edge is made to be such a boy thing.

External Fuel Filling

Mobile Charging Port

Telescopic Front Suspension

Advanced Engine For
Xtra Power Delivery
Xtra Pick-up

CUSTOMER CARE
Toll Free No: NTC: 16600122033
Ncell: 9801571023
customercare@ngmhero.com
www.facebook.com/ngmheromotocorp

आकर्षक ध्यानदर
सरल Finance सुविधा

30% तक
इंजन अवकाश

साथी हरेक खरिदना पाठबुझीस थप प फाइदा

10% तक
स्वेचर पाठबुझना

फ्री
हेल्मेट

संकेत चिह्न

Kathmandu Valley Balaju 4361786 • Balkumari 5186184 • Banepa 691224 • Bhaktapur 6613112 • Buddhabari 4104540, 4104541 • Gathghar 6638444 • Gyaneshwor 4428970 • Kantipath 4225377, 4266517 • Kumaripati 5008781 • Maharajgunj 4373514
Mitra Park 4490733, 4490734 • Putalisadak 4435155 • Ravibhavan 4670812 • Swoyambhu 4289737
Outside of Valley Attaria 551244 • Baglung 520174 • Bharatpur 526697 • Bardibas 550552 • Bhairahawa 523930 • Bhairahawa 524290 • Biratchowk 545227 • Biratnagar 463754 • Biratnagar 536896 • Birgunj 526894 • Birgunj 529667 • Birtamode 543248
Butwal 542725 • Butwal 437909 • Chandranigahapur 540739 • Damak 581463 • Damauli 560477 • Dang 560262 • Dhangadi 417115 • Dhanushadham 414063 • Dharan 526522 • Gaidakot 502399 • Gaighat 420032 • Gaur 521109 • Golbazar 540327 • Gorkha 420560 • Guleria 420099 • Hetauda 525386 • Inaruwa 561498/Itahari 587580 • Jaleshwor 521095 • Janakpur 523644 • Kalaiya 551526 • Kapilbastu 550160 • Kawsoti 541001 • Kohalpur 540280 • Lahan 562202 • Lalbandi 501628 • Mahendranagar 520745
Malangawa 521711 • Mirchaya 550803 • Narayanghat 532255 • Nawalparasi 521002 • Nepalgunj 551598 • Parsa 583199 • Pokhara 539389 • Pokhara 9846061047 • Pyuthan 460464 • Rajbiraj 523542 • Siraha 520442 • Surkhet 525196 • Surunga 551010
Tikapur 560426 • Tulsiapur 520808 • Ulfahari 540074 • Waling 440610

WITH BEST COMPLIMENTS

SURYA NEPAL

PRIVATE LIMITED

ENDURING VALUE FOR ALL STAKEHOLDERS

हामी हौं देशको उर्जा

विगत १५ वर्ष देखि अटुट विश्वास, गुणस्तरीय उत्पादन र राष्ट्र निर्माणमा
समर्पित वृज सिमेन्ट, देशको उर्जा

OPC

CEMENT

ISO 9001:2008

बढौं आदर्श iii वागारिक

बाद् बाद्

जसले अरुको भलाईमा आफ्नो खुशी खोज्दछन्
उसलाई वाइ वाइ सलाम गर्दछ ।

